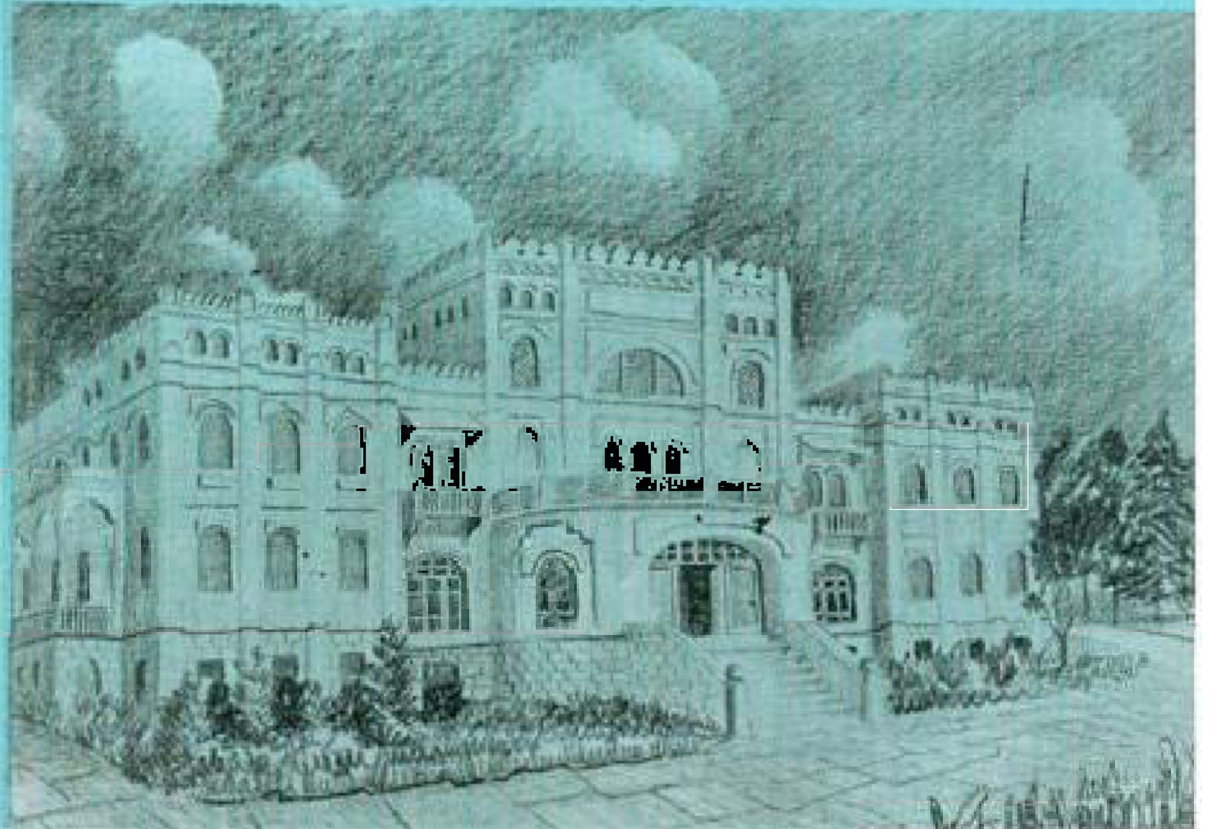
Doç. Dr. ANIL ÇEÇEN

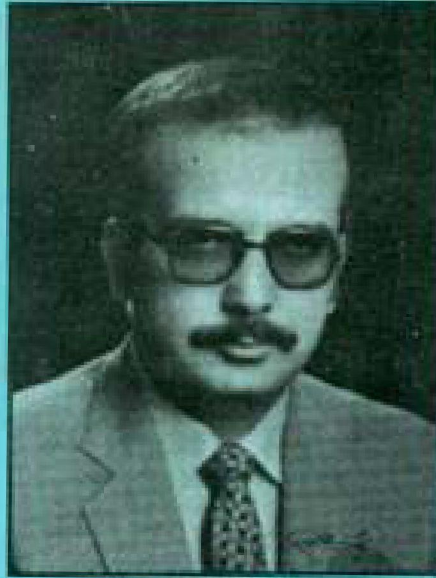
HALKEVLERİ

GÜNDOGAN

"Halkevleri ile bütün yurttaşlara kucak açılması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı."

ATATÜRK

Halkevlerinin ikinci döneminde kültür sekreteri, genel sekreter ve ikinci başkan olarak üst düzey görevlerde bulunan Doç. Dr. Anıl ÇEÇEN, onbeş yıllık Halkevciliği sırasında yaptığı çalışmaları, araştırmaları ve topladığı belgeleri bu kitabında değerlendirmektedir. Atatürk'ün kültür kurumunun günümüze kadar süren altmış yıllık serüvenini anlatırken, bir anlamda cumhuriyet döneminin kültürel açıdan tarihini bugüne taşımaktadır. Halkevleri gibi önemli bir cumhuriyet kurumu üzerine ülkemizde yapılan bu ilk bilimsel çalışma geçmişi bugüne getirirken, cumhuriyetin kuruluş dönemi ile günümüzün yeni kuşakları arasında bir köprü kurmaktadır.

Köy Enstitüleri üzerine bir çok yayının çıkmasına karşın, ülkemizde Halkevleri üzerine hazırlanmış ilk ve tek kitap, elinizde tuttuğunuz bu yapıttır. Yabancı bilim adamlarını, incelemek üzere ülkemize çeken Halkevleri deneyi, ne yazıktır ki, Türk bilim adamlarının o kadar ilgisini çekmemiştir. Bugün üçüncü dönemini yaşayan Halkevleri, Atatürk kurumları içinde tek ayakta kalabilmiş olanıdır. Bu açıdan Halkevlerinin günümüzde de önemli bir işlevi bulunmaktadır. Doç Dr. Anıl ÇEÇEN, hem bir bilim adamı hem de bir Halkevci olarak, konuyu derli toplu bir biçimde kamuoyunun ilgisine ve tartışmasına sunmaktadır.

ISBN. 975-520-022-3

Gündoğan Yayınları
Adakale Sok. 25/37 Kızılay - ANKARA

Kapaktaki resim, Sn. Kemal ÇELİK'in 1989 yılında yaptığı Siyah - Beyaz çalışmasıdır.

Kapaktaki Ankara Halkevi binası, Atatürk'ün İsteği üzerine Mimar Hikmet Koyunlu oğlu'na yaptırılmıştır.

Gündoğan Yayınları : 90. 25
Siyaset/Sosyoloji dizisi : 02.05
Kapak düzenleme : Gündoğan Grafik
Düzelti : Gül GÜNDEŞ - Hatice ÇIRIK
Dizgi, Baskı, Cilt : İdeal Matbaası Tel : 230 16 60 - ANK.

ISBN : 975-520-022-3

Doç. Dr. Anıl ÇEÇEN

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR KURUMU

HALKEVLERİ

GÜNDOĞAN YAYINLARI
1990 — ANKARA

"PARTİMİZİN HALKEVLERİ İLE BÜTÜN YURTTAŞLARA KUCAĞINI AÇMASI, VATANDA SOSYAL VE KÜLTÜREL BİR DEVRİM YAPTI..."

ATATÜRK

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı açılış nutkundan (1935).

"Bu vatanın asırlardan beri muhtaç olduğu şey, vatandaşların tek bir aile gibi toplanarak orada vatanın ilerlemesine medar olacak esaslı faaliyetleri beraber tanzim etmeleri ve beraber takip ve tatbik etmeleridir.

Halkevleri bütün vatandaşların müşterek malıdır. Halkevlerimizin temiz, feyizli ve ilerler bir halde olması; bütün devlet memurlarının, vatandaki bütün entellektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı, müşterek vasıtası oluşundadır."

(22 Şubat 1934)

"Halkevleri siyasi bir müessese değillerdir, sosyal ve kültürel kurumlardır. Onun için memleketin bütün ışıklı evlâtları bu toplantıda bulunarak zevklenmeli ve Halkevine hizmet etmeyi yurda karşı bir ödev telâkki etmelidirler. Memur olsun, serbest meslek erbabı olsun herkes halkevinde en temiz bir aile toplantısı gibi bulunmayı kendisi için estetik bir şey saymalıdır."

"Halkevlerinin şu vazifesine bütün halkevi üyelerinin dikkatini çekmek isterim. Halkevleri sosyal büyük bir ödevi üzerlerine almışlardır. Bu ödev, vatandaşların toplanıp gerek ilim alanından ve gerek sosyal bakımdan birlikte konuşabilmek âdetine alışmalarıdır."

İSMET İNÖNÜ

(1935 Halkevleri üçüncü yıl dönümünde. Ankara Halkevi Raporu 1935-36)

"Klâsik mektep terbiyesinden başka halk yığınlarını geniş bir halk terbiyesine kavuşturmak için - göğsüm kabararak söylüyorum - Atatürk'ün bu yüce kürsüden övücü bir dille bahsettikleri Halkevlerini halk terbiyesine esas olacak bir şekilde genişleteceğiz. Ayrıca gençliğin terbiye edilip yetiştirilmesine önem vereceğiz.

Arkadaşlar;

Gençlik terbiyesine, yığın terbiyesine dokunurken halkı ve gençliği kafasını kullanmadan yat dediğimiz zaman yatar, kalk dediğimiz zaman kalkar, sürüleşmiş bir yığın haline getirmek istemiyoruz."

(9.7.1935) RECEP PEKER

İÇİNDEKİLER

Halkevcilik savaşımında terörist saldırı sonucunda şehit verdiğimiz, eski Halkevleri yönetim kurulu üyesi, Karadeniz Halkevleri bölge temsilcisi, Trabzon Halkevi kurucusu ve eski başkanı Sayın TEMEL AYDINOĞLU'nun, O'nun tinsel kişiliğinde, yitirdiğimiz tüm, Halkevcilerin anılarına,

SUNUŞ

Bu kitabı yazmak benim için bir borçtu. Ben de yazarak bu borcu yerine getirdim. İkinci kuruluş döneminde tam onbeş yıl Halkevcilik yaptım. 1965 yılında Ankara Halkevinde sade bir üye olarak başladığım Halkevciliği 1979 yılında genel yönetim kurulu başkanı olarak en üst noktada iken bıraktım. Sonra da Türkiye bir ara döneme zorla itildi. Yıllarca hem Ankara Halkevinde hem de genel merkez düzeyinde Halkevciliğin her türlü çalışmasına katıldım ve yürüttüm. Genel merkezin dergisini on yıla yakın bir süre yayınladım. Halkevleri Atatürk Enstitüsü genel sekreterliğini altı yıl süre ile yürüttüm. Genel merkezin dergisi ile beraber tüm yayın ve kültür işlerini üstlendim. Kısacası Halkevlerinin ikinci döneminde, yönetim yükünün önemli bir kısmını yüklendim ve götürdüm. Bizlerin tüm çabalarına karşın, Türkiye'yi bir uçurumun kenarına iten dış güçler hazırladıkları ara dönem senaryosu içine, Halkevlerinin ikinci kapatılışını ve yargılanmasını da dahil ettiler ve yılların birikimi bir gecede ortadan kaldırılmağa çalışıldı.

İkinci dünya savaşından sonraki yıllarda Türkiye batıya açılırken, batı ülkeleri ile iyi ve yakın ilişkiler kurmak istemiş, ne var ki batının Osmanlı imparatorluğunu yıkıma sürükleyen olumsuz ve çifte standartlı tutumu ile karşıkarşıya kalmıştır. Batı dünyası, Türkiye gibi ülkelere savaş yılları sonrasında yeni bir yaklaşım içine girmiş ve bizim gibi ülkelere kendi modelini

empoze ederken, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınma ve gelişmelerini de eski sömürgeci tutum ile engellemeğe çalışmıştır. Batı bizim gibi ülkelere hiç bir zaman kendisi gibi olma fırsatını tanımazken, eski sömürgeci düzeni değişen koşullarda sürdürebilmek için kendi düzenini empoze etmeğe çalışmış ve diğer yandan da dış borçlar ve ekonomik yardımlar aracılığı ile bizim gibi üçüncü dünya ülkelerini köşeye sıkıştırmıştır. Günümüzde Latin Amerika ülkeleri, Afrika ve uzak doğunun üçüncü dünya ülkeleri, hep böylesine bir çıkmazın içine sürüklenmiştir. Yeni bir dünya düzeni ve dengeli bir ekonomik düzen arayışı içine giren üçüncü dünya ülkelerinin bu gibi girişimlerine izin verilmemiş ve üçüncü dünya eskisi gibi, böl yönet veya karıştır yönet gibi komplo kokan taktiklerle batılı ülkelerin emperyalist çıkar düzenleri ile yönetilmek istenmiştir. Sosyalist ülkeler bir ölçüde bu çıkmazdan uzak kalabilmişlerse de, günümüzün teknolojik devriminin kapitalist ülkelerce gerçekleştirilmesi üzerine sosyalist dünyada üçüncü dünya benzeri bir ekonomik ve siyasal çıkmaza doğru sürüklenmiştir.

Atatürk, bu ülkeyi emperyalizme ve uluslararası kapitalizme karşı savaşarak kurmuştur. Bizi yutmak isteyen emperyalizme ve bizi ezmek isteyen kapitalizme karşı olduğunu her aşamada söylemiş ve Türkiye Cumhuriyeti, hem batıya hem de sovyet devrimine karmağa çalışmıştır. Batı dünyasının baskıları ile beraber sovyet devrimi arasında bir yerde kurulan Türkiye Cumhuriyeti hem batıya hem de sovyet devrimine karşı mesafeli bir tutum içinde olmuştur. Çağın gelişmelerini sosyal yönde gören Atatürk, batı ve sovyet sistemlerinin dışında kendi ülkemizin koşullarına ve ulusumuzun özelliklerine uygun orjinal bir rejimin deneme-

sine girmiştir. Bu amaçla bilime öncelik vermiş ve eklektik davranarak, yeni devletin temellerini altı ana ilkeye oturtmuştur. Devletçilik, halkçılık ve devrimcilik gibi ilkelerle sola açılırken; cumhuriyetçilik, ulusculuk ve laiklik gibi ilkelerle de batı sistemi ile bir yakınlaşma içinde olmaya dikkat etmiştir. Türk ulusunu çağdaş uygarlığa doğru ayağa kaldırırken, Atatürk, batı ve doğu sistemleri arasında eklektik ve seçmeci bir gerçekcilik ile Türklerin yeni yolunu belirliyordu.

İşte Halkevleri gibi bir ulusal halk örgütlenmesi de, Atatürk'ün bu ulusal ve halkçı yönü nedeniyle gündeme geliyordu. Çağa ve çağdaş uygarlığa açık olan ama batı taklitçiliğine ve öykünmeci batıcılığa izin vermeyen Mustafa Kemal, Halkevleri gibi bir halk örgütlenmesini tümüyle ulusal gerçeklere ve birikime oturtuyordu. Nitekim, Halkevlerinin kısa dönemdeki önemli başarıları, bütün ülkelerde ilgi uyandırıyor ve birçok ülkeden bilim adamları ile uzmanlar gelerek Halkevleri deneyini yakından inceliyorlardı. Yapılanları ona buna benzetme çabalarına şiddetle karşı çıkan Atatürk, biz bize benzeriz anlayışı içinde, varolan koşullarda bilim ve akıl neyi gerektiriyorsa ulusal çıkarlar doğrultusunda ödünsüz uygulamaları kesintisiz biçimde sürdürüyordu. Halkevleri de, bir Atatürk kuruluşu olarak kuruluyor ve büyük önderin izinde devrimi halka götürüyordu. Halka laik düzeni benimsetebilmek için, cami yerine Halkevlerinde kitlelerin toplanmalarına ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda bütünleşmelerine dikkat ediliyordu. Nitekim, Halkevlerinin çabaları sonucunda kısa zamanda şeriat düzeninden laik düzene geçilebiliyor ve toplum yapısında modernleşme başlıyordu. Halkevlerinin halkı ortaçağ uykusundan uyandırması üzerine, şeriatçı ve gerici çevreler

camilerde yeniden toplanarak Halkevlerine saldırıya geçiyorlardı. Daha sonraki yıllarda ise, sağ iktidarlara toplumsal taban olarak hizmet veren bu gerici çevrelerin baskıları ile Halkevleri iki kez kapanma noktasına sürükleniyordu. Bu süreç günümüzde bile vardır ve anticumhuriyetçi veya şeriatçı çevrelerce desteklenmektedir. Tüm bu engellere karşın Halkevleri üçüncü diriliş dönemine girmiş ve yurt düzeyinde çalışmalarına başlamıştır. Benim amacım, Türkiye'deki Halkevleri ve Halkevcilik birikimini günümüze yansıtmaktır. Yeni yetişen kuşaklar, Atatürk'ün emanet ettiği cumhuriyeti koruyacaklarsa ancak bu birikimi bilerek görevlerini yerine getirebilirler. Geçmişi ve olayları bilmeyen genç kuşakların batı sisteminin tatlı ve hoş nimetleri arasında kimliğini yitireceği ve cumhuriyetimizin korunmasında yeterli bekçilik yapamıyacağı kuşkusuzdur. Nitekim, günümüzde publarda, barlarda veya kafelerde biraraya gelen gençlerin toplumsal sorunların uzağında kaldıkları, kendi halkının sorularını bilmedikleri araştırmalarla saptanmaktadır. Renkli dergiler, renkli televizyon ve yayınlarla beyni uyuşturulan gençlerin toplumsal bir bilince sahip olabilmeleri olanaksızdır. YÖK ile batı sisteminin mantığı doğrultusunda yönlendirilmeğe çalışılan Türk gençliği ve bilimi de artık ulusal sorunlarımız açısından büyük bir problem olarak karşımıza dikilmiştir. İşte Halkevleri üçüncü dirilişinde başarıya ulaşabilirse; publarda sarhoş olan, barlarda dedikodu yapan, klüplerde uyuşturucu alışkanlığı edinen genç kuşakları, girdikleri çıkmazlardan kurtaracak ve onları Türk toplumuna kazandıracaktır.

Batı emperyalizminin mantığı kapitalist sistemin mantığıdır. Sistem, ekonomik yardımları ile, uluslar-

arası kuruluşları ile istihbarat örgütleri ile hatta mafyası ile bir bütün olarak çalışmaktadır. Bizim gibi ülkelere koltuk altında tutulabilecek bir konum önerilmekte ve bağımsızlık veya endüstrileşme gibi isteklerimize izin verilmemektedir. Batının baskılarına başkaldıran, dış borç ödemeyen veya bağımsız davranan siyasal iktidarlar ise hemen cezalandırılmakta ve bu gibi iktidarlar düşürülmekte, politikacılar ise ya vurulmakta veya kaçırılmaktadır. Türkiye gibi ülkelerin böylesine bir çıkmazı aşabilmeleri çok zordur. Ancak diğer bizim gibi ülkelerle işbirliği yaparak kendi ulusal çıkarlarımıza daha uygun bir düzen için çalışabiliriz.

Batının baskısı altında böylesine bir olumsuz sürece kapılan Türkiye'de, Halkevleri birikimi ve adı her yerden silinmek istenmiştir. Caddelerdeki Halkevi adı Türkocağına çevrilmiş, eski Halkevleri genel merkezlerinden birisi bombalanmış diğeri de müze yapılmıştır. Halkevlerinin tüm eski binalarına el konulmuş ve bunlara çeşitli kuruluşlar yerleştirilmiştir. Halkevlerinin tüm yayınları ve belgeleri Halk partisinin belge ve evrakı ile beraber kağıt fabrikalarına gönderilerek kağıt yapılmış ve Atatürk dönemi ile ilgili çok önemli belgeler tarihten kaçırılmıştır. Batının mantığına uygun bir ulus yetiştirilmek istenirken Atatürk dönemi tümüyle tarihten silinmek istenmiştir. Benim bu kitabım bir açıdan bu tür zorlamalara karşı bir ulusal tepki olarak kabul edilebilir. Halkevleri ile ilgili belgeler yokedilirken, ben yirmi yıl süre ile toplayabildiğim tüm belgeleri böylesine bir kitapta değerlendirmeğe çalıştım. Amacım, bu Atatürk kuruluşunu ve Halkevleri ile ilgili tüm birikimi gelecek kuşakların bilgisine sunmaktır. Ülkemizi sömürgeleştirmek isteyenlere karşı

ulusal birikimimizi savunmaktır. Halkevlerinin yarımyüzyıllık birikimini günümüzün kuşakları yeterince öğrenebilirlerse, yapacakları Halkevcilik çalışmaları daha bilinçli olacak ve ülkemizin sorunlarına daha çok katkı getirecektir. Batıcıların sistemin mantığı doğrultusunda yoketmeğe çalıştıkları Halkevleri o zaman Atatürk'ün ilkeleri ve idealleri doğrultusunda daha etkin bir biçimde varolabilecektir.

Halkevleri ile ilgili yazılmış bir kitap olsaydı belki bu çalışmayı yapmayabilirdim. Ne varki, köy enstitüleri üzerine bir çok yayın olmasına karşın, Halkevleri ile ilgili hiçbir kitabın bulunmaması beni böyle bir kitap yazmağa yöneltti. Yirmi yıllık süre içinde her yönü ile araştırdığım Atatürk'ün kültür kurumu Halkevlerini tarihsel belgelere sadık kalarak ortaya koymağa çalıştım. Kitabın birinci bölümünde teorik tartışmalar ışığında konuya kuramsal bir yaklaşım denedim. Halkçılık tartışmaları içinde Atatürk'ün halkçılık anlayışına netlik kazandırmağa çalıştım. İkinci bölümde o dönemin kaynaklarından Halkevlerinin doğuşunu yazdım. Üçüncü bölümde ise o dönemin gazete ve yayınları ile Halkevi dergilerinden Halkevlerinin çalışmalarını sergiledim. Gene kronolojik bir araştırma ile dördüncü bölümde Halkevlerinin ilk kapatılışını ve yeniden açılışını, daha sonraki bölümde ise ikinci dönemini özetleyerek yazdım. Sonraki bölümde ise, Halkevleri çalışmalarının genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra günümüz Halkevciliği ile Halkevlerinin yeni toplum yapımızdaki yeri konusunda bazı genel değerlendirmeleri aktarmağa çalıştım.

Bu kitabı, hem bir bilim adamı hem de bir Halkevci olarak yazdım. Bilim adamının kuru uslübundan, Halkevciliğin bilime ters düşen heyecanından sıyrıla-

rak konuyu ortaya koymağa çalıştım. Bilimin tasnifi ve düzeni ile Halkevciliğin heyecanını olumlu bir bireşimde bir araya getirmeğe çalıştım. Her yapıtta olduğu gibi, bu çalışmamda da bazı eksikler ve kusurlar olabilir. Halkevleri gibi önemli bir cumhuriyet kültür kurumu hakkında bu yazılan ilk kitaptır. Doğaldır ki, ilk kitap olmanın sorunlarını da içinde taşımaktadır. Ayrıca Halkevleri gibi çok yönlü bir konuya genel ve bütüncü yaklaşımın sorunlarını da kitabı okurken gözönünde tutmak gerekecektir. Umudum, Halkevleri denemesinin bilimsel değerlendirilmesi yapılırken konuya değişik bilim dalları açısından eğilen yeni çalışmaların yapılmasıdır. Halkevlerinin siyasal, toplumsal, eğitimsel, kültürel ve de sanatsal yönleri yeni araştırmalarla araştırılmalı ve ortaya konulmalıdır.

Üçüncü diriliş dönemine giren Halkevlerine Atatürk devrimi doğrultusundaki savaşımında başarılar diliyorum.

Doç. Dr. ANIL ÇEÇEN
ANKARA — 1988

I. BÖLÜM

ATATÜRK VE HALKÇILIK

I. BÖLÜM

ATATÜRK VE HALKÇILIK

A — HALK VE HALKÇILIK KAVRAMLARI

Atatürk'ün halka yönelen devrimini yeterince kavrayabilmek için öncelikle halk ve halkçılık kavramları üzerinde durmak gerekir. Herkesin kendine göre bir halk ve halkçılık anlayışı geliştirdiği günümüzde öncelikle kavramları yerli yerine oturtmak, kitlelerden saklanmak istenen bazı gerçekleri bilimsel olarak saptamak açısından zorunlu görünmektedir. Her türlü ideolojik koşullanmışlığın ve çıkarcı düzen hesaplarının ötesinde bilimsel olarak konuya yaklaşabilmenin ve bir genel çizgi çekebilmenin yolu bu noktadan geçmektedir.

Özellikle, Halkevleri gibi bir halk örgütlenmesini konu olarak ele alan bilimsel çalışmada halk kavramının öncelikle açıklığa kavuşturulması ön koşuldur. Halk sözcüğünden ne kastedildiği bilinmedikçe veya anlaşılmadıkça Halkevlerinin de ne anlama geldiği belirlenemez. Halkın evi olarak düşünülen ve geniş bir halk örgütlenmesi amaçlayan Halkevleri girişiminin temelinde halk ve halkçılık kavramları yatmaktadır. Mustafa Kemal'in Anadolu halkına dayanarak giriştiği ulusal kurtuluş savaşı temelde antiemperyalist, bağımsızlıkçı ve halkçı bir düzeni kurmayı amaçlıyordu. Bu doğrultuda bir halk devrimi yapmıştı. Bütün yabancı güçlere, bizi boğmak isteyen kapitalist saldırıya, yutmak isteyen emperyalist girişimlere karşı Mustafa Kemal, Anadolu halkının kendi öz gücünü örgütlemenin çabası içindeydi. Sonraki aşamada Halkevleri örgütünün kurulması, ulusal kurtuluş savaşındaki halk-

çı özün kültürel ve toplumsal bir tabana oturtulması amacını açık olarak gösteriyordu.

Çağımızın bilimsel gelişmelerine ve zengin tarihsel deneylere karşın, henüz kesin bir tanıma kavuşturulamayan kavramların başında halk sözcüğü gelmektedir. Her bilimsel yaklaşım veya siyasal görüş kendine göre bir tanım geliştirdiğinden halk kavramı üzerinde günümüze kadar belirli ölçülerde bir anlaşma sağlanamamıştır. Yer ve zamana göre değişik durumlar ortaya çıktığından, halk ve halkçılık kavramlarını geniş boyutlarda ele almak gerekmektedir.

Halk sözcüğü aynı ülkede yaşayan ve aynı uyrukta bulunan insan topluluğuna verilen genel bir addır. Yer ve zaman birlikteliği bir insan topluluğunu halk biçimine dönüştürmektedir. Halk sözcüğü varolan ve yaşayan bir insan topluluğunu dile getirdiğinden temelinde özdeksel bir kavramdır.(1) Aynı ülkede ve benzer uyrukta olan insan topluluğunun yanısıra, aynı soydan gelen ne varki siyasal nedenlerle ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluklarına örneğin yahudiler gibi ve ayrıca büyük bir ülke içinde yaşayan değişik soylardan gelme insan topluluklarına da, örneğin Sovyetler Birliği Halkları, genel olarak halk adı verilir. Halk sözcüğünün bilimsel anlamdaki bu üç genel anlamının yanısıra bir de günlük dilde kullanılan başka anlamları vardır. Yöneticiler göre ülkede yaşayan insanların bütününe halk denir. Aydınların ve zenginlerin dışında kalan toplum kesimlerine gene başka bir anlamda halk adı verilmektedir. Dilin kullanımına göre değişik içerik ve anlamlar kazanan halk sözcüğü karışık yapılı bir kavramdır.

Halk sözcüğü, sözcük ve kavram olarak Arapça'dan dilimize geçmiştir. Öz anlamı yaratmadır. Tanrı

dünyayı yedi günde halk etti tümcesi bu kavramın gerçek anlamını yansıtmaktadır. Halk ile beraber, halik ve mahluk sözcükleri de yaratma anlamındaki bu kökten türetilmişlerdir. Halk sözcüğü zamanla genişleyerek tanrının yaratıkları olarak insanlar anlamında kullanılmağa başlanmıştır. Batı dillerinde ise, people ve benzeri deyimlerle dile getirilen halk sözcüğünün kökeni ise latincedeki populus kavramına kadar inmektedir. Populus tıpkı arapçadaki halk sözcüğü gibi insan kalabalığı anlamında kullanılmıştır. Batı dillerinde halk, people sözcüğü ile genel olarak bir ulusun belirli bir çevre içinde yaşayan bölümü olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi hem batı hem de doğu kültürlerinde halk sözcüğü benzer biçimlerde doğmuş ve genel olarak ortak anlamlar için kullanılmıştır.[2]

Bir ülkenin veya devletin beşeri ögesini meydana getiren insan topluluğuna genel anlamda halk denir. Halk ortak sınırlarla çevrelenmiş bulunan belirli bir toprak parçasında ve belirli bir dönemde topluca yaşayan insan kitlelerinin bütünüdür. Halk bu anlamda ulus kavramından kesin çizgilerle ayrılır. Ulus, daha çok geçmişin tinsel bağları ile değerlendirilen bir kavramdır. Buna göre, ulus, ortak bir tarihsel geçmişe ve ortak bir gelecek ülküsüne bağlı kalarak yaşayan insanların oluşturduğu bir topluluktur. Bu noktada, tarih ve ülkü ögeleriyle ulus kavramı halktan ayrılmaktadır. Halk daha özdeksel temellere dayanan bir kavram olarak belirirken, beraberce varolmada zaman önem kazanmaktadır.[3] Halkın varolabilmesi için tarih veya ülkü beraberliği gerekmeyebilir ama bir ulus bunlar olmadan düşünülemez.

Halk ve halkçılık kavramlarının insanlık tarihi dışında incelemek olanaksızdır çünkü bunlar tıpkı diğer

siyasal kavramlar gibi insanlık tarihinin gelişim süreci içinde değişik yön ve kapsam ve anlam kazanmışlardır. İnsanlık tarihinin belirli dönüm noktaları, tüm siyasal veya toplumsal kavramların tanım ve belirlenmelerinde temel ölçü alınabilir. Bir ideoloji olmanın ötesinde genel bir eylem olarak belirginlik kazanan halkçılık halk kavramının biçim ve içeriğine göre anlam kazanmıştır. Halk kavramının tarih içinde belirginlik kazanan değişik anlamları halkçılık akımlarına da yön kazandırmıştır. Halkçılığın bir akım olarak gerçeklik kazanabilmesi için ortada bir halk olması gerekir. Halk olmadan halkçılık olamaz.

İnsanlık tarihi içinde halk kavramı, yöneten ve yönetilen ayırımının gerçekleşmesi aşamasından sonra gündeme gelmiştir. İlkel dönemlerden sonra tarih sahnesine çıkan feodalite döneminde halk olgusu bir toplumsal gerçeklik olabilmiştir. Toplum içinde güç kazanan beylerin yönetimi ile beraber yönetilen kitleler halk durumuna dönüşmüşlerdir. Egemenliğin bey, kral veya benzeri bir yöneticinin adına bağlanması ile halk kavramı sürekli olarak egemen kesimlerin dışında kalan insan çoğunluğunu belirtmek için kullanılmıştır. Yönetici elitin ve egemen kesimlerin dışında kalan ülkenin insan ögesi olan çoğunluk halk olarak belirginlik kazanmıştır. Toplumun egemen güçlerinin ve kesimlerinin dışında kalan bütünü halk olarak ifade edilmiştir. İlk dönemlerde halk kavramı siyasal olmaktan çok toplumdaki yönetilme durumunu yansıtan toplumsal bir olguyu yansıtmaktaydı.

Halk kavramı uzun gelişmelerden sonra ilk olarak Fransız devrimi ile beraber siyasal anlam kazandı. Nitekim kralın öldürülmesiyle beraber yeni bir sorun olarak egemenliğin kime ait olacağı sorusu gündeme

gelmişti. Baskı, haksızlık ve yoksulluk altında ezilen halk kitleleri başkente yürüyünce ve krallık rejiminin önde gelenlerini devirince, hapishaneleri boşaltıp rejimin sorumlularını öldürünce ortaya bir yönetim boşluğu çıkmıştı, İşte bu noktada, krallık veya benzeri otoriter rejimlerin yerine devrimi gerçekleştiren halkın gücü bir seçenek olarak önerilmiştir. Devrimi başaran halkın devleti yönetmeyi de başarabileceği ilk kez Fransız devrimi ile beraber ortaya atılmıştır. Halk güçlerinin bir halk yönetimi olarak cumhuriyeti savunmaları karşısında, ekonomik gelişmeler sonucunda oransal olarak zenginlik kazanmış bazı kentli kesimlerde burjuvazinin temelini atıyorlar ve devlet yönetiminde asalet ölçüsünün yerini para ölçüsünün alması gerektiğini öne sürüyorlardı. Para gücüne sahip olan burjuvazi, olaylar karşısında sınıfsal bilinç kazanınca, halk güçlerini iktidardan uzaklaştırmanın ve krallığın yerine kendi düzenlerini kurmanın çabası içine girmiştir. İlk başlarda halk güçlerine ve halk kavramına dayalı olarak ortaya çıkan Fransız devrimi, daha sonraları para sahibi burjuva kesimlerinin araya girmesiyle beraber ulus kavramına oturtulmağa çalışılmıştır. Halkın özdeksel gücünden çekinen burjuva kesimleri işin içine tarih ve ülke gibi tinsel kavramları da sokarak halk yerine daha tinsel bir içeriğe sahip olan ulus kavramının öne geçmesini sağlamışlardır. Halk kavramının yöneten ve yönetilen ayırımını yansıtan gerçekçi yapısından çekinen yeni egemen güç, burjuvazi, tarih, ülkü ve benzeri mitosları devreye sokarak toplumsal bütünlüğü yeniden oluşturmak, kendi iktidarını böylesine bir bütünlük içinde halk kitlelerine benimsettirebilmek amacını taşıyordu. Para gücüne sahip olan burjuvazinin çabaları sonucunda insanlık tarihinin dönüm noktası olan Fransız devrimi top-

lumsal gerçeklikten uzaklaştırılıyor ve bazı gerçek ötesi kavramlarla yeni bir yapıya oturtuluyordu. Devrimin birbirini izleyen hızlı değişim dönemleri bunun en açık göstergesidir. Halk ile beraber toplumsal gerçeklik olarak başlayan devrim daha sonra burjuvazinin çıkarlarına uygun olan ulus kavramı ile beraber tinsel bir yapıya oturtulmuştur.

Fransız devriminde, sınıfsal çıkarlarının bilincine varan burjuvazinin bu ikiyüzlü tutumu ile beraber halk ve halkçılık kavramları daha sola kayarak yeni boyutlar kazanmışlardır. Sermaye sınıfının egemenliğinden sonra gündeme gelen endüstri devrimi halk kitlelerini çalışan emekçi yığınlara dönüştürmüştür. Bu değişimden sonra halk kavramı emeği ile geçinen kitleleri anlatmak için kullanılan bir deyim olmuştur. Bu aşamadan sonra sağ görüşler halk kavramını yönetim dışı kalan kitleleri için ayırıcı biçimde kullanırlarken, sol görüşler ise emeği ile geçinen tüm kesimleri birleştirici bir anlamda kullanır olmuşlardır. Ulus kavramının gerçek ötesi yapısı karşısında halk kavramı giderek toplumsal gerçeklik için de genellik kazanmıştır. Sağcı görüşlerin bölücü olarak gördüğü halk kavramı zaman içinde sol görüşlerin birleştirici ögesi olarak gelişme göstermiştir.

Toplum bilimlerinde ise halk, genel olarak ortak yanları güçlü ve benzer kökten gelen bir çok kavim ve soy topluluklarının birleşmelerinden ortaya çıkan zümrevi varlıklar biçiminde tanımlanmaktadır. Bu açıdan, halk kavramının tüm tanımlarıda ortak ögelerinin kökbirliğinden başka toplu yaşama halinde bulunan insanların özgürce birarada yaşama isteklerinin topluluk birliği bilincine dönüşmesinde ve ortak geleneklerinin varlığında aramak doğru bir yaklaşım

olmaktadır. Birarada bulunma ve toplu yaşama bilincini sosyoekonomik ve kültürel koşullar hazırlamaktadır. Benzer köklerden gelmenin varettiği temel kültür ögeleri ile bu bilinçlenme o topluluğu diğer topluluklardan ayıran özelliklere sahip kılmaktadır. Halk ortak yaşama koşullarını ve özelliklerini özgür biçimde koruyup geliştirdikçe varlığını sürdürebilmektedir. Halkın en büyük gücü varlığının temelini oluşturan kültür ögelerine karşı bozucu ve saldırgan girişimlere gösterdiği direnişte görülmektedir. Kendi varlığına karşı girişilecek her türlü eylemi yokedebilen insan topluluğu halklaşma sürecini tamamlamış sayılır. Halkı ortaya çıkaran ögeler ve özellikler aynı zamanda ulusal birlik ve beraberlik bilincinin de kaynağıdır. Toplu yaşama ulusal birlik bilincine dönüşürse o noktada halk ile ulus eş anlamlara gelebilir. Tarihsel olarak halk kavramı ulus kavramından çok daha eski bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Sonraları ulusal birlik bilincinin doğması ve gelişmesiyle halk ve ulus kavramları arasında bir yakınlaşma doğmuştur. Ne var ki, bu yakınlaşmaya karşın gene de ayrı kavramlar olarak varlıklarını korumuşlardır. Halklaşma süreci her zaman uluslaşma sürecinden daha kısa olmuştur. Geçmişin ortak tarihi, geleceğin ortak ülküsü ile ulus her zaman halktan ayrı olmuştur. Halk, kısaca belirli yer ve zamanda yaşayan insanların ekonomik çıkarlar nedeniyle, bir sosyoekonomik dayanışma içine girmeleri sonucunda meydana gelen insan topluluğu olarak tanımlanabilir.[4]

Halk kavramı zamanımızda anlam değiştirmiştir. Toplumda sınıflaşmanın giderek gelişmesi ve egemen çevrelerin ortaya çıkması sonucunda bu üst kesimin dışında kalan ve çalışarak kendi emeği ile yaşamını

kazanan kitlelere halk adı verilmektedir. Ekonomik çıkarları doğrultusunda toplumda egemen olan kesimlerin dışındaki milyonlarca insan genel olarak halk adi ile anılmaktadır. Egemen güçlerin çıkarları doğrultusunda yönetilen haksızlığa, baskıya ve sömürüye terkedilmiş kitleler halk kavramının şemsiyesi altına girmektedirler. Çağımızın somut gerçekliği haline gelen halk, demokrasilerde oy istenirken seçim sırasında göze alınıyor, iş yönetime gelince devre dışı bırakılıyor. Demokratik rejimler içinde kapitalist sistemi geliştirme çabaları böylesine bir çelişkiyi insanlığın önüne çıkarmıştır. Kapitalist sistemde büyük sermaye sahibi bir azınlık egemenlik kurmakta, demokrasilerde ise oy kullanan halk kitleleri kendi rejimlerine kavuşmak için çaba göstermektedirler. Kapitalist kesimlerin sermaye gücü her zaman için halkın demokratik oy gücünün önüne geçince, çağımızın siyasal hastalığı olarak demokrasilerin yozlaşması süreci gündeme gelmiştir. Kapitalist sistemi seçen hiç bir ülkede demokrasiler çağdaş anlamda gelişememiş sermaye gücünün üstünlüğü, halkın örgütlü gücünü her zaman için bastırmanın yollarını bulmuştur. Para gücü ile siyasal çevreler ve güçler satın alınırken, halk kitlelerinin çıkarları her zaman için arka plana atılabilmiştir. Kapitalizmin siyaset sahnesine giren ekonomik gücü çağımızda ezilmekten kurtulamayan kitleleri bir halk olarak karşıya çıkarmıştır. Böylece yoksulluk halk kitlelerinin belirleyici özelliği durumuna gelmiştir.

Halk kavramı, zamanımızın ekonomik gelişmeleri nedeniyle daha çok azgelişmiş ülkelerde önem kazanmıştır. Halk kavramı zamanımızda daha çok azgelişmiş ülkelerde önem kazanmıştır. Bu gibi ülkelerde gelişen güdümlü kapitalizm yoksulluk içindeki halk yığınlarını sefalet uçurumuna sürüklerken

emperyalist ülkelere bağımlı işbirlikçi kesimlerin mutlu azınlık olarak ortaya çıkmalarına yardımcı olmuştur. Çoğunluğun ezilmesi sonucunda azgelişmiş ülkelerde halkçılık bir akım olarak gündeme geçmiştir. Azgelişmiş ülkelerde sosyal sınıfların tam anlamıyla oluşmaması ve sınıf çatışmalarının yoğunluk kazanmaması gibi olaylar halkçı eğilimlerin güç kazanmalarına yardımcı olmuştur. Geri kalmış ülkeler ya bağımsızlığa kavuşmak için uğraşmakta ya da bağımsızlıklarını yeni elde etmişlerdir. Bu ülkelerin önde gelen yönetici kadroları gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarına engel olmamaları korkusu ile halkçı hareketlere birer umut olarak sarılmışlardır. Bu gibi ögelerin yanısıra, azgelişmiş ülkelerde devletin ve toplumun her kesimine egemen olan bir siyasal parti bulunmaktadır. Ancak verolan bu parti, devlet benzerliği asıl gücünü ekonomik alanda gösterememektedir. Ekonomik kalkınmanın kooperatifçilik gibi yöntemlere ağırlık verilerek köylerin kendi çabaları içinde sağlanabileceği inancı geçerlidir. Burada genellikle savunulan karma ekonomi anlayışı olmaktadır. Bunların yanısıra, halkçılık görüşünün uygulanması genellikle ulusal bütünlüğü sağlayacak tek partinin bulunmasına bağlı görülmektedir.

Günümüzün gelişmiş ülkeleri karşısında ezilmemek ve sömürülmemek için kurtuluş yolu arayan gelişmekte olan ülkeler, halkçılığa bir çıkış yolu olarak sarılmakta ve önem vermektedirler. Azgelişmiş ülkelerde nüfusun çoğunluğu tarım ile uğraşmakta, çok az bir gelir ile yaşam kavgasını sürdürmeğe çalışmaktadır. Ortak tabakalar ise ya hiç yoktur ya da yok denecek kadar azdır. Tarım ile geçinen az gelirli köylülerin kötü ve yetersiz koşullardan kurtarılmaları gerekmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu çıkmazlar

belirli aşamalarda dikkati çekmeğe başlar. İlk aşamada ülkenin okumuş ve aydın kesimleri halkçı eğilimlerin öncüsü olurlar. İkinci aşamada haraket kentleşmeye başlayan işçi ve emekçi kesimler arasında yaygınlık kazanmağa başlar. Eylemin başarısı için sayıları başlangıçta sınırlı olan işçi kesiminin gücünün yetersizliğinin anlaşıldığı noktada üçüncü aşama olarak kırsal kesimin geniş yığınları devreye girerler. İşte bu aşamada halkçılık hareketi gerçek tabanına ve gücüne kavuşarak ülkenin yönetiminde siyasal bir seçenek olarak ortaya çıkar.

Halkçılık, işçi ve köylü kesimlerin, kısaca çalışarak emeği ile geçinen geniş kitlelerin çıkarlarını savunmayı amaçlayan siyasal hareketin adıdır. Halk egemenliği olan demokrasilerde halkçılık gerçek işlevini yerine getirebilme şansına sahip olabilir. Toplumun ezenler ve ezilenler diye ikiye ayrılmasını önlemenin yolu halkçılık ile kitlelerin kaynaşmasını sağlamaktan geçmektedir. Halkçılığın çok değişik tanımları yapılmaktadır. İdeolojik yaklaşımlara ve bakış açılarına göre tanımlar da değişmektedir. Sistematik düşünce yapısı ve tutarlı bir mantık örgüsüne sahip olmamakla beraber, son ikiyüz yıldan buyana çeşitli ülkelerde toplumsal bunalım dönemlerinde ortaya çıkan, dolayısıyla başlıbaşına bir ideoloji karakterine bürünen ve genellikle temelinde köylü ile kente yeni göçetmiş köksüz kentli kavramı bulunan düşünce akımına halkçılık adı verilmektedir.[6]

Halkçılık kavramına ideolojik açıdan bakmayan tanım denemelerine göre ise, halkçılık üzerine bina edildiği temel düşünce yönünden tutarsızdır. Öte yandan halkçılık bir ideoloji olarak nitelendirilmemelidir, çünkü her ideoloji siyasal veya kültürel bir eylemin

temelini oluşturan ilkeler sistemidir. Halkçılık ise temeli açısından kesin bir belirginlikten uzaktır, çünkü plüralist toplumlarda halk kavramı yalnız egemen sınıfları veya emekçileri değil ikisini birden kapsamaktadır. Bu açıdan sözkonusu kavram özü açısından çelişkilidir. Temelinde varolan düalizim düşünce yığınlarının bir senteze varmasına engel olur. Sonuç olarak bu yaklaşıma göre halkçılık bir ideoloji olmayıp, belirli bir düşünceler yığınıdır. Daha çok soldaki uç siyasal akımların halkçılığa bakışı bu doğrultudadır. Kendi ideolojilerinin tutarlılığını gösterebilmenin çabası içindeki bu akımlar halkçılığı özündeki ikili yapının çelişkisine dönük yorumlamaktadırlar. Halkçılığın ideolojik bakımdan yetersizliğini ortaya koymağa çalışan bu tanım yaklaşımı yeteri kadar açık olmaktan uzak kalmakta ve dolayısıyla başka bir ideolojinin koşullanmışlığı içinde bu tanım denemesini geliştirmektedir.

Ülkemizin önde gelen toplum bilimcilerinden birisi hazırlamış olduğu sosyoloji sözlüğünde halkçılık için şu tanımı vermektedir: Siyasal ve genellikle sosyal akımlarda büyük halk yığınlarının kalkınması hedefini güden görüş. Halkçılık sınıf ayrılıklarını azaltma ve eşitlik ideali bakımından sosyalizme benziyorsa da bütünüyle buna dayandırılamaz. Çünkü halkçılığın haraket noktası işçi sınıfı ve onun giderek büyüyen başka sınıflar üzerindeki gücü değil, köylü, işçi ve orta sınıfları içine alan bir halk gücüdür.(7)

Ortaçağlarda ve feodal sistemlerde, halkçılık, egemen sınıfların baskısı altında tutulan yoksul halk yığınlarının kurtuluş felsefesi olmuştur. Bunu yerinde kavrayan küçük feodal güçler halkı en büyük feodal güç olan krala karşı ayaklandırmışlardır. Krallıkların

baskıcı, sömürgen yönetimlerine karşı halkçı eylemler kitleleri ayaklandırmıştır. Yakın çağlara geldikçe ortaya çıkan ekonomik değişmeler kentlerde bir burjuva sınıfı oluşturmuş ve bu kez de yeni gelişen sınıf olarak burjuvazi halkçılığın yeni sahibi ve yürütücüsü olmuştur. Halkçılık ile burjuvazi kendi egemenlik düzenini kurana kadar uğraşmış ve ondan sonra da bırakmıştır. Burjuvazi kendi egemenliğini önceleri liberalizm daha sonraları da kapitalizm ile kurduktan sonra her türlü halkçı girişime kuşku ile bakmış ve tüm halkçı girişimleri yasaklamanın yollarını aramıştır. Burjuvazinin egemenliği karşısında bu kez de halkçılık, emekçi kesimlerin haklarını arayan ve tüm yönetilenlerin çıkarlarını gerçekleştirmeğe çalışan bir hareket olmuştur. Ne var ki, diğer sol akımlar kendilerini var kılabilmek için halkçılığın önde gelen düşmanı olmuşlardır. Halkçılığın insanlara hümanist yaklaşımı, insanları kaynaştırmak isteyen çabası toplumdaki sınıf çatışmalarını yatıştırdığı için sınıf çatışmasını körüklemek isteyen diğer sol akımlar tarafından sürekli olarak eleştirilmiş ve toplumdaki sınıf bilincini yokettiği için halkçılığın tümü ile kaldırılması istenmiştir. Plüralist toplumlarda sınıf çatışmasını körükleyerek iktidara gelmek isteyen sol akımlar her zaman için halkçılığı kendilerine en büyük rakip veya engel olarak görmüşler ve halkçı akımları sürekli olarak kötülemişlerdir.

Yeni emperyalizmin egemen olduğu geri kalmış ülkelerle, bürokrat saltanatının yaygın olduğu bazı totaliter rejimlerde halkçılık günümüzde de ezilen ve sömürülen halk kitlelerinin kurtuluş felsefesi olarak yaşamaktadır. Her iki tip toplumda da halktan sayılmayan egemen bir azınlık vardır ve bunlar genelde emperyalizmin işbirlikçileri olarak işbaşındadırlar. Bu

gibi baskı altında tutulan toplumlarda halkçılığın amacı bir ulusal kurtuluş savaşı vermektir. Baskıcı diktatörlükler ile emperyalizmin koltuk altına aldığı sömürge düzeyine düşmüş toplumlarda hak ve özgürlükler toplumun çok uzağındadır. Bu gibi toplumlarda ulusal kurtuluşu hazırlayan halkçılık toplumun tüm kesimlerini biraraya getiren ve kaynaştıran bir özelliğe sahip bulunmaktadır.

Emperyalizme karşı halk kitlelerini birleştiren halkçılık ulusalcılıktan ayrı bir kavramdır. Nasıl ki halk ve ulus kavramları birbirlerinden ayrılıyorlarsa, halkçılık ve ulusculuk ta çok farklı kavramlardır. Henüz sınıf bilincinin oluşmadığı toplumlarda halkçılık ezilen kitleler için zorunlu bir çıkış yoludur. Halkçılık bu yönü ile ulusalcılık kavramına yakın görünürse de gene de ayrıdır. Nitekim, ulusalcılık egemenliği gasp eden emperyalizme karşı bir silah olarak kullanılırken halkçılık bundan ayrı olarak geri kalmış ülkelerde yeni emperyalizmin yarattığı sömürü düzenine karşıdır ve bu haksız düzeni ortadan kaldırmak için çaba içindedir. Son yüzyılda emperyalizmin üçüncü dünya ülkeleri üzerinde baskılarını artırması karşısında halkçılık akımı bu ülkelerde ulusalcılık ile kaynaşarak üçüncü dünyanın direnişini örgütlemiştir. Halk kitlelerinin ulusal çıkarlarının bilincine ulaşması, ulusal kurtuluş savaşlarının kısa zamanda başarıya ulaşmalarına yardımcı olmuştur.

Günümüzdeki anlamıyla halkçılık bir siyasal akım olarak ilk kez, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olan bir köylücülük hareketidir. Geçen yüzyılın ilk popülistleri köylü ihtilalcileriydi. Köycülük akımına göre devlet yönetimine egemen olması gereken sınıf köylülerdir. Toplumu besleyen, gıda

ürünlerinin yetiştiricisi olan kırsal kesim halkı devleti yönetirse nüfusun çoğunluğu köylerde yaşadığından ülke ve devlet işleri daha düzenli olarak yürütülebilecektir. İlk olarak Rusya'da doğan bu köycülük hareketine gene o ülkenin deyimi ile Narodnik hareketi adı verilmişti. Alexander Herzen bu akımın öncülüğünü ve düşünürlüğünü üstlenmişti. Teorik açıklamasını köy komünleri sisteminde bulan Rus halkçılığı bu yoldan kapitalizmin sert girişimlerini önleyerek, toplum içinde büyük gelir dağılımı uçurumu doğmasına izin vermeden sosyal dayanışma ile toplumun gelişmesini sağlamayı amaçlıyordu. Hareketin adı olan Narodnik kavramı anlam olarak halkın mutluluğunu içeriyordu. Bu hareketin başlıca dayanağı köylerde yaşayan kitleler olduğundan, köylü sınıfını yücelterek erdemliliğin kaynağı ve gerçekleştiricisi olarak gösteriliyordu. Amaç tarımsal çalışmaya dayanan bir devlet düzeni kurmaktı. Kitleler arasında oluşturulacak organik bir dayanışma bütün toplumun gereksinmelerini karşılayabilirdi. 1860 larda gençlerin köyleri dolaşarak köylü kitlelerini uyarma ve bilinçlendirme çabası kitlelere mal edilmediğinden dolayı başarısızlıkla sonuçlandı. Başarısız sonuçlar önceleri duraklamalar ve sertleşmelere giden yolları açtı.

Orijinal adı ile Narodniçestvo denilen Rus halkçılık hareketi ülkede baskı rejimi kuran çara ve gene benzer doğrultuda bir baskı yönetimi getiren kliseye karşı halkı örgütleme çabaları sonucunda doğmuştu. Yüzyıllardır büyük baskı ve haksızlıklara uğramış olan Rus halkı artık daha özgür olmak ve daha mutlu yaşamak istiyordu. Narodnikler toplum içindeki bu eğilimin yaygınlaştığın görünce eyleme geçtiler. Narodnik hareketinin kuramı o sıralarda Rus toplumunun içinde bulunduğu koşulların getirdiği sorun-

lar üzerine geliştirilen çözüm önerilerinden meydana geliyordu. Bunun yanısıra bütün dünyayı etkileyen Fransız devriminin Rusya'daki yansımaları da Narodnik hareketini besleyen önemli bir düşünsel kaynaktı. Sözcük anlamıyla halkçı anlamındaki Narodnikler mujik denilen Rus köylüsünün yaratıcı ve ilerletici gücüne inanıyorlar ve geleceğin toplumuna köylü halkın biçim vereceğini öne sürüyorlardı. 1860 larda başlayan hareket çeşitli aşamalardan geçerek gelişmesini sürdürmüş ve kısa zamanda bütün ülkede etkisini duyurmuştur. İlk yirmi yıl Narodniklerin hızlı yılları olarak görülüyor. Önceleri köylere dağılıyorlar ve kırsal kesim halkının ayağına giderek ülkenin sorunlarını anlatmağa çalışıyorlar. O zamanlar ülke nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşadığından ve kentler gelişmediğinden halk denilince önce köylüler akla geliyordu. Halka gitmeyi temel hedef olarak seçen Narodnikler de köy köy dolaşarak hareketlerini bir siyasal eylem olarak örgütlemeğe ve çar ile kliseye karşı başarıya ulaştırmağa çalışıyorlardı. Kısa zamanda, ülke çapında bir heyecan yaratan Narodniklere karşı halkın bir kısmı ilgi duyarken bazı kesimler de çar ve kliseden çekindiği için uzak duruyordu. Çarın ve klisenin baskıları giderek artınca ve köylüleri korkutmağa başlayınca bu sefer Narodnikler de sertleşmek zorunluluğunu hissediyorlar ve halka gitme gibi yumuşak yöntemlerin yanısıra bazı katı yöntemleri devreye sokmak zorunda kalıyorlardı. Çekingen köylülerin uzak durmaları Narodnik hareketini sertleştiriyor, bu kez sert girişimlerle ortalığı karıştırarak köylüleri kendi yanlarına çekmeğe çalışıyorlardı. İlk yirmi yıl geçtikten sonra ülke içinde olaylar karışınca Narodnikler Rus çarının öldürülmesine karışarak gerekirse sertlik yanlısı olabileceklerini de or-

taya koyuyorlardı. Bireysel terörüzmin gündeme gelmesiyle beraber Narodniklerin önde gelenleri ve bir çok aydın tutuklanarak hapsediliyorlardı.

Halkçılığın ilk önemli örneği olan Narodnik hareketinin iki önemli özelliği vardı. Bunların birincisi köylücülüğü fazla önemsemeleri ikincisi de kahramanlara büyük önem vermeleridir. Köylü zümrelerin ve kırsal kesim halkının toprağa bağlı geleneksel yapılarını yerinde değerlendiremiyorlar ve bu fazlasıyla tutucu kesim ile beraber bir devrim yapabilecekleri gibi büyük bir yanılgıya sürükleniyorlar. O dönemlerde ekonomik ve toplumsal gelişmeler giderek köylüleri ikiye ayırıyordu. Kulak adı altında ortaya çıkan zengin köylülerin yanısıra köylü sınıfının büyük çoğunluğu giderek tarım ırgatlığa doğru sürükleniyordu. Tarım ırgatlarının radikal yapısına karşılık zengin kulakların tutucu yaklaşımı köylülerin topluca bir girişime kalkışmasını engelliyordu. Nerodnik hareket böylece kendi içinde büyük çelişkilere sürükleniyor ve tutarlı bir girişim ortaya koyamıyordu. Klisenin geçmişten gelen otoritesinin toplumdaki yaygınlığı da dinsel düşüncelerin köylü halkın kafasında tutucu bir engel yaratmasını sağlıyordu.

Rus köy komünlerini model olarak ele alarak ilkel bir sosyalizm uygulaması için çaba gösteren Narodnikler toplumsal koşulların engellemesiyle başarısız kalınca ister istemez sertleştiler. Köylü kitleleri ayaklandırmak için zaman zaman bireysel terörizmden yararlanmağa çalıştılar. Rus çarının öldürülmesi olayına karışmaları eski popülaritelerini yitirmelerine yolaçtı. Rusya'da ki sancılı yıllarda Narodniklerin başarısızlığı, sonraki yıllarda sosyalistlerin ortaya çıkmalarına ve geniş çapta etkili olmalarına giden yolu

açtı. Nitekim kısa zaman içinde başarılı olan sosyalistler, koşulların da yardımcı olmasıyla Rus devrimini başarıya ulaştırdılar. Narodniklerin başarısızlıkları halk kitlelerinde umutsuzluğa yolaçınca daha sonraki gelişmeler hızlanmış ve Rus devrimine doğru gelişmiştir. Halk kitlelerine inmekte gösterilen başarısızlık her bakımdan halkçıları umutsuzluğa düşürmüş zamanla azalan umutlar nefreti ve şiddeti beraberinde getirmiştir.[8] İlk yıllardaki başarısızlıklar halkçılık hareketinin yön değiştirmesine neden olmuştur. 1880 lerden sonra Mihaylovski'nin başkanlığında Narodnik hareketi daha liberal bir anlayışa yöneldi. Sertleşmenin ve bireysel terörün kitlelerde yaratığı olumsuz etkileri silmek isteyen Narodnikler liberal yaklaşımlarla yeniden sevimli görünmeğe ve topluma kendilerini benimsetmeğe çalışıyorlardı. Ne var ki sonuç olarak Narodnik hareketi Rusya'da istenen başarıyı sağlayamamıştır.

Yirminci yüzyılda ise, batı ülkeleri ile beraber gelişmekte olan ülkelerde de halkçılık popülizm olarak ortaya çıkmıştır. Bir felsefi temel olarak pozitivizm, toplumculuk ve yeni kantçılığın karışımı olan popülizm günümüzde bile bir çok ülkede değişik görünümlerde gündemdedir. Bazı ülkelerde ayrı akımlar olarak bazı ülkelerde ise toplumcu akımları etkileyen görüşler olarak gelişmeler gösteren halkçılık eğilimi siyasal tarih içinde geniş bir yere ve öneme sahiptir. Özellikle toplumsal olayların gelişme dönemlerinde kitleleri arkalarına almak isteyen siyasal akımlar sürekli olarak halkçılığın savunucusu ve izleyicisi olmuşlardır. Çok değişik ülkelerde birbirinden epeyce farklı akımlar halkçılığın izlerini taşımışlardır. Bazan solda bazan da soldaki hareketler içinde halkçılık belirleyici ana

öge olarak gelişmelerin yönlenmesinde rol oynamıştır.

Kapitalizmin hızlı gelişmeleri ve bütün dünyayı sömürge alanına çevirme çabaları sonucunda üçüncü dünya ülkelerinde önemli kıpırdanmalar ve ayaklanmalar olmuştur. Özellikle Güney Amerika ülkeleri batı sisteminin artan kapitalist baskıları karşısında yoksulluk uçurumuna doğru sürüklenirken orta tabakalar halkçı eğilimlerle bu ters gidişe karşı durmağa çalışmışlardır. Artan baskı ve sömürü kitleleri giderek daha fazla ezerken, toplumdaki tepkiler heyecan noktalarına doğru tırmanabilmekte ve orta sınıfın okumuşları arasından karizmatik halkçı önderler siyaset sahnesine çıkabilmektedirler. Latin Amerika halkçılığı temel desteğini kentlere göçeden köylülerle birlikte sendikalaşan işçilerin şiddetli bir emperyalizm düşmanlığından ve artan ulusculuk eğilimlerinden almaktadır, Latin halkçılar, sosyalistlerin köklü üretim devrimi yerine daha acil olarak servetin yeniden dağıtımını savunmaktadırlar. Latin Amerika halkçılığı içinde bir dönem Arjantin'de efsane yaratan Peronizm başı çekmektedir. Ülkede varolan büyük halkçı birikimin desteği ile işbaşına gelen Peron, uzun süre işbaşında kalmış ve bir çeşit diktatörlük kurarak ülkeyi yönetmiştir. Askeri darbe ile iktidara gelen Peron, Amerikan emperyalizmi ile bütünleşen iş çevrelerine karşı işçileri sendikalarda, köylüleri kooperatiflerde örgütleyerek denge kurmak ve düzen değişikliğini kitlelerin örgütlü desteği ile gerçekleştirmeğe çalışmıştır. İşçi ve köylülerin örgütleyerek yeni bir siyasal güç olarak siyasal sahneye çıkartan Peron bunlardan aldığı destek ile yabancı sermaye ile bütünleşen iş çevrelerinin çıkar düzenini kaldırmak istiyordu. Halkçı bir hareketi önemli ölçüde örgütleyerek iktidara ge-

tiren ve uzun süre işbaşında tutan Peron daha sonraki dönemde, iş çevrelerinin ordunun sağ kesimi ile işbirliği yapması sonucunda düzenlenen bir askeri darbe ile iktidardan indirilmiştir. Peron'un iktidardan düşmesi Latin Amerika için bir dönüm noktası olmuş ve diğer ülkelerdeki egemen sermaye çevreleri Amerikan emperyalizmi ile birleşerek ülkelerinde halkçı akımların gelişmesini engellemişlerdir. Halk kitlelerinin yoksulluk ve ağır baskı ile ezilme karşısında kendi çıkarları doğrultusunda başlattığı halkçılık hareketlerinin bu tür engellerle bastırılması, daha sonraları başka siyasal akımların ortaya çıkması ve gelişmesi için elverişli ortam yaratmıştır. Sosyalist ve komünist hareketlerin bu yoksul ülkelerde gelişmesini istemeyen emperyalizm, bireysel terör ve anarşi hareketlerini elaltından destekliyerek bu ülkeleri sürekli karışıklık içinde tutmuş ve bu gibi karışıklıkları da bahane ederek askeri diktatörlüklerin sürekli işbaşında kalması için elverişli bir ortamın yaratılmasını sağlamıştır. Latin Amerika ülkeleri, halkçılığın ciddi olarak ortaya çıktığı ülkeler olmasına karşın, emperyalizmin egemenliği yüzünden bir türlü askeri diktatörlüklerin baskı rejimlerinden kurtulamamışlardır. Halkçı hareketleri bireysel terörizme kaydıran emperyalizm kendi egemenlik düzenini günümüze kadar sürdürebilmiştir.

Üçüncü dünya ülkelerinin yanısıra batı ülkelerinde de halkçı hareketler görülmüştür. Çağdaş uygarlığın başlangıç döneminde feodalizmden kapitalizme geçiş yıllarında hemen bir kapitalist azınlık oluşunca feodal düzeninin başından beri ezilen köylü sınıfına ve çiftçilere yönelen halkçı girişimler ortaya çıkmıştır. Toprağın, işleyenin olması düşüncesi bu yıllarda ortaya çıktı ve bu düşünce ile kırsal kesim insanının top-

rak gereksinmeleri karşılanmağa başlandı. Amerika Birleşik Devletlerinde halkçılığın kökenleri Jefferson dönemine kadar inmektedir. Almanya'da ise, Herder ile başlayan halkçılık hareketleri halk kavramını düşünce açısından çok geliştirmiş olmasına karşın uygulamada yeni birşey getirememiştir. Bütünüyle teorik düzeyde kalan bu düşünceler daha sonraları çeşitli ülkelerdeki halkçı partilerin ideolojik temellerini hazırlamıştır.

Halkçı hareketler, ondokuzuncu yüzyılın İngilteresinde makinelere karşı saldırılar düzenleyen İngiliz çartistlerinden başlayarak, kentli banker ve fabrikatörlere öfkelenen Kuzey Amerikalı çiftçilere kadar çok değişik görünümlerde ortaya çıkmışlardır. Rus Narodniklerinin yanısıra, ulusal kurtuluş savaşı veren üçüncü dünya ülkelerinin önderleri, Türkiye'nin Mustafa Kemal'i, Hindistan'ın Gandi'si, Gana'nın Nakrumah'ı, Pakistan'ın Cinnah'ı, Meksika'da toprak reformu yapan Cardenas'ı, halkçı önderler olarak kendi ülkelerindeki halkçı hareketlerin başında görüyoruz. Bu arada Romanya'da faşist yönetimi getiren demir muhafızlar, Fransa da orta tabakalı vergi sistemine karşı ayaklandıran Poujad hareketi ve benzeri birçok siyasal hareket genel bir başlık olarak halkçılık çatısı altında toplanabilir. Bazı siyasal bilimciler daha da ileri giderek, Rus popülistlerinden olan Chernichvski den başlayarak üçüncü dünyanın sorunlarını dile getiren Franz Fanon'a ve endüstri toplumunun eleştirilerini yaparak dünyayı sarsan Herbert Marcuse'e kadar aynı halkçı çizgiyi gözlemektedirler. Bu kadar geniş kapsamlı bir hareket olan halkçılık biraz da sınırlarının belirsizliği yüzünden yeterince kişilik kazanamamıştır. Nitekim demokrasilerin gelişmesiyle beraber oy avcılığına çıkan bütün siyasi akımlar ister

istemez halkçı düşüncelere kendi programlarında yer vermişlerdir.

Yeryüzünde gelişmiş ve gelişmemiş ayırımı belirginlik kazandıktan sonra, halkçılık her zaman gelişmemişten, geri kalmıştan, yoksuldan ve ezilenden yana olmak biçiminde anlaşılmıştır. Yoksul kitlelere yönelmek ve onların çıkarlarını savunmak sürekli olarak halkçılık biçiminde anlaşılmıştır. Modernleşmenin yarattığı sarsıntılar ve getirdiği büyük değişime olan tepkiler halkçılığın beslenme kaynağını oluşturmuşlardır. Fransız devriminden sonra halkçılık bir siyasal eylem olarak bütün batı dünyasında gelişebilirdi. Ne var ki, marksist kökenli sosyalizmin endüstri devrimi ile beraber bu ülkelerde hızlı bir gelişme göstermesi sonucunda halkçılık bir siyasal eylem olarak eski önemini yitirmiş ve arka planda kalmıştır. Halkçılık ile anlatılmak istenen sosyalizm ile daha sistemli olarak ortaya serilince aydın kamuoyu ve düzene karşı çıkan ilerici güçler sosyalizme kaydılar ve dolayısıyla halkçılık geriledi. Günümüzde halkçılık artık sosyalizm kavramından ürken ılımlı ilericilerin savundukları akımın adıdır. Son dönemlerde batı ülkelerinde etkili olan sosyal demokrasi akımı sosyalizmin yanısıra halkçılığın günümüzdeki izleyicisi ve savunucusu olmuştur. Sosyal demokrat iktidarların halka yönelen politikaları halkçılığı yeniden canlandırmış ve sosyalizm karşısında yeniden güç kazandırmıştır. Sosyal demokratlar kendi ideolojilerini oluştururlarken geçmişteki halkçı hareketlerin derinlemesine incelemelerini yapmışlar ve bunlardan çıkardıkları derslere dayanarak kendi ideolojilerini örmüşlerdir. Günümüzün halkçılığı artık kendi başına bir hareket olarak değil ama sosyal demokrat hareket içinde yer almaktadır. Halkçılığın siyaset sahnesine yansımaları da ancak

sosyal demokratların iktidara gelmeleri ile gerçekleşebilmektedir.

Toplumsal açıdan ele alındığı zaman halkçılığın çeşitlerinin sosyal değişmeden etkilenmiş, geleneksel kültür ve yapılarla modern kültürün çatışmalarından türediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle halkçılık hareketlerinin en çok gelişip yaygınlık kazandığı ülkeler tipik birer tarım ülkesi olan geleneksel toplumlardır. Bazı durumlarda hızlı bir kentleşmenin yarattığı geniş gecekondu kuşakları halkçılık akımlarını besleyen en önemli kaynaklar olmaktadır. Yığınların içine sürüklendikleri zor durumlar, yokluk, yoksulluk ve geri kalmışlık sonucunda ortaya çıkan toplumsal uçurumların ortadan kaldırılmak istenmesi halkçı akımları sürekli olarak beslemiştir.

Halkın halk tarafından ve halk için yönetimi anlamına gelen demokrasiler halkçı girişimlerin sonucunda ve halk hareketlerinin başrıya ulaşmasıyla gerçekleşebilmişlerdir. Halka giden, kitlelerin sorunlarına eğilen, onlarla bütünleşen ve onların çıkarlarını siyasal alanda temsil edebilen halkçı akımların demokratik gelişim sürecinin ilerlemesinde önemli payları olmuştur. Halkçı akımlar hedeflerine ulaşabilmek için halkın eğitilmesine ve bilinçlendirilmesine öncelik tanımış ve hareketlerine toplumsal taban kazandırmanın çabası içinde olmuşlardır. Halkı uyandırmağa, olgunlaştırmağa çalışmış olanlar kendi ülkelerini gerçeklerini de hesaba katarak belirli bir program çerçevesinde hareket ettiklerinde başarıya çok daha yakın olabilmişlerdir. İlk başlarda aydın ve okumuş çevrelerde idealist bir vatan kurtarma ateşi ile başlayan halkçı eğilimler giderek yaygınlık kazandıkça ve kitlelerin desteğini siyasal alana kanalize

edebildikçe gerçek anlamda halkçı akım olabilmişlerdir. Kendini halka daha iyi anlatabilen, kitlelerin desteğini en kısa yoldan kendi yanına çekebilen akımlar daha halkçı bir eylem içinde olmuşlardır. Konunun bu cephesi beraberinde halk dalkavukluğunu da gündeme getirmiş ve halkçı akımların bir açıdan yozlaşmasına giden yolu açmıştır. Halkçı akımları böylesine bir tehlikeden uzak tutacak güç gene de halkın uyanması ve bilinçlenmesi olmuştur. Kitleler ne kadar fazla uyanırsa ve kendi çıkarlarının bilincine varırsa kendi adına hareket eden akımları o kadar çok denetleyebilmekte ve halk dalkavukluğu gibi yozlaşma eğilimlerine izin vermemektedir.

İçeriği ve sınırları açısından pek de kesin bir kavram olmayan halkçılık kendi başına bir akım olabildiği kadar başka akımların içinde de bir ilke veya anlayış olarak da yer alabilmektedir. Demokrasilerin ilerlemesi sonucunda halkçılık artık başlıbaşına bir akım olmaktan çıkarak diğer akımların içinde bir ilke veya anlayış olarak yer alır olmuştur. Artık kimin daha çok halkçı olduğu kavgası siyasal akımlar arasında başlamıştır. Demokrasilerin oy mekanizması ister istemez bu sonucu sağlamıştır.

B — TÜRKİYE'DE HALKÇILIK

Ondokuzuncu yüzyılda Rusya'da ortaya çıkan halkçılık hareketi Narodniçestvo, ister istemez çevre ülkelerde de etkiler yaratmış ve bu arada Osmanlı İmparatorluğu içinde de bazı aydın kesimlerce ilgi ile izlenmiştir. Narodnik hareketin etkisiyle Osmanlı aydınları da halkçı düşünceleri ve ilkeleri savunmuşlar ve bu doğrultuda önerileri siyasal alana getirmişlerdir. Rusya'ya kapitalist gelişmelerin girmesiyle be-

raber küçük üreticiler ve köylü kesimi ulusal gelirdeki paylarını yitirmeğe başlamışlar ve bunun sonucunda bazı toplumsal çalkalanmalar Rusya'ya karıştırmıştı. Narodnikler giderek zayıflayan orta tabakalara ve küçük üreticilere dayanarak hareketlerini örgütlemeğe ve başarıya ulaştırmağa çalışıyorlardı. Kapitalizm adım adım ülkede yerleşiyor ve düzeni değiştiriyordu. Rusya'da Narodniklerin başarısızlığı Marksist devrimcilere yolu açıyor ve Rus devrimi bu yüzyılın başlarında gerçekleşiyordu.

Osmanlı imparatorluğunu batıdaki komşu ülkeler ile kuzey komşusu Rusya'da olanlar çok yakından ilgilendiriyordu. O ülkelerdeki gelişmeler ve yeni akımlar kendiliğinden Osmanlı aydın çevresine yansıyor ve bazı taraftarlar bularak siyasal alana yeni akımlar giriyordu. Rusya'daki halkçılık akımı geçen yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı aydın çevrelerini çok yakından etkiledi. Avrupa'ya kaçan aydınlar arasında olduğu kadar, ülkede çağdaş kavga veren kesimlerde de yansımalar yaptı. Günden güne çökmekte olan Osmanlı saltanatı gelecek arayışlarını hızlandırıyordu. Balkan aydınları ile beraber Rusya'da okuyan bazı Türkler halkçı düşünceleri Anadoluya getirdiler. Diğer yandan ise Ermenilerin oluşturdukları örgütler de halkçı düşünceleri Narodnik hareketinden esinlenerek Osmanlı imparatorluğuna taşıyorlardı.[9]

Ne var ki, ülkemizdeki halkçılık düşünceleri Rusya'daki gibi giderek sosyalizme değil ama Ziya Gökalp gibi sosyologların etkisiyle sosyolojizme kaydı ve sosyolojik bir akım olarak solidarizm (dayanışmacılık) ile mesleki temsilcilik anlayışına ulaştırdı. Batıya giden Türk aydınlar, sosyalizm-solidarizm ikilisinden ikincisini seçmişlerdi. Osmanlı toplumunun geleneksel de-

ğer yargıları aydınların bu seçiminde etkili oldular ve bu nedenle batıdaki solidarizm ülkemize girdi ve halkçılığın ilk düşünsel temellerini oluşturdu.[10] Sosyal dayanışmacılık Ziya Gökalp ve arkadaşlarının üzerinde durarak geliştirdikleri önemli bir akım olmuştur. Solidarizmi ve onun devlet felsefesi olan halkçılığı Türkiye'ye getirenler Ziya Gökalp, Tekin Alp, Zekeriya Sertel, Necmettin Sadak gibi İttihatçı çevreler olmuştur. Meşrutiyet dönemi halkçılığı toplumsal olduğu kadar, siyasal ve ekonomik içeriği olan bir öğretidir. Dönemin uluslaşma sürecini, ulusal ekonomi politikasını ve toplumsal dayanışma anlayışını kapsayan bir ideolojidir. Bunun siyasal boyutu siyasal halkçılıkta belirginleşmiştir. Bu tür halkçılık, ulus ve devlet kuruculuğunu amaçlayan, siyasal bağımsızlığa yönelik, bireylerin siyasal hak ve özgürlüklerini ana ilke olarak benimseyen bir halkçılık türüdür. Ülkenin ulusal bağımsızlığını sınırlayan, yabancılara ve azınlıklara ayrıcalık tanıyan kapitülasyon ve benzeri çıkar uygulamalarının kaldırılması zorunlu olarak görülmektedir.

Türkiye'de cumhuriyet halkçılığından önce bir meşrutiyet halkçılığı olmuştur. Meşrutiyeti gerçekleştiren İttihad Terakki gibi güçler kesin bir halkçı tutum içinde olarak ülkedeki otoriter yönetimi sınırlamaya ve parlamenter bir rejime doğru sürüklemeğe çalışmışlardır. Meşrutiyet halkçılığı siyasal halkçılığın yanısıra ekonomik halkçılığa da önem vermekteydi, Ekonomik halkçılık, uluslaşma süreci içinde liberal politikalara karşı devlet müdahalesini kesin olarak savunuyordu. Ekonomik dayanışmacılık bireysel kapitalizmin yol açtığı sınıflaşma sorununa çözüm getirmeyi amaçlamakta, devletin izleyeceği sosyal politika ile sınıfsal çelişkileri ve toplumsal çarpıklıkları

ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle bireysel kapitalizm yerine devlet kapitalizmi önerilmiş, devletin eylemsel olarak ekonomik yaşama girmesi ve sermayedar olması benimsenmiş bu arada bireysel girişimin desteklenmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca devlet sosyal alana da eğilecek, çalışan kitlelerin hak ve çıkarlarını gözeterek toplumsal barışın kurulmasına çalışacktır. Meşrutiyet döneminde halkçılığın üçüncü boyutu olarak sosyal halkçılık da savunulmuştur. Çelişen toplumsal sınıflar yerine uzlaşan meslek zümrelerine ağırlık verilmiş sınıf savaşımına karşı çıkılarak toplumsal bütünleşme sağlanmağa çalışılmıştır. Toplumsal sınıfların aralarında uzlaşma olanağı bulunmayan olgular olması gerçeği gözönüne alınarak ülkede sınıflanmayı önleyen ve toplumsal kaynaşmaya ağırlık veren bir tutum izlenmiştir. Ayırıcı, parçalayıcı ve sürekli çelişen toplumsal sınıflar kalkıp da yerlerine meslek zümreleri geçince toplumda sosyal darvinizm son bulacak ve insanlar sürekli olarak barış içinde birarada yaşama şansına kavuşacaklardır. Meslek zümreleri arasında oluşturulacak bir dayanışma düzeni toplumsal işbölümünün temellerini atacak ve böylece oluşacak sosyal taban toplumun düzenli temelini yaratacaktır. Meslek zümreleri kadar, toplumsal dayanışma ve organik işbölümü barışçı toplumun temel ögeleri olarak işlev göreceklerdir.

Ülkemizde meşturiyet hareketini örgütleyen İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Rusya'daki Narodnik hareket ile yakından ilgisi olmuştur. Rus halkçılığı İttihad ve Terakki akımını yakından etkilemiştir. Ayrıca Rusya'dan gelen ve İttihad ve Terakki hareketine katılan Türk'ler narodnik akımını yakından biliyorlardı. Bazıları bu hareketin bazı çalışmalarını yakından izlemişti. Hüseyinzade Ali gibi bir İttihad ve

Terakki kurucusu Türkiye'ye gelmeden önce Narodnik hareketinin bazı çalışmaları içinde bulunmuştu.[11] Diğer yandan Makedonya'da doğan ve Balkanlarda gelişen İttihad Terakki akımı gene bu bölgelerde etkin olan Bulgar ve Ermeni hareketlerini yakından izliyordu. Osmanlı saltanatına karşı yavaş yavaş baş kaldıran İttihadçılar ve bazı subaylar dağa çıktıklarında Bulgar çetecilerinden gerilla savaşlarını ve onların halkçı düşüncelerini öğreniyorlardı. Çetecilerin çoğunluğu Rusların panslavizmine karşı narodnik kökenli halkçı düşünceleri savunuyorlardı. Makedonya'nın bağımsızlığını savunan Makedonya devrimci örgütü İttihatçılar üzerinde fazlasıyla etkili oldu. Osmanlıların Makedonya ayaklanmasını bastırmasından sonra bu örgüt sürekli olarak İttihadçıları desteklemiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu durum halkçılık akımının yayılması için son derece elverişli idi. Halktan uzakta kalan Osmanlı saltanatı giderek yıkılırken halk kitleleri sahipsiz kalmış ve bir arayış içine sürüklenmişti. Türk aydınları yaklaşık bir yüzyıldır ülkenin kurtarılması için çıkış yolları arıyorlardı. Osmanlıcılık, Batıcılık, islamcılık, Türkçülük, merkeziyetçilik ve ademi merkeziyetçilik görüşleri hep bu boşluğu doldurmak için ileri sürülmüş düşünce akımlarıydı. Böylesine bir arayış döneminde kuzey komşu Rusya'daki halkçı hareketin Türk aydınlarını etkilemesini ve Osmanlı imparatorluğunun kamuoyunda yankılar yaratmasını doğal karşılamak gerekir. Giderek dağılmağa yüztutan bir imparatorluğun bunaldığı bir dönemde ülke halkına eğilmek ve bölünmeyi önleyerek halk arasında dayanışma ortamı yaratmak ve giderek kitlesel bir bütünleşmeyi gerçekleştirmenin yolu halkçılıktan geçiyordu.

Balkanlarda doğan İttihad ve Terakki akımına öncülük eden "Genç Kalemler" ve "Yeni Felsefe" dergileri ilk halkçı düşünceleri içeren yazıları yayımlamışlardır. Dilde yenileşmenin yanısıra Osmanlı yönetimi ile halk kitleleri arasında var olan açıklığın giderilmesi için bazı öneriler bu dergiler tarafından işlenmiştir. Halk dilinin kullanılması ve bunun resmi dil düzeyine getirilmesi üst tabakalarla alt tabakalar arasında bir yakınlaşma ve anlaşma ortamının doğmasına yardımcı olacaktı. Balkan yenilgisinden sonra yeni doğan Türk halkçılığı devrimci özünden uzaklaşarak zamanla uluscu bir yapıya oturdu. Türkçülük akımı halka doğru adı altında kitlelere yönelince, halkçı düşüncelerle Turancı tezler arasında bir kaynaşma gündeme geldi. Bu kaynaşma, bazan karışıklıklara da yolaçtı. Halkçı ve Türkçü tezler birlikte savunuldu.

Ziya Gökalp o dönemin önde gelen düşünürü olarak halkçılık konusunda da etkili oluyordu. Aydınların halka doğru gitmesi düşüncesini sürekli olarak işliyordu. Ona göre, aydınlar halka doğru onu yalnızca aydınlatmak için gitmeyecekler, aynı zamanda ondan alacaklarıyla ülkenin kendine özgü sentezini oluşturarak gelişmeyi sağlayacaklardır. Halktan kültür alacak olan aydınlar kitlelere uygarlığı götürecekler ve böylece uygarlık ile kültür kaynaşmasını gerçekleştirerek toplumun ilerlemesine katkıda bulunacaklardır. Haklar açısından birbiriyle eşit olmayı benimseyen tüm toplumsal sınıflar halkın içinde yer alacaklardır. Toplumsal dayanışma ve işbölümü, sosyal sınıflardan daha önemlidir. Bir toplumun ayakta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi açısından toplumsal dayanışma ve işbölümü yaşamsal öneme sahiptir. Toplumun sınıflara ayırılması ve bu sınıflar arasındaki çatışmalar ise bir toplumun önce parça-

lanmasına, sonra da çökmesine giden yolları açar. Çalışma ve iş yaşamının gelişmesiyle beraber ortaya çıkacak olan meslekler ve zümreler arasında kesin bir dayanışma zorunluluğu vardır. Böylesine bir dayanışma ve işbölümü olmadan hiç bir meslek veya zümre ayakta kalamaz, dolayısıyla toplumsal yapı kısa zamanda çökebilir.

Durkheim sosyolojisinin ve sosyolojizminin etkisindeki Ziya Gökalp sosyalizme açıktan karşı çıkarak sosyolojizmi savunuyor, toplumsal sınıf olgusunu reddederek meslekleri ve zümreleri gündeme getiriyordu. Aralarında bağdaşmaz çelişkilerin bulunması bir toplumun geleceği açısından çok zararlıdır diyerek sosyal sınıfları görmezden gelirken, ulusal bütünleşmenin yollarını arıyordu. Toplumların tarihini incelerken başlıca altı dönem olduğunu ileri sürüyor, mesleki örgütlere dayanan siyasal ve toplumsal halkçılık ilkesinin insanlığın geleceğindeki yeni dönemin hazırlayıcısı olacağını savunuyordu.[12] Bir toplumda bütün mesleklerin ve onlara bağlı olan zümrelerin varolabilmek ve yaşayabilmek için birbirlerine kesin bir gereksinim içinde bulunmaları, dayanışma düşüncesinin doğruluğunu kanıtlıyordu. Tüm sosyal meslekler birbirinin tamamlayıcısıdır. Toplumsal gelişme sonucunda işbölümü artacak ve bireyler birbirlerine daha fazla gereksinme duyacaklardır. Halkçılık bir akım olarak ayırıcı sınıflar yerine, toplumun bireylerini daha sıkı bağlarla kaynaştıran meslek zümrelerinin geçerli olmalarına çalışmaktadır. Toplum bir sosyal organizma olduğuna göre, meslek zümreleri de birer organ olarak bu organizmanın vazgeçilmez parçaları ve çalışan organizmanın yaşam kaynağıdır. Toplum içinde varolan ayrıcalıkların ortadan kalkması ve tam

anlamıyla halkçı bir düzenin kurulabilmesi de buna bağlıdır.

Gökalp'e göre, halkçılık döneminde siyasal tabakaların kalkmasına karşın gene de bazı ekonomik tabakalar varolabilir. Meslek döneminin temel işlevi bu tür tabakalaşmaları ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle, meslek döneminde halkçılık yeni bir boyut kazanacak, toplumsal yön olarak sosyal halkçılık gündeme gelecektir. Gerek kapitalist toplum gerekse sosyalist toplum sınıfsal tabana oturtulmaları nedeniyle gerçek halkçılığa ters düşmektedir. Siyasal meslek bir sınıfın lehine diğer sınıfın veya sınıfların aleyhine olmamalıdır. Üst tabakanın çıkarlarını savunan politika, işçi ve köylünün aleyhine olduğu için özgürlük ve eşitliğe aykırıdır. Bolşevik politikası ise, halkı yalnızca işçi ve köylü olarak benimsediği için gene insanlığa ve adalete aykırı düşmektedir. Halkı oluşturan kesimler arasında gerçek bir eşitlik yaratmak zorunludur. Gerçek bir eşitlik ve özgürlük düzeni kurulabilmesi için dengeli bir tutum izlemeli, baskı ve zulüm rejimlerinden uzak durulmalıdır.

Solidarizm - dayanışmacılık, bireycilik ile toplumculuğun uzlaştırıldığı bir akımdır. Liberalizm ile sosyalizm biraraya getirilirken sosyal devlet uygulaması önem kazanmaktadır. Devlet toplumsal yaşama aktif olarak katılabilecek ve mülkiyet sonucu sağlanan artık değerler sosyal amaçlı hizmetler için kullanılacaktır. Bireysel mülkiyet yerine kamu mülkiyetinin benimsenmesi toplum içinde ortaya çıkabilecek haksızlıkların ve adaletsizliklerin önlenmesine yardımcı olacaktır.[13] Düzenin sürdürülmesi her şeyin doğal akışına bırakılması ile gerçekleştirilebilecektir. Devlet bu duruma müdahale etmeyecektir. Ancak herşeyin do-

ğal düzeninde gitmemesi durumunda devletin müdahalesi dengeyi yeniden sağlamak üzere devreye girebilecektir.(14) Savaş gibi toplumsal düzeni alt üst eden durumlardan sonra toplumsal düzenin yeniden oluşturulması devletin ödevidir ve devlet bunu sağlamak üzere toplumsal yaşama müdahale edecektir. Çağdaş toplumların bunalımı yalnız ekonomik değil aynı zamanda ahlaksaldır. Devlet bütün bunalımların aşılmasında üzerine düşenleri yapacaktır. Geleneksel toplumun çözümü sonucunda ortaya çıkan bireysel özgürlükleri, toplumları yaşatan ahlaki denetiminin sürdürülmesiyle bağdaştırmak tek çözüm olarak görünmektedir. Ülkede ahlak düzeyini yükseltmenin yolu da meslek zümrelerinin kurulmasından geçmektedir. Bir mesleğe giren bir kişi eğer o mesleğin korporasyonuna üye olmuşsa meslek ahlakının dayanışma disiplini içine girdiği için ahlak dışına çıkamıyacaktır, en küçük bir sapmada meslek birliği aracılığında yaptırım ile karşılaşacaktır. Meslek örgütleri bölgeselliğin ötesinde ulusal düzeyde örgütlendikçe toplumsal ahlak daha fazla gerçekleşebilecektir. Toplumsallaşma sorunu, bireyin bir topluluğun üyesi yapılması, yaptırımlara, yasaklara ve görevlere saygı duymasının sağlanması sorunudur.

Türkiye'de halkçılığın ilk olarak düşünsel temellendirmesini yapmağa çalışan dayanışmacılara göre, toplumsal gelişme için organik dayanışma sağlanmalı, toplumda kollektif bir bilinç ahlaksal bir yaptırım gücünde geliştirilerek denge sağlanmalıdır. Haksızlıkların önlenebilmesi için ekonomik işlevler başıboş bırakılmamalıdır. Ekonomik işlevler belirli bir güce bağlanmalı ve bu güç politik olduğu kadar ahlaksal da olmalıdır. Ekonomik yaşam devlete bırakılmamalı, meslek kuruluşları birer üst örgüt olarak ekonomik et-

kinlikleri denetlemelidir. Mesleki birlikler devlet ile birey arasında birer aracı görevi üstlenecekler, bireylerin hırslarına kapılarak sürüklenmelerini, yanlış ve ahlak dışı işler yapmalarını önleyici disiplini toplumsal ve ahlaksal yaptırım gücü ile sağlayacaklardır.

İttihad ve Terakki örgütü Ziya Gökalp ve arkadaşlarının dayanışmacı düşüncelerinden fazlasıyla etkilenmişler, daha da ileri giderek ülkede meslek birlikleri kurulmasını düşünmüşler ve sonunda Türkiye'de yeniden Ahiliği diriltmeğe çalışmışlardır. Ahiliğin tarihi incelenerek ahilik kurumu, oluşturulacak yeni meslek birlikleri için bir model olarak geliştirilmeğe çalışılmıştır. İttihadçıların içinde varolan masonların bu girişimler üzerinde etkileri fazla olmuş ve masonlar giderek yönlendirici olmuşlardır. Ahiliği loca adı olarak benimsemekten çekinmeyen masonlar İttihad ve Terakki'den sonra da aynı tür arayışların ve düşüncelerin temsilcisi olmuşlardır. Selanik'te mason localarında ilk toplantılarını yapan İttihadcıların masonlarla içiçe olması, hareketi çeşitli yönlerden etkilemiş, ideolojilerinin yönlenmesinde olduğu kadar İttihad ve Terakki hareketinin başarısız kalmasında da masonların önemli rolleri olmuştur. Onların etkileri ile İttihad ve Terakki hareketi zamanla halkçı düşüncelerden uzaklaşmıştır. En eski meslek birliği olduğunu ileri süren bu örgüt, toplumun yetişmiş ve aydın kesimlerine yönelirken, elit zümreciliği öne getirmiş ve halkçı düşüncelerin, zamanla zayıflamasına neden olmuştur.

İttihad ve Terakki örgütünün karışık yapısı nedeniyle ve gelişen olaylardaki çelişkili tutumlarının sonucunda halkçılık açısından yeterince etkili bir tutum izlediği söylenemez. Sınıfsal içerikten yoksun bir halk-

çılık anlayışı Türkçülük ve ulusculuk akımları içinde ikinci planda kalmıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda savunulan halkçı düşünceler o zaman için-de çeşitli etkiler uyandırmasına karşın ana politikaların belirlenmesinde yönlendirici olamamıştır. Batı görmüş aydınlar ile okumuş subayların öncü kadrolarını oluşturduğu İttihad ve Terakki hareketi iyiniyetli bir aydın hareketi olmaktan ileri gidememiş, imparatorluğun çöküş sürecinde üzerine düşen işlevi yerine getirememiştir. Halkçı düşüncelerle yola çıkanlar sonraları Osmanlı yönetimi ve saray ile bütünleşme sürecine girmişlerdir. Bu dönemdeki halkçı düşüncelerin en önemli yararı, sonraki dönemde ortaya çıkan ulusal kurtuluş savaşının bir halk hareketi olarak gelişmesine olan kuramsal katkısıdır.

Gerek batı ülkelerinde gerekse kuzey komşumuz Rusya'da ortaya çıkan halkçı hareketler Türkiye'deki gelişmeleri doğrudan etkilerken bu süre içinde ülkemizde de önemli bir birikim yaratıyorlardı. Bu koşullar altında ortaya çıkan bir halkın kurtuluş savaşının temelinde halkçılık anlayışının yatmasını doğal karşılamak gerekir. Türkiye'de halkçılık tartışmalarının, siyasal gündemde en canlı kaldığı dönem kurtuluş savaşı yılları olmuştur. Özellikle yeni başkent Ankara'da kurtuluş savaşı yıllarında çok canlı bir siyasal hava görülmekte, iktidar için birbiriyle yarışan siyasal gruplar göze çarpmaktaydı. İdeolojik görünmekten kaçınan bu grupların hepsi siyasal yaklaşımlarını belirli bir halkçılık yaklaşımı çerçevesinde ortaya seriyorlardı.

Ülkenin bu döneminde halkçılık düşüncesinden beklenen belirli işlevler bulunuyordu. Halkçılık ideolojisi, bir yandan farklı sosyal sınıfların temsilcilerinden

oluşan Büyük Millet Meclisindeki eşraf, bürokrat, din adamları ile savaşa katılan halk yığınlarını, köylüleri kurtuluş savaşı hedefi doğrultusunda birleştirme işlevini üstlenecekti. Bunun yanısıra kurtuluş savaşına parasal destek sağlayan Sovyetler Birliği ile yakınlaşma ortamının doğmasına yardımcı olacaktı. Sosyalist blokun uluslararası toplantılarında Anadolu kurtuluş hareketinin sosyalist çizgide olmamasına karşın antibatı bir ulusalcı hareket olması gerçeği gözönünde bulundurularak desteklenmesi, gelecekte ilerici bir rejimin doğmasına yardımcı olmak açısından karar altına alınmıştı.(15)

Mustafa Kemal'in önderliğini yaptığı ulusal kurtuluş savaşının yönetimini ele geçirmek isteyen siyasal grup sayısı fazlaydı. Türkiye içinde ve dışındaki sol akımlarla sıkı bir ilişki kuran eski İttihatçılar, Mustafa Kemal'in çevresinde Kurtuluş savaşının önderliğini alma çabası içindeydiler. Halkçılık ideolojisini benimsemenin ve kitleler önünde sahip çıkmanın bu aşamada önemli bir rolü bulunuyordu. Kurtuluş savaşı döneminde, içeride iktidar çatışmasının hızlandığı dönemlerde bazan da Sovyetlerden parasal destek sağlama gereksinmesinin arttığı dönemlerde halkçılık siyasal gündemde ön plana geçmiş ve daha çok siyasal taktikler çerçevesinde yeni yorumlarla değişik içerikler kazanmıştır. Böylesine bir ortamda ortaya atılan halkçılık yorumlarının çok geniş bir alanı kapsadığı ve bütünsel bir işleve sahip olduğu ileri sürülebilir. Mustafa Kemal'in geliştirdiği ulusal halkçılık yorumlarının yanısıra eski ittihatçılar, sovyet çizgisindeki sol akımlarla işbirliği yaparak daha ileri halkçılık anlayışlarını savunmuşlar ve ortalığın karışmasına neden olmuşlardır. Mustafa Kemal sürekli olarak hareketini halka dayandırma çabası içinde olmasına karşın, eski

ittihatçılar halktan kopuk alışkanlıklarının etkisiyle Sovyetler Birliği'nin desteğini sağlayarak, Mustafa Kemal'i devre dışı bırakabilmek düşüncesiyle Halk Şuralar Fırkası, Halk Zümresi gibi örgütlenmelere gitmişlerdir.

Türkiye dışındaki eski ittihatçıların yanısıra ülke sınırları içinde bulunan eski İttihatçılar, kurtuluş savaşı sırasında "Mesai", "Halk Şuralar Fırkası Programı", "Halk Zümresi Siyasi Programı" gibi başlıca üç eylem planı hazırlayarak harekete geçme hazırlığı içinde olmuşlardır. Bu programları hazırlarken ülkedeki uç sol akımlar ve Sovyetler Birliği ile uzlaşma, onun desteğini almaya özen göstermişlerdir. Aynı grubun hazırladığı bu üç siyasal program benzer halkçılık anlayışlarına sahip bulunmaktadır. Genel olarak, Türkiye'de batıdaki gibi bir sınıfsal yapı oluşmadığı, ülkede halk ve bürokrasi arasında büyük bir zıtlaşma bulunduğu ve halkın sürekli olarak yönetimden dışlandığı belirtilerek ülkenin memurların elinden kurtarılması gerektiği, sermaye birikimi olmadığı için başlangıçta sosyalist bir devrimin yapılamıyacağı, halkın geniş kesimlerinin katılacağı bir yönetim oluşturulursa halk ile bürokrasi arasındaki uçurumun kapatılabileceği ana düşünce olarak savunulmuştur. Yoksul halk tabakalarına dayanarak, yönetimde çalışan kesimleri etkin kılabilmek için Sovyet benzeri şuralar sisteminin oluşturulması gerekli görülmüştür. Bu şuralar sisteminin en üst kademesinde üyeleri halk tarafından seçilen, Yüksek Sovyet Prezidiyumu gibi bir büyük Şurayı Millet bulunacaktır. Hem mesleki temsil hem de tek dereceli seçim sistemleri uzlaştırılarak yönetimin oluşturulmasına çalışılacaktır. Ülke içinde dinsel bir tepkiden çekinildiği için padişah ve halifenin başında bulunacağı bir Din Şurası kurulması

ileri sürülmüştür. Liva, kaza, nahiye gibi yönetim birimlerinde halk meclisi olarak şuralar bulunacaktır. Bazı özel görevler dışında bütün yöneticiler şuralar tarafından seçilecektir. Merkezden atanan yargıçların yetersizliği karşısında, halk mahkemeleri ülkenin her yerinde kurulmalı ve gerçek adalet her köşede sağlanmalıdır. Ortak halkçılık programlarında, toprak kutuplaşmasını önleyici planlı bir endüstrileşmeyi öngören çok çeşitli sosyal hizmetlerin sağlanmasına dönük öneriler yer almaktadır.

Mustafa Kemal'in elinden önderliği kapma çabası içindeki İttihatçılar, bütün gruplara hoş görünerek destek sağlamak isterken, halkçılık anlayışlarını da esnek tutmuşlardır. Anadolu eşrafı ile beraber halk yığınları tatmin edilmek istenirken çok katı bir antibürokratik program geliştirilmiştir. Halkın tepkisinden çekinildiği için bazı yerlerde Bolşeviklerin programları eleştirilmiştir. Şuralar sistemi ile Sovyetlerin desteği sağlanmak istenirken, Bolşevik sisteminin eleştirilmesi ile ana çelişkilere sürüklenilmiştir. Halk şuralarının seçiminde mesleki temsil ilkesine yer verilerek, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının ideolojik sentezlerinde yansımasını bulan dayanışmacı halkçılık anlayışının kalıntıları sürdürülmekte, şuralar sisteminin yerli eşrafın çıkar düzeni ile bağdaşmasına çalışılmaktadır.

C — ATATÜRK VE HALKÇILIK

Gerek geçmişten gelen birikim, gerekse o dönemin koşullarında varolan grupların ileri sürdüğü düşünceler sürekli olarak kurtuluş savaşı döneminde halkçılık idealini canlı tutmuştur. Mustafa Kemal'in örgütlediği ulusal kurtuluş hareketinin temelinde de

halkçılık düşüncesi olmuştur. Ne var ki, Mustafa Kemal, Türkiye'nin koşullarına ve kendi hareketinin özelliklerine göre bir halkçı sentezin savunmasını yapmıştır. Halkın içinden gelen bir önder olarak sonuna kadar bir halk adamı olarak kalmasını bilmiş, en zor dönemlerde bütün ilişkilerini kopararak, rütbelerini sökerek halkın içine gitmiştir. Onun bu davranışı ulusal kurtuluş savaşının başlangıcında askerlikten ayrılarak Anadolu'ya gitmesiyle başlar, ölümünden önce Hatay'ın kurtuluşu için cumhurbaşkanlığından çekilerek bir halk savaşının başına geçmeyi düşünmesine kadar aynı çizgide sürer. Ülkenin ve devletin en üst noktasındayken bile, halkın ayağına gitmekten çekinmeyen bir ulusal önder olarak Türkiye'de gerçekçi bir halkçılığın hem kurucusu hem de yönlendiricisi olmuştur.

Mustafa Kemal, kurtuluş savaşının ideolojisini çizerken olabildiğince bağımsız davranmaya çalışıyordu. Hem batı dünyasına hem de kuzeydeki büyük komşu Sovyetler Birliği'ne karşı dikkatli olmak gerekiyordu. Ülkenin içinde bulunduğu konumdan en üst düzeyde yararlanarak ulusal bağımsızlığı kurtarmak gerekiyordu. Bu nedenle, Mustafa Kemal daha çok eklektik ve sentezci bir tutumu izleyerek, hiçbir kişi veya akımın bütünüyle etkisi altında kalmadan, ülkenin koşullarına uygun biçimde yeni bir sentezci denemeye girişmiştir. Fransız devriminden sonra batı ülkelerinde ortaya çıkan halkçı düşünceler ile, yaklaşık bir yüzyıldır kuzey komşuda etkin olan Narodnik hareketinin izlerini Türkiye gerçekleri içinde yaygınlaştırmaya ve bundan ulusal bir halkçılık anlayışı çıkarmağa çalışmıştır. Bunu yaparken de hem Bolşevik çizgisi hem de diğer sol uçların ideolojilerine karşı uzak bir mesafede kalmaya öncelik tanımıştır. Onun halk-

çılık anlayışında değişik ögelerin ve durumların yansımaları bulunabilir, ne var ki bütün olarak ele alındığında ülke koşullarından ileri gelen bir değişik yapı oluşturma ve ulusal gerçekçi bir yol izleme çabası göze çarpar. Halkçılığı hiç bir zaman katı bir doktrin veya ideoloji olarak görmeyen Atatürk, söylev ve demeçlerinde kendi halkçı düşüncelerini açıklarken, ülkenin gereksinmelerine öncelik vererek toplumcu ve gerçekçi bir tutumu sergiliyordu. Çok değişik dönemlerden geçen ulusal kurtuluş savaşımız sırasında ve sonrasında O'nun halk ve halkçılık konusunda söyledikleri, Kemalist Halkçılık anlayışının temel ilkelerini çizmekte ve bize özgü bir halkçılığı ortaya çıkarmaktadır. Dünya ve ülke birikiminin en iyi biçimlerde değerlendirilmeye çalışıldığı bu halkçılık anlayışını yakından anlayabilmek için Mustafa Kemal'in bu konudaki söylediklerine bakmak gerekmektedir:

"Bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Ve gerçekten kitaplarda bulunan hükümetlerin bilimsel niteliği bakımından hiçbirine benzemeyen bir hükümettir Toplumbilim açısından bizim hükümetimizi anlatmak gerekirse halk hükümeti deriz. Anayasamızın birinciden dördüncüye değin olan maddeleri hükümetin ne olduğunu, kimin eliyle yönetildiğini, yöneten kurulun gücünü ve yetkisini açıklamıştır. Biçim ve yüzü saptanmıştır. Ancak öğreti bakımından düşündüğümüz zaman biz yaşamını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emekçileriz, zavallı bir halkız. Niteliğimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan, çalışmak zorunda olan bir halkız. Bundan dolayı hepimizin hakkı vardır, yetkisi vardır. Ancak çalışma yardımıyla bu hakkı kazanırız. Yoksa arka üstü yatmak ve yaşamını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim toplu-

mumuz içinde yeri yoktur, hakkı yoktur. O halde söyleyiniz. Halkçılık toplumsal düzenini çalışmasına, haklarına dayandırmak isteyen bir öğretidir. Biz bu hakkımızı saklı bulundurmak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurmak için tümümüzce, ulusumuzca bizi yoketmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı ulusca savaşmayı uygun gören bir yolu izleyen insanlarız. Bundan dolayı, bu ya da bu gibi yüreklendirmelerle ve açıklamalarla hükümetimizin dayandığı temelin, toplumbilime dayalı bir temel olduğunu belirli bir biçimde görürüz.. Ama ne yapalım ki hiçbirşeye benzemiyormuş. Biz benzememekle ve benzetmemekle övünmeliyiz. Çünkü biz bize benziyoruz."

(Söylev ve Demeçler, 1945, s. 190-191, I. Cilt)

"Bugün hakkıyla övünebileceğimiz bütün başarıların gizi yeni Türk devletinin yapısındadır. Gerçekten, Türkiye devletinin bu yeni kuruluşun dayandığı temeller, nitelik bakımından kendinden önceki tarihsel kuruluşların temellerinden başkadır. Bunu bir sözcük ile anlatmak gerekirse diyebiliriz ki yeni Türkiye devleti bir halk devletidir. Geçmişin kuruluşları ise bir kişi devleti idi, kişilerin devleti idi."

(Söylev ve Demeçler, I. cilt, s. 308-309)

"Her sırası geldiğinde söylemiştim ve şimdi sırası geldiği için bir kez daha yinelemek ve doğrulamak isterim ki, biz ülke ve ulusumuzun varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk ve kendi gücümüze dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin aldatıcı söz vermelerine aldanarak işe girişemezdik. Bizim görüşlerimiz, bizim ilkelerimiz bilinir ki, Bolşevik ilkeleri değildir ve Bolşevik ilkelerini

ulusumuza benimsetmek için de şimdiye değin hiç düşünmedik ve girişimde bulunmadık. Bizim inancımıza göre ulusumuzun yaşamını ve yükselmesinin sağlanması kendi sindirme yeteneği ile orantılı olan bir görüştür. Ancak aslında incelenirse bizim görüşlerimiz ki halkçılıktır, gücün, erkin, egemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine kuşku yok ki dünyanın en güçlü temeli bu ilkedir. Gerçi bize uluscu derler. Ancak biz öyle ulusseverleriz ki, bizimle işbirliği yapan bütün uluslara saygı besleriz ve onlara önem veririz. Onların bütün ulusculuklarının gereklerini tanırız. Bizim ulusculuğumuz bencil veya büyüklenen bir ulusculuk değildir."

(Söylev ve Demeçler, cilt I. 1945, s. 97-98)

"Bak kardeşim, böyle ulustan nasıl ayrılırsın. Bu paçavraların içinde darmadağınık gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle yürek, öyle töz vardır ki, olmaz öyle şey Çanakkale'yi kurtaran bunlardır. Kafkasya'da, Galiçya'da şurada burada arslan gibi çarpışan, yoksunluğa aldırmayan bunlardır. Şimdi bu adamcağızların düzeyini toplumsal açıdan yükseltmek herhangi bir hükümetçilik tutkusundan daha iyi değil midir? Bu insancıl savaşımların yanında siyasal savaşımlar bayağı kalırlar. Siyasal kavgaların çoğu boşunadır. Ama toplumsal çalışma her zaman için verimlidir. Bizim aydınlar buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar? Neden ulusla doğrudan doğruya ilişki kurmazlar? Ülkeyi gezmeli ve ulusu tanımalı. Eksik nedir görmeli. Ulusunu sevmek böyle olur. Yoksa lafla sevgi yarar vermez."

(Söylev ve Demeçler, cilt III, 1954, s. 9)

"Siz uluscular, halk ile konuştuğunuzda yüksek sesle söylemeyi unutmayınız. Yüksek ses inancın anla-

tım olduğu zaman etki yapmaktan geri kalmaz. Yolunda çalıştığımız büyük ülküyü halkın yüreğinde bir düşünce durumundan bir ses durumuna geçirmelisiniz. Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak özellikle sizin görevinizdir. Bir takım sözcükler vardır ki, sık sık söylendiği halde dahası aydınlarımız arasında onu tümüyle anlayan çok değildir. Halkçılığımızın ne olduğunu, ilkelerin nelerden oluştuğunu, halkçılığın halka karşı ne gibi ödevler yüklenmek zorunda kalacaklarını bölüm bölüm açıklamak gerekir."

(Söylev ve Demeçler, II. cilt, 1952, s. 287)

"İç politikamızda yolumuz olan halkçılık, kısacası ulusu kendi yazgısına kendisini egemen kılmak ilkesi Anayasamızda saptanmıştır. Bu yasayı ve bu yasadan dallanmış yasaları bir an önce çıkararak iyi uygulamaya çalışacağız."

(Söylev ve Demeçler, Cilt I. 1945, s. 161)

"Bizim halkımız çok temiz yürekli, çok soylu ruhlu, ilerlemeye çok yetenekli bir halktır. Bu halk eğer bir kez karşısındakilerin özdenlikle kendilerine hizmet ettiklerine inanırsa, her türlü eylemi hemen benimser. Bunun için gençlerin her şeyden önce ulusa güven vermeleri gerekir."

(Söylev ve Demeçler, cilt II, 1952, s. 142)

"Sanırım bugünkü varlığımızın temel niteliği ulusun genel eğilimlerini tanıtlamıştır. O da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir. İdareyi halka vermek için çalışalım."

(Atatürk, 12 Temmuz 1920)

"Örgütlenme baştan başa bir halk örgütü olacaktır. Genel yönetimi halkın eline vereceğiz. Bu toplulukta hak sahibi olmak, herkesin bir iş görmesi esası-

na dayanacaktır. Halk hak sahibi olmak için çalışacaktır."

(Vakit gazetesi, 10.12.1922)

"Halk partisinin programı bütün halkın refah ve mutluluğunu sağlamaya dönük olacaktır. Görüşlerimizi beraber çalışmak istediğimiz insanlardan oluşan partiye anlatmak gerekir. Halkı kendi haline terk edersek bir adım atamayız. Program elimizde kalır. Bütün ulusu olumlu bir çalışma programı ile ilişkili kılmalıyız. Sorun programdadır. İşin değiştirilmesi ile kimseyi aldatamayız. Ortaya koyacağımız şey olumlu bir halk programı olmalıdır. Ülke genelinin çıkarlarına uygun bir program yapılmalıdır."

(Atatürk'ün İzmit basın toplantısı - İsmail Arar)

"Bu devlet sizindir, devlet sizsiniz. Bu devletin geleceğine ne sultanların, ne halifelerin ne de başka hiç bir kimsenin müdahaleye hakkı yoktur. Bütün yetkiler sizindir, halkındır."

(Atatürk'ün İzmit basın toplantısı - İsmail Arar)

"Bizde daima geçerli ve sözkonusu olan çoğunluktur. Bu halkın çoğunluğu bizimle olursa parti deyiniz, ne derseniz deyiniz yürümek olanaklıdır. Çoğunluk beraber değilse grup deyiniz, heyet deyiniz buna dayanarak devrimde başarı olamaz."

(Atatürk'ün İzmit basın toplantısı - İsmail Arar)

"Ekonomi politikamızın önemli amaçlarından birisi de halk çıkarlarını doğrudan ilgilendirecek ekonomik kurum ve girişimleri mali gücümüzün elverdiği oranda devletleştirmektir."

(Söylev ve Demeçler. I. cilt)

"Benim kişisel gücüm ve kudretim halkın bana gösterdiği güven ve itimattan ileri gelmektedir. Bu gü-

ven sürdükçe ben de buna layık olmağa devam edecek ve geleceğe bu güvenle yürüyerek pek az zamanda halkımıza refah ve mutluluk verecek olan büyük amacımıza varacağız."

(Gerçek Kemalizm, Faruk Güventürk, s. 146)

"Ben halkıma herhangi bir hizmette bulunmuşsam, eğer ben herhangi bir girişimde önayak olmuşsam bu hizmet ve girişimin temel kaynağı saygılar ve sevgiler ile bağlı bulunacağım ve refahına varlığımı ve yaşamımı vereceğim aziz ulusuma, sizlere dayanmaktadır."

(Söylev ve Demeçler, II. cilt, s. 161)

"Ben düşündüklerimi sevdiklerime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda gerekli olmayan bir gizi gönlümde taşımak gücünde olmayan bir adamım. Çünkü ben bir halk adamıyım. Ben düşündüklerimi halkın önünde söylemeliyim. Yanlışım varsa halk beni yalanlar. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni yalanladığını görmedim."

(Ulus Gazetesi, 20. Mart 1937)

"Her başında sarığı olanın, halkın karşısına geçip anlamsız şeyleri onun kafasına sokmasına izin verilemez. Benim kanım, bilgim ve kesin inancım budur. Bir devletin halife ile ilgi veya ilişkisi yoktur. Gerçeği belirtmek gerekirse biz yapmak istediğimiz devrimi ikiye ayırmış bulunuyoruz. Önce birincisi, sonra ikincisi."

(Atatürk'ün İzmit basın toplantısı - İsmail Arar)

Atatürk'ün halkçılık ile ilgili olarak doğrudan söylediği sözlerin yanısıra, halkçılığı köylücülük veya köycülük anlamında ele aldığı ve dolaylı olarak söylediği bazı sözleri de vardır :

"Türkiye'nin gerçek sahibi kimdir? Türkiye'nin asıl sahibi ve efendisi gerçek üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah mutluluk ve servete hak kazanan ve layık olan köylüdür. Onun için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin politikası bu asil amaca ulaşma amacını güder. Efendiler, diyebilirim ki, bugünkü yoksulluk ve felaketin tek nedeni bu gerçeğin farkına varamamamızdır. Gerçekten yedi yüzyıldan buyana dünyanın dört bir köşesine sevkederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve emeklerini ellerinden alarak israf ettiğimiz, buna karşılık sürekli olarak kötü tutum takındığımız, bunca fedakarlık ve ihsanlarına karşılık nankörlük, küstahlık, cabbarlıkla uşak yerine indirmek istediğimiz ve asıl sahibin huzurunda bugün utançla ve saygı ile kendimizi toplayalım."

(Kuvayı milliye ruhu - Samet Ağaoğlu, s. 218)

"Efendiler halkımız çiftçidir. Ulusun çiftçilikteki emeklerini, çağdaş ekonomik önlemlerle üst sınırına çıkarmalıyız. Köylünün çalışmalarının sonuç ve semeresini kendi çıkarı lehinde azami sınırına yükseltmek ekonomik siyasetimizin temel taşıdır. Onun için her yandan çiftçinin emeğini artıracak ve semereli kılacak bilgi araç ve bilimsel aletlerin yapılmasına ve kullanılmasına, öte yandan onun çalışmalarının sonuçlarından en üst derecede faydalanmasını sağlayacak ekonomik önlemlerin alınmasına çalışmak gereklidir."

(Söylev ve Demeçler, Cilt I. s. 219)

"Eğitim politikamızın ana hatları şöyle olmalıdır. Ülkenin asıl sahibi ve topluluğumuzun asıl ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Onun için bizim izleyeceğimiz eğitim politikasının temeli önce varolan bil-

gısizliği ortadan kaldırmaktır. Bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, ulusunu, dinini dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihsel, ahlaksal bilgiler vermek ve hesap öğretmek eğitim programımızın ilk hedefidir. Bu hedefe varmak eğitim tarihimizde kutsal bir aşama oluşturacaktır."

(Söylev ve Demeçler, cilt II. s. 223

"Bu ülkede topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini, arazinin bulunduğu ülke bölgelerinin nüfus yoğunluğuna ve toprak verim derecesine göre sınırlamak gereklidir."

(Söylev ve Demeçler, cilt I. s. 379)

"Dünyada sevgisi benim için cömert olan şey, Türk köylüsünün asaletinden gelen şeydir. Onun sevgisine inanmış ve kanmış olanlar insanların en bahtiyarlarıdır."

(Yücel dergisi, Kasım 1939)

"Biliyoruz ki, ülkemiz çiftçi ülkesidir. O halde halkımızın çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bu böyle olunca toprak ve çiftlik sahipleri ilk akla gelebilir. Bizde büyük topraklara kaç kişi sahiptir. Bu toprakların ölçüsü nedir? İncelenirse görülür ki ülkemizin genişliğinde hiç kimse geniş toprağa sahip değildir. Öyle ise bu toprak sahipleri de korunacak insanlardır. Sonra sıra sanat sahipleriyle kasabalarda ticaret yapan küçük tüccarlara gelir. Doğal birşey, bunların çıkarlarını bugün ve geleceklerini korumak zorundayız. Çiftçilerin karşısında olduğunu varsaydığımız büyük toprak sahipleri gibi bu ticaret kesiminin karşısında da büyük sermaye sahibi insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Öyle ise biraz parası olanlara da düşman değiliz. Tersine ülkemizde birçok zenginin yetişmesine çalışa-

cağız. Sonra işçi gelir. Bugün ülkemizde fabrika, işyeri ve buna benzer kuruluşlar çok azdır. Varolan işçimizin sayısı yirmibini geçmez. Oysa ki, ülkenin yükselmesi için fabrikalara gereksinmemiz vardır. Bunun için de işçi gereklidir. Bundan sonra aydınlar ve din bilginleri gelir."

(Söylev ve Demeçler, cilt II, s.)

"Eğer halkımızın çoğunluğu çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunamı yacaktık."

(Yücel Dergisi Temmuz 1939)

Mustafa Kemal'in bu sözleri, Kemalist Halkçılık anlayışın temellerini oluşturmaktadır. Halkın içinden gelmiş ve halkın çıkarlarını sonuna kadar savunan bir halk önderi olarak Mustafa Kemal, Türk toplumunun sınıfsal yapısını gerçekçi biçimde ortaya koymuştur. Büyük bir iyimserlikle, Türk ulusunun bağımsızlığı doğrultusunda toplumun her kesimini kucaklamaktadır. Toplum içinde bölücü ve ayırıcı işleve sahip sınıfçı ve sınıf mücadelesini savunan görüşlere karşılık, Mustafa Kemal o dönemin koşullarında halk arasında birlik ve bütünlüğü sağlayacak olan halkçılık anlayışından yana bir tavır koyuyordu. Ülkeyi işgal eden yabancılara karşı ulusal bağımsızlık savaşının başarıya ulaştırılabilmesi için toplumun bütün kesimlerinin biraraya gelerek, bir halk bütünlüğü içinde savaş vermesi gerekiyordu. Tüm kötülüklerin temelinde saltanatı ve emperyalizmi gören Mustafa Kemal, Türk halkını bu ortak düşmanlara karşı biraraya getirmeye ve bir bütün olarak savaş sahnesine çıkartmaya çalışıyordu.(16) Bizim halkçılığımızda sınıf ayrılığı veya egemenliği yoktur diyerek izlediği gerçekci politika sayesinde Türk halkını ulusal kurtuluş savaşında kenetleyebilmiştir. Toplum içindeki iç çeliş-

kileri görerek, bunların ileride çatışmaya dönüşmemeleri için bilinçli bir halkçılık uygulamasına öncelik tanımıştır. O'nun halkçılık anlayışının temelinde yatan sınıfsızlık ideali altında aslında halk devletinin ve Türk toplumunun çelişkileri yatıyordu. Onun zamanında dondurulan bu çelişkiler ondan sonraki dönemlerde teker teker ortaya çıkarak ülke politikasında belirleyici bir düzeye gelmişlerdir.

Sürekli olarak halk kitleleri ile beraber hareket etmek isteyen Mustafa Kemal, Anadolu hareketini örgütlemek üzere Ankara'da bir meclisin toplanmasına öncelik verdi. İstanbul'un batı devletlerince işgalinden sonra Samsun'a ayak basan Mustafa Kemal bütün illere bir genelge göndererek olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasını istedi. Seçilen temsilciler 23 Nisan 1920 tarihinde toplandılar. Tam anlamıyla bir kurucu meclis yapısına sahip olan birinci meclis Kurtuluş savaşının başarıyla yürütülmesinde ve bu karışık dönemde ülkenin yönetilmesinde büyük başarılar elde etmiştir. Birinci meclis iki ayrı seçim sonucunda meydana gelmiştir. Üyelerin bir kısmı çalışmalarına zorunlu olarak işgal nedeniyle ara veren Osmanlı meclisinin eski üyeleriydi. İstanbul'un işgalinden sonra kaçarak Ankara'da toplanan meclise katılmışlardır. Yeniden seçilen 232 milletvekiline kaçanlar da eklenince sayıları 337 yi buluyordu.[17] Üyelerin sosyal yapıları incelendiğinde devlet memurlarının en kalabalık grubu oluşturdukları görülmektedir. Bürokratların üçte birini oluşturan 53 kişi de ordudan geliyordu. Hacı, hoca takımı da aynı sayı ile meclise girmişlerdi. 40 çiftçi 20 avukat da milletvekilleri arasında yer alıyordu. Beş aşiret başkanının bulunmasına karşın bir tane işçi temsilcisi mecliste üye idi. Birinci meclisin sosyal yapısı, o zamanki toplumun

aynası olarak durumu açıkca göstermektedir. Mustafa Kemal halkçılık politikasını böylesine feodal bağların etkin olduğu bir meclise benimseterek uygulama alanına getirmiştir.

Ulusal kurtuluş hareketini yürüten bu meclisin yapısında eşrafın ağırlığı fazla olmuştur. Bu nedenle öncü kadro uluscu subaylar, bürokratlar ve eşraf olarak oluşturulmuştur. Eşrafın büyük çoğunluğu kan ve ateş arasından geçerek kurtuluş savaşına katılmışlardır. Savaş döneminde Kemalist kadronun amacı yurt topraklarını emperyalist sömürüden kurtarmak olunca, tüm toplum kesimlerini bu amaç doğrultusunda bütünleştirmek gerekiyordu. Birinci meclis bir bakıma halk tarafından seçilmiş yurtseverlerin koalisyonu niteliğindeydi. Toplumun tutucu kesimlerinin eğilimleri kadar savaşçı kesimin ilerici ve devrimci eğilimleri de politika alanına yansıyordu. Büyük bir baski altında ezilen ve savaşın altında kalan Anadolu halkının son umudu bu mecliste toplanmıştı. Milletvekillerini seçme olanağına sahip olan halk kitleleri ilk kez bu meclis aracılığı ile politika alanında seslerini duyurabildiler. Toplumda herşey meclisten ve onun önderinden bekleniyordu. Gerçekleri korkmadan karşılayabilmiş olan bu meclis, dünya tarihinin ideolojik ihtilaller ve sosyal patlamalar gibi çok kritik bir döneminde işbaşına gelmişti. Düşman orduları ile savaşılırken bile meclisin çalışmaları düzenli olarak yürütülmüştür. Saltanatı ve hilafeti başarıyla yıkan halkçı ruh, Türk devrimini kendine özgü bir yönde geliştirmiş ve meclisi bunun organı olarak ortaya çıkarmıştır.

Geniş yetkilerle donatılmış bir kurucu meclis olan TBMM'de kurtuluş savaşının başarıyla sonuçlandırıl-

ması amacının yanısıra yer alan yeni bir devletin kurulması ve köklü devrimlere girişilmesi konusunda milletvekillerinin tam bir düşünce birliği içinde oldukları söylenemez. Bu nedenle egemenlik kaynağı olarak halkın gösterilmesinden başlangıçta kaçınılmış, meclis içinde çoğunluğu oluşturan tutucular koalisyonu ürkütülmek istenmemiştir. Ulusal kurtuluş savaşı başarıya ulaşana kadar toplumun bütün kesimleri arasında bir işbirliğinin birlik içinde sürdürülmesine çok dikkat edilmiştir. Nitekim, Atatürk'ün çeşitli tarihlerde verdiği söylevlerde bir ürkütmeme politikası bulunmaktadır. İşin başlangıcındaki bazı konuşmalarda üstü kapalı olarak belirtilen saltanatın sürmesi dileği ile şiddetle savunulan egemenliğin halkta olması görüşü birbiriyle çelişmekteydi. Meclisin açılış günlerinde değindiği saltanatın sürmesi görüşü aslında monarşinin kalması anlamına geliyordu. Halk yığınlarına umut verirken egemen kesimleri de ürkütmeden bir denge sağlanmasının çabası görülüyordu.

Büyük Söylevinde, Mustafa Kemal Osmanlı hanedanının sürdürülmesinin Türk ulusu için **en büyük** kötülük olacağını, saltanat sürdükçe Türk ulusunun bağımsızlığına kavuşamıyacağını, bilimsel gelişmeler karşısında hilafetin gülünç bir düzeye sürüklendiğini açıkca belirtiyordu. Kurtuluş için hem saltanata hem de hilafete karşı çıkmak gerekiyordu. Hedefe ulaşabilmek için aşama aşama gitmek, savaşın her safhasını zamanı gelince uygulamaya aktarmak, yabancı tehlikelere karşı önlemli davranmak açısından zorunlu görünüyordu. Ulusun vicdanında ve geleceğinde varolan gelişme eğilimini bir ulusal giz olarak saklayarak bunu kısım kısım sosyal yaşama geçirmek zorunluluğu bulunuyordu.[18] Bu sözlerinden de anlaşıldığı üzere, Mustafa Kemal her zaman için gerçekci olmuştur.

Halkçı özünü hiçbir zaman yitirmemiş, ne var ki zamanı gelmeden de kesin bir tutum içine girmemiştir. Planlı bir hareket ile hedefine adım adım çıkmayı uygun bulmuştur. Arkasında destek sağlayan tüm güçlerin tamamını aynı hedefe doğru yöneltmiş, zamansız çıkışlarla herhangi bir kesimi dışlamamıştır.

Birinci Meclisin ikinci toplantısında bir konuşma yapan Atatürk, hükümet kurulmasının zorunlu olduğunu, geçici olarak padişahın yerine birisini oturtmak olanaksızlığını, ülkede en büyük gücün meclis olduğunu, meclisin hem yasama hem de yönetim yetkileri olduğunu ve meclis başkanının aynı zamanda hükümet başkanı da olduğunu açıkca söyledi. Böyle bir hükümetin ancak ulusal egemenliğe dayanan bir halk yönetimi ve cumhuriyet rejimi olabileceğini ileri sürdü. Meclisin yapısındaki iç çelişkilere karşın O'nun bu sözleri üyeleri etkilediği gibi genel gidişi de yönlendirmiştir. Halkçılık çizgisinde bir halk hükümetinin ülkeyi yönetmesi artık tutucu veya ilerici ülkelerdeki bütün çevrelerce benimsenmişti.

Eski İttihatçıların ve bazı sol grupların bazı toplantılar sonucunda ortaya halkçı programlar çıkarmaları yeni tartışmalar yaratırken Mustafa Kemal bunlara son vermek üzere 18 Eylül 1920 tarihinde meclise yeni anayasaya temel oluşturmak üzere bir halkçılık programı sunmuştur. Sonradan ilgili komisyonda Anayasa tasarısı olarak ele alınan bu program, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasasının temelini oluşturmaktadır. Halkçılık programı halk egemenliği düşüncesini uygulamaya aktarmak ve ona içerik kazandırmak üzere düzenlenmişti. Egemenliğin kaynağı olarak halk benimsenmekte, tutucu çevrelerin tepkilerini önlemek amacıyla saltanat ve hilafete açıktan cephe alınma-

maktadır. 31 madde halinde meclise sunulan bu program çerçevesinde yeni anayasa hazırlanmıştır.

Halkçılık programının tartışmaları mecliste hareketli geçmiş, batıcı yaklaşımlara karşı ağır eleştiriler getirilmiştir. Tanzimattan sonraki batıcı hareketlerin ülkeyi uçuruma sürüklediği belirtilmiş, yenilikler hep tepeden inme getirildiği için halkın insan yerine konmadığı açıkca vurgulanmıştır. Tasarıyı inceleyen komisyon sözcüsü, halkın her zaman yöneticiler tarafından ezildiğini, kitlelerin bu çıkmazdan kurtarılması için halkın gerçek egemenliğinin kurulması gerektiğini belirtmiş, meşrutiyet yönetiminin bile Türk köylüsünü bu çıkmazdan kurtaramadığını halkın sürekli cephelerde öldüğünü ne var ki bunun karşılığını hiç bir zaman alamadığını söyledikten sonra, meclisin halkı bu durumdan kurtarmak üzere toplandığını kötü yönetime son vermek için her türlü önlemi alacağını, emperyalizmin ve kapitalizmin saldırılarına karşı açıkca savaş verileceğini vurgulamıştır.

Komisyon, halkçılık programını incelerken temsili seçim sistemine ağırlık vererek devlet içinde korporatif bir meclisi uygun görmüştür. Devlet görevlilerinin meclise üye olmalarına karşı bir eğilim mecliste belirince komisyon bu konu üzerinde de durmuş ve her temsilciyi halkın seçmesi ilke olarak benimsenmiştir. Böylece halk kendi seçtiği devlet görevlisini beğenmezse, onun yerine daha iyisini seçme hakkına sahip olabilecekti. Komisyon sözcüsü halkın gerçekten egemen olmasını sağlayacak formüllerin başında mesleki temsil sisteminin geldiğini, gerçekten halk yönetimi kurabilmek için halkın her kesiminin meclise gelmesi gerektiğini, halkın ancak meclise girerek kendi çıkarlarını savunabileceğini, ülke ekonomisini sırtında taşı-

yan çoğunluğa yönetim yetkisinin verilmesi gerektiğini söylemiştir.[20] Ülkenin gerçek sahibi olan köylü ve çiftçi kesiminin yönetimde söz sahibi olabilmesi ancak gerçekci bir halk yönetimi ile sözkonusu olabilecekti. Çeşitli savunmalara karşın Birinci Büyük Meclisi'nde mesleki temsil sistemi benimsenmemiştir. Mecliste halkçılığın yalnızca Anayasalarda öngörülen normlarla değil halkı içinde bulunduğu zor durumdan, yoksulluktan kurtarabilecek ciddi uygulamalarla gerçekleşebileceği inancı egemen olmuştur. Mustafa Kemal'in yakın kadrosunun yoğun çalışmaları ile halkçılık programı meclisten fazla budanmadan ve ideolojik etkiler altında kalmadan geçirilebilmiştir.

Halkçılık programının, halkçılık anlayışı özetlenirse, Türkiye halkının kapitalizmin ve emperyalizmin baskı ve zulmü altında olduğu, Meclisin en büyük amacının Türk halkını bu çıkmazdan kurtarmak olduğu, halkın eskiden buyana içinde bulunduğu yoksulluğa son verilerek ülkeye refah ve mutluluk getirilmesinin hedeflendiği, ülkedeki bütün alanların halkın acil gereksinmeleri doğrultusunda yeniden düzenleneceği, bunun için halkın öz dilekleri doğrultusunda gerekli sosyal ve politik ilkelerin getirileceği açıklanmıştır. Ne var ki, kapitalizme eğilimli bazı eşraf temsilcisi milletvekilleri halkçılık programının antikapitalist ve antiemperyalist özüne karşı çıkınca bu kez program yeniden ele alınmış ve bir bölünme yaratmamak için programın antikapitalist bölümü yumuşatılmıştır. Meclisin sınıfsal yapısına uygun düşecek biçimde antiemperyalist kısma ağırlık verilirken, antikapitalist bölüm yeniden yazılarak eski katılığından uzaklaştırılmış ve böylece meclisteki tepkiler önlenmiştir.

Halkçılık programı komisyonda görüşülürken mesleki temsil ilkesi benimsenmiştir ama meclisteki son oylamada benimsenmemiştir. Genel oy ilkesi meclisin halk egemenliği anlayışı çerçevesinde ana ilke olarak benimsenmiştir. Meclisteki esnaf temsilcileri meslek temsili ilkesinde ısrarlı olmalarına karşın başarılı olamamışlardır. Kapitalistleşme sürecinden çekinen esnaf kesimi mesleki temsil ve dayanışma ile bu gidişe karşı çıkmak isteyerek dayanışmacı bir halkçılık örneği vermiştir. Bunlara göre batıya açılma kaptalizmi getirmiş ve esnaf ile beraber ara tabakaları ezmiştir. Karar organı olarak kapitalist çevrelerin etkisi altındaki bürokrasi değil ama meslek temsilcileri yetkili olunca bunlar ülke ekonomisini daha bağımsız yönlendirebilecekler ve batı ülkelerinin kendi çıkarları doğrultusundaki yönlendirmelerine izin vermeyerek ülkenin bağımsız olarak kalkınmasına daha çok yardımcı olabileceklerdir. Mesleki temsil düzeninde siyasal partilere de yer kalmayacağından partilerin halkı bölmesine ve karışıklık çıkarmalarına izin verilmeyecektir. Meslekler arasında bir çatışma değil ama bir uyum bulunduğu için siyasal partiler sisteminin kusurları olmayan istikrarlı bir düzen kurulabilecek, çatışmaların önlenmesiyle birlikte ülkeye özgürlük düzeni gelebilecektir.

Birinci meclisin sosyal yapısı da antibürokratik ve antisiyasal parti eğilimleri için çok elverişli bir ortam oluşturuyordu. Saltanat ile halk yönetimi arasındaki çelişkilerin uzlaştırılması, bucak ve köy yönetimlerinin oluşturulmaları, her yerleşme biriminde yargılıkların kurulması gibi girişimler halkçılık ideolojisinin meclisin bütününe yakın bir çoğunlukça benimsendiğini göstermektedir. Halkçılık programı, Kemalist yönetimin halkçılık anlayışının en açık göstergesidir. O

dönemin koşullarında bazan batılı ülkelere bazan da Sovyetler Birliği'ne karşı izlenen tutumlarda halkçılık anlayışı küçük değişiklikler göstermiştir. Bu açıdan Atatürk'ün halkçılık anlayışını belirlemek açısından, meclise sunulan halkçılık programını esas olarak almak gerekmektedir.

Kurtuluş savaşında belirli bir aşamaya geldikten sonra halkçılık ideolojisine dayanan bir siyasal örgütlenmeye gitmeyi Mustafa Kemal gerekli gördüğü için Cumhuriyet Halk Fırkasını kuruyordu. Tam bu sıralar İzmir'de toplanan Ekonomi kongresine dayanışmacı halkçıların etkisiyle mesleki temsil ilkesine göre bir katılım düzenlenmişti. Bu kongreden ulusal burjuvazi yaratmaya dönük liberal bir ekonomi politikası uygulanması konusunda kararlar çıkmıştır. Kongreye katılan değişik meslek ve toplum kesimlerinin temsilcilerinin çıkarlarının böylesine bir politika ile bağdaştırılabileceği düşünülmüştür. Kongreye işçi temsilcileri de katılmasına karşın onların lehine herhangi bir karar alınmamıştır. Atatürk bu dönemde ülke koşullarının yarattığı zorunluluklar doğrultusunda bir halkçılık politikası izlemeye çalışıyor ve bütünüyle iktidarı ele geçirmeye çalışıyordu. Toplumdaki tüm kesimlerin desteğini alabilmek ve bunu koruyabilmek için çok geniş sınırlar içinde bir halkçılıktan yana görünüyordu. Kurtuluş savaşının tek bir sınıfın veya toplum kesiminin değil ama bir ulusun bütün kesimlerinin desteğini içine alan uzlaşmanın sonucunda kazanılması onun bu geniş tutumunu belirliyordu. Yeni kurulan cumhuriyeti bütünüyle halka mal edebilmek için cumhuriyetin hiç bir sınıfa dayanmadığı ilan edilerek halkçılığın bütünleştirici ilkesi yaşama geçirilmeğe çalışılıyordu.[20] Ulusal kurtuluş savaşını başarıya götüren birlik ve beraberliğin cumhuriyet rejimini de

benzer biçimde başarılı kılması için halkçılığın birleştiriciliğinden yararlanılmak isteniyordu.

Atatürk'ün bütün devrimleri ve eylemi halk kavramına dayanmaktadır. Halk sözcüğünü belirli bir eylem ve düşünce bütünü içinde ele almıştır. Halk adına bazan kadrolar eyleme geçebilirler. Sosyalist ve kapitalist damgası altında ikiye bölünmüş bir dünya karşısında kendi halkına dayanan ve bu kamplaşmaların dışında kalarak kendi halkı ile beraber kurtuluşunu sağlama amacı herşeyin önünde gelmektedir. Atatürk gerek batının gerekse doğunun kavramlarından uzak kalarak halkı ile bütünleşme çabasında olan bir önderdir. Halkla beraber gene halk için yola çıkılmış ve halk egemenliği yeni kurulan devletin ana ilkesi olarak benimsenmiştir. Egemenliğin her türlü bağ ve koşuldan ötede halkın kendisinde olması düşüncesi, yapılanların temelinde yatan ana ilkedir.[21] Türk toplumunun gerçekleri üzerine kurulan yeni çağdaş devlet yapısında halk kavramı öncelik kazanmakta ve yapılanları belirleyici olmaktadır. Cumhuriyet rejimi, halk egemenliğini ulusal düzeyde gerçekleştirilen bir yönetim biçimi olarak benimsenmiştir.

Mustafa Kemal, kurtuluş savaşını kazanıp cumhuriyet rejimini de kurduktan sonra daha net bir politika izlemeye başlamış ve halkçılık anlayışı da eski belirsiz ve geniş yapısından uzaklaşmıştır. Kitlelerin desteğine sahip olması ve artık batıya karşı Sovyetlerden yardım aramaması onu daha rahat bir politikaya sürüklemiş ve bunun sonucunda asıl olarak ne yapmak istediğini günlük siyasal taktiklerin ötesinde ortaya koyabilmiştir. Antiemperyalist çizgide belirlenen halkçılık anlayışı ülkenin büyük emperyalist batı ülkelerinin baskısı altında geri bıraktırıldığını vurguluyordu.

Emperyalist ülkelerin engellemesi nedeniyle Türkiye'nin kendi endüstrisini kuramadığını ve bu nedenle geri kaldığını belirten Mustafa Kemal, kısa zamanda bağımsız endüstrileşme yolu ile kalkınma yolunun arayışı içindeydi. Batı tipi bir kalkınma yolu izlenmediğinden ülkede batılı ülkelerdeki sınıfsal farklılaşma yoktu. Bu gerçeği yerinde değerlendirerek deneysel bir yaklaşımla ülke gerçeklerine uygun bir bütünleştirici ve dayanışmacı halkçılık anlayışı geliştirmenin çabası içindeydi.

Değişen koşullarda Kemalist halkçılığın da içeriği yeni öğeler kazanıyordu. Artık iktidar ele geçirildiğinden antibürokratik yaklaşım bir yana bırakılmıştı. Halk adına ele geçirilen iktidar gene halkın çıkarları doğrultusunda kitlelerin işbaşına, destekleri ile getirdiği kadrolar aracılığı ile uygulanacaktı. Halkın sınıfsal olarak ayırımına karşı çıkılırken, halk kitlelerinin geri kalmışlığı gözönüne alınarak aydınlara önemli bir yer verilmeye çalışılmıştır. Kısa zamanda kalkınabilmek için toplumu harekete geçirmek gerekiyordu. Ortaçağ uykusuna dalmış böylesine bir toplumu uyarmak da aydın kesimlere düşen önemli bir görev olarak ortaya çıkıyordu. Çağdaş uygarlık düzeyi ana hedef olarak seçiliyor ve toplumun bu düzeye erişebilmesi için aydınların özel bir misyon ile halkın için de çalışması gerekiyordu. Çağdaş uygarlık düzeyi açısından batı toplumları öne geçince içine girilen süreç içinde batının sınıflı toplum yapısını oluşturmak ve dolayısıyla bütünleştirici, kaynaştırıcı halkçılık anlayışından uzaklaşma durumu da önemli bir çelişki olarak gündeme geliyordu. Bu süreç Atatürk'ün zamanında fazla etkili olmadıysa da, devlet eliyle burjuvazi yaratmak ve yeni zengin kesimlerin oluşması ile beraber artık Türk toplumu da batının sınıflı toplum ya-

pisına doğru yol almış ve Kemalist Halkçılık anlayışından daha sonraki yıllarda önemli sapmalar gündeme gelmiştir.

Genel hatları ile ele alındığında Kemalist Halkçılık anlayışının, halkın halk tarafından halk için yönetimi anlamına gelen çağdaş demokrasinin ülkede gerçekleştirilmesini amaçladığı söylenebilir. Bu açıdan, Kemalist halkçılık ilkesi, Türk toplumunun sosyoekonomik ve kültürel kalkınma sorunlarına yönelik bir anlam taşımaktadır. Halk dönemini ekonomi devri olarak tanımlayan Atatürk çağdaş uygarlık düzeyini yakalayabilmek için kısa yoldan kalkınmanın arayışı içindeydi. Bu yoldan her türlü doktriner ve dogmatik düşüncelerden arınmış ve ülke gerçeklerine dayanan deneysel bir halkçılık anlayışına ulaşılmış oldu. Atatürk'ün halk ve halkçılık ile ilgili sözleri bütünsellik içinde değerlendirildiğinde bu gerçek ortaya çıkmaktadır. Ulusal sınırlar içinde yaşayan ve çalışarak geçinen herkesi halk olarak benimseyen bu görüş, yabancı saldırılara ve baskılara karşı ülkede bütünlüğü sağlayabilmek için ayrıcalıksız ve sınıfsız kaynaşmış bir kitle yaratabilmenin çabası içinde olmuştur. Atatürk, batı toplumlarındaki sınıf gerçeğini yerinde değerlendiriyor, ne var ki sınıf kavgasının Türk toplumuna geçmemesi için bazı önlemler arayışına giriyordu. Kaynaştırıcı ve dayanışmacı halkçılığı ana görüş olarak benimsemesinin nedeni budur. Hiç kimseye benzemeyen Türkiye'nin kendi yolunu kendisinin belirleyebilmesi için kendisine benzediğini kabul etmesi ve bu bilinç ile hiç bir toplumdan herhangi bir model arayışı içinde olmaması gerekiyordu. Kendi yapımıza özgü bir halkçılık anlayışı Türkiye'nin dış modellerden uzak kalarak kendi yolunu seçebilmesi için elverişli ortamı hazırlayabilecekti. Kurtuluş savaşı ve

cumhuriyetin kuruluş döneminde toplumsal barışın korunmasına öncelik verilmiş ve sosyal sorun çıkarabilecek hiç bir görüşe değer verilmemiştir. Her türlü baskı ve sömürünün ötesinde kitlelere insan onuruna yaraşan bir düzen sağlanması bütün girişimlerde ön planda yer tutmuştur.

Büyük bir iyimserlikle, bağımsızlığına yeni kavuşmuş Türk ulusunun tüm sınıflarını kucaklamak isteyen Mustafa Kemal, halkçılık kavramını fazlasıyla kullanarak yeni kurmak istediği cumhuriyet rejimi için ülkede elverişli bir ortam sağladı. Halk artık kendi egemen olacağı bir düzen arayışına girdiği sırada Atatürk cumhuriyeti ilan etti. Yüzyıllardır saltanat ile yönetilen bir toplumdan cumhuriyet yönetimine karşı fazla bir tepki gelmedi çünkü halkçılık ilkesi doğrultusunda toplum böylesine yeni bir rejime hazırlanmıştı.[22] Atatürk'ün deyimi ile asıl hedefe doğru toplum adım adım götürülüyordu. Halk yönetimi, halkçılık ve halk devleti kavramları sürekli olarak işlenerek cumhuriyetin toplumsal temelleri oluşturuluyordu.

Halk iradesinin egemenliği ilkesi hiç bir zaman Atatürk'ün felsefesinde biçimci bir anlam taşımamıştır. O halk egemenliğinde vatandaşın yaşamını ilgilendiren tüm kararların ve seçimlerin halkın çoğunluğunun yararına ve onun saptırılmamış, yabancılaştırılmamış gerçek istemine uygun olmasını anlamıştır. Halk egemenliğine saygıyı, yüzyıllar boyu kandırılmış, beyinleri yıkanmış geniş kitlelerin kendi yararlarına aykırı düşen önyargılarına boyun eğme olarak saymamıştır. Sandıktan çıkanların halk iradesini görmezden gelmesini, azınlıklar ve çıkar grupları adına çalışmasını tehlikeli eğilimler olarak görmüştür. Halk adına yönetime gelenlerin halkın çıkarlarına aykırı dü-

şen hiç bir girişimde bulunamıyacağını belirterek kendinden sonraki demokratik yönetimlerin de temelini atmıştır. Çağdaş demokrasilerin özüne uygun olarak seçenler ile seçilenler arasında tam uyumun olması halk devletinin yozlaşmaması açısından önemliydi.

Kemalist devrim ile kurulmaya çalışılan halk devletinin çelişkisi aslında Türk toplumunun tarihten gelen çelişkilerini yansıtıyordu. Böylesine çelişkiler ortamında bile Atatürk hep halktan yana bir tutum içinde olmuştur. Halkçı bir devrim ile halk içindeki ara sınıf ve katmanların tutucu örgütlerini aşabilmiş, halkçı eylemleri sürekli kılarak cumhuriyeti ve onun doğal sonucu olan halk devletini kurabilmenin arayışı içinde olmuştur. Yeni cumhuriyet devletini tam bağımsızlık temeline oturtabildikten sonra halk devletinin halkçılık anlayışı doğrultusunda geliştirilebilmesine daha çok ağırlık verebilmiştir. O'nun halkçı tutumunu işbirlikçi çevreler bile engeleyemediler. İmparatorluk yıllarında yabancılarla işbirliği yapan bazı azınlıklar ve çıkar çevreleri halkçı uygulamalarla kendi çıkar düzenlerinin bozulacağını anlayınca tepki göstermek istediler ne var ki, Atatürk'ün kararlı tutumu onlara izin vermedi.

Halka karşın halkçılığa Mustafa Kemal hiç bir zaman istekli olmamıştır. Onun ana hedefi cumhuriyet yönetimi altında Türkiye'de çağdaş uygarlığı ve demokrasiyi gerçekleştirmek olduğundan halkın çoğunluğunu her zaman arkasına almaya dikkat etmiştir. Yaşadığı dönemin olağanüstü koşulları onu bazan yalnız kararlar almağa zorunlu bırakmıştır ama böyle davrandığı zaman bile halkın çoğunluğundan uzak kalmamaya dikkat etmiştir. Aldığı önemli kararları

halka anlatmak için yurt gezilerine çıkmış, bazı önemli kararlar öncesi de gene kitlelerle diyalog kurarak onların nabzını öğrenmeğe çalışmıştır. Çoğunluğun eğilimlerini öğrenmeden hiç bir önemli karar almamıştır. Atatürk halkçılığının temelinde her zaman kitlelerle beraber olmak düşüncesi ön planda yer almıştır.[23] Halkın tüm baskı ve sorunlardan kurtarılarak özgür ve çağdaş bir yaşama kavuşturulması, yabancı devletlerin sömürü düzenlerine son verilmesi, tam bağımsız bir düzenin gerçekleştirilmesi Kemalist halkçılık ilkesinin uygulama alanına aktarılmasıyla beraber gerçekleşme yoluna girmiştir.

Ulusal kurtuluş savaşını ve yeni devleti sonuca ulaştıran Kemalist kadro, bir büyük parti içinde toplanma aşamasına gelince gene halkçılık ilkesi yol gösterdi. Partinin adı Cumhuriyet Halk Fırkası olarak seçildi ve partinin ana ilkeleri arasında halkçılık en önemli yere sahip kılındı. Avrupa'da yeni yeni oluşmaya başlayan otoriter rejimlerin şiddetle karşısında olan Atatürk, kendi partisini de bunlara benzetmeye çalışan kesimlere açıkça karşı çıktı ve çağdaş demokrasilerdeki modern partilere benzer bir siyasal örgütlenmeyi halkçılık ilkesi çerçevesinde oluşturdu. Saltanat ve hilafetin yıkıcı halkçılık doğrultusunda ortadan kaldırılmasından sonra yeni rejim ve parti ile beraber yapıcı halkçılık dönemine geçiliyordu. Ülkenin yeniden kurulması için toplumsal ve siyasal devrimler birbiri ardı sıra uygulamaya konuluyor ve kısa zamanda büyük işlerin başarılabilmesi için varolan olanaklar sonuna kadar değerlendiriliyordu.

Atatürk halkçılığı ülke koşulları ile bağlı olduğu kadar ulusal özelliklere de sahip bulunuyordu. Sağdaki ve soldaki doktriner akımların kendilerine göre eleştiriler geliştirmeleri, Mustafa Kemal'i değişen ko-

şullarda taktik adımlar atmağa yöneltiyor ama ana yolundan uzaklaştıramıyordu. O sağcı veya marksist anlamda solcu olmayan bir yaklaşım ile ulusal ve kaynaştırıcı halkçılık anlayışı ile hak bildiği yolda emin adımlarla kararlı biçimde yürüyordu. Ulusal sınırlar içinde yaşayan herkesi Türk sayarak bütün ırkçı yaklaşımları reddeden Atatürk, gene ulusal sınırlar içindeki herkesi Türk halkından sayarak uluslaşma süreci içinde halklaşma olgusuna öncelik veriyordu. Halkçılık temeline dayanan yeni bir toplumsal düzen oluşturmak üzere yola çıkan Atatürk'ün attığı her adımda bu halkçı öz görülüyordu. Tüm halk kesimlerinin eşit oranlarda ve bağımsız biçimde katılacağı yeni toplumsal düzen aynı zamanda Türk halkının da yeniden doğacağı ve çağdaş uygarlık düzeyine yürüyeceği yeni bir platformun temeli olacaktı. Çalışmanın ve emeğin temel değer olarak ele alındığı bu yeni yapıda halkçılık tam bir sosyal ve ekonomik içerik kazanarak cumhuriyet rejiminin yönlenmesinde ana öge olacaktı. Atatürk döneminde ve onun sonrasında Kemalist kadronun yaptıkları ile yapmağa çalıştıklarını bu çerçeve içinde değerlendirmek daha nesnel sonuçlara ulaşabilmek açısından yararlı olacaktır.

Atatürk'e göre eğer halk kendi geleceğine tümüyle sahip olabilirse, halkçılık temeline dayalı olarak kurulan bu yeni toplumsal düzene yönelebilecek tüm tehlikelere karşı çıkabilir ve kendi düzenini sonuna kadar koruyabilirdi. Nitekim ondan sonraki dönemlerde ortaya çıkan ters gelişmeler ve halk devleti ile cumhuriyet rejimine yönelik tehlikeler Mustafa Kemal'in ne derece haklı olduğunu göstermiştir. Atatürk halkçılığından uzaklaştıkça batının kapitalist ve emperyalist devletlerinin bizim gibi devletler için kurdukları tuzakların içine Türkiye Cumhuriyeti sürüklenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİ'NİN DOĞUŞU

HALKEVLERİ'NİN DOĞUŞU

A — ÖRGÜTLENME GEREKSİNMESİ

Kemalist hareket çağdaş bir halk devleti kurma yolunda ilerliyordu. Ulusal kurtuluş savaşının başarıya kavuşturulmasından sonra hızlı bir örgütlenmeye giriliyor ve yeni devletin temelleri atılıyordu. Saltanattan cumhuriyete giden yolda yapılması gereken önemli işler vardı. Yeni bir anayasa ile devletin ana çatısı belirlenirken ve yeni seçimler sonucunda oluşan meclislerle halkın yönetime katılımı artırılırken, ülkede bir canlanma oluyor ve kitleler harekete geldikçe yapılanların az geldiği, bunların daha fazlasını yapmak gerektiği açıkça ortaya çıkıyordu. Sıra artık toplumsal devrimlere gelmişti. İmparatorluğun çöküş sürecinde uykuya yatan bir halkı yeniden ayağa kaldırmak, yepyeni bir çağdaş düzen için seferber etmek kolay değildi. Devletin başına geçen yönetici kadro ne yaptığını biliyordu ama kitleler yapılanları görebiliyor muydu? Atatürk ve diğer devlet yöneticileri zaman zaman halkın içinde yaptıkları gezilerde kitlelerle konuşarak onları yokluyor, cumhuriyet devrimi ilkeleri doğrultusunda gördüklerini sınava çekiyorlardı. Merkezde çok hızlı yürürlüğe konulan değişikliklerin aynı hızda kitlelere ulaşamadığını görüyorlar ve aradaki kopukluğu gidermenin yollarını arıyorlardı.

İmparatorluğun çöküş döneminde Türk toplumu neredeyse bir ortaçağ uykusuna dalmış durumda idi. Sürekli gündemde olan savaşlar halkın dinamik ke-

simlerini eritiyor, geriye kalan kadınlar ve yaşlılar ise toplumsal duyarlılıktan yoksun biçimde yaşıyorlardı. Son yüzyıl içinde Osmanlılar batı devletlerinin sömürgeci saldırıları nedeniyle sürekli olarak savaşmak zorunda kalınca, ülke elden çıkan topraklar ve savaşlar dışında birşey düşünemez olmuştu. Aynı çizgi ulusal kurtuluş savaşının başlangıç döneminde de görüldü. Ne var ki, ulusal kurtuluş savaşı yavaş yavaş başarı yoluna girdikçe ve zaferler birbirini izledikçe, Türk toplumu da artık uyanmağa başlamış ve yeninin arayışı içine girmiştir. Türk halkının bağrından çıkardığı önderi Mustafa Kemal, kendi toplumunu ortaçağ uykusundan uyandırmak için elinden gelen herşeyi yapmıştır. Atatürk bir anlamda kendi ülkesindeki ortaçağın yıkıcısı olmuştur.[25] Diğer sömürge ülkeleri gibi batılı efendi tanımayan Atatürk, İngiltere, Fransa, İtalya gibi batının önde gelen sömürgeci devletlerine karşı dünya tarihinin ilk antiemperyalist kurtuluş savaşını başlatmış ve başarıya ulaştırarak diğer üçüncü dünya ülkelerine olumlu bir örnek vermiştir. Ülkenin tüm zenginliklerini kapitülasyonlarla batılı sömürgeci devletlere satan saltanat çevrelerini ve ülkedeki diğer işbirlikçi kesimleri ülke dışına sürerek, ulusal çizgide yeni kadrolarla Türk halkının uyanışını örgütlemiş ve tarihteki ilk Türk rönesansının, yeniden uyanışının önderliğini yapmıştır. Bitmiş, tükenmiş ve kokuşmuş bir imparatorluk düzeninden yepyeni ve çağdaş bir cumhuriyet çıkarmak için her yolu denemiş, tüm olanaksızlıklara karşın ortaçağ uykusundan uyandırdığı Türk halkının gücü ile başarılı olmuştur. Batılı devletlerin yöneticileri Türk halkını uykuda sanarken, bu halkın desteği ile hem ulusal kurtuluş savaşı hem de daha sonra birbirini izleyen toplumsal devrimler amacına ulaşmıştır. Ortaçağ üretim ilişki-

leri içinde yaşayan bir toplumun duvarlarını yıkarak Atatürk Türkiye'yi çağdaş gelişmelere açmıştır. Tam bağımsız olmadan, uluslaşma sürecini tamamlamadan, ortaçağın ülkemizdeki baş destekçisi emperyalizmi yenmeden, toplumu laik bir devlet düzenine oturtmadan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşamıyacağını Atatürk çok iyi biliyordu. Ortaçağ düzenini yıktıktan sonra çağdaş uygarlık doğrultusunda sürekli devrimi Türk ulusuna geçerli bir yol olarak önermiştir. Ortaçağ bir kez yıkıldıktan sonra toplumun çağdaş düzene kavuşana kadar sürekli olarak yenilenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Çağdaş yöntemlerle emperyalistleri, sömürgecileri ve kokuşmuş saltanatı yıkan Atatürk Türk yeniçağının başlatıcısı olmuştur. Ortaçağ yıkıcısı Türk insanının içindeki yenilikçi duyguları harekete geçirmiş, Türkiye tarihinde yeniçağın başlatıcısı olmuştur. Sonraki dönemlerde Türkiye'de yeniden etkin olan batının sömürgeci devletleri ülkemizdeki ortaçağ kalıntılarını yeniden örgütlemeğe ve bunu siyasal düzene yansıması için desteklemeye çalıştıkları görüldükçe Mustafa Kemal'in ne denli haklı olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Toplumsal devrimler dönemine geçilmiş ve Türk halkını kısa zamanda çağdaş düzeye getirecek olan sosyal ve ekonomik atılımlar birbirinin ardı sıra uygulama alanına aktarılmaya başlanmıştı. Ne var ki, devletin öncü kadroları devlet işlerinden yeterince zaman bulamıyorlar ve bu nedenle halk kitlelerini arasına gerektiği kadar giremiyorlardı. Kitleler ise yapılan değişiklikleri zamanında izleyemiyor bu nedenle de bazılarını anlamakta zorluk çekiyorlardı. Kitlelerin okumamışlık düzeyi, ülkede yapılanların son derece hızlı biçimde uygulama alanına getirilmesi, aydın ve halk kopukluğu bir çok sorun yaratıyor ve ülke işleri-

nin yürütülmesinde birbiri ardı sıra zorluklar çıkarıyordu. Eksik olan bir şey vardı. Aradaki kopukluğu giderecek, aydın ve halk kaynaşmasını sağlayacak, devrimin öncü kadrosu ile halk kitleleri arasında bağ kuracak, halkı devrim ilkeleri doğrultusunda eğitecek ve yönlendirecek yeni bir yapının gereksinmesi duyuluyordu. Kemalist devrimin halkçılık ilkesi yeni yönetimin halk yönetimi olmasını ve yöneticilerin halkın içinden gelmesini, kitlelerle kaynaşmasını öngörüyordu. Bu ilke doğrultusunda yepyeni bir örgütlenmeye tüm ülke düzeyinde gereksinme vardı. Yöneticilerin yanısıra, halkın çeşitli kesimleri de böylesine bir gereksinme içinde olduklarını belirtiyorlar ve yeni yönetimden bir çözüm bekliyorlardı.

Mustafa Kemal yurt gezilerinde cumhuriyetin ve demokrasinin ana ilkelerini halka anlatıyor, bunun gereklerinin yerine getirilmesini onlardan istiyordu. Yeni kurulan devletin bir halk devleti olması ve buna kitlelerin sahip çıkması istenen bir amaçtı ama kendiliğinden gerçekleşmiyordu. Bu hedef doğrultusunda yeni bir örgütlenmenin sancısı toplumun ve yönetimin çeşitli kesimlerinde duyulmaya başlanınca diğer ülkelerdeki sistemler incelenmeye başlandı. Günümüzün deyimi ile bir kitle eğitimine ve yetişkinlerin eğitilmesine gereksinme vardı. Batı demokrasileri çağdaş düzeye gelebilmek için yetişkinler eğitimine çok önem vermişlerdi. Demokratik devlet ve yetişkinler eğitiminin çağdaş toplumlarda birbirine çok yakından bağlı olduğu genellikle benimseniyordu. Her demokratik devletin kendine özgü bir yetişkinler eğitimi kurumu bulunuyordu. Bu kurumlar hem partilerüstü hem de inançlarüstü olarak insanların bir araya geldikleri ve kaynaştıkları merkezler oluyorlardı. Demokratik yaşamın toplumsal anlam-

da kuruldukları bu merkezlerde yurttaşlık bilgilerinin yanısıra toplumsal yaşamın düzenli yürümesi için de gerekli bilgiler veriliyordu.[25] Demokratik devletin kendisi de ,yetişkinler eğitiminde, öğretim ve kendi kendini yönetim özgürlüğünün gerçekten korunmasına ve yaşanmasına dikkat ediyordu. Kendi halkını yetiştirerek devlette gene kendi yararı için dolaylı yollardan bir sınırlılık düzenini toplum içinde yerleştiriyordu.

Bazı ülkelerde özel halk okulları, bazılarında ise kitle eğitimine yönelik benzeri halk kuruluşları oluşturuluyordu. Resmi devlet eğitiminin yanısıra bunlar daha özgür ve kendiliğinden bir kitle eğitiminin örgütleri olarak ortaya çıkıyorlardı. Devletin yanısıra belediyelerin de bölge halkının eğitimi için halk merkezleri oluşturduğu görülüyordu. Devlet okullarına oranla özgür ve demokratik bir ortamda çalışan bu tür halk merkezlerinin yöneticileri genellikle o merkeze gelen insanların seçimleri ile belirleniyor ve böylesine demokratik bir ortamda çalışmalar sürdürülüyordu. Orta Avrupa ülkeleri ise eğitim sistemleri içinde yüksek halk okulları oluşturuyorlar ve yetişkinlerin eğitimine genel eğitim sistemi içinde önde gelen bir yer veriyorlardı. Özellikle Almanya Yüksek halk okulları sisteminin öncüsü oluyor ve dünyaya bu sistemi öneriyordu. Alman eyaletlerinde Yurttaşevi veya Hemşerievi biçiminde merkezler oluşturuluyordu. Hertürlü toplantı ve sosyal çalışma için uygun salonların bulunduğu bu merkezlerin yanısıra köylerde de bunların küçük örneği olarak Toplumevleri kuruluyordu. Çok amaçlı salonlarda bölge halkının gereksinmesi olan çeşitli toplantılar, kurslar, seminerler veya konferanslar düzenleniyor ve halkın her yönden yetiştirilmesi

için eldeki olanaklar seferber ediliyordu. Sosyal ve kültürel çalışmaların yanısıra spor yapmak için özel salonlar da hazırlanıyordu. Böylece spor da yetişkinler eğitimi içine alınıyordu. Bu merkezlerde kitle eğitiminin yanısıra boş zaman eğitimine de ağırlık veriliyor ve bölge insanının işten arta kalan zamanını boş geçirmesi önleniyordu. Yetenek ve ilgi alanına göre boş zamanı değerlendirecek ve ikinci bir üretim çalışması olarak devreye girebilecek hobilerin geliştirilmesi boş zaman eğitiminde ağırlık taşıyordu. İnsanları özel sorunlarından uzaklaştıran bu tür etkinlikler daha canlı ve üretici bir toplumun yaratılmasında ön planda rol oynuyordu. Boş zamanının pasif geçirilmesini önlemeye dönük bu tür çalışmalar, yan uğraşları destekleyerek daha çalışkan bir toplumun yaratılmasını sağlıyordu. Olumsuz ve zararlı alışkanlıklar, tembellik, durgunluk, başıboşluk ve gevşeklik gibi toplumsal hastalıkların önüne geçilmesinde gene boş zaman etkinliklerinin önemli rolleri oluyordu. Boş zamanları değerlendirmeye yönelik toplum merkezlerinin çağdaş demokrasilerin gelişmesinde önemli katkılar getirdiği gözlemlenince, Türkiye'de benzeri bir örgütlenmenin yolları araştırılmaya başlandı.

Halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine yönelik olan örgütlenmeler her ülkenin gereksinmelerine göre biçimleniyordu. Azgelişmiş ülkeler bu açıdan ayrı bir konuma sahiptirler. Bu ülkelerde tekniğin geriliği, gereksiz ayrıntı bilgiler ve de bürokrasinin etkinliği yetişkinler eğitiminden beklenen yararların sağlanmasını engeller. Günümüzün gelişmiş ülkeleri eskiden gelişmiş ülkelere bağımlı olmadıklarından bağımsız ve kendi ülkelerinin yararına olan bir çizgide gelişmelerini sürdürebilmişler ve hiç bir engel ile karşılaşma-

yarak kısa zamanda gelişmişlik çizgisine gelebilmişlerdir. Onların üretim yapılarında yabancı sermaye ve piyasalara bağımlı dengesiz ve aşırı gelişmiş kesimler yoktu. Yabancı kapitalistlere ödenen ağır dış borçlar altında ezilmiyorlardı. Doğuş halinde bulunan endüstrileri kendi doğal zenginliklerine el koymuş bulunan büyük yabancı sermaye ve devletler tarafından engellenmiyordu. Bu ülkelerin endüstrileşme dereceleri düşüktü ama ekonomileri dış engel veya baskı olmadığından dengeli ve uyumluydu. Bugünün ileri ülkelerinin hiç bir zaman başka ülkelere oranla geri olmamaları onların büyük şansı idi.[26] Gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki uçurumun her geçen gün daha da fazlalaşması, zaman içerisinde üçüncü dünya ülkelerinin bilinçlenmesine yardımcı oldu. Kendilerinin ne olduğunu ve nasıl bir dünyada gelişmiş ülkelerin ne gibi tuzakları ile karşı karşıya olduklarını yakından görerek yavaş yavaş tutum değiştirdiler. Geriliklerinin ve yoksulluklarının kendi ellerinde olmayan dış nedenler yüzünden anormal bir düzeyde olduğunu anlamışlardı. Dünya savaşları ile başlayan yeni dönem bu bilinçlenmenin geliştiği yıllar olmuştur. Dış ilişkilerin artması, yabancı ülkelerde öğrenim gören aydınların ülkelerine dönmeleri üçüncü dünyanın büyük uyanışına giden yolu açmıştır. Aydınlarda ve yöneticilerde başlayan bilinçlenme zaman içinde kitlelere de yansımağa başlamıştır. Üçüncü dünyanın sancılarını dile getiren büyük uyanış azgelişmişliğin bilincine varıldığı ölçüde ulusal kalkınma iradesini beslemiştir. Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti de böylesine bir bilinçlenmeyi kendi halkına taşımak istiyordu. Çeşitli nedenlerle amacına tam olarak ulaşamayan bu istek, bir yandan ana doğrultusundan saptırılmak istenirken

bir yandan da iç ve dış oluşların etkisiyle küçümsenmeyecek bir birikime yolaçmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecindeki yenilgi ile biten savaşlar, batının sömürgeci devletlerinin ülkeyi işgal etmeleri önemli bir bilinçlenme yaratmış ve bu bilinç ile Türk ulusu kurtuluş savaşını kazanmıştır.

Bilinçlenme sürecindeki Türk toplumu kendi devletini çağdaş bir yapıda kurmuştu. Artık ülkedeki bu bilinç birikimini ve yeni devlet düzeninin ilkelerini halka anlatmak ve kitlelerdeki bilinçlenme düzeyini yükseltmek gerekiyordu. Eğitim bilimine göre ülkelerin kalkınma dereceleri ile okuryazarlık ve kültür oranları arasında doğrudan bir bağlantı olduğu ileri sürülmektedir. Gelişmiş ülkelerin halkının okuma yazma ile beraber eğitim oranlarının yüksek olduğu istatistiklerle kanıtlanmıştır.(27) Okuma-yazma bilmezlik insanları kendi durumlarını düzeltmekten alakoyduğu gibi ülkelerinin kalkınmasında aktif bir rol oynamalarını da önlemektedir. İşlevsel okuma-yazma öğrenimi insanların çeşitli alanlarda yeni uğraşlar edinmelerini, dış dünyayı kavrayarak bilinçlenmelerini sağlamaktadır. Çağımızda kişisel veya toplumsal her sorun, çözümü için bilgiyi önkoşul olarak aramaktadır. Hiç bir gelişmeyi rastlantıya bırakmak istemeyen insanlar tüm etkinliklerini düzenleyebilmek için bilgi gereksinmesi içindedirler. Bilgisizliğe karşı savaşın yalnızca okullarla kazanılamıyacağı dünya deneyleri ile ortaya çıkınca bu kez yeni arayışlar gündeme gelmiştir. İlk öğretimin yanısıra yetişkinlerin eğitilmesi için bir de halk eğitimine gereksinme bulunduğu çeşitli ülkelerce görülmüş ve buna göre yaygın eğitim sistemleri geliştirilmiştir. İlköğretimin açığını her yerde halk eğitimi kapatmıştır.

Halk eğitiminin ülkemizde yetersiz olması ve tam bir eğitim sistemi kurulamaması yüzünden Kemalist devrimler kitlelere zamanında ve tam olarak yansıyamıyordu. Aydınların, yönetici çevrelerin ve eğitim kurumlarının çabaları Kemalist devrimlerin kitlelere götürülmesinde yeterli olamıyorlardı. İşte bu noktada yoğun bir halk eğitiminin ve bu doğrultuda yeni bir örgütlenmenin zorunluluğu ortaya çıkıyor ve Kemalist kadro bu konuda arayışa giriyordu. Demokratik ülkelerin demokrasiyi tabana yayma doğrultusunda halk eğitimine ağırlık veren denemeleri ise Türkiye için yol gösterici oluyordu. Özellikle İsveç deneyi bu açıdan ülkemizde ilgi çekiyordu. Bu amaçla cumhuriyet yönetimi bazı gençleri ve görevlileri Avrupa ülkelerine göndererek buralardaki halk eğitimi çalışmalarını inceletiyordu. Selim Sırrı Tarcan İsveç'e giderken Vildan Aşir Savaşır da orta Avrupa ülkelerine incelemeye gidiyorlardı. Onların gözlemleri ve verdikleri raporlar Ankara'da inceleniyor ve geniş tartışmalara neden oluyordu.

B — TÜRKOCAKLARI SORUNU

Aslında, Mustafa Kemal'in düşünce yapısının oluşumunda Fransız Devrimi'nin çok önemli rolü olmuştu. İyi bildiği Fransızcası ile bu devrim üzerine önemli yapıtları okuyan Atatürk, kendi düşüncesini oluştururken ve Kemalizmin temellerini atarken Fransız devriminden fazlasıyla yararlanmıştır. Rusya'daki devrimin öncü kadrosu ile iyi ilişkilerini sürdürmüş, Lenin ve üst yöneticilerle yazışmış ama onların ilkelerini benimsememiştir. Atatürk bağımsız ve çağdaş bir cumhuriyet kurmak için savaşıyordu. Orta Asya'daki diğer Türk cumhuriyetleri gibi Sovyetler Birliği içinde yer almak istemiyordu. Fransız devrimini

ideolojik kaynak olarak benimserken, bu devrimin öncü kadrosunun izlediği yöntemleri de yerinde incelemiş ve değerlendirmiştir. Fransız devrimi sırasındaki Jakoben klüpleri, devrimin halk okulları olarak devrimin öncü kadrosu ile kitleler arasındaki bağların kurulmasında önemli rol oynuyordu. Aydınlar ve devrimciler bu klüplerde biraraya geliyorlar ülke sorunlarını tartışıyorlar ve ondan sonra eyleme geçiyorlardı. Aydınlar kadar halkın çeşitli kesimleri de bu klüplere geliyorlar ve aydınlarla diyalog kurarak devrimci ilkeler doğrultusunda eğitim alıyorlar, bilinçlenerek eyleme geçiyorlardı. Jakoben klüpleri Fransız devriminin bir anlamda halk okulları oluyorlardı. Devrimin kitlelere aktarılmasında ve anlatılmasında bir okul olarak görev yapıyorlardı. Toplumsal ve siyasal devrime yönelmiş bir öncü kadro için önemli tarihsel örnek oluşturuyordu. Kemalist kadronun halkla bütünleşme açısından böylesine bir örgütlenmeye gereksinmesi vardır. Özellikle, eskinin kalıntılarını yeniden hortlatmak isteyen dinci çevreler, düş ardında koşan turancılar ve ırkçılar cumhuriyet devrimine karşı hareketleri toplum içinde örgütlemeğe çalıştıklarından fazla zaman geçirmeden bir çalışma yapılması zorunlu bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde bazı olumlu işlevleri yerine getiren Türkocakları ise, ırkçı, turancı ve dinci kesimlerin yuvalandıkları merkezler olarak ortaya çıkıyor ve Atatürk devriminin gelişmesine karşı çıkıyorlardı. Bir imparatorluğun dağılımı sırasında, ülkede ulusal bilincin doğması ve yayılması açısından önemli katkılar getiren Türkocakları, cumhuriyet rejimi kurulduktan sonra bu olumlu işlevini yitiriyor ve devrimler ile cumhuriyet yönetimini engelleyici, yeniden saltanat ve hilafetin kurulma-

sını amaçlayan, dış Türkleri kurtarma gibi düşsel amaçlar ardında koşan bir yapı ile toplumsal ve siyasal alanı sarsan bir duruma geliyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk Türk Ocakları'na fazlasıyla önem veriyor, bunların çeşitli merkezlerinde konuşmalar yapıyordu. Konya Türk Ocağında 20.3.1923 günü şu önemli konuşmayı yapmıştır:

"Bir ulusun namuslu bir varlık, saygıya değer bir yeri olması için o ulusun yalnız bilgin ve teknikçi olması yeterli değildir. Her bilimin, her şeyin üzerinde bir özgülüğü olması gerekir. O da o ulusun belirli ve olumlu bir yapıya sahip olmasıdır. Böyle bir özyapısı olmayan bireyler ve böyle bireylerden birleşmiş uluslar hiç bir zaman gerçek devlet kuramazlar. Böyle uluslar birer fesat ocağı olurlar. Benim bildiğime göre ülkemizde çok yıllardan beri açılmış ve bugün de kutsal ateşlerle yanan ve alevi ona her bağlı bulunan yürek ve vicdanı aydınlatan Türk Ocakları'nın temel amacı ulusa böyle olumlu bir özyapı kazandırmaktır. Türk Ocakları ulusun kültürü üzerinde önemli etkiler yapmalıdır. Aslında bunu yapıyorlar ve daha da yapacaklardır. Biz ulusculuk düşüncelerini uygulamakta çok gecikmiş ve gevşeklik göstermiş bir ulusuz. Bunun sakıncalarını çok çalışarak gidermeğe çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, ulusculuk kuramını, ülküsünü çözülmeğe götüren kuramların dünya üzerinde uygulama alanı bulunamamıştır. Çünkü, tarih olanlar ve olaylar ve gözlemler hep ulusculuğun egemen olduğunu göstermiştir ve ulusculuk ilkesine karşı olan büyük ölçüde edimli deneylere karşın yine ulusculuk duygusunun öldürülemediğini ve yine güçlü olarak yaşadığı görülmektedir. Bizim ulusumuz, uluculuğundan aymazlığın çok acı cezalarını gördü, Osmanlı imparatorluğu içindeki çeşitli uluslar hep ulusal inançlara sarılarak,

ulusculuk ülküsünün gücüyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Gücümüzün belirdiği anda bizi küçük gördüler ve aşağıladılar. Anladık ki, suçumuz kendimizi unutmamızmış. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak önce bizim kendi benliğimize saygıyı duygu ile, düşünce ile edimli olarak bütün iş ve davranışımızda gösterelim, bilelimki ulusal benliğini bulmayan uluslar başka ulusların avıdır. Ulusal varlığımıza düşman olanlarla dost olmayalım."

Türkocaklarının şubelerine giderek böylesine önemli konuşmalar yapan Atatürk, bu kuruluşları çağdaş ve gerçekci bir ulusculuk akımına doğru sürüklemek istedi. Bunları cumhuriyet yönetiminin birer parçası yaparak ulusculuk ilkesinin yanısıra Türk devriminin halkçılığını da bu örgütün çatısı altında örgütlemeğe çaba gösterdi. Bu kuruluşları geçmişin ırkçı ve turancı düşlerinden çekerek gerçekci bir ulusalcılıkla cumhuriyetin halka yönelen kaleleri biçimine dönüştürmek istedi. Onun Türkocakları'na karşı baştan buyana sürüp gelen herhangi olumsuz bir tutumu sözkonusu değildi. Ne var ki, olayların ters yönlerde gelişmesi ve Türkocakları'nın giderek eskinin, saltanat ve hilafet özlemi çekenlerin yuvası haline dönüşmesi karşısında geriye yapacak bir şey kalmıyor ve bu kuruluşların artık devrini doldurduğu, eski yararlı işlevlerini yitirdiği konusunda Kemalist kadro içinde bir düşünce doğuyor ve Türkocakları konusu halka yönelik yeni örgütlenme sorunu ile beraber ele alınarak değerlendiriliyordu. Türkocakları tutuculaşmasa, gerici akımlara yataklık yapmasa, Kemalist devrimin halkçı atılımı ulusculukla beraber bu kuruluşlar aracılığı ile kitlelere ulaştırılabilirdi. Mustafa Kemal'in yukarıdaki konuşmayı bir Türkocağı'nda

yapması onun sonuna kadar bu olumlu umudu içinde taşıdığını göstermekte, ne var ki, değişen toplum yapısında ve toplumsal devrimler döneminde Türkocaklarına artık yer verilemiyordu.

Türkocakları, İttihat ve Terakki hareketinin bir parçası olarak kurulmuştur. Kuruluşunda Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçora, Fuat Köprülü, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Akıl, Muhtar ve Hamdullâh Suphi Tanrıöver gibi önde gelen sanat ve düşün adamları görev almışlar ve bu ocaklar aracılığı ile Türk ulusculuğunu örgütleyerek Osmanlı imparatorluğu içindeki Türkleri diğer azınlıkların dışında biraraya getirerek örgütlemişlerdir. İkinci meşrutiyete kadar yayılma ve kurulma dönemi geçiren Türkocakları bu tarihten sonra ülke çapında etkili bir düzeye geldiler. Türkocakları'nın amacı, tüzüğün ikinci maddesinde "İslam kavimlerinin başlıca önemlisi olan Türklerin, ulusal terbiyeye bilimsel, sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek ile Türk ırk ve dininin olgunlaşmasına çalışmak" "biçiminde belirtiliyordu. Bu maddeden anlaşılacağı üzere, bu örgütler amaç açısından ırkçılık ve dincilik yapmağa elverişli bir yapı taşıyorlardı. Kurucu kadrosunun etkin çalışması Türkocakları'nı gençlik ve üniversite çevrelerinde etkili bir kuruluş düzeyine getiriyordu.(28) Yüksek öğretim gençliği bu ocaklarda imparatorluğun sorunlarını tanıyor ve azınlıkların giderek artan ayrılık ve bölme çabalarına karşı Türkçü bir yaklaşımla vatanın ve devletin bütünlüğünü savunmayı öğreniyorlardı. Dağılması kaçınılmaz bir noktaya gelen imparatorluk içinde Türk ulusuna gelecek arayışı Türkocakları aracılığı ile kamuoyunun önüne getiriliyordu. Sosyal katılımın giderek artması imparatorluğun Türk halkının

kendi geleceği konusunda ciddi boyutlarda düşünmesini sağlıyordu.

Türk ocakları kısa süre içinde tutucu ve gerici kadroların eline geçmese ve Atatürk devrimlerine sahip çıkarak bunların halk kitlelerince benimsenmesini tarihsel bir işlev olarak yerine getirebilseydi yeni dönem de kapatılmayabilir ve Halkevleri gibi değişik bir örgütlenme biçimi gündeme gelmeyebilirdi. Türkocakları genel başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Atatürk devrimlerine karşı çıkan gerici tutumu bu ocakların giderek gericilik yuvasına dönüşmesinde etkili olmuştur. Serbest fırkanın kuruluşu ile beraber ülkenin her yanında Atatürk devrimlerine karşı bir hareketi Hamdullah Suphi'nin öncülüğünde Türkocakları yürütmüştür. Mussoliniyi bir halk adamı olarak öven Hamdullah Suphi yaptığı konuşmalarda bir yandan faşist sistemi göklere çıkarıyor, ulusalcılığın en gelişmiş biçimi olarak faşizmi Türk halkına öneriyordu.[29] Irkçılığı sonuna kadar koruyan Türkocakları bir de İtalya'daki hareketin etkisiyle Türkiye'de faşizmin yuvaları biçimine dönüşüyordu.

Cumhuriyet dönemindeki Türkocakları İttihat ve Terakki'nin kurduğu uluscu Türkocakların'dan giderek ayrılıyordu. Ulusculuk ırkçılık biçiminde anlaşılırken bir de ortaya faşizm hayranlığı çıkmıştı. Atatürk ve kadrosu ülkeyi devrimler doğrultusunda yeniden düzenlerken en büyük ayak bağı olarak Türkocakları karşılarına dikiliyordu. Bu örgütün yayın organı olan Türk Yurdu dergisinde açıkca laikliğin, dil ve giyim devriminin aleyhine yazılar çıkıyor ve kitleler bu tür yeniliklere karşı çıkmağa çağrılıyordu.

Osmanlı imparatorluğu'nun giderek gerilemesi ülkedeki Türk çevreleri harekete geçirdi ve Türkçülük

akımı ikinci meşrutiyet ile beraber öne geçti. Türkçülük, akım olarak güçlendikçe İttihatçılarda bunun etkisinde kalıyorlardı. Balkan savaşı ve bunun sonucunda ortaya çıkan büyük yenilgi Türkçü akımın yeniden doğması açısından önemli bir aşama oldu. Yusuf Akçora ve Ahmet Ağaoğlu gibi Rusya kökenli Türklerin, Türklerin kökü ve geçmiş tarihi üzerine yaptıkları çalışmalar bir derlenip toparlanmanın göstergesi oldular. Türkçü hareketler önce bazı dergiler çıkardılar ve dernekleşme girişimlerini başlattılar. 1911 yılında ilk olarak Türk Yurdu dergisini çıkardılar. Daha sonra 12 Mart 1912 günü Türk Ocakları'nı kurdular. İlk başkan Mehmet Emin Yurdakul idi. Yitirilen savaşların yarattığı ezikliği silmek üzere ülke çapında bir hava estirdiler. Türk kamuoyunu birinci dünya savaşına hazırlayan Türkocağı, yenilgilerin sürmesi üzerine toplumda istendiği kadar etkin olamadı. Sonra gündeme gelen bağımsızlık savaşı ülke alanı olarak Misaki milli sınırlarını benimseyince Namık Kemal'in Osmanlı vatanı ve Türkçülerin Turan vatanı artık düşlerde kalıyordu. Son derece hızlı gelişen olaylar karşısında Türkocakları genel merkezi bir Türk enstitüsü gibi çalışarak Türk tarihinin anahatlarını ortaya çıkarıyor ve halkın uluslaşma sürecine katkıda bulunmağa çalışıyordu. Düşçü Turanların Türkocakları'nın yönetimine etkin olmaları ise bu kuruluşları ulusal bağımsızlıkçı hareketten uzağa sürüklüyordu.[30]

Kemalist hareketin giderek zaferler kazanması ve ülkedeki tek otoriteyi temsil eder düzeye ulaşmasıyla beraber Türkocakları'nın temsil ettiği düşçü Turancı görüşler kamuoyunda geriledi ve toplumsal anlamını yitirdi. Ortada büyük bir savaş verilerek kazanılmış ulusal kurtuluş zaferi vardı ve bunun temelinde Atatürk'ün gerçekci görüşleri yatıyordu. Ulusal sınırlar

içinde kendisini Türk sayan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayılmış ve Türkocakları'nın eskiden buyana savunduğu ırkçı görüşler devre dışı bırakılmıştı. Kemalizmin zafer kazanması ülkede ırkçılığın ve Turancılığın gerilemesini de beraberinde getirdi. Yönetimi ele geçiren Kemalist akımın kendi görüşleri doğrultusunda yeni bir örgütlenmeğe gereksinmesi vardı. Türkocakları geçmişin koşullarında kalmış değişen koşullara ayak uyduramamıştı. Türkocakları işlevselliğini yitirirken giderek Atatürk'e karşıt olan eski İttihatçıların toplandığı bir merkez durumuna geliyor ve kendisinden beklenen kültürel ve toplumsal görevleri yerine getireceğine, yeni iktidara siyasal yönden bir ayakbağı oluyordu. Aşırı sağ düşünceler ile beraber dinci arayışlarda burada oluşmağa başlayan antikemalist cephede bütünleşme çabası içine girmişlerdi. Giderek yeni rejimin yöneticilerinden hesap sorma ve eski düşlerin ardında koşma düşünceleri bu ocaklarda yayılıyor ve genç cumhuriyet rejiminin geleceği açısından önemli bir tehlike oluşturuyordu.

Laikliğin bir ulusal gereksinme olmadığını yalnızca Avrupa öykünmeciliği olduğunu, hafta tatilinin cuma günü olması gerektiğini, Arapça öğrenimin islam beraberliğini sağlayacağını, giyim devriminin ise Türk insanını geleneksel karakterinden uzaklaştıracağını ileri sürerek ortalığı karıştırıyor ve böylece dolaylı yoldan Atatürk devrimlerine karşı çıkıyorlardı.[31] Türkocakları'na göre Atatürk devrimleri ile Türk ulusu bir sarsıntı geçirmekte, ulusal kültürümüz devrimler yüzünden kısırlaşmakta ve ülkede önemli bir bunalım yaratmaktadır. Bu nedenle Atatürk devrimleri terkedilmelidir. Ülkede demokrasi onlara göre ancak ulusal ideal ile gerçekleşebilir Atatürk'ün sistemi yabancılardan alınmadır, totaliter ol-

duğu için diğer düşüncelere yer vermemektedir. Görüldüğü gibi, bütünüyle Kemalizme karşıt düşüncelerle Türkocakları kısa zamanda Atatürk ve devrimlerinin düşmanlarının yuvası durumuna gelmişlerdir. İlk yıllarında önemli uluscu görevler yerine getiren Türkocakları daha sonraları yozlaşarak bütünüyle gerici ve hatta faşist bir çizginin Türkiye'deki temsilcisi durumuna gelmiş ve Atatürk devrimleri için tehlike göstermeğe başlamıştır.

Olayların gelişmesini ve durulmasını bekleyen Atatürk ve yakın çevresi, yavaş yavaş bu ocakların kapatılmasını düşünmeğe başlamışlardır. Atatürk devrimlerini halkın vicdanına saldırı sayan bu kuruluşlara artık Kemalist Türkiye'de yer yoktu. Ulusal kültürü yalnızca din olarak benimseyenler bu yoldan şeriatçı ve gerici çizgilere sürükleniyorlar ve ülkenin modernleşmesine karşı gerici yapısıyla Türkocakları'nın yeri yoktu. Bilimsel çalışmalar yapması gereken ocaklar doğrudan politikaya giriyorlar ve sanki bir karşıt siyasal parti gibi Atatürk devrimleri ile savaşıyorlardı. Serbest Fırka kurulduğunda Türkocakları sanki bu karşıt partinin şubeleri imiş gibi çalıştılar. Hamdullah Suphi daha da ileri giderek Türkocaklarını silahlı bir eyleme sürükleyebileceğinin de işaretlerini veriyordu. Silah sözcüğünü fazlasıyla dillerine almışlardı. Faşist İtalya'da Mussolini'nin silahlı kara gömleklilerle iktidara yürüyüşü Türkocaklarının harekete geçmesi için bir örnek olarak gösteriliyordu. Faşizmi İtalyan ulusculuğunun başarısı olarak gösteren Hamdullah Suphi, cumhuriyetin yurtta ve dünyada barış anlayışına karşı çıkarak dış ülkelerde yaşayan Türklerin kurtarılması için savaşmayı savunabiliyordu. Serbest Fırka ve Kubilay olayları bardağı taşıran damlalar olunca Mustafa Kemal 24 Mart 1931 günü açıkladı-

ğı bir genelge ile ülkedeki tüm uluscu ve cumhuriyetçi güçleri birleştirmek üzere Türkocakları'nın tüzel kişiliğine son veriyor ve bunları Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleştiriyordu. Cumhuriyet rejiminin ve devrimlerin oturması için Türkocakları'nın kapatılmasından başka yol kalmamıştı. Atatürk, başlangıçta çalışmalarını desteklediği bu örgütün sonradan yoz çizgilere sürüklenmesi karşısında rejimi kurtarmak için kapatma kararı almak zorunda kalıyordu.

Atatürk, gelişen olaylar karşısında artık Türkocaklarında toplanan kesimin ayrı hareket etmesini doğru bulmuyor ve bütünleştirici halkçılık politikası çerçevesinde bu kesimide devletin tek partisinin çatısı altında toplamağa dikkat ediyordu. Daha cumhuriyet rejiminin kuruluş yıllarında eskiye dönüş özlemlerinin veya Avrupa'da gelişen faşist hareketlere dönük isteklerin ayrı bir örgütlenme süreci içine girmesi ona göre cumhuriyetin geleceği açısından önemli bir tehlike oluşturuyor ve sırası gelince önlemini alarak bu ocakları kapatıyordu. Aslında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın uluscu, halkçı ve devletçi ilkeleri Türkocakları'nın savunduğu bazı görüşlerle paralellik gösteriyor ve istenirse bir uyumlu çalışma için elverişli zemin oluşturuyordu. Kubilay olayı üzerine alınan Türkocakları'nı kapatma kararı bir açıdan da bu olayın ülke çapında örgütlü bir tepkiye dönüşmesini önlemek içindi.

Türkocakları aydınların düşüncelerini katı uluscu bir yaklaşım içinde yücelterek bir çeşit ütopyanın merkezi biçimine dönüştürüyordu. Halide Edip'in Yeni Turan romanı ile Ömer Seyfettin'in Efruz Bey adlı yapıtı bu konuyu kendi iç çelişkileri ve topluma giderek ters düşmesi açılarından işleyen önemli eserlerdir. Bu iki eserin karşılaştırılmalı incelemesi o dönemlerdeki

aydın ve halk ikilemini, aralarında bulunan uçurumu belirlemek açısından birçok bilimsel çalışmadan daha yararlı olacaktır. Böylesine bir ikilem içinde kalan Türkocakları değişen koşullar içinde işlevini giderek yitirmiş ve toplum dışında kalan çatı bir örgüte dönmüştü. İmparatorluğun batma dönemindeki Türkçülük akımının heyecanı da ortadan kalktığı için Türkocakları eski toplumsal tabanını yitirmişti. Öyleki kapatılmadan önceki yıl Türkocağı merkezinde yapılan yıldönümü kutlamasına hiç kimse gelmemiş, boş olan salonu doldurmak için saatlerce beklenmiştir. Bunun üzerine sahnede oturan konuşmacı Hamdullah Suphi sahneden inerek, arka kapıya yönelmiş ve salona bir dinleyici gibi girerek tekbaşına alkış ile sessizliğin hüküm sürdüğü salonda heyecan yaratma çabası içinde olmuştur. Türkocakları böylesine halktan ve toplumdan kopuklaşarak sönükleşmiş ve cumhuriyet rejimi açısından tehlikeli düşünceler taşıyan ırkçı, kurancı ve faşism heveslisi bir azınlığın eline geçmişti. Böylesine çökmüş ve işlevini yitirmiş bir örgütten yeni cumhuriyet rejiminin heyecanını kitlelere taşımasını beklemek anlamsızdı. Daha fazla zaman yitirmeden bu sorunu yeni baştan ele alarak incelemek ve gerekirse yeni tür bir örgütlenmenin gündeme gelmesini sağlamak gerekiyordu.[32]

Atatürk devriminin halka yönelik örgütlenmesi önündeki en büyük engel olan Türkocakları kapatıldıktan sonra, hızlı bir çalışmaya girişilmiş, ülke koşullarının yanısıra dünya ülkelerinin deneyleri de incelenerek yeni bir örgütlenme doğrultusunda planlı biçimde hareket edilmiştir. Atatürk bu konuda artık daha fazla zaman yitirmek istemiyordu. Yeni bir örgütlenme için koşullar olgunlaşmıştı.

C— HALKEVLERİNİN KURULUŞU

Halkevlerinin açılma nedenleri incelenirken resmi bildiri ve açıklamaların ötesinde o günlerin ekonomik ve toplumsal koşullarının yarattığı gereksinmeleri gözönünde tutmak gerekmektedir. 1930 yılı, büyük dünya ekonomik bunalımının tüm ülkede etkilerinin yurdumuzda da yansıdığı bir dönemin başlangıç noktasıdır. Bu ekonomik bunalım, 1923'den sonra varolan sivil, asker, bürokrasi, ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri arasındaki koalisyonun son iki ortağının toplumsal durumlarını fazlasıyla sarsmış giderek bürokrat kesimin ağırlığını iyice artırmıştır. Öteyandan 1923-29 yılları arasında demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlayan, vergi v.b. yollarla ekonominin yükünü yoksul yığınların sırtına yükleyen politikalar sonucu, bürokrat kesimle halk arasında varolan ayrılık daha da artmıştı. Tüm bu nedenlerden ötürü Dünya ekonomik bunalımının sorunları karşısında iktidarın izleyebileceği biçimde başlıca iki yol bulunmaktaydı. Demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesiyle siyasal rejimi bir ölçüde yumuşatmak ya da devletin ekonomik ve toplumsal yaşamın her noktasına ulaşan müdahaleleri ile daha merkezi bir oranda sert bir düzen getirmek. Kemalist kadronun içinde bulunduğu koşullarda hareket alanı ve bilgi ile deneyimi daha çok ikinci yolun seçilmesine yatkın bulunuyordu. Serbest Fırka deneyiminin başarısızlığı nedeniyle ülkede çıkan kargaşalıklar sonucunda, cumhuriyetin ilk yıllarına oranla genel anlamıyla rejimde bir sertleşme kendiliğinden gündeme geldi.(33)

Ülkedeki yönetici kesim dünya bunalımı karşısında sorunu ekonomik açıdan çözemeyince bu kez ideolojik açıdan geliştirilecek bir çözüme öncelik tanadılar.

Ekonomik programlar ve endüstrileşme planları ile geliştirilmeğe çalışılan liberal ekonomi sarsılınca ülkede yeniden tartışmalar büyümeğe başladı. Cumhuriyetin kuruluşundan buyana yokluğu duyulan yeni örgütlenme olayı işte tam bu sırada gündeme geldi. Ekonomik sarsıntının ülke çapında büyük tartışmalar yaratmasından çekinen yönetim tam bu sırada yeni bir heyecanı başlatmak ve devlet halk arasındaki kopukluğu gidermek üzere Halkevlerinin kuruluşunu gerçekleştirdi. Reşit Galip'in deyimi ile, uzak yakın bir çok ülkenin benzer örgütlenmeleri incelendikten sonra bir Halkevleri yönetmeliği hazırlandı. Halkın Atatürk devrimleri doğrultusunda siyasal ve ideolojik eğitimlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan bu örgütler Atatürk devrimi açısından yeni bir aşama oldu ve ülke çapında yeni bir dönemi başlattı. Halkçılıkla desteklenen ulusalcılığın bir ideoloji olarak kitlelere yayılması Halkevlerinin kuruluşu ile gerçekleşebildi. Halkevleri halk kültürünün aydınlar tarafından araştırılıp öğrenilmesi işlevini görmekle beraber Kemalist kadronun halkçı ve uluscu ideolojisinin Anadolu'ya yayılmasının kitle örgütleri oldular.[84]

Toplumsal devrimleri sürdürme çizgisinde ülkede yeni birşeyler yapma isteği öne çıkıyordu. Bir yanda toplumsal gereksinmeler, diğer yanda da Avrupa'ya giderek o ülkelerde eğitim gören gençlerin ülkede birşeyler yapma ve ulusal kalkınmaya katkıda bulunma istekleri havayı daha da heyecanlandırıyordu. Ülkenin önde gelen aydınları ve yöneticileri sürekli bir araya gelerek neler yapılması gerektiğini tartışıyorlar. dış ülkeleri gezen ve oralarda gördüklerini anlatan arkadaşlarının söylediklerini ülkemiz açısından değerlendiriyorlardı. Yeni Türk abecesinin benimsenmesinden sonra bir gece içinde okuryazarlıktan yoksun kal-

mış Türk halkını birgün içinde okuryazarlaştırmak, eski eserlerin yeni Türkçeye çevrilmesi, dünya klasiklerinin dilimize kazandırılması, Devlet Tiyatrosu ve Operası ile beraber Beden Terbiyesi örgütünün kurulması gibi önemli atılımlar hep böylesine tartışmalar ve hazırlıklar içinde gündeme getiriliyordu. Dinsel bağnazlığın ve eski özleminin sinsi sinsi toplumda dal budak sardığı bir dönemde halkın böylesine çağdaş atılımları izleyebilmesine ve anlayabilmesine olanak yoktu.

Balkan savaşının yarattığı yıkıntı üzerine Türkleri ulusal duygular doğrultusunda yeniden örgütlemek üzere kurulan Türkocakları ise kendisinden beklenen işlevi yerine getiremiyordu. Baskent'te büyük masraflarla yapılan genel merkezinin büyük ve her türlü etkinlikler için elverişli olan salonları bomboş duruyordu. Tiyatro, konferans salonları, kitaplık ve diğer çalışma salonları boş duruyor ve halkın ilgisini çekemiyordu. Türk devriminin yetiştirdiği bazı genç aydınların konferansları dışında hiç bir ilgi bu büyük kültür merkezine yönelmiyordu. Ülke çapında genel arayışın yanısıra Başkentteki bu büyük kültür merkezinin nasıl kullanılacağı da yöneticileri düşündürüyordu.

Cumhuriyet yönetiminin Avrupa'ya eğitime gönderdiği gençlerden Vildan Aşir Savaşır, bütün Avrupa ülkelerini gezip inceledikten sonra halk eğitimi üzerinde özel çalışmalar yapmış ve bu arada Çekoslavakya'daki başarılı bir örnek olan Sokol'lar ilgisini çekmişti. Yıl boyunca düzenli kitle çalışmaları yapan Sokol'lar ayrıca yılın belirli dönemlerinde düzenledikleri şenliklerle bütün Çekoslavakya'da ulusal bir bayram havası estiriyorlardı. Çekler ile Slovakların biraraya

gelerek ulusal bir devlet kurmalarında düşüncesi ile çok etkin olan filozof Jean Huss'un idealleri doğrultusunda örgütlenen Sokollar kısa zamanda halkın biraraya geldiği ve kaynaştığı ulusal kültür merkezleri düzeyine geldiler. Çek dilinde şahin anlamına gelen Sokollar, Çek efsanesinde yavrusunu düşmana ve saldırılara karşı koruyan ana şahin simgesini taşıyordu.[35] Halkın geleneksel değerlerini ele alarak bunları işleyen Sokollar kısa zamanda Çekler ile Slovakların kaynaşmasını sağlayarak yeni devletlerinin toplumsal tabanlarının oluşturulmasında önemli aşamalar kateti. Ülke çapında bir dernek olarak örgütlenen Sokol'ların her kent veya kasabada merkezleri, lokalleri bulunuyordu. Bu merkezler hep halkın katkılarıyla ve bölgesel katılım sayesinde kurulmuşlardı. Vildan Aşir Savaşır 1931 yılının sonlarına doğru bir gün Türkocağı binasında verdiği konferansta Avrupa ülkelerindeki halk eğitimi çalışmaları ile beraber Çekoslovakya'daki Sokollar uygulamasını anlatmıştır[34] Daha sonra ise Ankara Radyosunda bu konferansı yinelemiştir. Vildan Aşir'i radyo da Sokolları anlatması ve onların başarılarından sözetmesi ülkede bir tartışma ortamı yarattı ve örgütlenme arayışlarına yeni bir boyut kazandırdı. Çekoslavakya'da halkın örgütleri olan Sokolların benzeri bir örgütlenme genç Türkiye Cumhuriyeti'nde de başarılamazmıydı? Tıpkı Sokollar gibi halkevleri veya halkınevleri kurulamazmıydı? Vildan Aşir konuşmalarını bu sözlerle bitirirken, Atatürk ve kadrosuna da bir ışık yakıyordu. Radyo konuşması üzerine Atatürk köşkten telefon ile Vildan Aşir'i aratarak kutlamış ve bazı çalışmalar için hazır olmasını istemiştir. Türkocakları'nın başarısızlığından ve tehlikeli eğilimlerinden rahatsız olan Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Halil Fikret Kanad, Emin Erişirgil, İhsan

Sungu, Avni Başman gibi o dönemin ileri gelen aydın ve eğitimcileri aralarında toplanarak bu konularda neler yapılabileceğini görüşüyorlardı. Bu tür toplantıların sonucunda zamanın Milli Eğitim bakanı Dr. Reşit Galip resmi bir mektup ile bu konuda düşünen ve çalışan aydınları Türkocağı binasında toplantıya çağırdı. Bu toplantıya; Reşit Galip, Şevket Süreyye Aydemir, Recep Peker, Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Ziya Cevher Etili, Münir Hayri Egeli, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev Tökin, İshak Refet, Hamit Zübeyir Koşay, Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar, Vildan Aşir Savaşır katılmıştır. Toplantıyı Milli Eğitim bakanı Reşit Galip devrimci bir heyecan ile açmış ve Mustafa Kemal'in Halkevlerinin kuruluşu ile direktiflerini bu heyete anlatmıştır. Kurulması istenen Halkevlerinin hazırlıklarına hemen başlanacağını, bu heyetinde görevinin bu olduğunu söylemiştir.[36] O zamanki Cumhuriyet Halk Fırkası genel sekreteri Recep Peker ise, yaptığı konuşmada Halkevlerinin yükleneceği görevleri ve işlevi inançlı bir biçimde belirtmiş, Halkevlerinin bütün vatandaşlara açık olacağını ve onları Türkiye Cumhuriyeti'ne yaraşır birer yurttaş olarak yetiştirecek ulusal bir yuva biçiminde görev yapacağı inancını taşıdığını sözlerine eklemiştir. Bu ekibin toplantıları daha sonraları yinelenmiş ve yeni kurulacak olan Halkevlerinin yapısı, amaçları ile halka mal edilmeleri konuları geniş boyutlarda tartışılmıştır. Toplantılar sonunda Ziya Cevher Etili'nin başkanlığında Şevket Süreyya Aydemir, Sadi Irmak, Tahsin Banguoğlu, Hamit Zübeyir Koşay, Hüseyin Namık Orkun, Kerim Ömer Çağlar, Namık Katoğlu ve Vildan Aşir Savaşır'dan oluşan bir komisyon Halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Bu komisyon bir kaç toplantıdan sonra çalış-

maların genişletilmesi gerektiğini görmüş ve kendine bağlı bazı alt komiteler kurmuştur. Komitelerle beraber ana komisyonun çalışmaları iki ay kadar sürmüş ve sonunda bir tüzük öntasarısı ortaya çıkarılmıştır. Bu taslak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın genel sekreteri Recep Peker beye sunulmuş, o da taslağı partinin yetkili organlarına götürmüştür. Ferit Celal Güven ile Ziya Cevher Etili'nin de komisyon adına yetkili bulundukları parti toplantılarında Halkevleri tüzüğü ele alınmış ve komisyonun görüşlerini eleştirilere karşı savunmuşlardır. Bu çalışmalarının bir an önce sonuçlanabilmesi için parti yöneticisi Cevdet Kerim İncedayı çok çaba göstermiş ve sonunda ana statü ile ilgili işlemler tamamlanmıştır. 10-18 Mayıs 1931 de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üçüncü büyük kongresi Halkevlerinin kurulmasına karar vermiştir.[37] Parti kararının kesinleşmesinden sonra hazırlıklar daha da hızlandı ve ülke çapında Halkevlerinin kurulabilmesi için devlet olanakları seferber edildi. 1932 yılının başında artık hazırlıklar son aşamaya gelmiş ve herşey açılışa kalmıştı.

Sonunda 19 Şubat 1919 tarihinde Halkevleri resmi olarak kuruldu. Eski Türkocağı binası yeni Halkevlerinin genel merkezi olarak saptandığı için açılış töreni burada yapıldı. Halkevlerinin açılışına Millet Meclisi başkanı Kazım Karabekir başta olmak üzere bakanlar ve büyük bir millet vekili çoğunluğu hazır bulundular. Halkevi binasının salonu gelenleri karşılayamadığı için binanın dışında büyük bir kalabalık oluştu ve açılış töreni aynı zamanda Ankara Radyosu aracılığı ile bütün ülkeye yayınlandı. İstiklal Marşından sonra kürsüye çıkan parti genel sekreteri Recep Peker uzun alkışlarla karşılanan bir konuşma yaptı.[38] Konuşmasında; partinin son genel kurulunda ulusal

kültür alanında yeniden örgütlenme kararı alındığını, bu amaçla Halkevlerinin kurulmasına karar verildiğini, Halkevleri ile ilgili hazırlıkların aylarca sürdüğünü, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın her kademesinde Halkevlerinin nasıl kurulacağı ve işleyeceği konusunun enine boyuna tartışıldığını bu nedenle herkesin bu konuyu iyi bilmesi gerektiğini konunun ayrıntılarını Reşit Galip'in ilgili bakan olarak açıklayacağını, kendisinin daha çok bu kuruluşların amacı ve ruhu üzerinde duracağını, uygarlık düzeyine gelmiş ulusların okul eğitimini yeterli görmediklerini, uluslaşma sürecinin tamamlanabilmesi için kesinlikle okul eğitiminin yanısıra bir halk eğitimine ve terbiyesine gereksinme bulunduğunu, halkın bir ulusal birlik düzeyine getirilebilmesi için ulusal bir çalışma programına gereksinme bulunduğunu, çalışmak isteyen gençlere olduğu kadar yetişkinlere de olanak sağlanması gerektiğini, bu amaçla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Halkevlerini kurarak halkı ulusal amaçlar çevresinde yeniden örgütlemek istediğini, Halkevlerinin parti ve politika düşünceleri dışında ulusal amaçlar için çalışacağını, bu kuruluşların Türk toplumunu geleceğe hazırlayacağını, kitlelerin gelecek için yetişmesinde rehbere gereksinmesi bulunduğunu ve Halkevlerinin bu öncülük görevini yerine getireceğini, Türkiye'de yetişmiş bir insan birikimi olduğunu ve bunların Halkevleri aracılığı ile Türk toplumuna rehberlik yapacağını, katkıda bulunacağını, yetişen insanların mesleklerini uygulamakla görevlerinin bitmeyeceğini toplumun uluslaşması ve ulusal amaçlar doğrultusunda gelişebilmesi için sosyal ve kültürel çalışmalar da yapmaları gerektiğini, Halkevlerinin Türk aydınlarını bu doğrultuda seferber edeceğini, yetişen her insanın mesleği için yaptığı çalışmanın en az beşte biri kadar

kendi toplumu için de bir etkinlik göstermesi gerektiğini, yalnızca kazanmak için bireysel çalışmanın yeterli olmadığını hepimizin vatandaşlık görevi bulunduğunu ve bu nedenle herkesin kendi toplumunun yükselmesi için çalışması gerektiğini, Halkevleri gibi bir örgütlenme ile yapılacak planlı çalışmanın, yüz milyonluk ulusların çalışmasından daha etkin olacağını, Halkevlerinin yetişmiş vatandaşların diğer vatandaşları da yetiştirebilmesi için fırsat yarattığını, şirketlerin kişisel kazanç ardında koştuğunu derneklerin ise toplumsal ve ulusal ilerlemeyi amaçladığını ve bu nedenle kutsal bir yere sahip bulunduklarını, Halkevlerinin Türk insanını yalnızlıktan kurtararak bütünleştireceğini ve böylece geleceğe daha güçlü biçimde hazırlayacağını, Türk toplumunun büyük güçlükleri bulunduğunu ve bunları Halkevleri deneyi gibi planlı ve programlı çalışmalarla yeneceklerini söyledi. Konuşmasından sonra Halkevleri genel merkezini, Halkevlerinin geleceğinden emin olduğunu belirterek açtı. Onun bu açışı ile beraber bütün Türkiye'de 14 kentte aynı zamanda Halkevleri şubeleri açılmış oldular.[39]

Milli Eğitim bakanı olarak Halkevlerinin hazırlayıcısı ve sorumlusu Dr. Reşit Galip Recep Peker'den sonra kürsüye gelerek ikinci açış konuşmasını yaptı. Reşit Galip söylevinde; ulusal davanın uygarlık yarışında yitirilen zamanı kazanmak olduğunu ve yeni açılan Halkevlerinin bu amaçla kurulduğunu, Halkevlerinin çevre ve bölge halkıyla nasıl kaynaştırılacağı, Halkevlerinin başlıca dokuz kol olarak çalışmalarını yürüteceğini, dilin ve yazının yabancı ögelerden temizlenerek bir an önce ulusal bir yapıya kavuşturulması gerektiğini, ulusal benliğimizi kazandırmak amacıyla Türk tarihinin yeniden yazılması gerektiğini,

Ankara ve İstanbul gibi büyük merkezlerde oturanların bilimsel çalışmaları izleyebildiklerini ama Anadolu'nun diğer köşelerinde yaşayanların da bunlardan yararlanmasını sağlamak gerektiğini, güzel sanatların toplumun kalkınmasında çok önemli olduğunu ve bunlara karşı çıkmanın ancak bağnazlıkla adlandırılabileceğini, geçmişten gelen geleneksel Türk sanatlarının Halkevleri çatısı altında yüceltileceğini, Temsil şubelerinin tiyatroya daha fazla önem vererek bu alanın toplum içinde yaygınlık kazanmasına yardımcı olacağını, önemli piyeslerin Halkevleri şubeleri aracılığı ile bütün Anadolu halkına gösterilebileceğini, ulusal konulara ve tezlere ağırlık veren eserler aracılığı ile tiyatro kollarının toplum içinde ulusal bilincin uyanmasına yardımcı olacağını, insanların hem ahlak, hem düşünce açısından olduğu kadar bedensel olarak da gelişmeleri için spor kollarının oluşturulduğunu, sporun yalnızca istekli gençlere ait bir alan değil ama bütün toplumun yararlanabileceği bir uğraş olarak Halkevlerince geliştirileceğini, sporun her yaşta kişinin yararlanacağı bir kitle uğraşına dönüştürüleceğini, Halkevleri çatısı altında hayır işlerinin ve sosyal yardımlaşmanın da ayrı bir kol olarak düzenleneceğini ve bu kol aracılığı ile toplumun yardıma gereksinmesi olan kesimlere el uzatılacağını, halk dersaneleri ve kurslar için oluşturulacak ayrı kollar ise yeni abece doğrultusunda kitlelere okuma yazma öğreteceğini ülkede bir okumayazma seferberliği yürüteceğini, kurslarla halkın çeşitli alanlardaki yeteneklerinin geliştirileceğini ve el becerilerinin meslek kazanmaya dönüştürüleceğini, her Halkevinde bir kitaplık ve okuma salonu bulunacağını ve halkın okuma isteğinin karşılanacağını tüm yayınların isteyenlere ulaştırılacağını, Türk halkının büyük çoğunluğunun köylü ol-

ması gerçeği karşısında köyü ve köylüyü uyandırmak, onların sorunlarını çözmek ve köylerin gelişimini sağlamak amacıyla köycülük kolunun kurulduğunu, devletin ve toplumun temeli olan köylü kesimin öncelikle korunması gerektiğini, büyük tirajlı gazetelerle köylü halka seslenmek gerektiğini, çok zengin bir kültürel birikime sahip olan yurdumuzda müze ve sergi çalışmalarının düzenli yürütülmesi için Halkevlerinin ayrı bir biçiminde düzenlemeye gideceğini, tarihi eserler kadar güzel sanatların ürünlerinin de düzenli sergilerle halka tanıtılması gerektiğini, Türkocaklarının 19 yıllık çalışmalarının değerlendirildiğini ve bundan sonra Halkevlerinin model olarak geliştirildiğini, eski birikim ve deneylere dayanılarak Halkevleri için ulusal bir çalışma düzeni ve programı ortaya çıkarıldığını, demokratik yapı açısından her şubenin kendi yönetim organlarını kendisinin seçmesi gerektiğini, yerli malların kullanılması toplum içinde kooperatifçiliğin yayılması gibi konulara Halkevlerinin ağırlık vereceğini konuşmasının birinci bölümünde dile getirmiştir.

Dr. Reşit Galip daha sonra ise; Türk ulusunun ulusal amacının artık değiştiğini İslamcılık ve Osmanlıcılığın ulusal hedef olamıyacağını ancak çağdaş uygarlık yolunda Türk ulusunun hakettiği yeri alabilmesini yeni ulusal amaç olabileceğini, Orta Asya'nın kuraklık içine girmesinden sonra Türklerin dünyanın her köşesinde uygarlığı yakalamaya çalıştıklarını, Türklerin tarihin belirli dönemlerinde bilim ve uygarlık açısından en üstün devletleri kurduklarını, tarihin çeşitli dönemlerinde Türklerin bütün dünyaya uygarlık konusunda öncülük yaptıklarını, tarihten gelen bu çizginin Türkleri yeniden uygarlık yarışında ileri noktalara doğru ittiğini, bu tarihsel zorunluluğu ye-

rinde görmek gerektiğini, Türklere layık olunan uygarlık yarışında en önde bulunmak olduğunu, uygarlık yarışında yitirdiğimiz önsaflardan ayrı kalma zamanını artık uzatmamak gerektiğini, Halkevlerinin bu ulusal davayı kendisine ana amaç olarak benimseyeceğini, Türk onurunun ve geleceğinin Halkevlerinden beklediği ulusal görevin bu olduğunu açıkca belirtmiştir. Recep Peker ile beraber Reşit Galip beyin bu konuşmaları Halkevlerinin kuruluşunda yatan ana düşünceleri belirtmek açısından son derece önemlidir. Kemalist devrimin halk okulları bu düşüncelerle kuruluyor ve ülke çapında örgütleniyorlardı.

Ankara'da Halkevleri genel merkezinde yapılan bu açılış töreni nedeniyle başbakan İsmet İnönü verdiği demeçte; "silah gücünden, her türlü baskı kuvvetinden daha etkili olan nokta, inancına göre Halkevi gibi kurumlardır. Düşüncelerle bütün ulus içinde ulusal yaşamın kazanacağı beraberlik, yükseklik ve sağlamlıktır. Her silahtan üstün olan budur." diyerek Halkevlerinin kuruluşunu desteklediğini ve hükümetin bu atılımın arkasında olduğunu açıkca gösteriyordu. Atatürk ise tutum ve davranışı ile Halkevlerinin kuruluşunda çok önemli bir role sahip olmuştu. Ülkede arayışı yerinde izleyerek yetkilileri uyandırmış ve onların Halkevleri gibi bir örgütlenmeye yönelmeleri konusunda asıl kararı kendisi almıştı. Vildan Aşir Savaşır'ın Ankara Radyosundaki Sokollar üzerine verdiği konferansı dinlemesi ve onun ülkemizde Halkınevi biçiminde bir örgütlenmeye gidilmesi önerisini çok ciddi bularak kutlamasını ve bu noktadan sonra Halkevlerinin kurulması konusunda çalışmaları yönlendirmesini her zaman gözönünde tutmak gerekir. Daha sonraki günlerde yurt gezilerine çıktıkça her bölgedeki Halkevi şubesine uğramış ve o merkezlerde

halk ile diyalog kurarak ülke sorunları üzerinde konuşmuştur. Atatürk'ün "Halkevleri ile vatandaşa kucak açılması ile ülkemizde sosyal devrim yapıldı" sözü bütünüyle Cumhurbaşkanının Halkevi atılımına sahip çıktığının ve desteklediğinin göstergesi olarak görülebilir.

Başkent'te yapılan tören ile beraber aynı gün bütün Türkiye'de 14 Halkevi şubesi açıldı. Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Adana'da Halkevi şubeleri hemen çalışmalarına başladılar.[40] Daha önceden açılma hazırlıkları tamamlanan bu yörelerde açılan Halkevleri genel merkezin yönlendirmesi doğrultusunda Halkevcilik çalışmalarına girmişlerdir. Vali, belediye başkanı ve o kentin önde gelen kişilerinin katılmalarıyla düzenlenen açılış törenlerinde Halkevlerinin anlamı ve açılış amaçları açıklanmış, daha sonra da temsiller verilmiş, şiirler okunmuş ve sanat gösterileri düzenlenmiştir. Bazılarında da konserler düzenlenmiştir. Genellikle valiler açılma söylevlerini vermişler, parti denetçileri de bu törenlerde hazır bulunmuşlardır. Ankara'da "Çoban" piyesi oynanmış, Behçet Kemal Çağlar'ın açılış şiiri okunmuştur. Genellikle her kentin aydın kesimi Halkevlerine üye olarak çalışmaların başlamasına önayak olmuşlardır. Başbakan İsmet paşa ise İstanbul Halkevinin açılışına katılmıştır. Her Halkevi şubesinin açılışında bir parti veya hükümet yetkilisi hazır bulunmuştur. Aydınların ve önde gelen kişilerin Halkevlerine üye olmaları halkta üyelik için bir istek ve heyecan yaratmış kısa zamanda Halkevleri büyük bir üye potansiyeline sahip olmuştur.

Türk devriminin ilkeleri doğrultusundaki konuşmalarla açılan Halkevleri şubelerinde ilk etkinlikler

olarak Faruk Nafiz'in Akın adlı piyesi ile Behçet Kemal'in Çoban adlı manzum oyunu sahnelenmiştir. Daha çok Türk tarihini günümüzde yansıtmağa dönük olan bu oyunlar Halkevleri aracılığı ile toplumumuza ulusal bilinç vermeğe dönük tiyatro eserleriydi. Özellikle Behçet Kemal'in Halkevleri için yazdığı oyunu genç nesle geleceğe dönük olumlu duygular aşılamaya çalışıyordu. Tiyatro eserlerinin yanısıra yöresel folklorun ele alındığı halk dansları gösterileri ile halk ozanlarının gene kendi bölgelerinin eserlerini çaldıkları konserlere yer veriliyordu. Halkevlerinin açılışı bir anda ülkede ulusal bir kültür rüzgarı estirmişti. Aydınlar, bilim ve düşün adamları ile beraber sanatçılar da bu yeni örgütlenme ile ilerisi için umutlu bekleyiş içine girmişlerdi. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın illerdeki yöneticileri kendi bölgelerinde Halkevi şubesi açmak için girişimde bulunurlarken, vali ve belediye başkanları da devletin, yörenin olanaklarını böylesine bir ulusal kültür seferberliği için yönlendiriyorlardı. O dönemde tek parti rejiminin olması ve parti ile devletin birbirine çok yakın olması Halkevlerinin çok kısa bir süre içinde kurularak bütün yurtta örgütlenmelerine yardımcı oluyordu. Devletin elindeki binalar veya arsalar ile belediyelerin taşınmaz malları Halkevlerine ayrılıyor, her bölgede açılan kampanyalarla halktan para toplanıyor ve her il veya ilçe kendi Halkevi binasını kendi olanakları ile kuruyordu. Ülkenin içine girdiği ulusal kültür seferberliği havası içinde bölgeler birbirleriyle yarış ediyor ve bir an önce Halkevi binasına sahip olabilmek için ellerinden gelen herşeyi yapıyorlardı. Eşraf, toprak sahipleri ve zengin kesimlerde Halkevlerinin kuruluşu için parasal yardımlarda bulunuyorlardı. Halkevleri olayının başlaması bir anlamda ülkede yeniden bir ulusal kaynaş-

ma dönemini gündeme getirmişti. Ulusal kurtuluş savaşının heyecanlı günlerinin esintili havası yeniden yaşanıyordu. Önceden ulusal kurtuluşu sağlamak için yaşanan heyecan bu kez ulusal kalkınma için, aydınlanma uğruna yaşanıyordu. Bazı illerde parti başkanları, bazı illerde ise vali veya belediye başkanları Halkevi başkanı oluyorlar ve kendi bölgelerindeki girişimin başını çekiyorlardı. Neredeyse dünya ekonomik bunalımının yarattığı sıkıntı unutulmuştu. Kültürel kalkınmanın heyecanı, ekonomik bunalımın sıkıntılarını geri plana atmıştı. Böylesine bir olumlu hava içinde halk kitleleri Halkevlerine koştular. Kültürel açlık, bilimsel çoraklık ortamının giderilebilmesi için Halkevleri yoğun bir çalışma dönemine doğru sürükleniyordu. Daha çalışmaların başlangıç dönemi sonuçlanmadan geleceğin kültür ve sanat çalışmalarının içinde Halkevleri kendilerini buldular. Türk toplumunun ulusal birikim ve kaynaklarının yarattığı bu yeni örgütlenme gene kendi toplumunun olanakları ile yürüyecekti. Yöneticiler bu gerçeği yerinde gördükleri için halkla ve kamuoyu ile ilişkilere öncelik veriyorlar ve dikkatli bir programlama ile Halkevleri olayını toplumsal tabana oturtmağa çalışıyorlardı.

1.3.1932 tarihli bir genelge ile Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri ile ilgili durumu kendi örgütüne duyurmuştur. Bu genelgeye göre, her parti örgütü kendi yöresinde bir Halkevi açmalıdır. Halkın hareketlerindeki sıcaklık korunarak kitlenin eğilimi Halkevine doğru yönlendirilmelidir. Aksi durumda yeni bir çalışma ve kaynaşma kurumu olan Halkevleri beğeniyi yitirerek halkın gözünden düşebilirler. Her halkevi kendi çalışmasını kendisi düzenlemelidir. Evlere konferans konuları, şiir, kitap, nota v.s. göndererek genel merkezden yardım yapılacaktır. Her Halkevi

yönetim kurulu şube komitelerini, komitelerde üyeleri çalıştırmalıdır. Çalışmalar Halkevi öğreneğindeki yazılı ilkelere göre yapılacaktır. Bütün Halkevlerinde yalnızca belirli kişiler değil ama tüm vatandaşları birbirine kaynaştırabilmek için olabildiğince çok kişi görev almalı, yetenekli kişileri işbaşına getirmelidir. Köşede kalmış değerli kişileri Halkevleri çekip çıkarmalı ve bunların toplum için çalışmalarını sağlamalıdır. Halkevleri ülkemizde ilk kez insanları toplum için çalıştırmaya alıştıracak bir halk okulu olmalıdır. Yeterli koşulları sağlayan kuruluşlara Halkevi adı verilerek bu adın saygınlığının korunmasına dikkat edilmelidir. Halkevlerinin bir genel merkezi yoktur ve her Halkevi kendi bulunduğu bölgenin merkezidir. Her Halkevinin çalışması, nerelere ve ne biçimde bağlı bulunduğu bütçesi ile çalışma raporlarının yapılması ve verilmesinin zamanı ile biçimi öğreneğinde yazılı olmalıdır. Ankara'daki Halkevi yalnızca Ankara'nın Halkevidir. Halkevlerinde sürekli olarak üye yazımı sürdürülmelidir. Halkevleri gerçekten halkınevi olmalı ve kendi bölgesinin bütün vatandaşlarını hiç bir ayırım gözetmeden bünyesinde toplamalıdır. Halkevlerinin çalışmaları ilgili belgelerle beraber dosyalanacak ve bunlar düzenli olarak saklanarak arşiv oluşturulacaktır. Halkevi çalışma defterleri düzgün tutulmalı, bütün çalışmalar bu deftere yazılmalı, çalışmalara kimlerin katıldığı belirtilmelidir. Çalışmaların ayrıca tutanakları tutulmalıdır. Halkevleri çalışmalarında tutumlu davranarak kendi bölgelerinde tutumluluk açısından örnek oluşturmalıdırlar. Küçük yaştaki çocukların Halkevi çalışmalarında bulunmamalarına dikkat etmek çalışmaların ciddiyetini korunması açısından zorunludur. Küçük çocuklar dışında her kesimden insan Halkevi çalışmalarına katılabilir. Çalışmalara

katılan kişilerin düzeni bozmamaları ve çalışmaların amacına ulaşmasının sağlanabilmesi açısından Halkevi yöneticileri gereken dikkati göstermelidirler. Halkevlerinin malvarlığı ve eşyasının korunmasına da dikkat edilmeli, çalışmalara katılanların zarar vermeleri önlenmelidir. Bu genelge doğrultusunda Halkevleri çalışmalarını düzene koymağa çalıştılar.

Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevlerinin örgütlenmesinde rehber olması için bir Halkevleri öğreneği hazırlamıştır. Buna göre; parti Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmağa kararlıdır. Son üç yüzyıllık gerileme, Türk ulusuna pahalıya mal olmuştur bu nedenle hızlı yürümek gerekmektedir. Devlet tüm olanakları ile elinden geleni yapmaktadır. Ne var ki, toplum olarak da devlete yardımcı olmalıyız. Ulusal kültürün yükselmesi açısından devlet dışı kalan tüm çalışma ögelerinin biraraya gelmeleri yararlı olacaktır. Macaristan'da, Çekoslavakya'da, İtalya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde ulusal kültür yuvaları yüzlerce şubeye sahip olmuşlar ve ülkelerinin uluslaşma sürecinde önemli bir katkı sağlamışlardır. Almanya ve İngiltere'de sayısız kültür örgütü bulunmaktadır. Ülkemizde de bu ülkelere benzer biçimde bir kültür örgütlenmesi gerekli görünmektedir. Çağdaş bir toplum oluşturabilmek için cumhuriyet ve devrim ilkeleri vatandaşların düşüncelerine işlenmelidir.(41) Menemen olayı gibi olumsuz gelişmeleri geçmişte bırakabilmek açısından cumhuriyet ve devrim ilkelerini topluma işlemek görevi ile karşı karşıyayız. Partimizin program temelleri halkçılık, cumhuriyetçilik, devrimcilik, ulusculuk, laiklik ve devletçiliktir. Bu temel ilkeler doğrultusunda güçlü vatandaşlar yetiştirilmesi ulusal bir görevdir. Halkevlerinin amacı bu uğurda çalışa-

cak ülkücü vatandaşlar için yetiştirici, birleştirici yurtlar olmaktır.

Parti genelgesi ile beraber Halkevleri öğreneği de devletin ve partinin bu kültür yuvalarına bakış açısını belirliyordu. İlan edilen çağdaş uygarlık yönünde kültürel kalkınmayı gerçekleştirebilmek ve yeni Türk insanını yetiştirebilmek için Halkevleri türünde bir kitle örgütlenmesine gidiliyor ve bu örgütler aracılığı ile devletin ve partinin istediği bir toplum yapısı ile beraber insan tipini gerçekleştirebilmek amaçlanıyordu. Başkentte bir genel merkez kurulmuyor ama parti merkezinde oluşturulan Halkevleri bürosu aracılığı ile ülke düzeyindeki Halkevlerine yönelen merkezi kültürel ve sosyal çalışmalar yürütülüyordu. Halkevleri partiye bağlı yan kuruluşlar olarak düşünüldüğü için bağımsız bir tüzel kişilik verilmemiş dolayısıyla da bağımsız bir genel merkeze sahip kılınmamışlardır. Kuruluşta doğru gibi görünen bu statü daha sonraki dönemlerde Halkevlerinin başını yemiş ve kapatılma gerekçesi olarak kullanılarak bu yaygın kitle örgütü yokedilmiştir. Halkevlerinin ana statüsünde ilk madde olarak bunların Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri içinde çalışan bir kurumu olduğu belirtiliyor ve bu kurumlarda yönetici olabilmenin ön koşulu olarak parti üyeliğinin gerekli olduğu belirtiliyordu. İstenmeyen olayların Halkevi çatısı altında ortaya çıkmaması için başlangıçta böylesine bir parti ve Halkevi arasında organik bağlantı düzeni uygun görülmüştü.

Genel olarak bakılırsa, Halkevlerinin kuruluş amaçları şöylece toplanabilir: Ulusu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideale bağlı bir halk kütlesi düzeyinde örgütlemek; Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağ-

lamak; Ulusal birliği oluşturan, ulusal ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültür ögelerini ortaya çıkarıp geliştirmek; Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek geliştirecek köycülük çalışmalarının yürütülmesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ana ilkelerini ve bunların ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan merkez biçimine dönüştürülmesinin sağlanması. Kısa zamanda toplumsal ve kültürel kalkınma sağlanarak Türk toplumunun devletin çağdaşlaşma savaşına katkılarının artırılması.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışabilmek için Halkevleri dokuz ayrı koldan oluşan bir yapıya oturtuldu. CHP Halkevleri öğreneğine göre, Halkevlerinin açılma kararı ve çalışmalarının gündeminin belirlenmesi bulundukları yerin il, ilçe veya parti kurullarının işidir. Halkevleri üyeleri kendilerine en uygun ve yakın gördükleri kollara girerek çalışmalara katılabilirler. Her üye asıl kolu dışında başka iki kolun çalışmalarına da katılabilir. Bir kentteki halkevi üyesi başka kente gittiği zaman oranın halkevine üye olarak gene çalışmalarını sürdürebilir. Aynı zamanda iki halk evine üye olanlar yalnızca bir tanesinde komite üyesi olarak çalışabilir. Her şubenin üyeler için kayıt defterleri bulunur. Üye sayısı elliden aşşağı ise üç, fazla ise beş kişilik yönetim kurulları oluşturulur. Şubeler alt komite çalışmalarını kendi koşullarına göre gene kendileri düzenlerler. Halkevleri bağlı oldukları parti yönetim kurullarının sağlayacağı para ile yönetilirler. Parti örgütleri Halkevlerine bina ve yer sağlar, bütçelerini yaparak onların parasal kaynaklarını yaratırlar. Halkevleri salonları bütün ulusal dernek ve kuruluşların çalışmaları için açıktır. Herkes bu yerlerden yararlanabilir Halkevi lokallerinde satranç, bilar-

do, masa tenisi ve salon jimnastikleri dışındaki oyunlara izin yoktur. Özel geceler dışında alkollü içki bu salonlarda kullanılamaz. Her halkevinde en az ayda bir kez bütün halk için genel programlı gösteriler düzenlenir, bunların yanısıra konferans ve konser gecelerine de yer verilir. Halkevleri çatısı altında hiçbir ayırım gözetilmeden vatandaşlara ve üyelere eşit işlemler yapılır. Çalışmaların düzene konulması yönetim kurullarının işidir.

Halkevi yönetim kurulu, şube komitelerinin kendi aralarından seçeceği delegelerden oluşur. Şube komiteleri seçimleri iki yılda bir yapılır. Eski üyeler yeniden seçilebilirler. Seçimler bir hafta önceden bildirilir, gizli oyla yapılır ve en az üçte bir oy alan komite üyesi seçilebilir. Komite seçimlerinde, komitelerin başkan ve yönetim kuruluna delege seçimleri aday gösterilmeden özgür oyla yapılır. Yeni üyeler ancak gelecek dönemin seçimlerine girebilirler. Yönetim kurulları en az haftada bir kez toplanarak işleri yürütürler. Şubelerin çalışmalarını yönlendirirler.

Başlıca dokuz ayrı kol biçiminde örgütlenen Halkevlerinde en önde dil, tarih ve edebiyat kolu geliyordu. Cumhuriyet rejiminin uluslaşma süreci açısından çok önem verdiği dil, tarih ve edebiyat bu kol çatısı altında ortak ele alınıyor ve konular beraberce işlenerek ulusal bütünlük yaratmak amaçlanıyordu. Bu kol halkın genel bilgisinin arttırılmasına olduğu kadar parti ilkeleri doğrultusunda yurt sevgisinin, yurttaşlık anlayışının yükselmesine yarayacak çalışmalar hazırlar ve bunların yazın yolu ile topluma yayılmasına öncülük eder. Dil devriminin gelişmesine çalışır, bu amaçla güzel yazı ve söz söyleme yarışmaları düzenler. Dergi ve benzeri yayınlarla Türk dilinin gelişme-

sine çalışır, bunları çevreye dağıtarak halkın bilinçlenmesine çalışır. Yazın alanında özel yetenek gösterenleri yetiştirmek ve desteklemek de bu kolun görevleri arasındadır.

Güzel sanatlar kolu, halkın güzel sanatlara ilgisini artırmak ve bu alanda gelişme sağlamakla birlikte ürünlerin topluma yayılmasına çalışmak görevine de sahiptir. Güzel sanatlarla ilgilenenleri sanatsal etkinliklere yönlendirir, yetenekli kişileri korur ve bunların yetişerek ustalaşmaları için eğitim çalışmalarına ağırlık verir. Halk için müzik ve sanat geceleri düzenler. Çağdaş ve çok sesli müziğin ülkemizde yerleşmesi ve gelişmesi için çalışmalar yapar. Özel günler için ulusal şarkıları ve marşları ele alarak bu konularda çalışma yapar. Köylerde ve çeşitli bölgelerde halkın geleneksel sanat değerleri ile beraber şarkı ve türkülerini derler, bunları belirli ayırımlardan geçirdikten sonra düzenli çalışmalarla bu ürünleri geliştirir.

Temsil kolu ise genel de tiyatro sanatı ile ilgilenir. Tiyatronun yanısıra diğer sahne sanatlarına da önem verir. Ülkede tiyatro sevgisinin yerleşmesi ve gelişmesi için çalışmalar yapar. Geleneksel değerleri işleyen ulusal piyeslerle halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi de bu kolun görevleri arasındadır. Kukla ve karagöz gibi geleneksel sahne ve halk sanatlarının geliştirilmesi için de çaba gösterir.

Spor kolu, gençliğin eğitiminde beden eğitimine ağırlık vermek spor kolunun başlıca amacıdır. Sporun bilimsel temellere oturtulması ve planlı olarak yapılabilmesi için araştırma ve hazırlıklar yapar. Spor çalışmaları içinde jimnastiğe özel bir yer verilecektir. Sporun ulusal karakterin kökleştirilmesi, toplumsal yapı-

nün sağlamlaştırılması, ülkeye sağlıklı, ahlaklı ve dürüst insanlar yetiştirilmesi için seferber edilmesi de bu kolun görevleri arasındadır. Her Halkevi kendi bölgesinde ulusal spor bayramları düzenleyerek halkın spora olan ilgisinin artırılmasına çalışacaktır. Yurdun çeşitli yörelerini tanınması ve gezilmesi için spor kolları geziler düzenleyecektir. Spor konferansları ile de halkın bilgisinin gelişmesine çalışılacaktır.

Sosyal yardım kolu ise gerçekten yardıma gereksinmesi olanları bulmak, bunlarla ilgilenmek ve bunlara yardım sağlamakla görevlidir. Hasta ve yardıma gereksinmesi olanlara doktor ile beraber gereken malzemelerin gönderilmesi, çalışkan ve yetenekli öğrencilerin korunma altına alınması, Halkın sağlık bilgisini artıracak çalışmalar yapmak, dilencilikle savaşmak ülkede sosyal yardım düşüncesinin yayılmasına çalışmak, yardım çalışmalarına katılmak isteyenleri örgütlemek ve yönlendirmek, işsizlere iş bulmak, halk için gezi ve eğlence günleri düzenlemek sosyal yardım kolunun etkinlikleri arasında yer almaktadır.

Halk dersaneleri ve kurslar kolu; bütünüyle halk eğitimine yönelik çalışmaları düzenleyecektir. Her türlü okuma yazma ve yetiştirme çalışmaları bu kolun görev alanı içine girmektedir. Halkın bilgisini artıracak, onlara belirli meslekleri öğretecek, el becerilerini geliştirecek, el sanatlarını destekleyecek olan bu kol bölge halkının gereksinmeleri doğrultusunda her türlü eğitim ve kurs çalışması yapabilmeye yetkilidir. Özel yönetmeliklerle kursların çalışmaları düzenlenir, halkevi üyesi uzmanlar kurslarda öğretmenlik yaparlar ve kursların sonunda törenler düzenlenerek bitirenlere diplomaları verilir.

Kitaplık ve yayın kolu; halkevi üyeleri ile beraber çevre halkının okuyabilmesi için her türlü önlemi alır, büyük kitaplıklar kurarak halkın gereksinme duyduğu konularda kitap sağlar. Kitap sergileri açmak, gezici kitaplıklarla halkın ayağına kitap götürmek, okuma odaları oluşturmak, halkın her saat kitaplıkdan yararlanması için düzen kurmak, kitabın yanısıra gazete ve dergilerin de okuma odasında bulundurulmasını gerçekleştirmek, belirli ve önemli konularda arşivler kurarak halkın yararlanmasına açmak kitaplık ve yayın kolunun görevleri arasındadır.

Köycülük kolunun görevleri; Halkevleri yönergesinin 104. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre, köycülük kolunun temel görevi, köylerin sosyal ve sağlık ve estetik açılarından gelişmesi için ve köylü ile kentli arasındaki karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının güçlendirilmesine çalışmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için Halkevleri üyelerinin sık, sık köylere gitmeleri, uygun dönemlerde çeşitli törenler düzenleyerek halkı aydınlatan temsiller vermeleri, belirli köyleri örnek köy olarak seçerek onların birer gelişmiş örnek biçiminde tüm köylere yol göstermesinin sağlanması köycülük kolunun etkinlik alanına giriyordu. Zengin ve kalkınmış Türk köyünün yaratılması köycülük kolunun önde gelen hedefi idi. Ülkenin efendisi sayılan köylünün gerçekten efendi düzeyine gelebilmesi için köy ve toplum kalkınması çalışmalarını köycülük kolu yürütecekti.

Tarih ve müze kolu; zengin bir tarihsel birikime sahip olan ülkemizdeki tarihsel ve kültürel zenginliklerin korunması ve ortaya çıkarılarak değerlendirilmesi için çalışacaktı. Tarihimizi araştırmak, tarihsel eserleri halka tanıtmak, tarihsel kalıntıların bilgisiz

veya ardniyetli insanlar tarafından zarara uğratılmasını önlemek, halka tarih kültürü ve bilgisi vermek, kültürel değeri olan eşyayı toplamak, toplanan bilgileri yayınlamak, eski eserleri halka tanıtmak için sergiler ve müzeler açmak bu kolun önde gelen ödevleri arasındadır.

Halkevlerine isteyen her Türk vatandaşı üye olabilirdi. Partili veya partisiz ayırımı sözkonusu değildi. Medeni haklara sahip olan her Türk vatandaşı kendi uzmanlık veya ilgi alanına giren halkevi koluna girerek çalışabilirdi. Her halkevi kendi bölgesinde olabildiğince üye kazanabilmek için kampanyalar düzenliyordu. Seçimler iki yılda bir yapılıyor ve ayrılan üyelerin yerini yedekleri alıyordu. Her kolun yönetim komitesi bulunuyordu. Bu komiteler iki haftada bir toplanırlar, kol çalışmalarını gözden geçirerek gereken kararları alırdı. Bu yoldan, kollar kendi alanlarına yönelik çalışmalarında kesintisiz bir uğraş vermiş olurlardı. Öteyandan , yılda bir kez Halkevinin tüm üyeleri toplanarak başkanın çalışmalara yönelik açıklamalarını dinler ve tartışırlardı. Halkevi başkanları o bölgenin parti örgütünün yönetim kurulu tarafından seçilirdi. Ankara Halkevi başkanı ise Başkent halkevinin yöneticisi olduğu için parti genel yönetim kurulu tarafından seçilirdi. Ankara Halkevi çalışmaları ile diğer Halkevlerine örnek olmak durumunda bulunuyordu, bu açıdan öneme sahip olduğundan başkanını belirleme yetkisini parti elinde tutmak istemiştir.

Halkevlerinin açılış töreni ile beraber 14 Halkevi aynı anda bütün Türkiye'de çalışmalarına başlamıştı. Eldeki olanakları zorlanarak her kente bir halkevi kazandırılmak isteniyordu. Nitekim daha birinci yı-

lın sonunda Halkevi sayısı 34 e çıkmıştır. Sonraki yıllar içinde bütün iller ve ilçeler Halkevlerine kavuşturulmak için çalışıldı ve en sonunda Halkevi olarak 478 sayısına ulaşıldı. Halkevlerinin kuruluşundan kapanışına kadar geçen süre içinde bu rakama ulaşılmıştır. Halkevlerinin kuruluşunun başlıca büyük kentler de tamamlanmasından sonra, artık kuruluş dönemi sona eriyor ve gelişme dönemine geçiliyordu. Az zamanda çok işler başaran cumhuriyet yönetiminin yaptığı en olumulu işler içinde, Halkevlerinin kurulması ve kısa zamanda ülke çapında örgütlenmesi özel bir anlama sahiptir.

III. BÖLÜM
HALKEVLERİNİN BİRİNCİ DÖNEM ÇALIŞMALARI

HALKEVLERİNİN BİRİNCİ DÖNEM ÇALIŞMALARI

Atatürk zamanında gene onun girişimleri ile kurulan ulusal kültür yuvaları olan Halkevlerinin uzun bir geçmişi vardır. Günümüzün yaşayan tek Atatürk kültür kurumu olan Halkevlerinin 1932 yılının 19 Şubat günü açıldıktan sonra tam yirmi yıl süren bir ilk çalışma dönemi vardır. Atatürk, tek parti ve demokrasiye geçiş dönemlerini içeren bu ilk çalışma döneminde, Halkevleri cumhuriyet rejiminin halk okulları ve ulusal kültür yuvaları olarak çok sayıda çalışmalar yapmışlar ve önemli işlevleri yerine getirmişlerdir. Devrimi gerçekleştirip yeni rejimi kuran siyasal partinin kendi isteği ile seçime giderek iktidardan inmesinden sonra Halkevlerine karşı çıkan toplum kesimleri hemen iktidara yeni geçen partinin çatısı altında yerlerini almışlar ve Halkevlerinin millet meclisinde yasa çıkartma yolu ile kapatılmalarını sağlamışlardır. 1932-1952 yılları arasındaki çalışmaları Halkevlerinin cumhuriyet tarihimizdeki ilk dönemini oluşturmaktadır. Beş bin civarında şube ile Türkiyenin hemen hemen her köşesinde örgütlenme başarısını gösteren Halkevleri bir anlamda yeni cumhuriyet rejiminin topluma kök salan temellerinin oluşturulmasında önemli bir misyon taşıyıcılığı yapıyordu.

Genel açılış ile beraber başlıca büyük kentlerde Halkevlerinin açılması kısa zamanda ülke çapında bir kültürel havanın esmesini sağladı. Kentlerin okumuşları, aydınları, yüksek eğitim görmüşleri ile beraber devletin ve partinin önde gelenleri Halkevlerinde

görev alıyorlar ve tüm çalışmalara katılarak halkın bu yuvalarda toplanmasına, eğitilmesine ve giderek de kaynaşmalarına öncülük ediyorlardı. Neredeyse Halkevlerinin çatısı altında bütün bir ulus biraraya geliyor ve ulusal birliği pekiştiriyordu.(42) İnsanın kendi toplumuna yapabileceği bütün katkıları örgütlemek Halkevlerinin önde geden görevi olmuştu. İnsanın hem kendini geliştirmesi hem de kendi toplumunun gelişimine katkıda bulunabilmesi Halkevi üyeliği ile gerçekleşme yoluna giriyordu. Halkevleri böylesine geniş amaçlı bir kültür örgütlenmesi olarak kendini geliştirmek veya toplumuna katkıda bulunmak isteyen her vatandaşa kucağını açıyor ve bu tür çalışmaları kendi çatısı altında örgütlüyordu. Ulusal çatı altında toplumda var olan birikimin kanalize edilmesi, kalkınma ve çağdaşlaşma yolunda işlerlik kazandırılması Halkevlerine düşüyordu. Türk toplumunun içine sürüklendiği bunalımdan ve çıkmazlardan kurtulabilmesi için gereksindiği bilinç böylesine bir halk örgütlenmesi ile verilmeğe çalışılıyordu.

Birer devrim kuruluşları olarak Atatürk Halkevlerine çok güveniyordu. Bu kuruluşların açılışında ön planda yeralmamsına karşın, Halkevlerin kuruluşu ve ülke çapında örgütlenmesi ile ilgili tüm gelişmeleri yakından izlemiş ve onun direktifleri doğrultusunda işler yürütülmüştür. Cumhurbaşkanı olarak tarafsızlığını ve partiler üstü konumunu korumak isteyen Atatürk başlangıçta Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak kurulan ve ülke düzeyinde örgütlenen Halkevlerine karşı belirli bir uzaklık içinde olma yolunu seçmiştir. Halkevleri partinin yan kuruluşları olduğu için açılışında ve her yıl çalışmalara başlamasında daha çok partinin genel sekreteri veya gene partili olan başbakanın konuşması yöntemi benimsenmiş-

tir. Halkevlerini bir düşünce olarak araştıran, bulup geliştiren ve ülke düzeyinde örgütlenme sürecine sokan gene her alanda olduğu gibi Atatürk olmuştur Türkocağı'ndan Halkevlerine geçiş sürecini belirleyen ve yönlendiren gene Mustafa Kemal'dir. Genç cumhuriyet rejimi toplumsal devrimlerle bir gelişme aşamasına doğru yönlendirilirken, toplumun bir ideoloji bunalımına sürüklenmesine izin verilmek istenmiyordu. Bir yandan kapitalizm, diğer yandan sosyalizm, bunların yanıbaşında nazizim ve faşizm gibi ideolojiler dünya çapında etkin olurlarken, Atatürk Türk toplumunun yabancı ideolojilerin baskısı altına girmemesine çalışıyordu. Bu amaçla altı ilke benimsenmiş ve bu ilkeler doğrultusunda bir ulusal ideolojinin ağları örülmeğe başlanmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kitleleri siyasal örgütlemesinin yanısıra Halkevleri de sosyal ve kültürel bir örgütlenmenin öncüsü olarak ortaya çıkıyordu. Toplumun, ideolojilerin çatıştığı bir çağda ideoloji bunalımına sürüklenmemesi görevi Halkevlerine düşüyordu. Mustafa Kemal, devrimin altı ilkesi doğrultusunda yeni bir ulusal ideolojini öncülüğünü yapıyor ve bunu kendi toplumunun önüne koyuyordu. Halk partisinin yanısıra Halkevleri de Kemalist ideolojinin yaygın kitle örgütleri ve halk okulları olmak durumunda idi. Mustafa Kemal bu amacın gerçekleşip gerçekleşmediğini, cumhurbaşkanlığını bir yana bırakarak bir denetici gibi yurdu gezerek inceliyordu. Halkevleri her zaman Atatürk'ün beklenmeyen ziyaretleri ile karşı karşıya kalabiliyor ve Halkevi yöneticileri ile halk bu yuvalarda cumhurbaşkanı ile beraber olabiliyorlardı.[43] Yeni Türk harfleri benimsendiği zaman Atatürk yurt düzeyinde Halkevlerini dolaşarak kara tahtanın başına geçmiş ve kendi ulusuna başöğretmenlik yapmıştır. Büyük kent-

lerdeki Halkevlerini her gittiği zaman ziyaret etmiştir. Özellikle Ankara Halkevine her zaman önem vermiştir. Ankara Halkevine zaman zaman gider ve oradaki çalışmaları izler gösterileri seyrederdi. Başkente konuk olarak gelen yabancı devlet adamları da Ankara Halkevinde gösterilere götürür ve Türk kültürünü, sanatını Halkevi aracılığı ile yabancılara gösterirdi. O zamanın başlıca kültür kuruluşu olarak Halkevleri son derece ön planda görev yapıyor, Türk kültür ve sanatının çağdaş ve ulusal cumhuriyet düşüncesi doğrultusunda kalkınması için çaba gösteriyordu. Temelinde Kemalist ilkeler bulunan Halkevlerinin bunun dışında bir çalışma yapması düşünülemezdi.

Ankara Halkevi, başkent Halkevi olmanın konumuyla birinci derecede öneme sahip bulunuyordu. Halkevlerinin parti örgütüne bağlı olarak açılması nedeniyle Halkevlerinin hukuksal tüzel kişiliği bulunmuyordu. Bu durumda Ankara Halkevi genel merkezin yerine önem kazanıyordu. Yasal olarak varolan genel merkez boşluğu parti merkezindeki büronun yanısıra Ankara Halkevi aracılığı ile dolduruluyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel merkezinde Halkevlerinin açılmasıyla beraber oluşturulan Halkevleri bürosu parti yönetiminin aldığı kararları ve diğer uygulama ile ilgili yönergeleri sürekli olarak Halkevlerine gönderiyor ve genel merkez ile örgüt arasındaki sürekli iletişimi sağlıyordu. Ne var ki, Halkevlerinin parti dışında bir kişiliğe sahip bulunmaması beraberinde bazı sorunlar yaratıyor ve Halkevleri aracılığı ile yaratılan kültür sanat birikiminin kamuoyuna yeterince yansımasını engelliyordu. Cumhuriyet rejiminin yeni baştan yaratmağa çalıştığı aydın kamuoyu ile Halkevlerini bütünleştirmek, Halkevlerinin yaptıklarını dışarıya yansıtmak, aydınların Halkevlerine ka-

tılımını sağlamak gibi işlevleri yürütecek olan bir genel merkeze gereksinme arttıkça Ankara Halkevinin önemi artıyor ve böylesine bir süreç içinde Ankara Halkevi ülkede daha da ön plana çıkıyordu.

Halkevleri için örnek olarak hazırlanan tiyatro, sahne ve müzik eserleri genellikle ilk olarak Ankara Halkevinde uygulamaya aktarılır ve buradaki çalışma ile diğer Halkevlerine örnek oluşturulurdu.(44) O dönemin önemli yazarlarının kaleme aldıkları Türk ve cumhuriyet kültürü ile ilgili tiyatro eserleri genellikle Ankara Halkevinde sergilenmiş ve kamuoyunun tartışmasına sunulmuştur. Günün en önemli konuları ve sorunları Ankara Halkevinin sahnelediği oyunlarda veya diğer kültürel etkinliklerde dile getirilir ve hep beraber çözüm aranırdı. Ankara Halkevinin bu önemli konumu ile beraber Halkevleri, bütün Türkiye'de yeni arayışın, sorunları için çözüm bulma çabalarının, düşünsel merkezleri düzeyine geliyorlardı. Halkın sorunları ile beraber halk kültürü de aydınların ve yüksek eğitim görmüş kişilerin bilimi ve eğitimi ile Halkevlerinde kaynaşıyor ve böylesine bir ortamda modern Türkiye'nin yeni hamuru yoğuruluyordu. Binası ve kadroları ile Ankara Halkevi her açıdan örnek bir Halkevi olarak çalışıyordu. Atatürk'de Türkiye'yi ziyarete gelen yabancı devlet adamlarına bu örnek Halk evini gösteriyor ve Halkevi çalışmaları ile cumhuriyet rejimini kültür ve sanat yolu ile yeniyi arayışın içinde olduğunu anlatıyordu. Yeni bir devlet ve toplum düzeni kurabilmenin zorluklarını aydın kamuoyu ve halkın desteği ile aşabilmek açısından Halkevleri önemli bir aracı rolünü üstleniyor ve Ankara Halkevi de bu durumda başı çekiyordu. Ankara Halkevi her yönü ile bir cumhuriyet okulu idi. Burada ülkenin önde gelenleri hem birşeyler öğretiyorlar hem de birşey-

ler öğreniyorlardı. Herkes uzmanlık alanında birşeyler vermeğe çalışırken, diğer alanlarda da bu cumhuriyet okulunda yeni birşeyler öğrenebiliyordu. Ankara Halkevinin bu konumu zamanla diğer büyük Halkevlerine de yayıldı.

Halkevlerinin ülke düzeyinde açılması ile beraber Cumhuriyet Halk Partisi'ne de bir canlılık geldi. Parti içinde bazı kişiler Halkevlerinde görevlendirildiler. Parti merkezinin yayınladığı genelgeler doğrultusunda her parti şubesi kendi yöresinde bir Halkevi kurabilmek için seferber oldu. Vilayet ve belediyelerin olanakları ile sağlanan binalarda Halkevleri kurulması yoluna gidildi. Bina sağlamanın yanısıra kadro yetiştirilmesi de ana sorun olarak ortaya çıkıyordu. Particiliğin yanısıra Halkevciliği kimlerin yürüteceği uzun süre tartışma konusu oldu. Her parti şubesi kendi yöresinde kültür ve sanattan anlayan partili vatandaşları Halkevi yöneticisi olarak seçti ve yetki verdi. Binalar ve kadrolar hazırlandıktan sonra parti merkezinden gelen genelgeler doğrultusunda sosyal ve kültürel çalışmalara geçildi. Zaman zaman gelen parti denetic ileri, partinin çalışmaları ile beraber Halkevinin çalışmalarını da gözden geçiriyor ve genel merkez genelgelerine uygun olup olmadıklarına bakıyorlardı.

Yüzyılların imparatorluk yönetimine alışmış olan kitlelerin eski alışkanlıklarından birden kurtularak cumhuriyet rejiminin yeni ilkelerine ve düzenine ayak uydurabilmesini beklemek gerçekci bir yaklaşım olamazdı. Bu durumu yerinde değerlendiren Kemalist yönetim Halkevleri atılımını yaparak çeşitli gereksinmeleri ülke çapında tek ve yaygın bir örgütlenme ile karşılamak istiyordu. Ne var ki, tüm koşullar bu açıdan fazla elverişli görünmüyordu. Yeni yönetimin çağdaş-

laşma yolundaki arayışları ve atılımları toplumda bir canlılık ve hareketlenme yaratmıştı ne var ki, eskinin tüm alışkanlıkları ve sorunları da sürüp gidiyordu. Ülkede giderek ikili bir yapı oluşuyordu. Eskinin yanında yeni de gelişirken eski ile beraber yeni değerler ve kurumlarda toplum yaşamı içinde yer alıyor ve böylece zaman içinde toplumda ikili bir yapı, çelişkileri ile beraber gündeme geliyordu. Halkı devrim ilkeleri doğrultusunda kaynaştırmak üzere kurulan Halkevleri bu ikili yapıya karşı da savaş verecek ve Türk toplumunun çağdaş cumhuriyet anlayışı ile beraber Atatürk ilkeleri doğrultusunda bütünleşmesine çaba gösterecekti. Halkevlerinin yurt düzeyinde yavaş yavaş açılması ve yaygınlık kazanmasıyla beraber tüm bu sorunlar gündemde daha fazla öneme sahip oldular ve Halkevleri projesinin gelişim çizgisinde belirliyici etkileri gösterdiler. Başlangıçta, daha sınırlı amaçlar için hazırlanmış olan Halkevleri deneyi giderek daha geniş amaçlara ve toplumun diğer alanlarındaki gereksinmelerini karşılamaya yönlenmek zorunda kaldılar. Genel merkezden gönderilen plan ve programların yanısıra her Halkevinin çalışmalarını daha çok bölgesel gereksinmeler ve sorunlar üzerinde etkinlikler yürütmek belirledi ve böylece bu kuruluşlar çok kısa zamanda beklenenin üzerinde bir oranda halk kitleleri ile kaynaşma başarısını elde edebildiler. Halkevleri deneyinin kendi alanında dünya çapında en başarılı örneklerden birisi olmasının arkasında böylesine bir neden vardır.

1932 yılı Halkevleri için başlangıç yılı olmuştur. İlk planda açılan 14 Halkevi önceleri ne yapacaklarını ve nasıl çalışacaklarını belirlemeğe çaba göstermişler ve merkezden gönderilen yönergeler doğrultusunda kendi çalışma düzenlerini oluşturmuşlardır. Kurulan-

lar bu tür çalışmalar içinde iken parti örgütü de yayınlanan genelgeler doğrultusunda kendi bölgelerinde yeni Halkevleri kurmanın hazırlıklarını yapmışlardır. Bu dönemde Halkevlerinin yaptığı fazla bir çalışma görülmemektedir. Gerek parti merkezinde gerekse kurulan Halkevlerinde gelecekte ne yapılacağı ve ne gibi çalışmalarla halka gidileceği araştırılmıştır. İlgililerin kendilerini Halkevi düşüncesine alıştırmaları bile zaman almıştır. Eski Türkocağı koşullanmışlığından çıkarak yeni dönemin yeni kuruluşları olan Halkevlerine insanların ısınabilmeleri için de gene bir süreye gereksinme vardı. Her girişimde görülen başlangıç döneminin arayışı ve hazırlıkları Halkevleri deneyinde de yaşanmıştır.

19 Şubat 1933 de Halkevlerinin birinci kuruluş yıldönümü nedeniyle başbakan İsmet İnönü bir resmi konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında; Halkevlerinin birinci yıldönümünde yirmibir şube daha açıldığını böylece ilk bir yıl sonunda Halkevi sayısının ellibeşe çıktığını, Halkevlerinin halkın bir araya gelerek kaynaşmalarına yardımcı olduğunu, herkesin buralarda biraraya gelerek ülke sorunlarını özgürce konuşup tartışabildiklerini, bu nedenle hükümetin Halkevlerine fazlasıyla önem verdiğini, yeni yapılan binaların ve açılan yerlerin kısa bir süre içinde gereksinmeleri karşılayamadığını ve yetersiz kaldığını, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkevleri aracılığı ile bütün ülkede bilimi, kültürü ve sanatı yaygınlaştırmak istediğini, Türk toplumunun herşeye layık olduğunu, bilim kadar sanatın da toplum içinde yaygınlaşmasını sağlamanın Halkevlerinin görevi olduğunu, Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkelerinin halka anlatıldıkları merkezler olduğunu, ülkenin yararına bu ilkeleri benimsemek gerektiğini, son derece önemli uluslararası

sorunların içinden çıkabilmek için bu ilkelerin ardından gitmek gerektiğini, Halkevlerinin kurum olarak cumhuriyet yönetiminin neler yaptığını halka en iyi yollardan anlatması gerektiğini, bütün ülkelerle iyi geçinerek ilerlemeye çalışmanın yeni devletin ana politikası olduğunu, Halkevlerinin ulusal yaşamı örgütleyeceğini, geçen bir yıl içinde Halkevlerinin kendilerinden beklenen çalışmaları başarıyla tamamladıklarını, bazı Halkevlerini gezdiğini ve buralardaki binaların halkın gereksinmeleri için yeterli olmadığını, İstanbul gibi büyük bir merkezde bir yılda 130 dan fazla bilimsel ve kültürel toplantı düzenlendiğini, her halkevinin başarılı olabilmek için öncelikle bütçesini çok iyi hazırlaması gerektiğini ve harcamalarda sınırlı olmanın gerekliliğini, hükümetin her konuda Halkevleri aracılığı ile halka hesap vereceğini, herkesin bildiğini diğerlerine anlatacağı Halkevlerinin halkın örgütlenmesinde önemli bir merkez olarak hareket edeceğini belirterek, gelecek seneki yıldönümünde Halkevlerinin çalışmaları hakkında daha geniş bilgi vereceğini söyledi.(45)

Başbakandan sonra kürsüye gelen Halkevleri yöneticisi Necip Ali bey, ileri tekniğin ileri kültürden doğduğunu bu nedenle kültüre fazlasıyla önem verilmesi gerektiğini, Türk ulusunun bütünleşebilmesi için gene kültüre önem verileceğini, yetenekli kişilerin toplumun olanakları çerçevesinde yetiştirileceğini, her Halkevinde geleceğe dönük programlar hazırlandığını, özellikle Eskişehir, Kütahya, Konya, Denizli, Bursa, Kayseri, Zonguldak, İzmir, Aydın ve İstanbul gibi büyük merkezlerde bu amaçla hazırlıklar yürütüldüğünü Halkevlerinin dil çalışmalarının yeni kurulan dil cemiyetine bağlandığını, belirterek kol çalışmaları hakkında bilgi vermiştir.(46) Gene onun açıklamala-

rına göre sanata yetenekli olanların Halkevlerinin çatısı altında toplandığını, bunlar için özel kurslar açıldığını, halkın en çok eğilim gösterdiği kol alanlarından birisinin de tiyatro olduğunu, her şubede kesinlikle bir spor kolu ve takımların oluşturulduğunu, halk dersanelerine üçbine yakın kişinin devam ettiğini, bu kursların yanısıra İngilizce, Fransızca ve Almanca kursları açıldığını, köycülük kollarının köylere sürekli olarak gittiğini ve köylü halkı kooperatifleşme çerçevesinde toplamağa çalıştığını, tüm şubelerde yaklaşım olarak onbin civarında Halkevcinin çalışmaları yürütüğünü ve sergi çalışmalarına yeni başlandığını ve diğer şubeler kadar verimli olamadıklarını, bir yıl içinde Halkevlerinde bin civarında toplantı yapıldığını ve üçyüz konferans verildiğini, kol çalışmalarının yanısıra bölge halkı içinde sosyal yardımlaşmaya önem verildiğini öğrenebiliyoruz. Necip Ali bey son olarak da, Adana, Aksaray, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Erzincan, Gümüşhane İsparta, Kars, Manisa, Mersin, Muğla, Niğde, Sivas, Tokat illeri ile beraber Bafra Boyabat, Alaiye, İnebolu, Urla ve Nazilli ilçelerinde yeni Halkevlerinin açılacağını bildirmiştir. Halkevlerinin birinci kuruluş yıldönümü; Konya, Eskişehir, Karahisar, Diyarbakır ve Bolu'da büyük törenler ve geniş halk katılımı ile kutlanmıştır. Aynı gün içinde Sivas, Erzincan, Çorum, Manisa, Bafra ve Adana'da yeni Halkevleri açılarak çalışmalarına başlamışlardır.

Halkevleri ile ilgili olarak Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezinde kurulan büro işin başından düzenli bir çalışmaya girmiş ve şubelerle ilişkileri belirli bir bürokratik mekanizma içinde yürütmüştür. Genelgeler tek tek Halkevlerine gönderilirken, buralardan gelen bilgiler ve çalışma raporları da düzenli olarak arşive işlenmiş ve bilgiler üzerinde istatistik çalışmaları

yapılarak bazı genellemelere ve çalışmalar hakkında genel bir durum değerlendirilmesine gidilmek istenmiştir. Bu büronun hazırladığı bir küçük kitapta Halkevlerinin 1933 yılı içinde yaptıkları çalışmaların raporlarının özetleri biraraya getirilmiş ve elde edilen bilgilerin sayısal bir dökümü yapılmıştır.[47] Buna göre 1933 yılı içinde Halkevlerinde toplam 1.663 toplantı yapılmış, bu toplantılara 500.569 kişi katılmış, bir yıl içinde 915 konferans, 373 konser, 511 temsil sergilenmiş ve bunları 478.837 kişi izlemiştir. Kütüphanelerdeki kitap sayısı altmış bini geçmiş ve kitaplıklardan yararlananlar ise yüzelli bini bulmuştur. Bir yıl içinde bu rakamlara ulaşılması Halkevleri ile beraber ülkede yaratılan canlılığı sayısal olarak göstermektedir. 34 Halkevi ile bu rakamlara ulaşılması yetkililere umut vermiş ve daha büyük rakamlara ulaşılabilmesi için yeni Halk evi açılması hazırlıklarını hızlandırmıştır. Çalışmalara katılanların kollar düzeyinde ayırımı yapıldığında en fazla spora ilginin olduğu, bunu köycülük ve sosyal yardım çalışmalarının izlediği anlaşılmaktadır. Dil, tarih, yazın ve tiyatro çalışmalarına katılım ise en fazla ilginin olduğu spora katılımın yarısı düzeyinde olmuştur. Sayısal dökümler Halkevi çalışmalarına ilginin ölçüsünü belirlemiş ve hangi alanlarda daha fazla çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Spor ve sosyal etkinliklere katılımın kültürel çalışmalara olan katılımın iki misli oranda bulunması, Halkevlerinin kültür ve sanat çalışmalarına daha fazla ağırlık vermesine giden yolu açmıştır.

1934 yılında Halkevi sayısı 80 i bulmuştur. 19 Şubat 1934 günü yapılan ikinci kuruluş yıldönümünde Başbakan İsmet İnönü bir konuşma yaparak 55 Halkevine ek olarak Adapazarı, Amasya, Beyazıt, Berga-

ma, Bitlis, Çorlu, Elazığ, Erzurum, İğdır, Kula, Maraş, Mardin, Milas, Mudanya, Mus, Sandıklı, Siirt, Silvan, Ünye, Ürgüp, Ödemiş, Uşak, Urfa, ve Uzunköprü Halkevlerinin açılışını gerçekleştirmiştir. Başbakan, yeni neslin Halkevi çatısı altında toplanarak yetiştirileceğini Halkevlerinin geleceğin Türkiye'sinde oynayacağı önemli role bütün vatandaşların hazır olması gerektiğini, vatanseverliğin Halkevleri için yön göstereceğini, halkın yüksek karakterli olarak yetiştirilmesini Halkevlerinin gerçekleştireceğini ve bunun Atatürk'ün başlıca hedeflerinden birisi olduğunu, bilimsel alandaki gelişmelerin olumlu yönlerini Halkevlerinin vatandaşlara göstereceğini, bilimin yanısıra güzel sanatlara önem verilmesinin de vatandaşların yetiştirilmesinde önemli roller oynayacağını, Halkevlerinin vatandaşları yetiştireceği gibi aynı zamanda terbiyede edeceğini Halkevlerinin bütün vatandaşların ortak malı olduğunu ve herkesin burada biraraya gelerek vatanın geleceği için programlar geliştirebileceğini, Halkevlerinin başarısının ve başarısızlığının tüm sorumluluğunun herkese ortak düşeceğini, Yeni Türklerin bilim kültür ve spor çerçevesi içinde yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.[48]

Halkevlerinin merkez bürosunu yöneten Necip Ali bey ise konuşmasında çalışmalarla ilgili açıklamalar yapmış ve genel bilgiler vermiştir. Toplum içinde hiç bir ayrıcalığa yer verilmediğini, herkesin biraraya getirilerek kaynaştırılmağa çalışıldığını Türk ,ulusunun bütün diğer ulusların tarihine ve kültürüne saygılı olduğunu ama kendi zengin kültürüne de sahip çıkması gerektiğini, bu amaçla tarih ve dil konularına önem verildiğini ve iki yeni kurumun bu nedenle kurulduğunu, Türk Dil Kurumu ile ortak çalışma içine girildiğini ve bu amaçla Halkevlerinin kendi böl-

gelerinde derleme çalışmaları yaptıklarını elde ettikleri ürünleri Dil Kurumuna gönderdiklerini, dilin yanısıra yazına da ağırlık verildiğini, folklorik değeri olan atasözlerinin ve halk masallarının toplandığını bunların ileride yayınlanacağını, yüksek bir insanî toplum olmanın yolunun Atatürk'ün söylediği gibi güzel sanatları sevmekten geçtiğini, müzik alanında büyük bir yenilenmeye gerek olduğunu, Türk müziğinin eksik ve geri kalan yanlarının çağdaş ölçüler içinde yeniden ele alınması gerektiğini, kalkınma için Halkevlerinin hazırladığı programın dünyadaki örneklerinden daha üst düzeyde olduğunu açıklamıştır. Merkez büronun yayınladığı 1934 yılı çalışma raporları özetinde ise sayısal olarak Halkevlerinin bir yıl içindeki çalışmalarının dökümü yapılmıştır.[49] Buna göre, 1934 yılı içinde Halkevlerinde 1537 konferans, 402 konser 539 temsil verilmiştir. Bu etkinliklere halkın katılımı ise 800 bin kişiyi geçmiştir. Aynı yıl içinde Halkevi kitaplıklarındaki kitap sayısı 97 bini bulmuş okuyucu sayısı ise yarım milyon kişiye yaklaşmıştır .Böylece ilk yıla oranla 622 konferans 29 konser ve 28 temsil, fazla verilmiş katılanların sayısı üçyüz binden fazla olmuştur. Bu etkinliklerin yanısıra ayrıca her Halkevi kendi bölgesinde toprak bayramları, spor şenlikleri, köy bayramları ve sürek avları gibi açık hava çalışmaları da yaparak kitlesel etkinlik alanlarını genişletmişlerdir .Şube sayısı artarken üye sayısını artırmak için de kampanya açılmış ve bir yıl içinde elli binden fazla kişi Halkevlerine üye olmuşlardır. Bu sayının beşbine yakınını kadınlar oluşturmuştur.

1934 yılı etkinlikleri içinde Ankara Halkevinin Ziya Gökalp ve İranlı şair Firdevsi için düzenlediği anma günleri önemli yere sahip olmuştur. Özellikle ölümünden on yıl sonra düzenlenen Ziya Gökalp günü-

ne katılım fazla olmuş ve ilgi ile izlenmiştir. Enver Behnan, Enis Behiç, Kazım Nami, Sadri Ertem gibi konuşmacılar Ziya Gökalp'in Türk düşüncesi açısından önemini dile getirmişlerdir.[50] Konya, Urfa ve Aydın Halkevlerinin çalışmaları basında geniş yer almış, Mete piyesinin Mersin Halkevinde sahnelenmesi geniş yankılar uyandırmıştır. Siirt Halkevi bölge halkı için halk dersaneleri uygulamasını geniş çapta gerçekleştirmiş ve tüm köylere giderek köycülük açısından örnek bir Halkevi çalışması sergilemiştir.[51] Ankara, Bolu ve Muğla Halkevlerinde çağdaş müzik çalışmalarına önem verilmiş ve gene Ankara Halkevi büyük bir balo düzenleyerek diğer Halkevlerine bu açıdanda örnek olmuştur. Afyon Halkevi ise muhtarlar için bir yetiştirme kursu düzenleyerek değişik bir tür çalışmanın ilk örneğini vermiştir.[52] Yeni soyadı yasası çıktıktan sonra Ankara Halkevi özel bir gün düzenleyerek bütün üyelerine soyadı seçimini gerçekleştirmiştir.[53] Türklerin adları ve ad koyma yöntemleri yapılan toplantılarda incelenmiş ve soyadları bu bilgiler çerçevesinde belirlenmiştir. Yıl sonuna doğru başta Ankara Halkevi olmak üzere, Denizli, Karahisar, Kütahya ve Muğla Halkevlerinde Kubilay günleri düzenlenerek Atatürk devriminin ilkeleri üzerinde durulmuştur.

Ekim 1934 de, Türkiye Büyük Millet Meclisinde bütçe görüşmeleri sırasında milletvekillerinin sorusu üzerine başbakan İsmet İnönü bir konuşma yapmıştır. İnönü bu konuşmasında; ulusal kültürü gelişmemiş bir toplumun kalkınamıyacağını, ileri teknik için öncelikle ileri bir kültüre sahip olunması gerektiğini, Cumhuriyet Halk Partisi'nin büyük bir devrime kalkıştığını Halkevlerinden bu doğrultuda büyük görevler beklendiğini, Halkevlerinin Atatürk devriminin bütün

ilkelerini topluma öğretmek ve yerleştirmekle görevli olduğunu, sosyal yapımıza uygun gelen bir programın uygulanarak Halkevlerinin başarıya ulaşacağını, Halkevi davasının büyük ve esaslı bir dava olduğunu, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı Türk köylerine Halkevleri aracılığı ile ulaşılacağını, Halkevlerinin kendisine verilen görevler doğrultusunda tarihsel misyonunu başarıyla sonuçlandıracağını açıkladı.

19 Şubat 1935 tarihinde ise Halkevlerinin üçüncü kuruluş yıldönümü bütün yurtta kutlandı. Bu nedenle konuşan Başbakan İsmet İnönü; Halkevlerinin üç yılda Türk kültürüne damgalarını bastığını, Halkevlerinin çalışma raporlarını incelediğini ve bunların küçümsenemiyecek başarılarla dolu bulunduğunu, bunların da yeterli olmadığını asıl amacın bütün vatandaşların Halkevlerinde toplanmasını sağlamak olduğunu, herkesin bu çatı altında okumayı öğreneceğini ve eğitileceğini, halkın güzel sanatlar olan eğilimlerinin Halkevleri aracılığı ile geliştirileceğini, güzel sanatsız bir yaşam düşünülemiyeceğini, belirterek var olan 80 halkevine üçüncü yıldönümünde 23 tane daha eklendiğini, Akçakoca, Alaşehir, Ayvalık, Bartın, Bayburt, Beşiktaş, Beyoğlu, Şişli, Üsküdar, Şehremini, Burdur, Dinar, Edremit, Gerede, Göynük, İnegöl, Kadıköy, Kandıra, Merzifon, Mudurnu, Simav, Söke ve Tire Halkevlerinin açıldığını açıklamıştır.(54) Bazı siyasal eleştirilere karşılık Başbakan İnönü Halkevlerinin siyasal kuruluşlar olmadığını ve yalnızca kültür ve sosyal amaçlar taşıyan kuruluşlar olduğunu belirtmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle bütün vatandaşların Halkevlerine yardımcı olmalarının birer ulusal görev olduğunu vurgulamıştır.

Üçüncü yıldönümünde konuşan Halkevleri yöneticisi Necip Ali Küçük ise, yeni açılanlarla beraber

Halkevlerinin sayısının 103 ü bulduğunu, Türk devriminin halkın yaşayışını olgunlaştırmak amacıyla Halkevlerini kurduğunu, yeni bir ulus yaratabilmek için tarih ve dil alanlarında atılım yapıldığını, Halkevlerinin dil ve tarih çalışmalarına yakından katılacağını Halkevleri ana dilin güzel sözlerini toplarken diğer taraftan da yürünülen yolda halk kitlelerini aydınlatacağını, Türkçenin uluslararası müziğe son derece uygun olduğunu ve bir süre içinde çağdaş Türkçe müzik örneklerinin üretileceğini, müzik çalışmalarının yanısıra tiyatro alanında da yoğun bir çaba gösterildiğini, bir çok Halkevinin köycülük kollarının ülke düzeyinde kırsal alanlara yayıldığını ve hepsinin göze çarpan çalışmalar içinde olduklarını, bir yıl içinde yüzden fazla köye ulaşan Halkevlerinin bulunduğunu, bunun da Halkevlerinin başarısının önemli bir göstergesi olduğunu belirtirken iftahar duyduğunu söylemiştir.[55]

1935 yılı Halkevlerinde bir soyadı kampanyası ile başladı ve hemen hemen her Halkevinde soyadı alınması ile ilgili günler ve törenler düzenlendi.[56] Cumhuriyet yönetiminin çağdaş bir toplum yapısına yönelik atılımları arasında soyadı alınmasına da önem verilmesiyle beraber Halkevleri bu alanda da öncülüğü yapmak ve Türk toplumunda soyadı konusunun kısa sürede çözüme kavuşturmak görevine sahip oluyordu. Soyadı ile ilgili olarak yapılan toplantılar Halkevlerine olan ilginin artmasını sağladı ve bir soyadı arayışı içine giren herkes bölge Halkevine başvurarak Türk diline ve kültürüne uygun bir çözüm bulabilmek konusunda yardım gördü. Devletin ve hükümetin aldığı yeni kararlar veya yeni çıkan yasalar doğrultusunda Halkevlerinin topluma uzanan çalışmalar yapması ye-

ni yönetim ile halk kitleleri arasında yakınlaşmanın giderek artmasına yardımcı oluyordu.

Artık yavaş yavaş Halkevlerinin ne yapacağı ne gibi çalışmalar içinde olacağı kesinlik kazanmağa başlamıştı. Ülkede esen hava doğrultusunda her Halkevi bölge gereksinmeleri doğrultusunda çalışma programları yaparak merkezden gelen yönergeler doğrultusunda etkinlikleri sürdürüyordu. Çalışmalar için gerekli olan parasal kaynak çevre olanakları ile yaratılmaya çalışılıyordu. Halkevi kolları köylere kadar giderek en köşedeki vatandaşa uzanırken gerekli olan parayı gene kendi bölgesinin insanından toplamağa dikkat ediyor ve o bölgedeki maddi birikimin gene o bölgenin gereksinmeleri için kullanılmasına çalışıyorlardı. Ankara Halkevi para toplama konusunda da başı çekiyor ve bu amaçla balolar ve benzeri geceler düzenliyordu. Ankara Halkevini bu konuda hemen İstanbul ve Konya gibi Halkevleri izliyorlardı. Çevrenin zenginleri ve maddi durumu iyi olanlarından sağlanan parasal yardımlar köye yönelen Halkevi çalışmalarının örgütlenmesinde kullanılıyordu.[57] Halkevlerinin üçüncü kuruluş yıldönümü nedeniyle bütün Halkevlerinde törenler düzenlendi ve sosyal yardım toplayabilmek amacıyla müzikli geceler düzenlendi. Devletin parasal olanaklarının çok sınırlı olduğu bu dönemde devletin topluma uzanan kolları olan Halkevlerinin yaşatılması ve çalışmalarının desteklenmesi için maddi kaynağın Türk toplumunun gönüllü birikiminden sağlanması ülke çapında olumlu bir hava estiriyor ve toplumun üst düzeylerinde de Halkevlerine ilginin artmasına yardımcı oluyordu.

Nüfusun büyük çoğunluğunun köylü olması ve kırsal alanda yaşaması ister istemez Halkevi çalışma-

larının çoğunluğunun bu kesime yönelmesine neden oluyordu. Ankara Halkevi gene bu tür çalışmalara öncülük ediyor ve Toprak ve Köylü bayramlarının geniş programlarla kutlanmasını gündeme getiriyordu. Ankara Halkevinin örnek düzenlemeleriyle beraber her Halkevi kendi yöresindeki köylü halka yönelen Köylü ve Toprak bayramlarını programlarına alarak geniş hazırlıklarla kutladılar.[58] Atatürk'ün köylüyü ulusun efendisi ilan eden yaklaşımı Halkevlerine yol gösterici oluyor ve kendi halkı ile bütünleşmek için yola çıkan Halkevleri nüfusun büyük çoğunluğu olan köylü kesime çalışmalarında öncelik veriyordu. Köycülük kolları yetişmiş tarım uzmanları ile işbirliği yaparak köylünün tarım ile ilgili sorunlarına çözümler bulunabilmesi için araştırmalar yapıyorlardı. Tarım uzmanlarının katıldığı konferanslar ve toplantılar köylüler için uyarıcı ve yönlendirici oluyor ve bu yoldan ülke tarımında bilimsel yaklaşımın ilk tohumları atılıyordu.[59] Bursa gibi büyük merkezlerde Tarım okulları Halkevi çalışmaları içinde yer alıyorlar ve örgün eğitim ile yaygın eğitim alanlarında yeni bir işbirliğinin temellerini atıyorlardı.

Halkevi kutlama programlarında Türk büyüklerine önem veriliyor ve hemen hemen her alandaki Türk büyüklerinin doğum ve ölüm günlerinde özel günler düzenlenerek, Türk büyüklerinin yaşatılmasına, genç nesillere anlatılmalarına dikkat ediliyordu. 1935 yılının Nisan ayı bu açıdan ilginç bir dönüm noktası oluyor ve gene Ankara Halkevinin öncülüğünde Mimar Sinan Halkevleri çatısı altında anılıyordu. Sinan'ın eserleri ile ilgili konuşmaların yapıldığı toplantı ile beraber bir de sergi açılarak Mimar Sinan'ın eski yapıtları halka gösterildi. Türk kültürünün oluşumuna katkısı olan büyük olan Mimar Sinan'ı daha sonra bir

çok Halkevi özel toplantılar ile anmışlardır.[60] Halkevleri cumhuriyet kültürü yaratmağa ve çağdaş dünyanın birikimini Türk toplumuna aktarmağa çalışırken, eskiyi yıkmıyor ve geleneksel kültürümüzü koruyarak yeni değerlerle bir senteze ulaşmasına dikkat ediyordu. Mimar Sinan gibi Türk kültürünün önde gelen isimleri bu nedenle sürekli olarak Halkevleri çatısı altında anılmışlar ve önemleri dile getirilmiştir. Fuzuli'den Mimar Sinan'a, Namık Kemal'den Ziya Gökalp'e kadar Türk kültürünün önde gelen isimleri Halkevleri çatısı altında anılmışlar ve getirdikleri tartışılarak değerlendirilmiştir.

Kuruluşunun üçüncü yılı olan 1935 yılında Halkevi çalışmaları artık sayısal olarak bir patlama göstermiş ve çok değişik alanlarda yaygınlık kazanarak gelişmiştir. Kutlamalar ve anmaları konferanslar, seminerler izlemiş halkevleri yavaş yavaş birer kültür yuvasına dönüşmüşlerdir. Tiyatro eserleri sahnelenirken, dil devrimi doğrultusunda yeni kurslar açılmıştır.[61] Ankara'da hazırlanan resim sergileri Halkevleri aracılığı ile ülke düzeyinde halka sunulmuş, çok sesli müziğin yaygınlık kazanabilmesi için kurulan küçük orkestralar Halkevlerinde çağdaş müzik konserleri vermişlerdir. Edebiyat toplantıları birbirini izlerken her yıl düzenli olarak 26 Eylül günü Dil bayramı Halkevleri çatısı altında kutlanmıştır.[62] Kültür programlarının yanısıra cumhuriyet rejiminin önemli günleri olan Zafer ve Cumhuriyet bayramları da düzenli olarak Halkevleri törenleri ile kutlanmağa başlanmıştır. Bu gibi resmi bayramlarda günün önemini belirten konuşmaların yanısıra Türk tarihinin önemli sayfalarını yansıtan ve bunları sanatsal olarak işleyen tiyatro eserleri veya benzeri gösteriler sahnelenmiş ve

kültür sanat yolu ile Türk ulusunun tarihine yönelmesine yardımcı olunmuştur.(63)

1935 yılı içinde Halkevlerinin çalışmaları sayısal olarak şu şekilde gerçekleşmiştir: 782 gösteri düzenlenmiş 294 bin kişi gelmiş, 776 konser yapılmış 137 bin kişi dinlemiş, 636 film gösterilmiş 296 bin kişi izlemiş, 1503 konferans verilmiş 322 bin kişi dinlemiş, 740 özel gece düzenlenmiş 233 bin kişi gelmiş, 23 sergi açılmış 34 bin kişi gezmiş, 36 yerli malı günü yapılmış 224 bin kişi katılmış. 1867 spor günü düzenlenmiş 48 bin kişi gelmiş, 564 geziye ise 31 bin kişi katılmış, 495 köy gezisine 21 bin kişi gelmiş, 291 bayrama 624 bin kişi katılmşı, 1370 eğlence gecesine ise 398 bin kişi gelmiştir.(64) Bir yıl içinde kitap sayısı 107 bine ulaşmış ve 625 bin kişi Halkevi kitaplıklarından yararlanmıştır. Kültür ve sanat etkinliklerinin yanısıra Halkevleri sosyal amaçlı toplantılara da ağırlık vermiş ve 103 Halkevi 1935 yılı içinde 35 bin kişinin katıldığı 360 kongre, 44 bin kişinin katıldığı 187 balo, 28 bin kişinin geldiği 295 şölen 40 bin davetlinin bulunduğu 240 nikah ve nişan töreni ile 46 bin kişinin geldiği 211 çaylı toplantı düzenlemişlerdir.

İlk üç yıllık çalışma dönemi Halkevleri hakkında genel bir fikir verebilmektedir. Nitekim üçüncü yıldan sonra Halkevi çalışmalarının değerlendirilmesi kamuoyunda yapılmıştır. Cumhuriyet döneminin önde gelen yazar ve ozanlarından olan Yaşar Nabi Nayır yazılarında Halkevlerinin ülke çapında toplu çalışma geleneğini başlattığını ve bunun çok başarılı olduğunu, her kentin ve kasabanın kendi halkevine kavuşmasıyla bu çalışma hızının daha da artacağını, yetişen yeni nesillerin ve gençliğin Halkevleri aracılığı ile yükseleceğini açıkca vurgulamıştır.(65) Halkın katı-

lımının artırılabilmesi için kitlelere güven vermek gerekmektedir. Hergün kucağında daha geniş ölçüde vatandaşı toplayacak olan Halkevleri ülke çapında gerçek Türk kültürünün yaratıcısı ve yayıcısı olabilecektir. Yaşar Nabi'nin bu gibi düşünceleri sanatçılar arasında yayıldıkça, ülkemizin önde gelen sanatçı ve kültür adamları yavaş yavaş Halkevlerinde toplanmağa başladılar. Yeni Türk toplumunun yaratılmasında artık sanatçılar da birer nefer gibi çalışacaklardı. Kamuoyunda başlayan değerlendirme eğilimleri Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezini Halkevleri ile ilgili bir rapor hazırlamağa yöneltti ve ilk üç yıllık çalışmaları genel çizgilerde ele alarak değerlendiren bir kitabı parti genel merkezi genel sekreter Şükrü Kaya'nın sunuşu ile yayınladı.[66] "1934 Halkevleri" adı ile yayınlanan bu kitap 103 Halkevinin geçen yıllarda nasıl çalıştığını ortaya koyarak kamuoyunun tartışmasına sunmuştur. Halkevlerin kamuoyuna yakından tanıtılmasını amaçlayan bu yapıt, genel merkeze gelen altı aylık çalışma raporlarının incelenmesiyle hazırlanmıştır. Bu raporları değerlendiren Behçet Kemal Çağlar, Halkevleri ile ilgili olarak bu ilk yapıtı hazırlamıştır.

Bu değerlendirme kitabında Behçet Kemal Çağlar, ulusal birliğin gerçekleşmesi için halkın biraraya geleceği, birbirini dinleyeceği, bildiklerini birbirine öğreteceği, gençlerin yetişeceği yerlere gereksinme olduğunu açıkça belirtmektedir. Aydınların kendi ülkesini ve halkını daha yakından tanıması gerekiyordu. Devrimlerin halkın ruhuna sindirilmesi gerekiyordu. Atatürk devrimleri doğrultusunda halkın kaynaşması ve birleşerek geleceğe yönelmesi gerekiyordu. Toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve sosyal sorumluluğun yaygınlaştırılması için kurulan Halkevleri başarıya

ulaşmak zorunda idi. Çağdaş uygarlık yarışında yitirilen zaman ve mesafenin kapatılması görevi Halkevlerine düşüyordu. Çağlar kitabında, açılış ve genel statü ile ilgili değerlendirmeyi yaptıktan sonra kol çalışmalarına yer vermiştir. İlk olarak Dil, Edebiyat ve Tarih kollarını ele almıştır. Atatürk'ün dil ve tarihe verdiği önemin Halkevlerine de yansıtıldığını belirterek Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir tarih tezine sahip olduğunu açıklamıştır. Halkevleri dil devriminin yanında yerini alırken ülke çapında araştırma ve derleme işlerini yürütecek Türk Dil Kurumu'nun en yakın yardımcısı olacaktı. Derleme çalışmaları sonucunda üç yılda ortaya toplam 40 bin fiş çıkmıştır. Dil ve terim derlemelerinin yanısıra Atasözleri konusunda da çalışmalar yapılmış ve her Halkevi kendi yöresindeki Atasözlerini toplayarak Ankara'ya göndermiştir. Ayrıca her şube kendi yöresindeki yerleşim yerleri, sokak ve cadde adlarını ele almışlar ve bunların Türkçeleştirilmesi konusunda araştırmalar yapmışlardır. Balıkesir, Konya ve Tekirdağ Halkevleri Türkçe adlar ile ilgili kitaplar yayınlamışlardır. Mardin Halkevi ise çevre halkına Türkçe öğretme konusunda en olumlu çalışmaları yapmıştır. Edebiyat toplantılarında ortaya çıkan yetenekli kişilerin yönlendirilmesinde dil tarih ve edebiyat kollarının yardımları olmuştur. Köylerde kendi köşelerinde kalan halk ozanlarının bulunması ve bunların topluma çıkarılmasında gene Halkevlerinin edebiyat kolları önemli çalışmalar yapmışlardır. Isparta, Çorum, Afyon, Kayseri, Kütahya'daki halk ozanlarının seçkin ürünleri Halkevleri aracılığı ile derlenerek kitap biçiminde yayınlanmıştır. Halk türkülerinde en geniş taramayı Maraş Halkevi gerçekleştirmiş, Muğla Halkevi ise yöre folklorunu ele alan bir kitap yayınlamıştır. Edebiyat çalışmalarının daha

geniş kitleye yayılabilmesi için bazı Halkevleri dergiler çıkarmışlardır. Bunlardan Adana Akgünler, Afyon Taşpınar, Antalya Çağlayan, Bafra Altınyaprak, Balıkesir Kaynak, Bursa Uludağ, Çanakkale Anafarta, Edirne Altıok, Elazığ Altan, Eskişehir Halkevi, Eminönü Yeni Türk, Giresun Aksu, İsparta Ün, Kars Doğuş, Kırklareli Batıyolu, Manisa Yenidoğuş, Niğde Akpınar, Samsun 19 Mayıs, Sinop Dranaz, Tokat Yenitokat adlı dergileri yayınlamışlardır. Bunların yanısıra diğer halkevleri de dergi, bülten veya kitap gibi yayın çalışmalarında bulunmuşlardır. Yayın çalışmalarının yanısıra arşivciliğe de önem verilmiş ve kültürel ve sanatsal konularda bilgi malzemleri düzenli olarak toplanmağa başlanmıştır. Bazı Halkevleri de kendi kentlerinin tarihinin yazılmasına öncelik vermiş ve bunları kitap olarak yayınlamışlardır.

Gene Çağlar'ın değerlendirmelerine göre; güzel sanatlar kolları halkın özüne ve ruhuna inmek durumunda idiler. Türklerin sanata olan ilgileri ve yetenekleri devrim ilkeleri ile kaynaştırılacak, müzik ile beraber diğer sanat alanlarında çağdaş gelişmelerin verilerinden yararlanılacaktır. Halkevlerinde kurulan bandolar müzik devriminin ilk zafer sesleri olarak bütün sanat günlerinde konserler veriyorlardı. Hemen hemen her halkevi ya bando ya da orkestra grupları ile çok sesli müziği kendi yörelerine getiriyorlardı. Ankara, Alanya, Sinop, Maraş, Niğde gibi Halkevleri her hafta müzikli aile toplantıları düzenleyerek çok sesli müziğin toplumsal alanda yayılmasına çaba gösteriyorlardı. Çorum ve Giresun Halkevleri ise çalışma programlarında müziğe ağırlık veriyorlardı. Bazı şubelerde ise, halka bir ağızdan marş ve şarkı söyleme zevkini vermek, genç yetenekleri bu uğurda hazırlamak için koro derslerine, koro konserlerine önem veril-

miştir. Ankara ve Bartın Halkevleri köylü koroları kurarak bu alanda örnek olmuşlardır. Müziğin yanısıra plastik sanatlara da ilgi gösterilmiş ve büyük halkevlerinde her yıl düzenli olarak resim sergileri açılmıştır. Yabancı ülkelerdeki resim hareketleri izlenmiş, çeşitli konferanslar ve kurslarla çağdaş resim sanatı Halkevleri çatısı altında yansıtılmağa çalışılmıştır. Resimin yanısıra heykel ve mimarlık alanlarında çeşitli seminer ve toplantılara yer verilmiştir. Tiyatro çalışmaları da sanat etkinliklerinde önemli yere sahip olmuştur. Çeşitli kurslar ile oyuncu yetiştirilmiş, yerli oyunların yanısıra çeviri eserler de sergilenerek tiyatro alanındaki çağdaş gelişmelere yer verilmek istenmiştir. Halkın Halkevi sahnelerine gelmesi yeterli görülmemiş, Halkevi tiyatro kolları köyleri dolaşarak kırsal alanlarda köylülere oyunlar sergilemişlerdir. [67] Öğretmenlerinin öncülüğünde çevreyi dolaşan Halkevi tiyatro grupları kırsal alana canlılık getirmişler ve köylü halkın tiyatro aracılığı ile eğitilmesine, bilinçlendirilmesine çaba göstermişlerdir. Temsil kolları yaptıkları gecelerde ulusal oyunlara da yer vermekteler ve tiyatro ile folklorun ulusal kültür çerçevesinde yeni bir bütünlüğe ulaşmasına yardımcı olmaktadırlar. Kemalist devrimin ilkelerini ve değerlerini işleyen piyesler tiyatro çalışmalarında ele alındıkça yeni Türk tiyatrosunun temelleri Halkevlerinde atılmıştır. Mustafa Kemal "Nerede bir Halkevi sahnesi varsa orada Türk Tiyatrosu vardır" diyerek Halkevi tiyatro çalışmalarının önemini vurgulamıştır. Tiyatronun eğitici ve kitleleri yönlendirici gücünü Halkevi sahneleri yerinde değerlendirebiliyorlar ve kendi kuruluş amaçlarına bağlı olarak halk kitlelerini etkilemenin yollarını tiyatro sanatı aracılığı ile araştırıyorlar ve deniyorlardı. Halkevlerine halk düzeyinde ilginin giderek

artmasında, Halkevi tiyatro sahnelerinin böylesine bir Halk tiyatrosuna yönelmelerinin önemli payı olmuştur.

Yeni yetişen nesillerin beden, kafa ve ruh gelişimlerinin birarada yürütülebilmesi için Halkevlerinde spora da ağırlık veriliyordu. Türk Spor Kurumu ile elele vererek Halkevleri kitlelerin spora yönelmelerini sağlayacaktı. Eski geleneksel sporlar halk düzeyinde yeniden canlandırılırken, modern dünyanın önde gelen sporlarına da ağırlık veriliyor ve bunların toplum içinde yaygınlık kazanmasına dikkat ediliyordu. Seçkin tekler yerine gürbüz yüzbinler amaçlanıyor ve bu doğrultuda Halkevi takımları kurularak yetenekli gençler sürekli bir çalışma içine alınıyordu. Bazı büyük merkezlerde Halkevleri aracılığı ile spor yurtları ve salonları kuruluyor, gençler ile beraber halkın da buralarda spor yapabilmeleri için olanaklar hazırlanıyordu. Bir yandan avcılığa önem veriliyor ve köylü kesim arasında avcılık seferberlikleri başlatılıyor, kentliler için ise atlı, bisikletli veya yaya yürüyüşler düzenleniyordu. Türkiye'de bilinmeyen bazı sporlara önplanda yer verilerek bu sporlar topluma tanıtılıyordu.

Sosyal yardım şubeleri, her vatandaşın derdi veya sorunu ile yakından ilgileniyor ve bunların çözüme kavuşturulması için yollar arıyordu. Halkçılığın yalnızca edebiyatı ile yetinmemek ve bunun uygulamasını yapmak bu kola düşüyordu. Halkevi kaynaşması içinde halkın sorunlarına kesin çözüm bulunacaktı. Vatandaşlık duygusu geliştirilerek sosyal yardımlaşma ruhu canlandırılıyordu. Böylece Türk ulusunun topluluk olmaktan çıkarak bir toplum olması sağlanıyordu. Yardıma gereksinmesi olana koşmak ve ona

devletin yetersiz kaldığı noktada toplumun elini uzatmak Halkevlerine düşen bir misyondu. Bakımsız ve yardımsız kalan köylü halkın acil durumunda, yanına koşmak ancak Halkevlerinin yapabileceği bir işti. Hastalara olduğu kadar işsizlere de yardımcı olmak gene Halkevlerine düşüyordu. Ülkede bir sosyal hizmetler örgütlenmesinin bulunmaması nedeniyle gene Halkevleri bu gibi işlevleri üstlenecekti. Halk sağlığı çalışmalarının planlanması ve yürütülmesi doktorların da katkısıyla Halkevleri aracılığı ile yürütülüyor ve bu yoldan sağlıklı bir toplum olabilmenin yolları araştırılıyordu. Bazı Halkevleri - sağlık ocakları açarken bazıları da gezici ekiplerle köyleri tarıyorlardı. Salgın hastalıklarla savaş gibi organizasyonlarda Halkevciler devletin resmi görevlilerinin yanında gönüllü olarak çalışıyorlardı.

Halk dersaneleri ve kurslar Halkevi çalışmalarında ağırlıklı bir yere sahipti. Özellikle yeni yazı devrimi bu kolların görevini genişletmişti. Kemalist devrimin aydınları ve öğretmenleri Halkevleri aracılığı ile halk öğretmenliğine soyunuyorlar ve günün her saatında açılan kurslarla hem okuma yazma hem de yeni yazıyı kitlelere öğretiyorlardı. Halkın düzeyini yükseltebilecek her türlü konu bu kurslarda ele alınıyor, özellikle yöresel olarak ağırlığı olan alanlarda el becerileri geliştirilerek halkın üretime katılımının yükseltilmesine çalışılıyordu. Türkçe kursların yanısıra yabancı dillerde düzenlenen kursların sayısı da epeyce yüksekti. Çevre koşulları gözetilerek düzenlenen kurslar, Halkevlerinin yöre halkı ile kaynaşmalarına yardımcı oluyordu.

Okuma yazma oranının çok düşük olduğu bir toplum yapısında Halkevleri önceliği kendi binalarında

bir kitaplık kurmağa veriyorlardı. Kurslar ile geliştirilen okuma yazma oranı kitaplıklarla besleniyordu. Yeni çıkan kitaplar bütün şubelere dağıtılıyor, önemli kitaplar üzerine konferanslar ve oturumlar düzenlenerek halkın ilgisi okumaya çekilmek isteniyordu. Halkı okumaya özendirmek için çeşitli yöntemler şubeler aracılığı ile uygulamaya konuyordu. Halk artık mahalle kahvesinden Halkevi kitaplığına çekiliyordu. Okuma odaları bilgi ve eğitim seferberliğinin odak noktaları durumuna geliyordu. Halkevleri artık okuma odalarını ve kitaplıkları dolduran kalabalıklara yeterli kitap bulmak görevi ile karşı karşıya kalmışlardı. Kitaplıkların yanısıra, müze ve sergi kolları da benzer çalışmalar içine girmişlerdi. Bu kollar kendi bölgelerinde müze kurmak için girişimlerde bulunuyorlar tarihsel önemi olan binaların müze durumuna dönüştürülmesi için kampanyalar açıyorlardı. Ayrıca tarihsel önemi olan eserleri bulanlar ile Halkevciler ilişki kuruyor ve bu eserlerin müzelerde sergilenmesi için çalışmalar yürütüyorlardı. Müzelerde açılan sergiler tarih ile kültürün kaynaşmasını sağlıyor ve daha etkin izlenimler bırakıyordu.

Köylü nüfusun büyük çoğunluğa sahip olması nedeniyle, Halkevlerinin yöresel ağırlığını yükselten kol çalışmalarını köycülük kolları yapıyordu. Köylüyü ülkenin gerçek sahibi ve efendisi sayan bir düşüncenin yönetim de olduğu o dönemde köylünün uyanması, bilinçlenmesi ve düzeyinin yükseltilebilmesi için akla gelen her girişim deneniyordu. Köye ve köylüye giderken gökten inmiş reformcu aydın tavrı ile değil ama karşılıklı sevgi ve dayanışma duygusu içinde köye gitmek Halkevlerinin benimsedikleri ana tutum idi. Köy öğretmenleri ile kurulan sistemli ilişki ağı Halkevlerinin köycülük kolunun çalışmalarını daha da

işlevsel kılıyordu. İdealist Türk aydınlarının ve gençlerinin köye gidebilmesi için herşey köycülük kolları tarafından yapılıyordu. Cumhuriyet rejiminin toplumsal devrimlerinin köye ve köylüye götürülmesi gerekiyordu. Devleti kuran ve yöneten partinin halk kitleleri ile yakınlaşmaya ve onlara yaptıklarını anlatmaya gereksinmesi vardı. Halkevlerinin köycülük kolları işte böylesine bir gereksinme ortamında köyü ve köylüyü uyandıracak ve onları devrim ilkeleri doğrultusunda çağdaş uygarlık hedefine doğru yöneltecekti. İdealist köycülerin engel tanıması veya zorluklara yenik düşmesi düşünülemezdi. Planlı ve ülkücü bir çalışma ile yürütülen köycülük çalışmaları beklenenin üzerinde etkin oldular ve Halkevi çalışmalarına geniş katkılar getirdiler. Köylerde kooperatifcilik hareketlerinin başlatıcısı ve örgütleyicisi Halkevi köycülük kolları olmuştur. Yetenekli köy çocukları kente getirilerek okutulmuş, köylüler için gerekli konularda broşürler hazırlanmış, köylerde ortaya çıkan sorunların devletin ilgili makamlarına yansıtılmasında ve bunların giderilmesinde aracı bir rol oynanmıştır. Halkevlerinin toplumsal etkinliğinin yükselmesinde köycülük çalışmalarının gözle görülür bir payı vardır.

1936 yılı Halkevlerinin yıldönümü konuşmasını hükümet adına Recep Peker yapmıştır. Hem dördüncü yıldönümünü kutlamak hem de yeni Halkevlerinin açılışını yapmak üzere konuşan Recep Peker; 103 Halkevinde son bir yıl içinde iki buçuk milyona yaklaşan bir insan sayısının biraraya geldiğini ve Halkevi çalışmalarından yararlandıklarını, genel nüfusa oranlanırsa Halkevlerinin önemli bir halk kesimine ulaştığını, Halkevlerinin Türk toplumunun Atatürk ülküsü çerçevesinde toplamakta çok başarılı olduğunu, Halkevlerinin çalışmalarının yanısıra halkın ilgisinin de yük-

sek düzeyde olduğunu ve bunun gelecek açısından umut verici bulunduğunu, Halkevi çalışmalarının daha başarılı olabilmeleri için yetiştirici kimselerin daha aktif rol almaları gerektiğini, beş bin kadın üyenin yanısıra elli bin erkek üyenin Halkevi çatısı altında biraraya geldiğini bu sayının en az bir kaç misli artırılmasının zorunluluğunu, vatanının geleceğini ve ulusunun yükselmesini isteyenlerin kesinlikle Halkevlerinde görev alması gerektiğini, yöneticilerin bile bu ülkenin ortak fedakarlığı ile yetiştirildiklerini, Türk ulusunun bütününün büyük bir dayanışma içinde yetiştirilmesi gerektiğini, yeni kurulan cumhuriyet devletinin en çetin dönemini yaşadığını, Halkevlerinin çalışmalarının birbirini anlayan ve kutsal kavramlar üzerinde dayanışma sağlayan kaynaşmış bir kitle yaratacağını söyleyerek Acıpayam, Akhisar, Ayancık, Babaeski, Bandırma, Birecik, Bolvadin, Bor, Çapakçur, Çarşamba, Develi, Devrek, Elbistan, Ereğli, Fethiye, Gebze, Gelibolu, Gerze, Gönen, Harput, İskilip, Kilis, Kırşehir, Lüleburgaz, Nevşehir, Niksar, Salihli, Siverek, Turgutlu, Yalvaç, Safranbolu ve Zile Halkevlerinin açılışını yaptı.[68]

Halkevi yöneticisi Nafi Atuf Kansu ise yıldönümü nedeniyle bir konuşma yaparak Halkevlerinin çalışmaları ile bilgi verdi. Yeni açılan 33 Halkevi ile beraber ülke düzeyinde 136 Halkevinin benzer düşüncelerle kültür savaşı verdiğini, Türk ulusunun yalnızca nüfusunun veya ülkesinin büyüklüğü ile değil ama aynı zamanda yüksek özellikleriyle layık olduğu uygarlık düzeyine gelmesi gerektiğini, Halkevlerinin kendi çevrelerinde artan ilgiyi karşılamakta bazan yetersiz kaldığını bu nedenle bazı bölgelerde köy okuma odaları açıldığını, sosyal organizasyonda başarı için duygu ve düşünceye gereksinme bulunduğunu,

Halkevlerinin bu doğrultuda açılan birlik ve araştırma merkezleri olduğunu, bunların her yıl artan çalışmalarının toplumu kımıldatarak büyük bir kültür varlığına doğru sürüklediğini, gün geçtikce Türk devrimi içindeki anlamlarının büyüdüğünü, sosyal ve kültürel olgunlaşmamızdaki önemlerinin genişlediğini ve hepsinin ötesinde toplum içinde insanlara kişilik kazandırdığını, bütün Halkevcilerin, Atatürk'ün "Yüksel Türk, senin için yükselmenin sınırı yoktur" sözünü temel ilke olarak benimsediklerini söylemiştir.[69]

1936 yılının gelmesiyle beraber Ankara Halkevi çoksesli müzik programlarını artırmıştır. Hem müzik kolunun gösterileri hem de başkente gelen yabancı sanatçıların konserleri halka sergilenmiştir.[70] Kış aylarında ise Halkevleri daha çok kış sorunları ve sağlığı ile ilgili oturumlar düzenlemişlerdir. Kış aylarında artan bulaşıcı ve salgın hastalıklar karşısında Halkevi konferansları daha çok sağlık konuları üzerinde yoğunlaştırılmıştır.[71] Dördüncü yıldönümü ve yeni Halkevlerinin açılış ile beraber Halkevi çalışmalarındaki konular çeşitlilik kazanmıştır. Dördüncü yıldönümü nedeniyle Halkevi çalışmalarını yansıtan resim sergileri açılmış ve böylece toplumun ilgisi canlı tutulmağa çalışılmıştır. 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi anlamış, o günlerde Türk devriminin ilkeleri bir kez daha mış, günlerde Türk devriminin ilkeleri bir kez daha kitlelere anlatılmıştır.[72]

Baharla beraber köycülük kolları kırsal alanları dolaşmağa başlamışlar, köylere geziler düzenlemişler, Zonguldak Halkevi bu konuda başı çekmiş ve köylüler için 500 kişilik bir şölen düzenleyerek kent ve köy bütünleşmesi için olumlu bir adım atmıştır.[73] Aylar geçtikce Halkevlerinin bu tür çalışmaları art-

makta ayrıca bu gibi çalışmalarla beraber çevre halkı ve köylüler için aydınlatıcı kitap ve broşürler yayınlamaktadırlar. Diyarbakır, Gaziantep ve Elazığ Halkevi yayınları bu açılardan önemli örnekler olmuştur.

Ankara Halkevi 1936 yılında son iki yıllık çalışmasını belgeleyen küçük bir kitapçık yayınlamıştır. Ferit Celal Güven'in başkanlığında çalışan Ankara Halkevi yönetim kurulu Hıfzı Oğuz, Ragıp Tüzün, Uluğ İğdemir, Muhittin İnözü, Namık Katoğlu gibi isimlerden oluşuyordu. Bir yıl içinde Ankara halkevinin çalışmalarına 300 bin kişinin geldiğini, edebiyat kolunun 29 konferans ve 15 oturum düzenlediğini, 6 gösteri ve 7 anma toplantısı yaptığını öğreniyoruz. Gene bu kitaba göre güzel sanatlar kolu; 2 sergi, 8 konferans, 25 konser, 3 gösteri ve 6 mesleki toplantı düzenlemiştir. Gösteri kolu bir yıl içinde 38 temsil düzenlemiştir. Spor kolu avcılık kursları açmış, halk için beden terbiyesi kursları başlatılmış ve 12 binden fazla insana yardımcı olunmuştur. Sosyal yardım kolu Türk Maarif Cemiyeti ile birleşerek bir öğrenci yurdu açmış, yoksul öğrencilere yardım sağlamış, öğrenciler için bir yemekhane açmış ve genç öğrencilere eşya yardımı yapmıştır. Halk dershaneleri kolu Ankara cezaevinde kurslar açarak 300 mahkumu eğitmiş, yeni bir açıkhava sineması açarak halka tarihimiz ile ilgili filmler göstermiştir. Kitaplığa binden fazla eser alınmış, yirmibine yakın kişi kitaplıktan yararlanmıştır. Köycülük kolu ise bir yılda 22 köye giderek bu yerlere yardım götürmüştür. Çoçuklara okul eşyası dağıtılmış, binden fazla hastaya bakılmış, ağaç dikme bayramları düzenlenmiş, köylünün tarım konusunda eğitimi için uzmanlara köylerde konferanslar verdirilmiştir. Müze kolu Ankara'nın tarihsel bir klavuzunu hazırlamış ve müze kurulması çalışmaları yapmıştır.[74]

1937 yılında artık Halkevi sayısı 150 ye yaklaştığından Halkevleri ülke düzeyinde çok daha etkin çalışmalar yapıyorlardı. Gün geçtikçe her Halkevinin yapısı yerine oturuyor, kadroları belirleniyor ve çevre koşullarına göre programlar oluşturuyordu. Zamanla önegeçen çalışmalar bir takım değerlerin netlik kazanmasına yardımcı oluyordu. Halkevlerinde herşey Kemalist devrimin hedefi doğrultusunda yürütülüyordu.(75) Artık deneme ve sınama dönemi geride kalmış ve Halkevleri vargüçleriyle tam yola koyulmuşlar ve kendilerinden beklenenleri gerçekleştirmenin çabası içine girmişlerdir. Her Halkevi kendi çevresinin koşullarına göre öne geçen sorunu kendi sorunu olarak benimsemek ve bu yoldan halk ile bütünelşerek bu sorunu çözüme kavuşturmak zorundaydı. Ana sorunları görmezden gelerek Halkevcilik yapabilmek olanaksızdı. Halkın kendi sorunlarını yaşayacağı ve diğer kişilerle beraber ortak çözüm arayacağı merkezler düzeyine doğru ilerlemek gerekiyordu. Yapılan denetimler sonucunda artık şubelerin daha net programlara sahip olmaları gerektiği ortaya çıkıyordu. Cumhuriyet devriminin yarattığı hava içinde toplum Halkevlerinden çok şeyler bekliyordu. Onların bu beklentilerini boşa çıkarmamak ve olabildiğince fazla ve etkili çalışmayı uygulama alanına aktarmak gerekiyordu. Artan gereksinmeler karşısında bazı Halkevleri daha geniş ve elverişli yeni binalara geçiyorlar, çalışmalarını yaygınlaştırabilmenin yollarını araştırıyorlardı. 1937 yılının yaz aylarında Manisa, Diyarbakır, Adana, Balıkesir ve Bursa Halkevleri yoğun çalışmaları ile ses getiriyorlardı.(76) Diyarbakır Halkevi yerel lehçeleri bilen uzmanlardan oluşturduğu ekiplerle yüzlerce sözcüğün asıllarını bularak Dil Kurumuna göndermiştir. Ayrıca çeşitli yönlerden Diyarbakır'ı in-

celeyen beş kitap bastırılarak çeşitli yerlere dağıtılmıştır.

Halkevi çalışmaları arttıkça ve yaygınlık kazandıkça bu kez Atatürk devrimine karşı olan kesimler Halkevlerine karşı antipropogandaya başlıyorlar kamuoyunda karşıt yorumlar getirerek, Halkevi çalışmalarına dil uzatarak, yapılan çalışmaları küçümseyerek, bazı etkinliklerin içine girip karışıklık çıkararak Halkevlerinin başarılarını engelemek istiyorlardı. Karşıt çevrelerin giderek gelişen olumsuz tutumları çeşitli yönlerden Kemalist yönetimi uyarıcı olmuştur. Türk toplumunun kısa zamanda kalkınabilmesi için vargüçleriyle çalışan Halkevciler bu tür karşıt eylemler karşısında yılmadan savaşımlarını sürdürmüşler ve ulusal kurtuluş savaşının içerideki düşmanlarına karşı kararlı bir tutum içinde olmuşlardır. Halkevleri çalışmalarına, karşıt çevrelerden gelen tepkiler karşısında hükümet ve devlet sorumluları daha dikkatli olmuşlar ve bazı önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Atatürk'de büyük bir Anadolu gezisine çıkarak gittiği yerlerdeki Halkevlerine uğramış ve çalışmaları yakından izlemiştir. Gittiği Halkevlerindeki çalışmaları görmekten mutlu olduğunu belirten Atatürk, Halkevi yöneticilerini kutlamış ve onları destekleyen, özendiren konuşmalar yapmıştır.(77) Atatürk'ün Halkevlerini dolaşması tüm Halkevciler için yeni bir moral kaynağı olmuş ve çalışma hızları daha da artmıştır. Çalışmaların yanısıra altı aylık raporlar merkez büroya daha düzenli olarak gönderilmeğe başlanmış ve bunun sonucunda da çalışmalar hakkında daha sağlıklı istatistik bilgileri elde edilebilmiştir. Zamanla sosyal yapıdaki yerini sağlamlaştıran Halkevleri artık sağlam kaleler durumuna gelmişlerdi. Bazı karşıt girişimlerin sonuçsuz kalması da bunu gösteriyordu. Yönetim

bütünüyle Halkevlerinin arkasındaydı ve çalışmaları destekliyordu.

1938 yılında Halkevlerinin altıncı yıldönümü nedeniyle 19 Şubat 1938 günü Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri ve İçişleri bakanı Şükrü Kaya bir konuşma yapıyordu. Konuşmasında, altıncı yıldönümünde 42 yeni şube daha açılarak Halkevlerinin sayısının ülke düzeyinde 209 a ulaştığını ve aktif üye sayısının 100 bini geçtiğini vurguluyordu. Parti genel sekreteri konuşmasında verdiği bilgilere göre son bir yıl içinde 3056 konferans verildiğini, 1164 konser düzenlendiğini, 1549 temsil gösterildiğini, kitaplıklardaki kitap sayısının 130 bini geçtiğini ve okuyucu sayısının ise iki milyona yaklaştığını, 179 sergi açıldığını, 1500 den fazla köye gidildiğini, halk dersanelerinin sayılarının 16 bini geçtiğini, Halkevlerine gelen ve çalışmalara katılan vatandaş sayısının yedi milyona yaklaştığını sayısal olarak öğreniyoruz. Şükrü Kaya; yönetimin Halkevlerinin çalışmalarından son derece memnun olduğunu planlanan hedeflere ulaşıldığını, yetişmiş insanların artık boş zamanlarını Halkevlerinde değerlendirdiklerini, halkın değişik kesimlerinin Halkevlerine olan ilgisinin her geçen gün daha da arttığını, çalışmaların olumlu olmasına karşın toplumun artan gereksinmeleri karşısında gene yeterli olamadığını, yeni kurulan devletin yeni toplumunu Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda Halkevlerinin yaratacağını, Atatürk devrimlerinin ancak inançlı Halkevciler aracılığı ile yürütülebileceğini, Halkevlerinin kesinlikle Atatürk devriminin ve ilkelerinin toplum içinde yayılmasını sağlamak amacıyla kurulduğunu, bu nedenle Halkevlerine devrimin kültür kurumu denebileceğini, kentlerin yanısıra her kasabada da bir Halkevinin açılmasının hedefe ulaşabilmek açısından zorunlu oldu-

ğunu, Halkevlerinin her zaman Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda etkin çalışmalar yapması gerektiğini belirterek yeni açılan 42 Halkevine başarılar dilemiştir.[77] Parti genel sekreterinin yıldönümü konuşması eski yıldönümü konuşmalarının biraz daha ötesine giderek Atatürk devriminin ideolojisi ve Halkevlerinin hedefleri doğrultusunda daha net açıklamalar getirmiştir. Halkevlerine karşıt bazı eylemlerin gündeme gelmesi karşısında parti ve hükümet sorumlusu bir kişi olarak Şükrü Kaya bu açıklamaları yapmış ve kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Genel sekreterin uyarıları kamuoyundaki tartışmaların alevlenmesini önlemek açısından yararlı olmuştur.

1938 yılına girerken en yoğun çalışmaları yapan Halkevleri arasında Ankara, Artvin, Balıkesir, Bartın, Bursa, Denizli, Beyoğlu, Diyarbakır, İzmit, İzmir, Elazığ, Eminönü, İnegöl, Manisa, Mersin, Samsun, Zonguldak bulunuyordu. Bunlara ek olarak Erzurum, Erzincan, Edirne, Konya, Eskişehir, Çankırı, Çorum, Amasya, Tokat, Bilecik Halkevleri de belirli alanlarda başarılı çalışmalar yapan kuruluşlar olarak önplanda geliyorlardı.[78] Sayılarının artmasından hem genel etkinlik hemde belirli alanlardaki çalışmalar açısından Halkevleri arasında bir rekabet ortamı doğmuştu. Artık her şube diğerlerinden daha etkin olacak ve ülke çapında ses getirebilecek büyük çaplı araştırmalar ve çalışmalar ardında koşuyordu. Mustafa Kemal artık yaşamının son yılında bir amacının daha gerçekleştiğini görüyor ve yurt düzeyinde estirilen Halkevi havasından mutlu oluyordu. Kemalist devrimin halk okulları olarak devrim ilkeleri doğrultusunda çalışan Halkevleri, cumhuriyetin onbeşinci yılında yeni bir toplum yaratabilmenin gururu ve onuru içinde geleceğe dönük çalışmalarını yönlendiriyorlardı. Türk basını artık

Halkevi çalışmalarına daha geniş yer veriyor, ülkede canlılığın simgesi gene Halkevleri oluyordu.

Cumhuriyet devletinin giderek artan dışilişkileri nedeniyle Türkiye'ye bir çok yabancı devlet adamları geliyorlardı. Özellikle Atatürk ile tanışmak ve konuşmak olanağını yakalayabilmek için Türkiye'ye gelenlerin sayısı fazla idi. Bu yabancı konuklara hem ülkemiz gezdiriliyor hem de yapılan yenilikler ve devrimler konusunda bilgiler veriliyordu. Başkent Ankara'ya gelenlerin çoğu bir kez Ankara Halkevinde bir geceye katılıyor ve Halkevleri hakkında genel bir bilgiye sahip oluyorlardı. Batılı devlet adamları ve diplomatlar Halkevleri ile yönetim açısından ilgilenirken, üçüncü dünya ülkeleri bu başarılı yaygın eğitim modelinin kendi ülkelerinde uygulanabilirliğini düşünüyorlardı. Bu nedenle gerek Atatürk'e gerekse üst düzey yöneticilere Halkevleri ile ilgili bir çok soru yöneltiliyor ve alınan bilgilere göre yabancı ülkelerde bazı denemeler gündeme geliyordu. 1938 yılının Mayıs ayında ülkemizi ziyaret eden Irak heyeti Halkevleri denemesi ile yakından ilgileniyor, gezip gördükleri şubelerde notlar alıyorlardı. Irak'ta da gençliği ve halkı yetiştirmek için bir arayışın bulunduğunu bu açıdan Halkevleri deneyinin çok olumlu bir örnek oluşturduğunu söylüyorlardı. Türkiye'yi tanımağa başlayan yabancıların ilk gözüne çarpan canlılıkların başında yer alan Halkevleri uygulaması artık yabancı devlet açısından da olumlu bir örnek olarak görülüyor ve kendi ülkelerine benzeri bir modelin aktarılmasına çalışılıyordu.[79] Önemi dış çevrelerde de artan Halkevlerinin Türk devriminin en önemli simgelerinden birisi düzeyine geldiği anlaşılıyordu. Yabancıların Halkevlerine ilgisi arttıkça bu kuruluşlara içerideki saygı

daha da yükseliyor, saygınlık ortamında yürütülen çalışmalar daha da etkinlik kazanıyorlardı.

Parti genel merkezi yurt düzeyinde parti şubelerine genelgeler gönderdiği kadar benzeri bir uygulamayı da Halkevleri için de yapıyordu. Halkevlerinin yıldönümü kutlamaları, bazı konularda kitap alınması ve aldırılan kitapların Halkevi kitaplıklarına dağıtılması, spor çalışmalarının yeniden düzenlenmesi ve programlanması, belirli kampanyalar için afiş ve benzeri pankartların hazırlanıp çevrede astırılması, partinin hazırladığı yayınların Halkevlerine dağıtılması, belirli dergilere abone olunması, nüfus sayımı ile ilgili çalışmalara katılınması, Türk Tarih ve Dil Kurumu yayınlarının alınması, Tarih ve dil çalışmalarının Dil ve Tarih Kurumunun çalışmaları doğrultusunda yürütülmesi, Bakanlık yayınlarının izlenmesi ve kitaplıklara alınması, Halkevlerinin basım işlerinin yürütülmesi, Kitaplıklara zararlı yayınların alınmaması, Halkevi yayınlarının bilgi için merkez büroya ve Ülkü dergisine gönderilmesi, bazı yabancı eserlerin alınarak kitaplıklara dağıtılması, parti yayınlarının Halkevleri aracılığı ile dağıtımının sağlanması, halk ağzı ile ilgili sözcüklerin Halkevlerince derlenmesi, Halkevleri çalışmalarına Ulus gazetesinde yer verileceği, Halkevleri açılış törenlerinin yeniden düzenlenmesi, Halkevi yönetimlerinin belirlenmesi, Opera ve müzik gruplarının yurt düzeyinde gezileri ve Halkevlerinde verecekleri konserler gibi genel yönetim ve düzenleme ile ilgili olan konuları Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliği ayrı ayrı genelgelerle bütün örgüte bildiriyordu.[80]

Merkezden yönetim ilkesi çerçevesinde örgütlenen Halkevleri için böylesine bir yönlendirme işlevi

gerekiyordu. Yurt düzeyinde bütün köşelere kadar yayılan bir örgütten çelişkili ve çatlak sesler çıkmaması için o dönemin koşullarında merkez bürosu hem yönetici hem de yönlendirici bir görev yapıyordu. Giderek yayılan ve her köşede örgütlenen Halkevleri gibi geniş bir yapıda tutarlılık sağlamak ve bunu geleceğe dönük yönlendirmek hem devlet hem de hükümet açısından önem taşıyordu. CHP Halkevleri bürosu parti sekreterliğine bağlı olarak bu birliği ve eşgüdümü sağlayabilmenin çabası içindeydi. Devrimin ilkeleri, Atatürkçülük, halka yönelen reformların hepsi bir bütün olarak ele alınıyor ve böylesine bir bütünlük çevçevesinde Halkevlerinin yaygın bir örgüt biçiminde çalışmasına dikkat ediliyordu. Her düşünceden insanın yaşadığı toplum yapısında Halkevlerinin karşıt kesimlerin saptırmalarına veya kışkırtmalarına açık birer alan olmaması için merkez tarafından önlemler geliştiriliyordu. Genelgeler olduğu kadar düzenli olarak belirli aralıklarla gönderilen denetçiler de Halkevleri çalışmalarını dikkatle izliyerek çalışmalar arasında eşgüdümün ve tutarlılığın sağlanmasına çaba gösteriyorlardı. Alınan kitaplardan, yapılan çalışmaların ayrıntılarına kadar gönderilen genelgeler hep bu doğrultuda idi. Kemalist devrimin ideolojik tutarlılığı Halkevleri aracılığı ile kitlelere böylesine disiplinli bir çalışmayla aktarılabilirdi.

1938 yılında 42 Halkevi daha açılıyordu. Yüzbinin üzerinde bir gönüllü ordusu ile çalışmalar yürütülüyor, her ay yeni yeni etkinlikler uygulama alanında canlandırılıyordu. Şubelerin hazırladıkları programlar merkez bürosunun genel planları ile bağdaştırılıyor ve kısa dönemli toplum kalkınması amaçları çerçevesinde yürütme alanına getiriliyorlardı. Ülke kalkınması yolunda artık 209 kale tek bir bütün olarak savaşım-

larını sürdürüyorlardı. Bu yılın ilk altı aylık döneminde Manisa, Adana, Artvin ve Ödemiş Halkevleri en yoğun çalışmaları yapıyorlardı. Buldukları yeni yöntemler ve elde ettikleri olumlu sonuçlarla bu Halkevleri diğerlerinin önüne çıkıyorlardı.[81] Onların bu başarıları diğerlerine örnek oluyor ve özendiriyordu.

Atatürk yaşamı boyunca bir çok eserinin başarıya ulaştığını gördüğü için mutluydu. Kendisine sorulan bir soruda "mutluyum, çünkü başardım" demektedir. O'nun başardığı eserleri içinde Halkevleri de önemli bir yere sahip bulunuyordu. Devlet işlerinden zaman buldukça Halkevlerine gider ve oralardaki çalışmaları izlerdi. Bazan Çankaya köşkünden sessizce çıkarak Ankara Halkevine gider ve oradaki çalışmaları izlerdi. "Nerede bir Halkevi sahnesi varsa orada gerçek Türk tiyatrosu vardır" diye düşünen ulusal önder yaşamının her döneminde savunduğu ilkelerin Halkevleri aracılığı ile topluma yayılmasına ve çağdaş uygarlık yolunda modern bir devlet ve toplum yaratabilmenin arayışı içindeydi. Halkevleri de onun bu arayışlarının ve yeni denemelerinin sonucudur. Halkevlerinin ilk altı yıllık çalışma dönemini görebilen devrimin cumhurbaşkanı 10 Kasım 1938 de gözlerini kapadığı zaman ülke çapında bütün Halkevleri ayağa kalkmıştı. Devrimin önderi için saygı günleri ve törenleri birbiri ardınca her köşede Halkevlerince yapılıyordu. Atatürk'ün ölümü üzerine onun yerine geçen devrimin başbakanı İsmet İnönü hükümet ile durumu görüştükten sonra bir kararname yayınlıyordu. 15.11.1938 tarihli bu kararnameye göre, Atatürk'ün cenaze töreni sırasında resmi daireler ve okullar kapatılacak, bayraklar yarıya indirilecek, bir ay süre ile bütün yemekler iptal edilecektir. Kararnamenin en son ve önemli maddesine göre ise merkezden belir-

lenecek programlar çerçevesinde il ve ilçe merkezlerinde cenaze merasiminin yapıldığı gün Atatürk'ün anısına saygı törenleri yapılacak ve Halkevlerinde Büyük Önder'in yaşamı ile devrimleri hakkında söylevler düzenlenecektir. Resmi Gazetenin 16 Teşrinisani 1938 tarihli sayısında yayınlanan bu Hükümet kararnamesi doğrultusunda bütün Halkevleri yurt düzeyinde bir Atatürk haftası oluşturdular ve ulusal önderin ulusca anılmasını ve onun anısı önünde saygı ile eğilinmesinin örgütçülüğünü yaptılar. Devletin Atatürk'ün anılması ve ona saygı gösterilmesi ile ilgili ulusal görevi Halkevlerine vermesi de; Halkevlerini halk ile devlet arasındaki yakınlaşmayı sağlayan bir ulusal kurum olarak gördüğünün en büyük göstergesi idi. Atatürk Atatürkçülüğün toplumsal kaleleri olan Halkevlerinde anılıyordu.

1938 yılında Halkevi çalışmaları sayısal olarak değerlendirildiği zaman ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Erkek üye sayısı 130 bin, kadın üye sayısı 6215, verilen konferans 2727, verilen dersler 18314, yapılan köy gezileri 1279, açılan sergi 267, sinema gösterisi 1760, temsil gecesi 1730, konser gecesi 1420, kitap sayısı 286 bin, okuyucu sayısı ise 2 milyon. Bu rakamlar Halkevlerinin giderek artan ve etkinliğini yükselten çalışmalarını gösteren en açık kanıtlar olarak ortaya çıkıyordu.[82] Konferanslara 832 bin kişi geliyor, filmleri ise 805 bin kişi izliyordu. Konferans başına 340, film başına ise 490 izleyici düşüyordu. Okuyucu ve kitap sayısı arasındaki oranlamaya göre de Halkevi kitaplıklarındaki her kitap hiç olmazsa 7-8 kez yerinden oynamış oluyordu. Üye sayısı 50 bin kişi daha artarken Halkevleri bir başarılı çalışma yılını daha geride bırakıyordu. Bu arada, köye daha fazla ulaşmak isteyen Halkevlerinin çevre köylerde oluşturdukları Köy

okuma odalarının sayıları da 50 yi geçiyor ve artık kırsal kesime ulaşabilmek açısından yeni tür bir örgütlenmenin zorunlu olduğu kesinlik kazanıyordu.

Atatürk'ün ölümünden sonra girilen 1939 yılı Halkevleri için yeni bir atılım döneminin başlangıç yılı olmuştur. Uzun hazırlıklar sonucunda bu yıl 19 Şubat 1939 tarihinde 158 yeni Halkevi daha açılıyordu.[83] Ankara Halkevi bu yılki yıldönümünde Halkevlerinin tüm yayınlarını bir sergi ile konuklara sergiliyordu. Toplam altı yıl içinde üç bin sayfanın üzerinde bir yayını gerçekleştiren Halkevleri derleme çalışmalarını böylece kamuoyunun dikkatine sunuyordu. Genel merkez yayın organı olarak çıkarılan Ülkü Dergisi 72. sayıya ulaşırken bir milyona yakın tiraj yapmıştı. Ayrıca dergiye ek olarak 8 cilt kitap yayınlanıyor ve bunlardan yüzbinin üzerinde bir sayı şubelere dağıtılıyordu. Halkevleri yurt düzeyinde yayınladıkları yüzlerce ciltlik kitap ve diğer yayınlarla toplum düzeyinde çalışmalarını yansıtıyorlardı. 1939 yılı yayın çalışmaları açısından Halkevlerinde bir aşama olmuştur. Yayıncılığın yanısıra konferanslara da daha fazla önem veriliyor ve bu kez Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri için seri konferanslar düzenliyordu. Merkezden belirli bir program çerçevesinde düzenlenen konferans programı ülkenin önde gelen bilim ve kültür adamlarınca yürütülüyor ve konuşmacılar değişik Halkevlerine giderek uzmanı oldukları konularda halkı aydınlatmağa çalışıyorlardı. Politikadan edebiyata, tarımdan tarihe, arkeolojiden sağlığa kadar çok çeşitli konularda düzenlenen konferanslar aydınlatıcı olduğu kadar Halkevlerinde bilgi düzeyinin yükselmesine de katkıda bulunuyorlardı. Büyük kent Halkevleri bu tür konferansların düzenlenmesinde önceliğe sahiptiler. Önemli bilim adamları her köşeye gideme-

diklerinden büyük kent Halkevlerinde konuşma yapmağa öncelik veriyorlar ve programlar buna göre düzenleniyordu. Artık Halkevlerinde düşünce düzeyini yükseltmenin zamanı gelmişti. Cumhuriyet Halk Partisi halk için seri konferansları düzenlerken bu temelden hareket ediyordu.

Halkevlerinin sayısı 367'yi bulmuştu. Artık her yerleşme merkezi kendi Halkevine sahip olabilmek için seferber olmuştu. Ya devletin veya belediyenin ya da zengin kişilerin katkıları ile sağlanan binalarda Halkevi kurulması için başvuru sayısı günden güne artıyordu. Milli Şef olarak yeni cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü de Halkevlerini yakından izliyor ve fırsat buldukça çalışmalarına katılıyordu. 24 Mart 1939 günü Ankara Halkevindeki toplantıya katılan Cumhurbaşkanı İnönü Halkevlerinin çalışmaları ile ilgili olarak verilen bilgileri dinledikten sonra yaptığı konuşmada, artık ülkede yetişmiş insanlardan Halkevı çalışmalarına katılmaları için geniş oranda hizmet istenmesi gerektiğini vurgulamıştır.[84] Cumhurbaşkanı seçildikten sonra İsmet İnönü'nün ilk üç yıldönümünde Halkevleri için yaptığı konuşmalar yayınlanarak Halkevlerine yeniden dağıtılmış ve devlet başkanının Halkevleri konusundaki düşünceleri birer yolgösterici olarak benimsenmiştir. Halkevlerinin siyasal bir kuruluş değil ama Türk devriminin sosyal ve kültürel örgütlenmeleri olduğunu belirten İsmet İnönü'nün Halkevciliğe önem veren konuşmaları Halkevciliğin içeriğinin belirlenmesi açısından yararlı olmuştur.

Kırsal kesime yönelik çalışmalarda köylülerin ilgisi Halkevlerine arttıkça, köylerde sürekli bir çalışma düzeni kurulması gereksinmesi doğmuş, büyük Halkevleri artık yavaş yavaş çevre köylerde kendile-

rine bağlı olarak okuma odaları oluşturmuşlardır. Özellikle kitaplıklarda artan kitap sayısı okuma hevesi yaratmış ve yeni okuma yazma öğrenen köylülerin ayağına okuma odaları aracılığı ile kitap götürülmüştür. Her Halkevinde kesinlikle bir kitaplık bulunması gerekirken artan gereksinmeler sonucunda ortaya çıkan okuma odaları aracılığı ile bu kitaplıkların sayıları artmıştır. Son yıllarda kitap sayısı dört misli artmasına karşın okuyucu sayısı bunun çok üstünde sayılara ulaşmıştı. Halka daha çok sokulan ve onun okuması için kolaylık sağlayan okuma odalarının sayıları arttıkça okur sayısında da gözle görülür bir düzeyde yükselme oldu. Dışarıdan bağış olarak veya alım ile sağlanan kitapların yanısıra Halkevlerinin yayınladığı dergiler, broşürler ve kitaplarda okuma alanında yeni bir canlılık yaratıyordu. Özellikle bazı Halkevlerinin kendi yörelerinin tarihi, kültürü ve gelenekleri ile ilgili olarak yayınladıkları derlemeler veya araştırmalar yöre halkının kendisini tanımasına yardımcı oluyor ve kendini tanımak çabası içinde, kişilerin hevesle devreye girmesiyle kitaplıklar ve okuma odaları dolup dolup taşıyordu.[85] Okuyan ve düşünen bir toplum yaratma çabası içindeki Halkevleri diğer etkinliklerinin yanısıra kitaplıklar ve okuma odaları ile de hedeflerine biraz daha yaklaşıyorlardı. Halkevlerinin kitaplık ve yayın kolları geleceğe dönük önemli bir birikim yaratılmasının temellerini atıyorlardı. Okuma odalarının giderek daha da genişlemesi beraberinde Halkodaları düzenlemesini de getirecekti.

Halkevlerine artan ilgi binaların ve çalışma koşullarının yetersiz düzeyde kalmasına yolaçınca bu kez de Halkevlerinin yeni binalara kavuşturulması konusu gündeme geliyordu. Her Halkevi kendi çevresine göre yönlenmek ve çevrenin gereksinmelerini

karşılayabilecek bir yapıya sahip olmak zorunda idi. Bu açıdan da Halkevi binaları önem kazanıyordu. Çalışmaları çok genişleyen eski ve büyük Halkevlerinin yeni binalara geçme zamanı gelmişti. Arsa ve projesini hazırlayan bölgeler yeni bina için merkeze geliyorlar ve parti merkezinden yeni bir yapı talep ediyorlardı. İstekler üzerine Bayındırlık Bakanlığı projeler bölümü Halkevlerinin kullanımı için yeni projeler hazırlayabiliyordu. Halkevlerinin ana statüsü ve çalışma düzeni gözönünde bulundurularak hazırlanan projelerde, başkan ve yönetim kurulu ile beraber her kol için ayrı çalışma bürosu oluyor ve bunun yanısıra kurslar için dershaneler, konferans ve konserler için büyük salonlar, tiyatro sahnesi ve sinema için makine odası gibi bölümlere yer veriliyordu. Salonlar altı katta yer alırken, idari bölümler bütünüyle üst katta konumlandırılıyordu. Genelde Halkevi binaları için düşünülen projeler bu doğrultuda idi. Ne var ki, bazan il yönetimleri veya belediyeler kendi bölgelerindeki eski tarihi ve büyük binaları da Halkevlerine ayırabiliyorlar ve bu binaları Halkevine çeviriyorlardı.(86) Ülkü Dergisinin 77. ve 78. sayılarında Çorlu ve İsparta Halkevleri için hazırlanmış projeler ayrıntılı açıklamaları ile yayınlanarak diğer Halkevlerinin dikkatine sunuluyordu. Tüm yönetim birimleri ve her türlü kültürel etkinliğe elverişli olabilecek salonları ile Halkevi projesinin diğer şubelerce de örnek alınmasında yarar vardı. Ancak bu yoldan Halkevi binaları daha elverişli yapılara dönüştürülebilirdi. Ulusal kültür merkezleri olarak yurt düzeyinde örgütlenecek Halkevlerinin Türk toplumunun tüm gereksinmelerini karşılayabilecek biçimde yapılanması gerekiyordu. Çalışmaların yoğunlaşması ve çeşitlilik kazanması ile beraber Halkevleri de artık kendi binalarının modelini

geliştirmek durumunda idi. Yabancı ülkelerdeki halk okullarının, kültür merkezlerinin, köy veya halkevlerinin yapılaşma yönünde geliştirdikleri arayışlar ve örnekler Bayındırlık Bakanlığı'nın proje bölümünde inceleniyor ve Halkevi çalışmalarının gereklerine göre modeller geliştiriliyordu. Arazi ve bölge koşullarına göre farklılıklar gösteren projeler merkez büro aracılığı ile Halkevlerine gönderiliyordu. Değişen toplumun yeni kurumları olan Halkevlerini yeni binalarına kavuşturmak ve yeterli desteği sağlamak artık geri dönülemiyecek bir ulusal görev olmuştu. Hükümet tarihsel değeri olan binaların korunmasına da önem verirken bunların Halkevi biçiminde çalışmasını da destekliyordu. Ulusal kültür yuvaları olan Halkevlerinin yeni geliştirilmiş yapılarda olduğu kadar tarihsel zenginliğin kalıcı eserleri olan binalarda da çalışmaları kültürel misyonları açısından yararlı olacaktı. Önemli olan geçmişin kültürel birikimi ile günün etkinliklerini birleştirebilmekti.

Halkevlerinin çalışmaları giderek büyük boyutlara ulaşınca iç basının yanısıra dış basında da yansımalar görülmeğe başlandı. 30 Temmuz 1939 tarihli Figaro gazetesinde Halkevleri ile ilgili bir makale yayınlandı. Fransa'nın önde gelen düşünce gazetesi olan Figaro'nun Halkevleri deneyine yer vermesi konunun uluslararası platformda tartışmaya sunulmasını sağladı. Figaro'da yayınlana bu yazıya göre; Cumhuriyet Halk Partisi ülke çapında elde ettiği başarıları halk kütlelerine mal etmeği hedefliyordu. Türk halkına yeni bir toplum modelini benimsettirebilmek için yapılan atılımlar birbirini izledi ve 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin üçüncü büyük kongresinde Halkevlerinin kurulması kararı alındı. Amacı vatandaşların bilgilerini, zevk ve yetenek-

lerini yükseltmek olan bu kuruma halkın gösterdiği geniş ilgi Halkevlerinin sayısının kısa zamanda 14 den 367 ye ulaşmasına neden olmuştur. 1938 senesinde Halkevlerinde verilen dersleri, kurs ve konferansları yaklaşık olarak 8 milyon insan izlemiştir. Her Halkevini bulunduğu yerin parti yöneticilerinden birisi yönetmektedir. Parti üyesi olsun veya olmasın her vatandaş istediği zaman Halkevine girebilir veya üye olabilir. Üyeler bir ödenti ödemek zorunda değillerdir. Her halkevinde birbiriyle bağlantılı olarak çalışan 9 ayrı kol bulunmaktadır. Her vatandaş eğilim ve yeteneklerine göre istediği kollardan birisine üye olabilir. Halkevleri kendi kitaplıklarının yanısıra birçok köyde de okuma salonları oluşturmuşlardır. İki milyondan fazla insan bu kitaplıklardan yararlanmaktadır. Her türlü baskı ve zoru benimsemeyen halk kitlelerinin eğitimi ve yetiştirilmesi çok önemli bir iştir. Halkevlerinin bu alanda yaptıkları ve yöntemlerinin başarısı ve yararlılığı kesindir. Gündelik işlerin yanısıra halk kitleleri Halkevlerinde her türlü dersleri görmekte ve aydınlanarak çalışmalarını sördürmektedir. Figaro'nun bu yazısı üzerine Halkevlerine olan ilgi dış dünyada da artmış ve bazı yabancı uzmanlar Halkevlerinin çalışmalarını yerinde izleyebilmek ve incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye gelmişlerdir.

Ülke düzeyinde Halkevi çalışmalarının yarattığı olumlu rüzgarla köylerde de örgütlenme gereksinmesini yaratmış ve birçok Halkevi civar köylerde okuma odaları biçiminde yan örgütler oluşturmak zorunda kalmışlardı. Bu gibi gereksinmelerin giderek artması ve merkezi zorlaması karşısında parti yönetimi durumu değerlendirerek Halkevlerinin yeni tür bir örgütlenmeğe gitmesine ve köylerde de Halkodaları biçiminde yan şubeler açılmasına karar aldı. 1 Haziran

1939 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin beşinci büyük kongresinde Halkodalarının kurulması kararı alındı. Bu karar üzerine Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlık Divanı bir genelge yayınlayarak Halkodalarının kurulması ile ilgili prensipleri örgüte bildirdi. Halkevi artık nüfusu kalabalık olan yerlerde açılacak, küçük yerler ve kırsal bölgelerde ise Halkodaları biçiminde bir örgütlenme yöntemi izlenecekti.

Cumhuriyet Halk Partisi beşinci büyük kurultayının ana statüde kabul ettiği değişiklik üzerine, ülke düzeyinde Halkevlerinin yanısıra Halkodaları da kurulmağa başlandı. Halkodaları kuruluş ve yönetim açısından Halkevlerinden farkı olmayan bir yapıda düşünülmüşlerdi. Ne var ki, kuruluşları Halkevlerine oranla daha kolay biçimde düşünülmüştü. Cumhuriyetin onaltıncı yılında Halkodaları örgütlenmesiyle beraber Kemalist yönetim artık köylere kadar gidebiliyordu. Köylerin kırsal yapılarına uygun düşecek biçimde düşünülen Halkodaları köylü halkın geleneklerine uygun biçimde geliştirilecekti. Kırsal kesimin konukseverliği artık Halkodalarında yoğunlaşacaktı. Köy halkının her gün toplandığı, kendi sorunlarını konuştuğu Halkodalarında konuklar da ağırlanacaktı. Halkevi çalışmaları gezginci kültür ve sanat adamları veya gruplarca kırsal kesimin insanına tanıştırılacaktı. Köyün ve köylünün günlük işlerinin görülmesi, kent ile bağlantının sağlanması Halkodaları için birinci iş olarak ortaya çıkıyordu. Maddi olanaklar çerçevesinde vatandaşın kültür düzeyini yükseltmeğe çalışan devlet artık Halkevlerinin yanısıra Halkodalarından da yararlanabilecekti. Cumhurbaşkanının yanısıra devletin önde gelen bütün yöneticileri Halkevlerini gezerek yapılanları yerinde görmekte ve incelemelerini sürdürmektedirler. Halkodaları devletin yöneticilerinin halk

ile birlikte olabilecekleri ve ülke sorunlarını konuşabilecekleri yeni merkezler olarak belirmişti.

Kurultay kararından sonra Parti merkezi Halkodaları ile ilgili bir ana statü belirleyerek bunu bir genelge ile örgüte gönderdi. Bu statüye göre, Halkodaları tıpkı Halkevleri gibi cumhuriyetin temel ilkeleri doğrultusunda çalışacak kültür kuruluşları olacaktır. Halkodaları da Halkevleri gibi her yurttaşa açık olacak ve parti üyeliği aranmayacaktır. Ancak yönetici olabilmek için parti üyeliği koşulu aranacaktır. Halkevi açılması için yeterli koşulların oluşmadığı yerlerde Halkodaları açılacaktır. Bir yerde Halkodasının açılabilmesi için orada en az 50 üyenin bulunması, bir toplantı salonu ile okuma odasının ve odayı yönetecek bir yıllık bütçenin oluşturulması önkoşuldur. Okuma odasının bulunamadığı yerlerde toplantı salonunun bir kısmı okuma odasına dönüştürülecektir. Halkodalarının açılma kararı ve yönetimi parti genel yönetiminin gerekli malzemenin sağlanması ise o bölge parti şubesinin görevidir. Bir yerde Halkodası kurulması istendiği zaman parti örgütü genel merkeze başvuruyu yapar, durumu parti yetkilileri yerinde incelerler ve onların verecekleri raporlara göre o bölgede Halkodası açılmasına karar verilir. Açılmasına karar verilen Halkodaları Halkevlerinin yıldönümlerinde özel törenlerle açılırlar. Parti ilkelerine aykırı olmayan bütün dernekler Halkodalarında toplantılar düzenleyebilirler. Halkodalarının çalışmaları derin bir arkadaşlık ortamı içinde yürütülür. Her Halkodasında 3-7 kişilik yönetim kurulları bulunur. Üyeler yeniden seçilebilirler. Başkanı yönetim kurulu kendi arasından seçer. Her Halkodasının içinde bir okuma odası bulunur. Kültürel çalışmaların yanısıra sosyal amaçlı toplantılar da düzenlenebilir. Halkodalarının temiz ve

düzenli bir toplantı yeri olmaları ana esastır. Okuma kısmında tüm gazete ve dergiler bulundurulacaktır. Halkı ilgilendiren yararlı konular üzerindeki konuşmalar düzenlemek, yerli oyunlar ve geleneksel kültür değerlerinin işlendiği özel günler ve gösteriler düzenlemek, yerli malların sergilendiği etkinliklere öncelik tanımak, ulusal bayramlar ve spor gösterileri düzenlemek, parti merkezinin direktifleri doğrultusunda istenen çalışmaları yürütmek Halkodalarının görevleri olarak ana statüde belirlenmişti. Atatürk devrimlerinin halka götürülmesi ve halk ile devrim ilkelerinin kaynaştırılmasında, Halkodaları da Halkevleri gibi çalışmalar yapacaklardı. Her Halkodası Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere her yıl iki kez çalışma raporlarını genel merkez bürosuna gönderecekti.[88]

1940 yılının yıldönümü bütün Halkevlerinde 25 Şubat 1940 günü kutlandı. Ankara Halkevinde düzenlenen törene cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de geldi ve yeni 6 Halkevi ile 140 Halkodasının açılışı kutlandı. Törende yönetim adına Başbakan Refik Saydam bir konuşma yaptı. Sekizinci yıldönümü konuşmasında Refik Saydam; yeniden açılan Halkevi ve Halkodaları ile ülke çapında 520 merkezde Halkevcilik heyecanının yükseldiğini, Halkevlerinin ulusal heyecanı halk kitlelerine taşıdığını, bu yıl açılan Halkodaları ile devrimin ışığının köylere kadar ulaşacağını, Halkevlerinin hizmetleri ile birer kültür kaynağı ve halk üniversitesi adayı olduğunu, olanakları sınırlı olan yerleri Halkevleri hizmetlerinden yoksun bırakmamak için Halkodalarının ülke çapında hızla örgütleneceğini, Halkevleri ile Halkodaları arasında yapı ve amaç bakımından hiç bir ayırım olmadığını ve ikisinin aynı amaç için ortaya çıktığını, Halkevlerinin büyük çoğunluğunun amaçları doğrultusunda çok etkin çalıştıklarını

ve yönetimin bu durumdan son derece mutlu olduğunu, bazı Halkevlerinin ise çevre koşullarının yetersizliği nedeniyle beklenen çalışmaları yapamadıklarını, yönetimin bu konunun üzerine giderek bu gibi Halkevlerine yardımcı olacaklarını, Halkevlerinin çalışmalarından bütün devlet memurlarının, yetkililerin ve aydınların sorumlu olduğunu ve bu nedenle herkesin sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğini, yönetimin Halkevlerini Türk aydınlarına ve Türk insanına güvenerek açtığını ve herkesin toplumsal sorumluluklarını bilmesi gerektiğini, Türk aydını ve yetkilileri halkın içine girerek sorumluluklarının gereğini yapmalarının beklendiğini, devlet ve partinin Türk insanına bu konularda yardımcı olmağa hazır bulunduğunu, her alanda dünyaya örnek atılımlar yapan Türk ulusunun Halkevleri atılımında da çok başarılı sonuçlar elde edeceğini yetkili bir kişi olarak belirtti. Başbakanın bu konuşmasından sonra ülkenin değişik yörelerinde 140 Halkodası ile 6 yeni Halkevinin açılışları yapıldı.(89)

1940 yılının ilk aylarında Halkevi çalışmalarına bakıldığında, sosyal yardım etkinliklerinin ön sırada yer aldığı görülmektedir. Kelkitçayı yöresindeki deprem sonucunda yardım gereksinmesi içinde bulunan çevre halkının yanına Halkevleri koşmuş ve gerekenleri yapmışlardır. Yıkılan evlerde kalanlara yatacak yer sağlanmış, yaralılar hastahanelere taşınmış, bölge halkının diğer gereksinmeleri karşılanmıştır. Halkevlerinin sosyal yardım kolları böylesine doğal afetler için daha hazırlıklı bir düzene girmişler ve ülkenin her yanında doğal afetlere karşı hazırlıklı olan bir yapıya geçmişlerdir. Bu yılın başındaki depremler Halkevlerinin bu yönden kendisini yenilemesine daha ye-

terli bir duruma gelmelerine yol açmıştır. Halkevi ve odalarında sosyal yardım kolları düzenledikleri toplantılarda bölge halkının her türlü doğal afet benzeri olaylara karşı hazırlıklı olabilmeleri için yeni tür çalışmalara girmişlerdir. Bu sıralarda sosyal yardım konusu önplana geçince diğer Halkevleri de aynı kolda etkin çalışmalara yönelmişlerdir. İstanbul Halkevleri bölgedeki yoksul halkı giyindirirken, Van Halkevi bölge köylerinde aşı kampanyası başlatmış ve ilaç dağıtmıştır. İzmir Halkevi ise 60 doktorun katıldığı bir kampanya ile köyleri tarayarak hastalara yardımcı olmuştur. Karaman Halkevi okul çocuklarına defter ve kalem dağıtırken, Gerze Halkevi hasta köylülerin kontrollerini yaptırıyor. Kadıköy Halkevi ise binlerce kilo yiyecek maddesini yoksulara dağıtıyordu.[90] Büyük kentlerdeki Halkevleri ise çocuklarla yakından ilgileniyorlar bazı yerlerde ana okuları oluşturulurken, diğer bazılarında ise çocuklara spor eğitimi verilmeğe çalışılıyordu. Nazilli Halkevi hasta tedavi programı ile kamuoyunda iyi bir isime sahip olurken Düzce Halkevi yoksulları giydiriyordu. Bu arada devletin konuya önemle eğilmesi nedeniyle Halkevleri sakatlar konusu ile yakından ilgileniyor ve çevredeki sakatların sorunları gündeme getiriliyordu. Sosyal yardım kampanyası içinde Aydın ve Bursa Halkevleri de aktif yer alıyorlar, Aydın Halkevi öğrencilere okuma malzemesi dağıtırken, Bursa Halkevi yoksullara yardım yapıyordu. Bolu Halkevi ise köyleri tek tek dolaşarak isteyene ilaç dağıtıyordu. Sosyal yardım çalışmaları için de sağlık konusuna en önde yer veriliyor ve halk sağlığı çalışmaları ülkemizde ilk kez Halkevleri aracılığı ile başlatılıyordu. Gezici sağlık ekiplerinin yanısıra bazı Halkevleri de civar köylerde Sağlık ocağı, halk polikliniği gibi düzenlemeler gidiyorlar ve halkın gereksin-

melerine daha örgütlü olarak karşılayabilmenin yollarını araştırıyorlardı. Biga ve Bandırma Halkevleri halk sağlığı konusunda böylesine sürekli bir yapının oluşturulmasında başı çekiyorlar ve diğer Halkevleri için örnek polikilinikler açıyorlardı. 1940 yılındaki kampanyadan sonra sosyal yardım Halkevleri çalışmalarında başlıca ağırlığı olan bir etkinlik alanı olarak önem kazanıyordu.

1940'ların son aylarında, Sandıklı Halkevi köylerde hasta tedavisi yaptırıyor, Kütahya Halkevi cezaevinde kurslar açıyor, Salihli Halkevi hasta köylüleri hastahaneye yatırıyor, Sinop Halkevi kazaya uğrayan Kızılırmak Vapuru'ndaki yolculara yardım malzemesi sağlıyor, Eleşkirt Halkevi yoksullara para yardımında bulunuyor, Ergani Halkevi halk sağlığı kontrolu yaptırıyor, Dinar Halkevi yoksullara yardım kampanyası açıyor, Karadeniz Ereğlisi Halkevi yoksul öğrencilere malzeme sağlıyor, Kırşehir Halkevi hastaları doktora gösteriyor, Kınık Halkevi köylülere ilaç dağıtıyor, Adana Halkevi işçilere yardım sağlıyor, Zonguldak Halkevi köy köy sağlık çalışmaları yapıyor, Uşak Halkevi yoksulara para yardımı yapıyordu. Bunun gibi diğer bütün Halkevlerinde de 1940 yılından başlayarak sosyal yardım çalışmaları sayısal olarak artış gösteriyordu. [91]

1940 yılında 379 Halkevi ve 141 Halkodası Atatürk ilkeleri doğrultusunda bir bütün olarak çalışırlarken, altı aylık çalışma raporları partinin merkez bürosuna gönderiliyor ve bu raporlardaki bilgiler ile parti görevlilerinin verdikleri raporlar karşılaştırılarak sayısal değerlendirmeler yapılıyordu. Halkevi ve Halkodalarının ne tür çalışmalar yaptıkları hangisinde hangi kolların aktif olduğu, hangisinde hangi çalışmalara

yer verildiği, hangi kolların çalışamadığı istatistik bilgiler olarak işlenmiştir.[92] Halkevi başkanlarının ve yöneticilerinin nereden geldiği hangi mesleklere mensup oldukları, yaş ve cinsiyetleri bile raporlar taranarak istatistik bilgiler biçiminde işlenmiştir. Türkiye'nin Halkevleri örgütlenmesi açısından haritaları çıkarılarak nerelerde Halkevi ve Halkodaları bulunduğu haritalarla belirlenmiştir. Halkevi ve Halkodası sayısı yüzlerin üzerinde artınca bu tür sayısal değerlendirmelerde bütünü kapsayan çalışmalar eskisi gibi düzenli olarak yapılamamış, elde edilebilen ve genel merkeze ulaşan raporlar üzerinde sayısal değerlendirmelere gidilmiştir. Ne var ki, şube sayısı artınca bu tür değerlendirmeler de yeterli olmamıştır. 1940 yılı ile ilgili olarak ilk altı aylık 308 ve ikinci altı aylık 201 rapor değerlendirildikten sonra çalışmalarla ilgili şu sayılar ortaya çıkmıştır. 2835 konferans verilmiş ve bir milyondan fazla kişi bunları dinlemiştir. Türkçe, yabancı dil, biçki-dikiş, Müzik, resim, heykel, çiçekcilik, muhasebe, motorculuk, daktilo gibi çeşitli kurslar açılmış 34672 kişi yetiştirilmiştir.[93] Kitap sayısı 349093'e ulaşırken okuyucu sayısı da 2 milyonu geçmiştir. 38 Halkevinde sinema salonu açılmış ve düzenli film gösterileri düzenlenmiştir. Her Halkevi bir sinema makinesi edinme çabası içine girmiş ve film ile eğitim ağırlık kazanmağa başlamıştır. Düzenli olarak dergi yayınlayan Halkevi sayısı 26'yı bulmuştur.

1940 yılı Halkevleri çalışmaları açısından bir başka yönü ile de önemli bir aşama oluyordu. Bu yıl içinde yapılan parti toplantılarında Halkevlerinin çalışmaları yeniden değerlendiriliyor ve buna dayanılarak önemli kararlar alınıyordu. Halkevleri ile ilgili olarak yeni düzenlemelere gidilirken parti programı ve cum-

huriyet ilkeleri doğrultusunda yeni bir çalışma yönergesi hazırlanarak örgüte gönderiliyordu.[94] CHP genel yönetim kurulunca 20 Nisan 1940 tarihinde ki toplantıda benimsenen bu yeni çalışma yönergesi Halkevleri ve Halkodaları için yeni bir çalışma düzeninin kurucusu oluyordu. Halkevlerinin ilk ana statüsü 73 maddeden oluşuyordu. 34 maddesi yönetimle, 39 maddesi de çalışmalarla ilgiliydi. Bazı maddelerde her ikisini içine alıyordu. Parti yönetim kurulu statü yerine örgüt ve çalışma düzeni ile ilgili olarak iki ana statü hazırlamıştır. Genişleyen Halkevi çalışmaları nedeniyle örgüt statüsü 34 den 65 e, çalışma statüsü de 39 dan 121 e çıkarılmıştır. İlk yıl otuz bin kişinin üye olduğu Halkevleri sekizinci yılda on misli artarak üçyüzbinden fazla üyeye sahip bulunan büyük bir örgüt düzeyine geliyordu. Örgütün genişlemesi yapıda bazı değişiklikleri zorunlu kılıyordu. Sekiz yıllık deneylerden yararlanılarak örgütün ve çalışmaların aksayan yanlarının yeniden ele alınması ve bunların giderilmesini sağlayacak statü değişikliklerinin yapılması gerekiyordu. Kurulan Danışma Kurulunda konular ve sorunlar uzun boylu incelendikten sonra hazırlanan taslak parti yönetim kurulunun önüne getirilmiştir.[95] Büyük ve etkin Halkevlerinin görüşleri alınarak, parti denetçilerinin raporları ve uzmanların görüşlerine önem verilerek Halkevlerinin daha verimli çalışabilmesinin yolları araştırılıyordu.

Halkevlerinin belirli bir merkezden yönetilmesi veya kendi başlarına özgür çalışmaları konusu yeni düzenlemede en çok tartışılan konu oluyordu. Yeni statüye göre, Halkevlerinin kendilerine bildirilen ana düzenlemeler dışında kendi çalışmalarını yürütmeleri özgür bırakılmıştır. Her Halkevi ana statünün kural-

larına uyarak kendi istediği biçimde örgütlenebilir veya çalışabilirdi. Halkevlerinin kendi insiyatifi ile çalışan birer halk kuruluşu olmasında ısrar edilirken toplumun kendini yönetmesi amaçlanıyordu. Halkevleri nin çalışmalarını yeterli bulmayanlar ise merkezden yönetimi zorunlu görüyorlardı. Toplumsal çevreleri harekete geçirmek amaçlandığından Halkevlerinin giderek daha bağımsız çalışmaları ilke olarak benimseniyordu.

Halkevlerinin kol ve şube yapıları da değiştiriliyordu. Öncelikle dil ve edebiyata daha fazla ağırlık vermek üzere, tarih çalışmaları bu koldan alınarak müze ve sergi kolu ile birleştiriliyordu. Böylece ülkenin zengin kültür ve tarih zenginliği müzecilik çalışmaları ile bağdaştırılarak değerlendirilecekti. Tarihsel eserlerin sergileneceği müzeciliği tarih çalışmaları dışında düşünebilmek zaten olanaksızdı. Halkevleri kollarının daha etkin çalışmaları doğrultusunda yeni ve olumlu bir adım daha atılıyordu. Kemalist devrimin tarih, dil ve kültür konularına verdiği önem açısından düşünüldüğünde böylesine bir yeni çalışma düzenine gereksinme vardı.

Halkevlerinin çalışmaları arttıkça parasal gereksinmeleri daha da artıyordu ve böylece maddi kaynak bulma sorunu giderek büyüyordu. Yeni düzenlemeye göre ise, il, nahiye ve köy parti yönetimleri arasında Halkevi başkanlığının gerektirdiği işleri yapabilecek birisi bulunmadığı takdirde İl parti örgütüne başvurulur ve partinin İl yönetimince uygun görülecek kişiler bu görevlere getirilirler. Böylece uzak köşelerde kurulan Halkevi ve Halkodalarına yönetici bulma sorunu çözülecekti. Yeni düzenlemede Halkevleri çalışma-

ları ile ilgili disiplin konusu da gündeme getirilmiş ve yeni hükümler getirilmiştir. Ulusal dernek ve kuruluşların Halkevi salonlarından yararlanabilmeleri olanağı sağlanmış, Halkevlerinin birer konukevi olmasına izin vermeyen düzenlemeler yapılmıştır. Mal varlığının korunması için yeni ilke getirilmiş, Halkevi lokallerinin içkili salonlara dönüşmemesi için bazı önlemler alınmıştır. Halkevi düzenini bozan suçlar ve bunların cezaları belirlenmiş, disiplin açısından İl parti yönetimlerinin yetkili olmaları benimsenmiştir.

Kolların çalışmaları ve içeriği açısından da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Tarih çalışmalarının müze koluna aktarılmasıyla dil ve edebiyat kolu daha rahat bir çalışma ortamına kavuşmuştur. Konferansların halkı doğrudan ilgilendirecek konularda olması, her konferansın önceden yazılı olarak hazırlanması ve Halkevi yönetimince incelenmesi, iyi konferansçı yetiştirilmesi için ilgili adların raporlarda belirtilmesi, öz Türkçe söz ve kavramların araştırılıp derlenmesi, Türkçenin gramerinin incelenmesi ve toplanan malzeme ile sözlüklerin yayınlanması, öz Türkçe konusunda çalışma yapmak ve sevgisinin topluma yayılmasına yardımcı olmak, Türk edebiyatını araştırmak ve gelişmesine yardımcı olmak, genel toplantılar ile edebiyat çalışmalarını yaygınlaştırmak, Türk büyüklerini anmak, Halkevi dergilerini çıkarmak ve yayınları yönetmek, gibi görevler dil ve edebiyat kollarına veriliyordu.[96] Güzel sanatlar kolu ise müzik, resim, heykel, mimarlık ve diğer sanat alanları ile uğraşacaktı. Ulusal müziğin çağdaş tekniklerle işlenmesi, koro ve orkestralar kurulması, ulusal müzik değerlerinin derlenmesi müzik kurslarının açılması, resim sergilerinin düzenlenmesi, resim yarışmaları düzenlen-

mesi, fotoğraf sanatının desteklenmesi; bu kolun görevleri arasında yer alıyordu. Temsil şubesi ise; Halkevlerinde bir canlanma yaratmak, tiyatro eğitimi ve kursları düzenlemek, iyi hatip yetiştirmek, piyeslerde kadın rollerini öne çıkarmak, sinema çalışmaları yapmak, yerli eserlere öncelik vermek gibi işlevlere sahip olacaktı. Spor şubesi, jimnastik, güreş, cirit, boks, eksrim, deniz sporu, dağcılık, kayak, avcılık, bisiklet sporlarının yanısıra geziler ve toplu ziyaretler de düzenleyecekti. Sosyal yardım kolları ise hayır dernekleri gibi çalışarak, kimsesizlere sahip çıkacak yoksullara yardım edecek, işsizlere iş bulacak, cezaevlerine yardımcı olacak, halk sağlığı için çalışmalar yapacak ve polikilinikler kuracak ve bütün bunları yapabilmek için gelir sağlayacaktı.

Halk dersaneleri ve kurslar kolu; halkın yetişmesi için her türlü kursları açacaktı, Türkçe okuma ve yazma kurslarına öncelik verecekti, belirli bilim dallarının yaygınlık kazanması için kurslar düzenleyecekti. Halkevleri binaları elverişli olmazsa daha geniş ve uygun yerlerde halk eğitimi çalışmaları yürütülecekti. Laboratuvarlar açılacak ve el sanatlarının gelişmesi desteklenecekti. Kitaplık ve yayın kolları ise önceliği kitaplıkların geliştirilmesine verecekti. Halk için yararlı yerli ve yabancı tüm yayınların elde edilmesine çalışılacak, halkın okumasına yardımcı olunacak, okuma odaları açılarak halkın ayağına kitap götürülecekti. Kitap sergileri düzenlenerek yeni yayınlar tanıtılacak, Halkevlerinin bütün yayın işlerini bu kol yürütecekti. Köycülük kolu ise köy ve kent arasında bağlantıları kuracak köylü ve kentli halk arasında kaynaşmayı sağlayacaktı. Köylerin geliştirilmesi ve güzelleştirilmesi ile köy

bölgelerinin sorunlarına sahip çıkılması da bu kolun görevleri arasında yer alıyordu. Köylünün yaşam düzeyinin yükseltilmesi için gereken önlemlerin alınması gene bu kolun görevleri arasında yer alıyordu. Köy öğretmenlerine sahip çıkılması ve onlarla beraber çalışmalar yürütülmesi gerekiyordu. Gezici sergilerle yerli malları ve diğer malzemeler köylük alanlara götürülecek ve kırsal kesim insanının bilgi ve görgüsünün artırılmasına çalışılacaktı. Tarih ve müze kolu; ulusal tarih araştırmaları yapacak, geçmişin birikimi üzerine incelemeler yürütecek, bilgi ve malzeme toplayacak, bölgedeki tarihsel eser ve kalıntılara sahip çıkarak bunların araştırılması ile tanıtılması çalışmalarını yapacaktı. Halkın geleneksel değerleri ve folklor araştırmalarını da, bu kol yürütecek Halkevinde bölge folkloru ile ilgili olarak düzenli bir arşiv kuracaktı.

Yeni statüye göre bir yerde Halkevi kurulabilmesi için en az üç kolun örgütlenmesi tamamlanmalıydı. Halkevi açılamayan yerlerdeki Halkevi hizmetleri en yakın şube tarafından yürütülecekti. Halka dönük, şenlik, panayır, festival gibi geniş çaplı düzenlemeler yaparak kitlelerin canlandırılmasına katkıda bulunulacaktı. Şubeler en az üç kişilik yönetim kurulları ile kolları harekete geçireceklerdi. Ayrıca her Halkevi içinde bulunduğu koşullara göre kol yönetimlerine bağlı olarak çalışacak özel uzmanlık komiteleri kurabilecekti. Halkevi çalışmalarını sınırlamamak ve önünü açık tutabilmek amacıyla böylesine uzmanlık kurullarına Halkevi çatısı altında yer verilmiştir. Kol çalışmalarının yetersiz kaldığı veya uzmanlık birikimi ile desteklenmesi gerektiği yerlerde her Halkevinin böylesine uzmanlık kurullarının oluşturulmasına hakları vardı. Statü değişikliği bu açıdan

da Halkevlerine çalışma kolaylığı getiriyordu. Önemli olan halkın ve toplumun gereksinmelerini karşılayabilecek çalışmaların Halkevleri çatısı altında örgütlenebilmesi ve böylece kitlelerle gereksinmeleri doğrultusunda kaynaşmanın sağlanabilmesiydi.

Yeni statü ile Halkevleri için asgari bir çalışma planı düzenlenmesi zorunluluğu getiriliyordu. En az üç kolda örgütlenecek olan şubeler kolların çalışması için her yıl düzenli biçimde asgari bir çalışma programı düzenleyerek merkez büroya göndermek zorunda idiler. Bina, kadro ve para gibi bir Halkevinde bulunması gereken başlıca koşullardan birisi de asgari çalışma planı idi. Planda Halkevinin dokuz kolunun çalışmalarını içerecek biçimde bölümler olacak ve şubeler bütün kollarını çalıştırabilmenin yollarını arayacaklardı. Eğer bazı kollar oluşturulamamışsa bunlara düşen görevleri Halkevi şubesi adına diğer kollar üstlenecek ve asgari çalışma programının aksamadan yürütülmesine dikkat edeceklerdi. [97]

30 Eylül 1940 tarihinde ise Cumhuriyet Halk Partisi genel yönetim kurulu yeni bir yönerge kabul ederek, örgütlenme kurulmamış olan illerdeki Halkevleri ve Odaları için bir denetim düzeni oluşturuyordu. [98] Parti genel başkanlık divanınca da onaylanan bu düzenlemeye göre, parti örgütlenmesi kurulmamış olan illerde parti deneticilikleri kurulmuştur. Genel başkanlık divanının kararı ile buralara atama yapılacaktır. Elazığ, Tunceli, Bingöl, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Ağrı, gibi daha çok Doğu Anadolu illerine yönelik olan bu düzenleme ile doğu illerine parti görevlileri atandı. Bunlar yılda en az iki kez Halkevlerini denetimden geçiriyorlardı. Parti denetici-

lerinin yılda en az altı ay kendi bölgelerinde bulunmaları zorunlu idi. Parti deneticileri gerek görürlerse Halkevi yönetim kurullarına başkanlık edebiliyorlardı Parti görevlilerinin görevleri Halkevlerinin en yararlı biçimde çalışabilmelerini sağlayabilmekti. Koşullarla yetinmemek ve daha iyi çalışma ortamı yaratmak Halkevlerinin ana görevlerinden birisiydi. Bu nedenle parti deneticileri Halkevlerini yakından izleyecek ve onların koşullarını yakından tanıyarak daha iyi çalışabilmelerinin yollarını arayacaktı. Halkevlerinin yönetim kurullarının halk nazarındaki düzeyi, yerel yöneticilerle Halkevi yönetimi ilişkisi, şubelerin gereksinmeler doğrultusunda kurulup kurulmadıkları, üyeler arasında kadın ve erkek oranına dikkat edilip edilmediği, yönetim kurulu ile kol yönetimlerinin belirli bir uyum içinde çalışıp çalışmadıkları, gelir sorunun bütçe ve yönetmelikler çerçevesinde izlenip izlenmediği, zorunlu defter ve kayıtların tutulup tutulmadığı, binanın gereksinmeleri karşılayıp karşılamadığı, çalışmaların yönetmeliklere uygun olup olmadığı, kol çalışmalarının ana ilkelere göre olup olmadığı, kitaplıkların düzenli bir çalışma içinde olup olmadığı, dil ve edebiyat çalışmalarına önem verilip verilmediği, Halkevleri dışında bölgedeki örgütlenme ve çalışma durumu, gibi konular parti deneticilerinin ilgilenip izleyerek merkeze rapor edecekleri konulardı. Böylece, Cumhuriyet Halk Partisi örgütlenme ile ulaşamadığı yurt köşelerinde Halkevleri ile yeni bir canlılık yaratmak ve parti ilkeleri doğrultusunda o bölgelerin halkına ulaşabilmenin çabası içine giriyordu.

1940 yılındaki Halkevleri çalışmaları içinde Halkodalarının da giderek artan bir ağırlığı olmuştur. Bu yıl içinde 141 Halkodası tam anlamıyla kurularak çalış-

malar içinde olmuştur. Halkodaları özellikle köylerde üye kampanyasına girişmişler ve 14.000 civarında köylüyü üye yapmışlardır. Halkodalarının çalışmaları toplam 700 bine yakın insana ulaşmış ve onlara Halkevcilik amacının ışığını götürmüştür. Halkodaları 1940 yılı içinde 1264 konferans, 3242 konuşma, 419 temsil, 145 aile toplantısı, 127 sergi düzenlemiştir. Halkodalarındaki kitaplıklarda kitap sayısı artırılarak 16.120 rakamına ulaşılmış ve kitap okuyan insan sayısı ise 96.017 olmuştur. Halkodaları daha işin başında olmalarına karşın bu düzeyde çalışmalarını yürütmeleri yurt düzeyinde yeni Halkodalarının açılması için elverişli bir ortam yaratmıştır.[99]

1941 yılına girerken ise, Pınarbaşı ve Hereke'de yeni Halkevleri açılıyor ve Daday ile Mucur'daki Halkodaları da Halkevlerine dönüştürülüyordu. Ayrıca yeni olarak 60 Halkodası kuruluyor ve toplam sayı olarak Halkevlerinde 383 e, Halkodalarında ise 198 e ulaşılıyordu. Yeni düzenlemeden sonra artık Halkevi ve Halkodası kuruluşunda daha fazla dikkat ediliyor ve sıkı incelemelerden sonra yeni şube açılmasına izin veriliyordu. Bölgelerin koşulları yeterince değerlendirilmeden yeni şube açılması artık eskisi gibi sözkonusu olamıyordu. On yıla yaklaşan süre içindeki başarılı çalışmalar ülkenin her yerinden Halkevi ve Halkodası açılması konusunda yeni istekler getiriyor ve parti merkezi bunları artık daha fazla incelemek zorunda kalıyordu.

1941 yılının Şubat ayında Ankara Halkevi açmış olduğu resim ve heykel yarışması sonucunda gelen eserlerin büyük bir sergisini açıyordu. Türk plastik sanatlar dünyasının önde gelen adlarından oluşan se-

çici kurul bu sergiye girecek eserleri belirleyerek belirli bir düzeyin üzerinde bir sergilemenin gerçekleşmesine yardımcı oluyorlardı. Resim ve Heykelin yanısıra fotoğraf sanatında benzer bir yarışma açılıyor ve bu yarışma sonucunda da bir sergi açılıyordu. Eserleri sergilemeye değer bulunanlar derece alarak ile beraber açılan ortak sergiye katılıyorlardı. Ankara Halkevinde büyük bir törenle açılan sergi daha sonra diğer Halkevlerine gönderilerek Anadolu halkına gösteriliyordu.[100] Nafi Atuf Kansu ve Ferit Celal Güven gibi dönemin önde gelen yöneticilerinin önayak oldukları bu yarışmalar yurt düzeyinde sanata ve kültüre olan sevginin yeşermesine ve genç kuçakların sanata doğru yönlenmesine önemli yardımı olmuştur. Ankara Halkevinin bütün Türkiye'ye dönük olarak düzenlediği bu yarışmaların seçici kurullarında; Vedat Nedim Tör, Burhan Belge, Suut Kemal Yetkin, Eşref Üren, Arif Kaptan, gibi sanat dünyasının tanınmış adları da yer alıyorlardı. Ankara Halkevinin açmış olduğu bu tür yarışmalara diğer Halkevleri de yardımcı oluyorlar ve kendi bölgelerinden seçtikleri eserleri yarışma için Ankaraya gönderiyorlardı.

Dokuzuncu yılında Halkevlerinde temsil çalışmaları da gelişiyor ve çeşitlilik kazanarak öne çıkıyordu. Tiyatronun yanısıra, çeşitli gösteriler, kukla ve karagöz gibi oyunlar da izleyicilere sunuluyordu. Ülkede radyo sayısı çok az olduğundan ikiyüz civarında Halkevi radyo ve gramofon alarak halka bunları dinleyebileceği geceler düzenliyorlardı. Devletin ve partinin aracı olduğu filimler için özel gösteriler düzenleniyor ve tiyatronun yanısıra sinemaya da ağırlık veriliyordu. Başarılı tiyatro ekipleri kuran Halkevleri çeşitli turneler düzenleyerek gezginci tiyatronun

olumlu örneklerini veriyorlardı. 1940 yılı içinde ikibine yakın eser sergilenirken bir milyona yakın seyirciye tiyatro olayı götürülüyordu.

Sayıları 379'u bulan Halkevlerinden 270'inde sosyal yardım kolu örgütleniyor, toplum kalkınmasının ülkemizdeki ilk örneklerini veriyorlardı. Devlet ve hükümetin de desteği ile yardıma gereksinmesi olan halk kesimlerinin yanına ilk olarak Halkevleri koşuyor ve onların sorunlarına sahip çıkarak gereksinmelerini karşılıyorlardı. Devletin sosyal hizmet ve sağlık örgütlerinin zayıf kalması nedeniyle aradaki boşluğu Halkevleri kapatmağa çalışıyor, devlet ile vatandaş arasında bir bağ kuruyordu. Son bir yıl içinde Halkevleri yoksul vatandaşlara 60 ton yiyecek, 38 bin adet giyecek, 40 ton yakacak, dağıtıyor, 45 bin hastanın kontrolunu sağlıyor, 12 bin hastaya ilaç dağıtıyor, 33 bin kişiye de çeşitli nedenlerle yardım sağlıyordu. Gene bu yıl içerisinde köycülük çalışmaları yeniden yoğunlaştırılıyor ve 379 Halkevinden 317'sinde beklenenin üzerinde bir sonuç alınıyordu. Köycülük kolları sosyal yardım kolları ile işbirliğine giderek kırsal kesim insanına Halkevlerinin kucak açmasını gerçekleştiriyorlardı. Bir yıl içinde ikibine yakın köy gezisine 154 bin kişi katılıyor ve kentlilerin köyü tanımasına olanak yaratılıyordu.[101] Gene bu yıl içinde 240 yeni halk dersanesi açılıyor ve 15 bine yakın vatandaşa okuma yazma öğretiliyordu. Okuma yazmanın yanısıra diğer sanat ve kültür alanlarındaki kurslara da halk dersanelerinde bölgesel gereksinmelere ve isteklere göre yer veriliyordu. Bir yıl içerisinde çeşitli kurslardan yetişenlerin sayısı 40 bin rakamını buluyordu.

1941 yılı içinde Halkevleri etkinlikleri içinde Ankara Halkevinin düzenlediği Namık Kemal gecesi

önem kazanıyordu. Yüzüncü doğum yıldönümü nedeniyle bütün Türkiye'de anılması kararlaştırılan Namık Kemal için Ankara Halkevi örnek bir gece düzenliyor ve bu büyük Türk düşünürünün önemini belirten çeşitli konuşmalar yapılıyordu. Milli Eğitim Bakanlığı müsteşarı İhsan Sungu ile Dışişleri müsteşarı Numan Menemencioğlu'nun konuşmalarından sonra Behçet Kemal Çağlar, Namık Kemal için yazdığı şiiri okuyor ve diğer konuşmacılardan sonra gece sona eriyordu. Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistre" adlı eseri sahneleniyordu. Ankara Halkevinin bu töreni ile beraber çeşitli Halkevleri de Namık Kemal'i anma programları düzenleyerek bu büyük düşünür ve sanat adamını halka tanıttılar.(102)

1942 yılı Halkevlerinin 10. kuruluş yılı oluyordu. Onuncu yıl olması nedeniyle Ankara başta olmak üzere bir çok Halkevinde büyük kutlama törenleri hazırlandı. Ankara Halkevinde düzenlenen törende Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri bir kez daha Halkevleri ile amaçlanan hedefleri belirtiyor ve on yıl içinde yapılan çalışmaları özetliyordu. Halkevlerinin vatandaşların biraraya gelerek ülke sorunlarını beraberce düşündükleri, birbirleri ile söyleştikleri, birbirlerini yetiştirdikleri, herkesin toplum için bir şeyler yaptığı ulusal kültür merkezleri olduğu bir kez daha dile getiriliyordu. Türk ulusunun bu kadar kısa bir zaman içinde ulusal birlik ve beraberlik ortamı içinde biraraya gelmesinde Halkevlerinin oynadığı önemli rol bir kez daha dile getiriliyordu. Bütün vatandaşların ortak malı olan Halkevlerinde toplumsal başarı sahneleniyordu.(103) Yurt düzeyinde kültür ve güzel sanatlar aracılığı ile halka ulaşmak ve devrimin ilkeleri doğrultusunda yeniden kaynaşmış bir kitle

yaratmak kolay değildi. Halkevleri böylesine zor bir görevi başarmıştı. Vatandaşların bildiklerini ve yapabildiklerini başkalarına anlatma yeri olan Halkevlerinin sayıları arttıkça toplum içinde çeşitli kesimlerin birbirlerini anlayabilmeleri daha da kolaylaşmış ve toplumsal kopukluklar yavaş yavaş giderilebilmiştir.

Ulusal varlığın yeniden örülmesinde görev üstlenen Halkevlerinin onuncu yılı, yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. On yıllık geçmişi bir bütün olarak değerlendiren Halkevleri bürosu onuncu yılda bir kitap yayınlayarak on yılın değerlendirmesini yapmıştır. Halkevlerinden gelen altı aylık raporların değerlendirilmesiyle elde edilen sayıların istatistik işlemleri yapılmış ve grafikler biçiminde Halkevi çalışmaları ortaya konarak şubelere dağıtılmıştır.[103] Geçmiş on yılın sayısal değerlendirilmesi yapılarak Halkevlerinin genel tablosu ortaya çıkarılıyor ve gelecekteki çalışmalara katkıda bulunacak bazı veriler elde edilmeğe çalışılıyordu. Bu yapıttaki grafikler, kitabımızın sonundaki ekler bölümüne bir fikir vermeleri açısından alındığından burada üzerlerinde durulmayacaktır.

1942 yılında Kırıkkale, Doğubeyazıt ve Londra da yeni Halkevleri açılıyor, Karacabey, Bozkır ve Hadım Halkodaları ise Halkevlerine dönüştürülüyordu. Ayrıca 22 yerleşim yerinde yeni Halkodası açılıyordu. Böylece Halkevlerinin sayısı 389'a, Halkodalarının ki ise 217'ye çıkıyordu. Böylece toplam olarak 606 sayısına ulaşan şubeler ile cumhuriyet yönetimi bütün Türkiye'yi yeni bir kültür ve sosyal çalışma ağı ile örmüş oluyor ve Türk halkını yeniden devrim ilkeleri doğrul-

tusunda örgütlüyordu. Bundan sonra daha da hızlanacak olan şube açma ve örgütlenme çalışmaları beraberinde Halkevleri çalışmalarını da yükseltirken, diğer yandan da siyasal olarak ülke içinde bazı karşıt cereyanların Halkevlerine karşı tutum almalarına yol açıyordu. Halkevlerinin ikinci on yılı bu açıdan ilk on yıldan daha fazla sorunlu geçiyordu.

1942 yılında Halkevleri 10. yıldönümünü kutluyorlardı. 19 Şubat'tan sonra gelen tatil gününe rastlayan 22 Şubat 1942 günü Halkevlerinin yıldönümü töreni Ankara Halkevinde yapılıyordu. Aynı zamanda radyo ile bütün ülkeye de yayınlanan törende Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreteri Fikri Tüzer bir konuşma yapıyordu. Genel sekreter konuşmasında; Halkevlerinin yarattığı ilginin ülke sınırları dışına taşdığını, yabancı uzmanların çalışmaları izlemek üzere ülkemize geldiğini, dışarıya yayılan ilgi nedeniyle Londra da da bir Halkevi açıldığını, Türk ulusunun ulusal geleneklerine ve kültürüne Halkevleri aracılığı ile daha yakından ulaştığını, yurdun her köşesi ile Halkevleri aracılığı ile yakından ilişki kurulabildiğini, her Halkevinin kendi köşesinde bir merkez düzeyine eriştiğini, halka doğru gitmek yerine her zaman halkın içinde olmak ve kaynaşmanın Halkevleri ile gerçekleştirildiğini, on yıl gibi kısa bir zamanda Halkevlerinin kendisinden beklenenin çok üzerinde başarılar elde ettiğini, Halkevleri ile Türk toplumunun sosyal bir kalkınma içine girdiğini, Halkevlerinin halktan aldıklarını gene halka veren kuruluşlar olarak Türk toplumunun birliğini gerçekleştirdiğini, yeni açılan yarışmalar ile Halkevlerinin Türk kültür ve sanatını geliştirecek önemli bir atılım içinde bulunduğunu, tüm aydınlardan ve devlet görevlilerinden

Halkevlerinin çalışmalarına yardımcı olmalarının resmen istendiğini belirterek konuşmasının son kısmında on yıllık çalışmaların sonucunda ortaya çıkan bazı rakamları vermiştir. Buna göre on yıl içinde Halkevlerine gelenlerin sayısı 50 milyonu geçmiştir. Onbinlerce yurttaşa okuma yazma öğretilmiş ve çeşitli kurslarla becerileri geliştirilmiştir. On yıl içinde 25 bin konferans, 15 bin temsil, 10 bin konser, 4 bin ders ve kurs ile 1500 sergi gerçekleştirilmiştir. Bu tür etkinliklerle Kemalist devrimin ilkeleri ve özü kitlelere anlatılmağa çalışılmıştır.(104) Ayrıca yeni açılanlarla beraber Halkevlerinin sayısı 389'a, Halkodalarının sayısı da 217'ye çıkmıştı. Halkevleri bu çalışmaları ile genel sekretere göre Türk ulusunun hizmetinde olduğunu kanıtlamıştır.

Aynı gün, Halkevlerinin yöneticisi Nafi Atuf Kansu da bir konuşma yaparak radyodan şunları söylemiştir. Halkevlerinden sorumlu bir kişi olarak Halkevlerinin vatandaşların kaynaşmalarında önemli bir role sahip olduğunu belirtmiş ve devrimin halkçılık ilkesinin Halkevlerinin çalışmalarına ışık tuttuğunu vurgulamıştır. Atatürk ilkelerine bağlı olarak çalışan Halkevlerinin on yıl içinde ülkede sosyal ve kültürel bir devrimin gerçekleştiricisi olduğunu, Halkevlerinin hizmet için birbirleriyle büyük bir yarış içinde bulunduklarını, ikiyüzbine yakın üyesi ile Halkevlerinin her köşede vatandaşın hizmetinde bulunduğunu, Halkevlerinin yeni Türk yaşamının başlıca temel taşlarından birisi olduğunu, yeni nesilin artık açık havada ve kültür ortamında biraraya geleceğini ve bunu Halkevlerinin sağlayacağını, uygarlık yarışına giren Türk ulusu için Halkevlerinin kutsal bir toplanma merkezi olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır.

Kültür ve sanat dallarında çeşitli yarışmalar düzenleyerek öncü görevini yerine getiren Ankara Halkevi 1942 yılının 19 Mayıs günü yedinci büyük resim sergisi açıyordu. Otuz iki ressam yüzden fazla tablosu ile bu sergide yer alıyorlardı. Eşref Üren, Malik Aksel, Arif Kaptan gibi önemli ressamların da içinde yer aldığı bu sergi plastik sanatlar dünyasının hareketlenmesi açısından önemli bir işlevi yerine getiriyordu. Ankara Halkevi başkanı Ferit Celal Güven sergiyi açış konuşmasında sanatçıları överken aynı zamanda serginin diğer halkevlerine de gönderileceğini dile getiriyordu.[105] Bu sergi ile beraber yaz aylarında diğer Halkevlerinde de yeni yeni sergiler açılıyor ve vatandaşların plastik sanatlara olan ilgileri artırılmağa çalışılıyordu.

1943 yılında açılan yeni şubelerle beraber Halkevlerinin sayıları 405'i buluyordu. Tüm il ve ilçe merkezlerinde Halkevleri kurulurken bazı büyük nahiyelerde de Halkevi oluşturulması yoluna gidiliyordu. En yeni açılanlarla beraber Halkodalarının sayıları ise 360'a çıkıyordu.[106] Hedef ülkenin her köşesinde bir Halkevi veya Halkodası açarak devletin toplumun her insanına ulaşabilmesini sağlamaktı. Ana statü ve genelgelere bağlı kalmak koşulu ile kendi içinde çalışma özgürlüğüne sahip olan Halk evlerinin kendi bölgesinin ve insanlarının sorunlarına öncelikle eğilmesi en doğal bir durum idi. Her Halkevi bulunduğu yerin örgütü olabilmek açısından buna bir bakıma zorunlu görünüyordu. Gençlerin ve halkın değişik kesimlerinin ilgisini çeken konularda bir yıl içinde 3800 konferans düzenlenirken bir milyona yakın dinleyici de gene bir yıl içinde Halkevleri çatısı altında bir şeyler öğrenmeğe geliyordu. 1943 yılında düzenli dergi çıkaran Halkevlerinin sayısı 20'yi buluyor; İstanbul, Kon-

ya, İsparta, Çorum, Bursa, Afyon, Manisa, Adana, İzmir ve Samsun Halkevleri düzenli dergi çıkaran şubelerin başında yer alıyorlardı. Dergiciliğin yanısıra Halkevlerinin yayın çalışmaları da ilerliyor ve daha çok bölge geleneklerinin ve folklorunun derlendiği yapıtlara öncelik veriliyordu. Bunların yanısıra, dil ve edebiyat ile tarih eserleri de önemli sayılarda çıkarılıyorlardı. Genel eserlerin yanısıra en çok yayınlanan kitaplar daha çok tarih ve coğrafya yapıtları oluyordu.

Halkevleri korolarının yanısıra yeni kurulan bando takımları da bu yıl içinde önemli etkinlikler gösteriyordu. Özellikle Tire ve Ayvalık Halkevlerinin bandoları çevrelerinde zevkle izlenen konserler veriyorlardı. Mudanya Halkevi de aynı çizgide giderek sevilen bir bando kuruyordu. Kadıköy Halkevi ise orkestra çalışmaları ile dikkati çekiyor ve İstanbul gibi büyük bir kentte çağdaş müziğin önemli bir uygulayıcısı oluyordu. Koro çalışmalarında Karşıyaka ve Antalya Halkevleri ile beraber Eminönü Halkevi de başarılı bir uygulama gösteriyordu. Ayrıca raks çalışmalarında gene Eminönü Halkevi başı çekiyordu.[107] Halk müziği ve oyunları konusunda ise Halkevleri günden güne daha yoğun çalışmalar içine giriyorlardı. Ankara radyosunda onbeş günde bir yayınlanan "Halkevleri sanat ve folklor" saatleri bu ilginin yayılmasında önemli bir etken oluyordu. Bu radyo saatlerine bazı Halkevleri aktif olarak katılıyor ve kendi yörelerinden derledikleri müzik malzemesini halka radyo aracılığı ile sergiliyorlardı.

1943 yılı temsil etkinlikleri ve tiyatro açısından da Halkevlerinde zengin geçiyordu. Giderek çeşitlilik kazanan temsil etkinlikleri için geleneksel sanatları-

mız olan ortaoyunu, karagöz ve kukla gibi sanat dalları da öne çıkıyordu. Parti genel sekreterliğinin bir sanatçılar kuruluna seçtirerek hazırlattığı eserler Halkevlerine dağıtılıyor ve bunların Halkevlerinde oynanmaları sağlanıyordu. Genel merkezin gönderdiği eserlerle repertuvar zenginleşiyor ve Halkevleri tiyatro alanında daha geniş bir etkinlik gösterebilmek şansına kavuşuyorlardı. İlk zamanlar derme çatma sahnelerde temsil vermek durumunda kalan büyük kent Halkevleri yeni binalarda daha rahat temsiller verme olanağına sahip kılınıyorlardı. Resim ve fotoğraf çalışmaları da temsillerin yanısıra önemseniyor ve programlar da ağırlık kazanıyorlardı. Ankara, İstanbul ve Bursa gibi büyük kentlerden gönderilen sergiler Halkevleri aracılığı ile Anadolu'nun çeşitli köşelerini dolaşıyorlardı. 98 resim ve 71 fotoğrafın yer aldığı büyük bir sergi bu yıl içinde çeşitli Halkevlerinde vatandaşlara gösteriliyordu.

Spor alanındaki çalışmalar kapalı salon yokluğu nedeniyle daha çok açık havada yürütülüyordu. Ankara, Kadıköy ve Eminönü Halkevleri en çok spor etkinlikleri gösteren şubeler oluyorlardı. Ok, cirit, güreş, binicilik ve kılıç kalkan gibi geleneksel sporlara da Halkevleri çatısı altında yer veriliyordu. Sporun ulusal kalkınma yolunda bir dava olarak benimsenmesi Halkevleri aracılığı ile gerçekleşmiştir. Sporun yanısıra sosyal yardım etkinlikleri de göze çarpıyor ve düzenlenen geceler ile gösterilerden elde edilen gelirler çevre halkına sosyal yardım yolu ile aktarılıyordu. Bazı büyük Halkevleri çevrelerindeki köylere yayılarak sosyal yardım çalışmalarında önemli başarılar elde ediyorlardı. Bor Halkevi son yılın en iyi sosyal yardım çalışmasını yapan kuruluş olarak öne geçiyordu.

1943 yılı içinde Halkevleri kitaplıkları için 55 bin kitap alınmıştır. Ankara'dan alınan kitaplar daha sonra şubelerin kitaplıklarına gönderiliyordu. 307 Halkevinden 253'ünde kitaplıklar bilimsel anlamda tasnifli ve düzenli olarak çalışıyordu. Diğer Halkevi kitaplıklarınında bilimsel açıdan düzene konulması için çeşitli uzmanlar yurt düzeyinde şubeleri geziyorlardı. Halkevleri kitaplık ve yayın komiteleri kurarak bu işleri daha düzenli biçimde yürütebilmenin çalışmalarını yapıyorlardı. Kitaplıkların düzeyine göre A, B ve C tipi bir sınıflandırma yapılıyor ve 50'si A, 109'u B ve 1844 ü de C olmak üzere üç tipe ayrılıyordu. Vatandaşın okuma yazma oranını artırmak amacıyla A tipi halk dersaneleri kuruluyor ve bunlar aracılığı ile ülke çapında bir seferberlik yürütülüyordu. Bir yıl içinde önemli miktarda yurttaşa okuma yazma öğretiliyordu. Köycülük kolları artık kendilerine belirli yöreleri seçerek buraları örnek köy düzeyine getirebilmenin çalışmalarını yapıyorlar ve bu doğrultuda deneme girişimlerini sürdürüyorlardı. Partinin son genel kurultayında alınan kararlar doğrultusunda folklor, tarih ve müzecilik kolları derleme işine ağırlık veriyorlardı. Merkez büroda bu konularda kurulan arşiv için Halkevleri ve Halkodalarından sürekli olarak yörelerinden topladıkları malzemeleri göndermeleri isteniyordu. Türk kültür tarihinin yazımında esas olacak folklor ve etnografya malzemesinin Halkevleri arşivinde derlenip toparlanması ülkemizdeki bilimsel çalışmalar açısından da önemli bir aşama olacaktı. Gelecekte bir ulusal müze kurulmasının ilk adımı olarak Halkevleri merkez bürosunda oluşturulan arşiv Halkevleri gibi yaygın bir örgütün katkılarıyla her an genişlemeğe ve ilerlemeğe elverişli bir yapıda idi. Nitekim bu arşivin katkılarıyla Ankara'da ilk olarak "Halkevleri Ulusal giyim sergisi" açılıyordu.

1943 yılı içinde 137 yeni Halkodası daha açılıyordu. Bu yeni açılanların çoğunluğu İzmir ve Manisa gibi Ege illerinin sınırları içinde yer alıyordu. Ege bölgesinin başı çektiği Halkodası açma girişimi zaman içinde Anadolu'nun diğer yörelerine de sıçrıyordu. Gelecekte her köyde bir Halkodası açma hedefi bu açıdan öncülük ediyor ve kısa zamanda Halkodalarında Halkevlerinin sayısına yaklaşıyordu. Öncelikle kitap ve okuma odası etkinlikleri ile köylerde etkin olan Halkodalarında kırsal kesim insanını daha sağlıklı yaşama yöneltecek olan Halk sağlık ocakları uygulamaları da zaman içinde gelişmeler gösteriyordu. Yıl sonunda 405 sayısını bulan Halkevlerinin yanısıra Halkodaları da 360 rakamına ulaşıyordu.

1943 yılında yapılan Halkevleri yıldönümü töreninde konuşan Başbakan Şükrü Saraçoğlu şunları söylemiştir: Halkevleri Cumhuriyetin ve Halk partisinin ilkeleri doğrultusunda kurulmuştur. Atatürk ile başlayan yeni yaşamında Türk ulusu sürekli olarak geleceğe bakmaktadır. Halkevleri bu doğrultuda Türk toplumunun düzeyini yükseltmeğe çalışmaktadır. Türk toplumunun hastalıklarını ortadan kaldıran Halkevleri yaptıkları ile yavaş yavaş hedefine ulaşmaktadır. İç politikamızda devrimin ilkelerini toplum içine yerleştirerek daha büyük mesafeler katedilecektir. İçerideki başarılar dış politikadaki başarıları da beraberinde getirecektir. Halkevlerinin dışarıdaki başarılı görünümü nedeniyle, İngiltere dışişleri bakanı Mr. Eden Halkevlerine üye olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti hem iç hem de dışta barıştan yanadır. Halkevlerinin çalışmaları bu barışçı amaçlar doğrultusunda çok yararlı olmaktadır.[108]

Halkevlerinin kuruluşunun II. yıldönümü basında geniş yankılar uyandırıyor ve o dönemin yazarları

Halkevleri üzerine yazılar kaleme alıyorlardı. Sadri Ertem'e göre, Halkevleri CHP ideallerinin toplum içinde gerçekleştirilmesinin örgütleridir. Bir düşünce ve program çerçevesinde toplanan insanların birşeyler yapabildiği bir ikmal bölüğüdür. Yepyeni bir kültürün yaratılması ve bunun halka mal edilmesi Halkevlerine düşmektedir. CHP yalnızca gündelik politika ile uğraşmamakta ama Türk toplumunun geleceğini de kurmağa çalışmaktadır. Türk devriminin partisi olarak tarihe karşı bu açıdan sorumludur. Partinin planı bu mutlu toplumun temelini kuracaktır. Yarınki Türkiye'nin kişilikli insanını yetiştirmek Türk devriminin başlıca amacıdır ve bunu Halkevleri gerçekleştirecektir.(109) Akşam gazetesinde ise Şevket Rado şunları yazmaktadır: Halkevlerinin çeşitli kolları ayrı ayrı ele alınacak olursa oraları ulus ve vatanseverlik duygularının aşılandığı kutsal ocaklardır. Bilgisizliğe karşı savaş açmış bir okul, halka sanat duygularını aşılayacak bir güzel sanatlar mabedi, Türk dilini halk dehasıyla belirtmeyi görev bilen bir araştırmalar evi, ve yoksulların acısını dindiren bir şefkat yuvası olarak Halkevleri ele alınmaktadır. Ancak ayrı kurumların görebilecekleri bu değerli görevleri yerine getiren Halkevleri bu nedenledir ki devrimin en başarılı kurumları olmaktadır ve halk kitlelerince dolup dolup taşmaktadır. Ülkenin en sıkıntılı zamanlarında Halkevlerinin çalışmaları halkın bir çok sorununu çözdü. Güçlü bir halk örgütü olarak kitlelerin savaş döneminin sıkıntılarından fazla etkilenmemesini sağladı. Türk insanını yalnızlıktan kurtaran Halkevleri gelecekte daha büyük başarılar içinde olacaktır, yeni yeni aşamalar katedecektir.(110)

Halkevleri açısından 1943 yılının belkide en önemli etkinliği yıldönümü töreni ile beraber Ankara Halk-

evinde açılan "Halkevleri Ulusal Giyim Sergisi" idi. Ankara Halkevi'nin girişteki alt kat salonunda açılan sergi, yurdun çeşitli köşelerinden Halkevlerinin gönderdiği folklor ve ulusal giyim örneklerinden oluşturulmuştu. Serginin amacı, folklor ve etnoloji alanında sistematik biçimde çalışarak ulusal değerleri bir kültür birliği içinde birleştirerek yükselmelerini sağlamak anlamında açıklanıyordu.(111) Türk uygarlığının önemli bir kesitini gündeme getiren bu sergi ülke düzeyinde önemli etki yaratmıştı. Ülkenin değişik bölgelerinden alınan giyim örnekleri belirli bir tasnif içinde halka sunuluyordu. Türk giyim sanatı üzerinde yabancıların ve değişik bölgelerin yansımalarının da ele alınarak değerlendirildiği bu sergide Türklerin Asya dönemlerinden Avrupa'da yaşadıkları döneme kadar değişik zamanların gelişmeleri de ele alınıyordu. Osmanlılar döneminde de ele alınan Türk giyimi konusunu Halkevleri aracılığı ile Cumhuriyet rejimi daha geniş boyutta ele alarak inceliyordu. Bir Halk Kültür Sitesinde yer alacak kadar geniş boyutlu hazırlanan bu sergi Halkevlerinin büyük çaplı düzenlemeler yapması açısından bir dönüm noktasını oluşturuyordu. Bu sergiden sonra Türklerin geleneksel giysilerinin derlenmesine çok daha fazla önem verilmiş bazı renkli albümler hazırlanarak Avrupa ülkelerine dağıtılmıştır.

1944 yılında Halkevleri 12. kuruluş yıldönümünü kutluyordu. Halkevlerinin geçmiş yıllardaki çalışmalarını anlatan broşürler izleyicilere dağıtılıyor ve daha sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü karşılanıyordu. Parti genel sekreteri Memduh Şevket Esendal kısa ve özlü bir konuşma yaparak Halkevleri'nin çalışmalarını özetliyor ve gelecekte yapacakları konusunda bilgi veriyordu.(112) Genel sekreterin konuşmasından sonra

Eminönü Halkevi Adnan Saygun'un eseri "Bir Orman Masalı"'nı sahneliyordu. Arif Kaptan'ın dekorlarını yaptığı ve bayan Arzumanova'nın yönettiği eser büyük alkış topluyordu. Daha sonra sahneye Bursa Halkevinin Kılıç kalkan ekibi geliyor ve gösterisini yapıyordu. Ankara Halkevi'nin hazırladığı el işleri sergisi törenden sonra sergi salonunda açılıyordu. Cumuhuriyet Halk Partisi genel sekreteri Memduh Şevket Esendal yaptığı kısa konuşma ile ülke düzeyinde 12 Halkevi ile 143 Halkodasını açıyordu. Halkevlerinin gün geçtikce ilerlediğini ve gelecekte daha da yüksek çalışmalar yapacağını söyleyen Esendal, Atatürk'ün açtığı yolda ilerleyerek yapılanlardan çok daha fazlasını yapacaklarını, şimdiye kadar büyük başarılar ile çalışan Halkevciler ile övündüklerini törene katılan çağrılılara açıklıyordu.

Yeni açılanlarla beraber Halkevleri 406'ya, Halkodaları da 374'e ulaşıyordu. Atatürk Halkçılığının ürünü olarak kurulan bu evlerde artık Türk ulusunun ulusal kültürü yeniden doğuyordu. Halkevleri yöneticilerinden Tahsin Banguoğlu, "Ulus" gazetesinde Halkevlerinin onikinci yıldönümü için şunları yazıyordu: Yeni baştan bir ulusal kültür yaratmak davası içindeyiz. Batı malzemesiyle yeniden bir sınıf kültürü yaratamayız. Yeni Türk kültürü bütün tabakaları aynı cevherden yapılmış yüksek bir halk kültürü olacaktır. Türk devriminin büyük önderleri davayı öncelikle kavramışlar ve gereken adımları atmışlardır. Yeni Türk kültürü bütün insanlarımızın katılımı ile gerçekleşecektir. Halkçılık ilkesi bu görüşün ifade ediliş tarzıdır. Bilginin tüm vatandaşlara dağıtımını üstlenen Cumhuriyet eğitimi de bu görevi üstlenmiştir. Ulusal kültür davamızın karakter verici kurumları Halkev-

leri olmuştur. Onlar bizim gereksinmelerimize göre düşünülmüş ve bizim davamıza hizmet edecek olan ulusal kültür merkezleridir. Devrim partisinin Türk halkına armağan ettiği bu kuruluşlar, tüm zorluklara karşın gene de başarılı olmuşlar ve kitlelerce sevilmişlerdir. Halkevlerinden beklenen eserler de zaman içinde elle tutulur bir duruma gelmiştir. Halkevleri günümüzde ülke sorunları üzerine devlet ile halkın arasında bir haberleşme ve anlaşma merkezleri olmuştur. Halka yayılan faydalı düşüncelerin çoğunluğu Halkevlerinden doğmaktadır. Eski doğu ve yeni batı değerleri arasında bocalayan Türk toplumuna Halkevleri doğru ve kendi malımız olan kültürel değerleri sunacaktır. Halk dili, halk müziği ve yazını Halkevlerinden doğacak ve yaygınlaşacaktır. Türk devriminin en güzel eserlerinden birisi de Halkevleridir. Geleceğin büyük Türk kültürünü yaratmakta bu ulusal kültür ocaklarının büyük payları olacaktır. [113]

1945 yılında Halkevlerinin 13. kuruluş yıldönümü 25 Şubat günü kutlanıyordu. Bu törende konuşan Başbakan Şükrü Saraçoğlu şunları söylüyordu: "Halkevlerinin onüçüncü yıldönümünde, Halkevlerinin gelişmeleri bölgelere göre değişiklikler göstermiştir. Bazı Halkevleri bölgesel koşulların elverişliliği nedeniyle ilerilere gitmişler, böylesine koşulların bulunmadığı yerlerde ise Halkevleri bireysel çabalarla savaşlarını sürdürmüşlerdir. Yapılanlar hiç bir zaman yeterli görülmüyor bu nedenle Halkevlerini her yıl daha gelişmiş görmek amacımızdır. Herşeyden önce ülkenin her köşesinde Halkevlerinin ve Halkodalarının kurulmasına çalışılacaktır. 32 yeni Halkevi daha açılmaktadır. Halkevleri çok taraflı kurumlardır ve her çeşit üyeye sahip olması gerekir. Aksi takdirde kendisinden

beklenen görevleri yerine getiremezler. Birçok köyden Halkodası açma önerisi gelince bunların 2338'i uygun bulundu ve Halkodalarının toplam sayısı 2688'e ulaştı. Bu da yeterli değildir, alınan karara göre en kısa zamanda sayıları 10 bine çıkarılacaktır. Halkodalarının sayıları böylece artınca herkes Halkevleri çalışmalarından yararlanabilecektir. Halkodasında radyo dinlemek, gazete ve kitap okumak ve ülke ile köyün sorunlarını konuşmak üzere toplanılır. Köylerin ulusal günlerini Halkodaları düzenler ve kırsal kesimde ulusal birliğin gerçekleştirilmesine yardımcı olurlar. Halkevlerinin uygun ve elverişli yapılara kavuşmaları çalışmaların ilerlemesi açısından zorunludur. Her Halkevinin tüm kol çalışmalarını yapabileceği salonları ve yerleri olmalıdır. Her Halkevi kültür yolundan ulusal değerlerimizi işleyerek kalkınmamıza yardımcı olacaktır. Aydınlar ulusal kültür kalkınmasının sağlanması için Halkevlerinde çalışmak durumundadırlar. Atatürk'ün çocukları Halkevlerinde çalışmakla yükümlüdürler. Halk partisi Halkevlerinin güzel sanatlar alanında olumlu çalışmalar yapabilmesi için gerekli önlemleri almıştır. Resim yarışmaları açılmış ve öğretici ressamlar Halkevlerini gezerek dersler vermişlerdir. Gelecek yıllarda şiir, mimarlık ve diğer sanat alanlarında da yarışmalar ve benzeri genel düzenlemeler yapılacaktır. Türkiye'deki Halkevleri gibi Londra Halkevi de başarılı çalışmaktadır.[114]

Aynı gün Ankara Halkevi başkanı Ferit Celal Güven de radyoda bir konuşma yaparak Halkevlerinin önemini Türk halkına anlatıyordu. Güven konuşmasında, devrimin halk için kapısını açtığı yuvanın adının Halkevleri olduğunu, kapısının herkese açık olduğunu, tüm kesimlerden ve nesillerden insanların burada toplanarak kaynaştıklarını, isteyenin zamanını

her açıdan değerlendirerek Halkevlerinde geçirebileceğini, isteyenin konuşma dinleyebileceğini, isteyenin kurslara katılabileceğini, dileyenin ise kitap okuyabileceğini, herkesin birbirine karşı saygılı olduğunu ve anlayış içinde bulunduğunu, herkesin istediğini öğrenebileceği veya öğretebileceği bir yuvaya sahip bulunduğunu belirterek, Halkevlerinin yeni Türkiye'nin temel direkleri içinde en önemlisi olduğunu söylemiştir. Geçirilen bunalımlı dönemlerde bütün vatandaşların kafalarını ve karakterlerini düzeltebilecekleri tek yer Halkevleridir. Devrime olan inanç güçlendikçe bütün zorluklar yenilecektir. Yeni bir toplum yaratmak kadar insanı sağlıklı tutan hiç bir şey yoktur. Bağımsızlığını kurtarmış devrin çocukları Halkevlerinde kendi öz evlerini bulacaklardır. Eksikler ve sorunlar için sızlanmak yerine bunların üstünden gelmenin yolları araştırılacaktır. Halkevleri herkesin çoluk ve çocuğu ile, kentlisi ve köylüsü ile herkesin şifa evleridir. Herkesi tembelikten kurtaran ve çalışmaya yönlendiren huzur evleridir buraları.[115] Bu konuşmalardan sonra, Halkevlerinin yıldönümü tüm yurt köşelerinde Halkevlerinin gösterileri ve törenleri ile kutlanıyordu.

Halkodalarının sayılarının binleri bulması Halkevcilik ateşini yurt düzeyinde yayıyordu. Şube sayısının artması etkinliklere giderek yaygınlık kazandırırken, bazı eski Halkevlerindeki çalışmaların konumunu da değiştiriyordu. Artık Halkevciliğin meşalesi binlerce şubede dalgalanıyor ve eski Halkevlerinin öncü konumları giderek geride kalıyordu. Artık her yıldönümünde yapılan Halkevleri kutlama törenleri kanıksanıyor ve eski önemlerini yitiriyordu. Halkevleri ve Halkodaları şube olarak arttıkça Halkevcilik artık yurt düşeyinde etkinliğini düzene koyuyor ve merkezlerdeki eski etkinlik dağılıyordu. Ankara Halkevi'ndeki kutlamalar

şube sayıları arttıkça eski önemlerini yitiriyordu. 1946 yılında demokrasiye geçiş ile beraber zaten devlet yönetimi yavaş yavaş Halkevlerinden uzaklaşıyor ve Halkevleri partinin yan kuruluşları düzeyine geliyordu. Hükümet artık daha yansız davranma zorunda idi. Ülkede tek parti yönetiminin sona ermesiyle beraber Halkevlerinin konumu da tartışma noktasına geliyordu. Eskiden beri Halkevlerine karşı olan tutucu ve sağ kesimler artık seslerini daha gür çıkarabiliyorlar ve eski Türkocaklarının kalıntısı olan bir çizgide Halkevlerine karşı amansız bir savaş açıyorlardı. İkinci dünya savaşı ertesinin dünyaya yayılan demokrasi havası içinde, ulusal şef ve Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti ülkede demokrasiye ve çok partili rejime geçilmesi doğrultusunda ilke kararı alıyorlar ve bu karar yeni partilerin kurulmasıyla beraber uygulama alanına aktarılıyordu. 1946 yılı ülke için yeni bir dönemin başlangıcı olduğu kadar Halkevleri için de bir önemli kavşak noktası oluyordu.

Şubat ayındaki yıldönümü kutlamalarından sonra Halkevleri demokrasinin ilk yılında daha değişik bir çalışma dönemine giriyorlardı. Afyon Halkevi yeni bir seferberlik açarak bölgesinde okuma yazma oranını artırmaya çalışırken, Bitlis ve Bayburt Halkevleri tiyatro oyunlarına ağırlık veriyorlar ve önemli eserleri sahneliyorlardı. Malatya Halkevi ise tiyatro çalışmalarının yanısıra yeni bir sinema salonu kuruyor ve film gösterimine başlıyordu.(116) Halkevlerinin kurucularından Behçet Kemal Çağlar bir yurt gezisine çıkıyor ve Halkevlerinde çeşitli konularda söyleşiler yapıyordu. Konya Halkevi ise Mevlana'ya dönük çalışmalarını artırıyor, yeni kitaplar yayınlıyor ve kente dönük turizm etkinliklerine öncelik veriyordu. İzmir Halkevi yoğun çalışan halk dersanelerinin yanısıra spor çalış-

malarına da ağırlık veriyor ve bölgede çeşitli spor dallarında yarışmalar düzenliyordu. Çarşamba Halkevi sınıfta kalan öğrenciler için yetiştirme kursları açıyor, Ankara Halkevi ise yeni yeni sergiler düzenliyordu. Manisa Halkevi kendi yöresindeki tarih eserleri ile ilgili yapıtlar yayınlıyor, Diyarbakır Halkevi ise Karacadağ adı ile yeni bir dergi çıkarıyordu.[117] 1946 yılı Halkevlerinin değişen siyasal koşullara ayak uydurma çabası içine girdiği ama bu arada olağan etkinliklerini de sürdürdüğü bir yıl olarak geçiyordu.

1946 yılında ülke çapında Halkevlerinin sayıları 45'i, Halkodalarının ise 406'yı bulmuştu. İkisinin toplam sayıları ise 4521'e varmıştı. Halkevlerinin 63'ü ilde, 288'i ilçede, 73'ü bucak merkezlerinde, 28'i köyde, ikisi mahallede biri de yurtdışında Londra'da kurulu bulunuyordu. Halkodalarının 103'ü ilçe, 727'si bucak merkezlerinde, 3206'sı köylerde 30'u da mahallelerde kurulmuştu.[118] Bu kadar değişik yerde, bölgenin yerel koşullarına göre örgütlenen Halkevleri kısa zamanda dört bini aşan bir şube sayısına ulaşmıştı. Vatanın bir çok köşesinden gelen istekler şube sayısını sürekli olarak artırıyordu. Parti merkezinin yeni şube açılması konusunda dikkatli tutumuna karşın, halkın Halkevleri çatısı altında örgütlenme arzusu şube sayısını kendiliğinden artırıyordu.

Halkevlerinin kuruluşunun 15. yıldönümü 23 Şubat 1947 günü gene Ankara Halkevi'nde düzenlenen bir tören ile kutlanıyordu. Bu kez parti adına konuşan genel sekreter Hilmi Uran şunları söylüyordu: Onbeş yıl gibi kısa bir zamanda Halkevlerinin gösterdiği önemli gelişme Türk devriminin feyizli verimini göstermektedir. Halkevleri ve Halkodalarının sayılarının 4633'ü bulması bunun en açık göstergesidir. Atatürk

Halkevlerinin Türk kültürünün güzelliklerini ortaya çıkarsın ve Türk halkına dünya bilgilerini aktarsın diye kurmuştur. Savaş yıllarının zorluklarına karşın geçen yıl için 20 Halkevi binasının yapımı tamamlanmıştır, gelecek yıl da 25 bina daha yapılacaktır. Halkevleri devrimin gerçek bekçileri olduğu kadar ulusal yaşamın gelişmesi için gerekli olan kurumlardır. Halkevlerinin gereken halk terbiyesini çevreye verebilmesi için en az bir toplanma salonu, kitaplık ve sanat kollarından birisini oluşturması gerekmektedir. Halkevleri halkın öz değerlerini çevreye tanıtırken okumuş kesimleri her geçen gün daha çok kucaklamaktadır. Halkevlerinin gerekli malzemelerinin sağlanmasında önemli güçlükler vardır ama gene de bunların çoğunluğu sağlanmıştır. Halkevlerinde açılan kurslar ile vatandaşlarımızın çoğunluğu bir çok konuda eğitilmektedir. Bu yıl yeniden açılan 100 Halkodası ile beraber Halkevleri ve Halkodalarının sayıları 4633'e ulaşmıştır.

Halkevleri yöneticilerinden Tahsin Banguoğlu da aynı gün Ankara Radyosunda şu konuşmayı yaparak tüm Halkevcilere seslenmiştir: "Yurdun her köşesinde bayram içindeyiz. Halkevleri çatısı altında ulusun bütünlüğünü ve kardeşliğini yaşıyoruz. Yeni yetişen nesillerin ve gençlerin başarılarını izliyoruz. Atatürk'ten armağan olan Halkevleri savaş yıllarının bütün güçlüklerine karşın kent ve kasabalarımızda gelişmelerini sürdürmüştür. İnsanlarımız bu merkezlerde uygarlığın ürünlerinden yararlanmaktadırlar. Yeni yapılan Halkevleri binalarının ülkemizin çeşitli köşelerinde yükselmesi ile beraber Halkevleri çok daha ilerilere gidecektir. Halkevleri ve odaları vatandaşlarımıza her açıdan yardımcı olabilmek için çaba gösteriyorlar. Halkevlerinin kitaplıkları her gün dolup dolup taş-

maktadır. Okumaya meraklı milyonlarca yurttaş yaratıldı. Halkevlerindeki güzel sanatlar hareketi beklenenden iyi sonuçlar verdi. Şimdi iyi derecede sanatçılar, orkestralar ve tiyatro grupları vardır. Halkevleri Türk tarihi ve kültürü ile ilgili olarak önemli araştırmalar da yapmaktadırlar. Toplumun değişik kesimlerinden gelen insanların birarada olması toplumsal anlaşmayı sağlamaktadır. Aydınlar ve halk karşılıklı olarak birbirlerine Halkevleri çatısı altında çok şeyler öğretmektedirler. Halkevlerindeki çalışmalardan ulusal kültürümüz ve dünya görüşümüz ortaya çıkacaktır."(119)

1947 yılının Nisan ayında Ankara'nın iki ilçesinde düzenlenen spor şenlikleri dikkati çekiyordu. Kızılcahamam ilçesinde hazırlanan güreş karşılaşmalarına Anadolu'nun önde gelen güreşçileri katılarak yarışmışlardır. Civar köylerin topluca katıldığı bu gösteriler kendiliğinden bir halk şenliğine dönüşmüştü. Çubuk ilçesinde ise Türklerin geleneksel sporları arasında önemli bir yere sahip olan cirit yarışmaları düzenleniyordu. Çubuk Halkodası'nın öncülüğünde düzenlenen bu gösterilere katılım beklenenin üzerinde oluyor ve yarışlar büyük ilgi görüyordu.(120) Bu iki Halkevinin spor çalışmalarının da gösterdiği gibi halkın geleneksel spor dallarına büyük ilgisi vardı ve bu ilgi örgütlenmeyi bekliyordu. Aynı ay içinde Ankara Halkevi yepyeni bir çalışma başlatıyor ve satranç kursları açıyordu. Ankara Halkevinin başlattığı bu çalışma daha sonraları bazı büyük kent Halkevlerine de yayılıyordu.

Aynı yılın Mayıs ayı ise birçok Halkevinin çalışmaları ile dolu geçiyordu. Bursa Halkevi kupa maçları düzenliyor, klasik müzik konseri yapıyor ve köy bayramı düzenleyerek bölgesel bir canlılık yaratıyor-

du. Üsküdar ve Kartal Halkevleri spor çalışmalarına ağırlık veriyor. İnegöl Halkevi ise bando ve caz konserleri düzenliyordu. İnegöl Halkevi aynı zamanda motorculuk kursu düzenleyerek gençlere yeni bir meslek öğretiyordu. Isparta Halkevi halk sağlığı çalışmalarına ağırlık vermekte ve parasız ilaç dağıtmakta ayrıca sosyal yardım kolu köy gezileri düzenleyerek halk sağlığı çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Aynı günlerde Şişli Halkevi İstanbul'da bir tiyatro şenliği düzenleyerek önemli bir kültürel canlılık yaratıyordu. Sarıkamış Halkevi bir cirit atma yarışması düzenlerken, Bergama Halkevi de geleneksel bir düzene kavuşturmağa çalıştığı Bergama Kermesini başlatıyordu. Ankara Halkevi ise satranç turnuvası, köy ve toprak bayramı ile beraber çeşitli yeni kurslar açıyor ve her hafta düzenli olarak konferanslar sunuyordu.[121] Kars Halkevi "Doğuş" adlı yeni bir dergi çıkarıyor, çeşitli yarışmalarla beraber tartışma toplantıları düzenliyordu. Eminönü Halkevi Uludağ'da kamp açıyor. Malatya Halkevi ilçeleri dolaşarak halkın sorunlarını dinliyordu. Giresun Halkevi ise seri biçimindeki konferanslar ile halk eğitimine ağırlık veriyordu. Kitaplığını genişleterek ve halka ilaç dağıtarak beklenen hizmetlerini gerçekleştiriyordu.

1947 yılının sonbaharına girerken Zonguldak Halkevi "Bayrak" adını taşıyan bir haftalık gazete çıkarıyordu. Kemal Zeki Gençosman'ın yönetiminde çıkarılan bu gazete düşünsel açıdan düzeyi olan bir organ olarak göze çarpıyordu. Gazete kısa zamanda tutulduğu gibi her hafta aksamadan çıkarılması da okur kitlesinde belirli bir güven yaratıyordu. Eylül ayı içinde Urfa Halkevi "Alparslan" adlı oyun ile bölgesinde bir tiyatro hareketi yaratıyor, Siverek Halkevi ise aynı anda üç tiyatro eserini sergileyerek Halkevlerinin ti-

yatro etkinliklerine katılıyordu. Bu ay içinde ise Merzifon Halkevi kendi çevresindeki 25 Halkevi ile beraber büyük bir sosyal yardım yampanyasına kalkışıyor ve Halkodalarının da katkılarıyla bu alanda önemli başarılar elde ediyordu.(122) Bergama Halkevi 1935 yılında başladığı düzenli yayın çalışmalarına yeni kitaplarını ekliyor ve bunların dağıtımını sağlıyordu. Bunun yanısıra tüm diğer kol çalışmalarını da örgütleyen Bergama Halkevi örnek bir Halkevcilik çalışmasını sergiliyordu. Trabzon Halkevi ise bu ay içinde önemli bir coğrafya toplantısı düzenleyerek dışarıdan gelen ilgili bilim adamlarını ağırlıyordu.

1947 yılı içinde gerçekleşen en önemli olaylardan birisi 17 Kasım 1947 günü toplanan Cumhuriyet Halk Parti'nin 7. büyük kurultayıdır. Kurultay, Halkevleri ve Halkodaları konusuna büyük önem verdiği için bu kuruluşların durumunu incelemek ve bundan sonra nasıl ve ne biçimde çalışacaklarını belirlemek üzere yeni bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon öncelikle, 1943 yılından beri Halkevlerinin ve Halkodalarının nasıl geliştiklerini, nasıl çalıştıklarını inceleyerek bu konuda Halkevleri bürosunca hazırlanan rapor üzerinde çalışmıştır. Bu raporda Halkevleri hakkında şu bilgiler verilmektedir: 1943 yılında 394 Halkevi ve 231 Halkodası olduğu halde, Halkevi sayısı 70 artarak 436'e Halkodası sayısı 3939 artarak 4170'e yükselmiştir. Bu süre içinde Halkevleri yapımlarına genel sekreterlikçe 5.129.861 TL. yardım yapılmıştır. Halkevlerine özel idarelerin yardım toplamı 3.5 milyon, hükümetin yardım toplamı ise 11 milyon liradır. Belediyelerin yardımları kesin olarak bilinmemekle beraber yıllık ortalamaları 200 bin lira civarındadır. Merkez örgütü olarak Halkevi ve odası kitaplıklarına geniş ölçüde yardımlar yapılmıştır. Kitaplık görevlilerinin yetişti-

rilmeleri amacıyla Ankara'da bir kurs açılmıştır. Dört yıl içinde 700 eserden 500 bin nüsha alınarak kitaplıklara dağıtılmıştır. Spor çalışmaları için merkezden ikiyüz bin liranın üzerinde bir yardım yapılmıştır. Yer yer açılan spor yarışmalarına ödüller konmuştur. Ulusal sporların derlenmesi ve yayılması için çalışılmıştır. Halk dersaneleri ve kurslar konularında başarı gösteren yerlere 100 bin liradan fazla yardım yapılmıştır. Bütün giderleri merkezden sağlanmak üzere doğu illerinde 211 tane Türkçe okuma ve yazma kursu açılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nca doğu illerinde açılan köy kadınları gezici biçki ve dikiş kurslarının öğretmenlerine Halkevleri ödeneğinden destek sağlanmıştır. Çalışan Halkevlerine bando, orkestra ve başka müzik faaliyetleri için alet nota ve öğretmen sağlanmış, gene müzik çalışmaları için kılavuz kitaplar yayınlanmıştır. Halkevlerinde ve odalarında oynanacak eserlerin repertuvarı hazırlatılmış, yeniden tiyatro eserleri ve klavuz kitaplar hazırlatılmıştır. Tiyatro kollarının çevrelerine gezici turne programları düzenleyebilmeleri için yardımlar sağlanmıştır. Halkevlerince açılan sergilere ve yayınlanan dergilere önemli miktarda parasal yardımlar yapılmıştır.

Halkevleri bürosunun hazırladığı raporda kol çalışmaları ile ilgili olarak da önemli açıklamalar yapılmıştır. Dokuz ayrı kol biçiminde örgütlenen Halkevleri ve Halkodalarının bu kollar aracılığı ile nasıl ve ne gibi programlarla çalıştıkları raporda ayrıntıları ile belirtilmiştir. Güzel sanatlar, tiyatro, tarih, müze, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar alanlarında ne gibi çalışmalar yapıldığının dökümleri kurultaya sunulmuştur. Raporda ayrıca, halkevlerindeki başarının paradan çok, güçlü elemanlarla sağlanabileceği ve ülkemizde yeni bir siyasal döneme girildiği,

bunun sonucu olarak yepyeni siyasal gelişmelerin gündeme geleceği ve bu nedenle Halkevlerinin hukuksal yapısına ve ana statüsüne yeni bir yapı kazandırmak gerektiği açıkca belirtilmiştir. Tek parti döneminin örgütleri olan Halkevlerinin çok partili yeni rejimde başka bir hukuksal yapıya kavuşturulması ve bağımsız statüde çalışması gerektiği raporda belirtilmiştir. Bu gereklilik açıkca belirtildi ama ne yapılması gerektiği konusunda herhangi bir öneri getirilmemiştir. Halkevleri ile ilgili olarak kurulan komisyon genel merkez bürosunun raporu üzerinde çalışmalarını tamamladıktan sonra kendi raporunu hazırlamıştır. Kurultay komisyonu da merkez bürosunun görüşlerine katılmış ve değişen siyasal koşullar ve çok partili demokrasiye geçilmesi gerçeği karşısında Halkevleri ve Halkodalarına yeni bir yapı kazandırmak gerektiğini ve bu kuruluşların partiye bağımlı olmaktan çıkarılarak bağımsız çalışan bir kurum yapısına kavuşturulması gerektiğini savunmuştur.[123]

İstanbul delegesi Fahrettin Kerim Gökay'ın başkanlığında toplanan Halkevleri komisyonu; Ekrem Özden, N. Aksu, Ragıp Tüzün, Abbas Ülkü, Ahmet Selgil, Reşat Ergene, Ahmet Bilgin, Emin Ataç, R. Öksüz, H. Ulusoy, M. Korkut, S. Karaosman, T. Karaoğuz, N. Çubukçu ve E. Koçak'dan meydana geliyordu. Komisyon CHP 7. Büyük Kurultay başkanlığına verdiği raporda şu görüşleri ileri sürmüştür: Halkevleri ile ilgili olarak bütün belgeler ve genel merkez dökümanları incelenmiştir. Ana statü ile beraber İstanbul Halkevi komisyonunun hazırladığı rapor da incelenmiştir. Partinin kurduğu bu ulusal kültür yuvaları eğitici yönü ile toplumsal gereksinmeleri karşılamaktadır. Aydınlar ile halkın kaynaştıkları yer Halkevleridir. Uygarlık düzeyimizi yükseltirken ulusal benliğimizi

korumak görevi bu kuruluşlar aracılığı ile sağlanmaktadır. Büyük kurultay bu konulara verdiği önem nedeniyle ayrı bir komisyon kurmuştur. Komisyonun 15 yıllık geçmişi olan Halkevleri konusunu her yönü ile ele alarak incelemiştir. Bu kuruluşların, kuruluşlarından bu yana içinde bulundukları sorunlar üzerinde durulmuştur. Halen 463 Halkevi ile 4170 Halkodası çalışmaktadır. Sayıları 5000'e yaklaşan bu kurumların istenen biçimde çalışabilmesi için gerekli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Şimdiki yapının gereksinmelere yanıt getirememesi önemli sıkıntılar doğurmaktadır. Çok dar kadro ve elverişsiz koşullar içinde Halkevlerinden daha fazla başarı beklenemez. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurduğu ve sahibi bulunduğu Halkevlerinin çok partili rejime geçildikten sonra diğer parti üyelerine de açılması ve girişin her vatandaşa serbest bırakılması gerektiği anlaşılmıştır. Komisyonun farkına vardığı en önemli sorunun, ülke çapında çok büyük bir örgütlenmeye sahip bulunan Halkevlerinin ayrı bir tüzel kişiliğe sahip bulunmaması konusudur. Halkevlerinin cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda çalışan bağımsız bir kurum olduğu benimsenmelidir. Halkevlerinin değişen koşullarda beklenen işlevi yerine getirebilmesi ve gelişmelerini sürdürebilmesi için bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip olması gerekmektedir. Yasal düzene göre bağımsız tüzel kişilik şirket, dernek ve vakıf olarak sözkonusudur. Halkevleri ticaret amacı taşımadığından şirket olamazlar. Yasal düzenlemelerdeki dernekler ile ilgili hükümler ise Halkevlerinin özgürce gelişimini engelleyebileceğinden dernek statüsü de sorunlu görünmektedir. Halkevleri için içinde bulunulan koşullarda en uygun statü, Medeni Kanun'un benimsediği Tesis statüsüdür. Yeni oluşturulacak tesis statüsü ile Halkev-

leri kamuoyu önünde daha saygın bir duruma gelecektir. Bu amaçla Parti Divanının bir Tesis Senedi yapması ve Tesis yönetim kurulunu seçmesi ve bu doğrultuda bir kurultay kararı alarak mahkemeye başvurulması gerekmektedir. Tesis senedinin onaylanmasından sonra Halkevlerinin hukuksal düzeni ve ilkeleri yeniden düzenlenmelidir. Tesis yoluna gidildiğinde Halkevleri artık hukuksal bir yapı kazanmış olacaktır. Devletin Tesisler için benimsediği ayrıcalıklar ve diğer özellikler Halkevleri için de geçerli olacaktır. Halkevleri böylece daha sağlam bir temele dayanmış olacaktır. Bunun yanısıra Halkevlerinin yönetimi ve denetlenmesi ile de bazı yeni ilkelerin getirilmesi zorunlu görülmüştür. Denetimin canlandırılması Halkevlerinin örgüt yapısına yeni bir atılım kazandıracaktır. Bu doğrultuda Halkevleri ve Halkodalarının statülerinin yeni bir biçime kavuşturulması gerekli görülmektedir. Halkevleri tesisi kurulurken yasal düzenleme gözönünde bulundurulmalıdır. (124)

Halkevleri komisyonunun Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayına sunmuş olduğu rapor, kurultayda görüşülmüş ve önemli tartışmalardan sonra benimsenerek komisyonun görüşleri doğrultusunda Halkevlerini Tesis statüsünü kazandırmak üzere genel merkezde çalışmalar başlatılmıştır. Ülkenin demokrasi yolunda adım adım ilerlemesi gibi bir yeni sürece girdikten sonra tek parti döneminin bütün kuruluşlarında olduğu gibi Halkevlerinde de önemli bir değişime ve değişen koşullara uygun yeni bir statüye kavuşma gereksinmesi vardı. Komisyonun bu konuyu yerinde gözlemesi üzerine partinin üst yönetiminde Halkevlerinin bağımsız bir yapıya kavuşturulması ve bu doğrultuda yeni bir tesis kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Çok partili demokraside seçimle iktidar deği-

şebileceğine göre artık bir devlet partisi yoktu ve Halkevlerinin de hiç bir siyasal partiye bağlı olmadan cumhuriyet devrimi ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda bağımsız bir yapı ile çalışmaları gerekiyordu.

1948 yılına girildiğinde Halkevleri, yurdun değişik köşelerinde birbirinden farklı ama hepsi bir amaca yönelik çalışmalarını sürdürüyorlardı. Ocak ayı içinde Nevşehir Halkevi yöredeki tarihsel kalıntılar ve kültürel eserler için büyük bir çalışma başlatıyordu. Halkevinin öncülüğünde Nevşehir yöresi yavaş yavaş turizm açısından önem kazanıyordu. Ankara Halkevi büyük bir eskrim yarışması düzenliyor ve derece alanlara ödüller veriyordu. Ankara'daki Halkodaları ise çeşitli konserler ile çevresel etkinliklerini artırmaya çalışıyorlardı. Bergama Halkevi Molier'in eserlerini sahnelerken, Çorlu Halkevi de çeşitli spor yarışmaları düzenliyordu. Eminönü Halkevi tanınmış ozanların katılmasıyla geniş ilgi gören bir şiir festivali düzenliyor, Biga Halkevi ise seri konferanslarla çevre halkının eğitilmesine çalışıyordu. Manisa Halkevi ise her koldaki aktif çalışmaları ile dikkati çekiyordu. Diyarbakır Halkevi Namık Kemal ve Mehmet Akif için anma toplantıları düzenlerken Samsun Halkevi üç yabancı dilde eğitim verecek olan halk kursları uygulamasını başlatıyordu. Giresun Halkevi ise düzenli olarak yayınladığı aylık dergisinin yanısıra sanat gösterilerini de başlatıyordu.[124] Bakırköy Halkevi Kış Temsillerini sürdürüyor, Diyarbakır Halkevi sanat kurslarının yanısıra spor kurslarına da başlıyordu. Konya Halkevi Mimar Sinan'ı anma günü düzenlerken, diğer yandan da çeşitli sanat dallarında açtığı kursları başarı ile sürdürüyordu. 1948'in Mayıs ayında ise İngiltere Elçiliği Samsun Halkevi'nde İngiltere ile ilgili bir fotoğraf ser-

gisi açıyordu. Bu ay içinde çeşitli Halkevleri Bahar bayramını kutluyor ve çevredeki değişik yerlere geziler düzenliyorlardı. Ulusal bayramların yanısıra diğer özel günlerde de Halkevleri çevre halkının ilgisini çeken değişik programları yürütüyorlardı.

Halkevlerinin kuruluşunun 16. yıldönümü gene her zaman olduğu gibi Ankara Halkevi'nde düzenlenen büyük bir törenle kutlanıyordu. CHP genel sekreter yardımcısı Erzurum milletvekili Cevat Dursunoğlu bu töreni açarken parti adına şunları söylüyordu: "Ulusun kendi öz gereksinmelerinden doğan Halkevleri 16 yıldır Türk ulusuna büyük hizmetler görmektedir. Sayın Cumhurbaşkanının direktifleri ile kurulan ve ulusun temeli olan köylülerin uygar gereksinmelerini karşılayan Halkodaları da benzer görevi onurla yürütmektedirler. Kuruldukları günden buyana Türk devriminin dünya görüşünü en özgür biçimde besleyen ve geliştiren Halkevleri ve odaları sistemli çalışmalarıyla Türk halk kültürünün her kolunda önemli başarılar elde etmişlerdir. Bu feyiz kaynaklarının sayısı yeni açılan 6 Halkevi ile 97 Halkodası ile beraber 4730'u bulmuştur. Bunların maddi varlıklarının zenginleştirilmesine çalışılmaktadır. Geçen yıl 8 Halkevinin binası tamamlanmıştır. Bu yıl içinde de 35 Halkevi binası daha yapılacaktır. Halkevlerinin eksiklerini gidermek konusunda hükümetin ve devletin yardımları büyüktür. Halkevleri ve odaları, içten ve bulundukları yerin günlük ihtirastan uzak bir toplama yeri olarak halkımızın kaynaşma merkezleridir. Halkın çeşitli kesimlerinin Halkevlerine yaptıkları yardımlar bu kurumların toplum içinde tuttukları hayırlı yolun güzel belirtisidir."

Parti genel sekreter yardımcısı bu girişi yaptıktan sonra, Halkevi çalışmalarıyla ilgili olarak da şunları

söylüyordu: "Türk ulusunun dilinin özleşmesinde ve gelişmesinde Halkevleri önemli hizmetler görmüşlerdir. Müzik, resim, halk oyunları ve temsil alanlarında Halkevleri ulusal sanat zevklerinin olgunlaşmasında sürekli olumlu rehber olmuşlardır. Bölgesel tarih ve folklor araştırmalarında Halkevlerinin çabaları ülke bilimine katkılar getirdiği gibi ulusal bilincin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Halkevlerimizin her biri kendi hacmine göre bir kitaplık kurarak ulusun kültür varlığının artmasında önemli yardımlarda bulunmuşlardır. Günün her alandaki sağlam düşüncelerini arayan her vatandaş, Halkevlerinin çatısı altında bunu bulabilmektedir. Köycülük kolları, Türk ulusunun ana ögesi olan köylülerle yakın ilişki ve bağlar kurarak kırsal kalkınmaya katkı sağlamışlardır. Bedensel sağlığın kaynağı olarak görünen spor işlerine Halkevlerinde verilen önem günden güne artmaktadır. Okul dışı kalmış binlerce yurttaş için evlerimizin açtıkları kurslar okuma yazma oranını önemli ölçülerde yükseltmişlerdir. Halkevlerinin kuruluşuna devlet yardım etmiştir ama Cumhuriyet Halk Partisi de bu kuruluşların çalışması için varını yoğunu harcamıştır. Bu çatı altında ulusal düşünceye uygun her fikre ve kanıya yer verilir, saygı gösterilir. Halkevlerinin kapısı yararlanmak isteyen herkese açıktır. Siyasal düşünce farkı gözetilmeden Halkevlerinde ülke kültürüne ve sosyal yaşamına yardımcı olmak düşüncesi egemendir. Halkevlerinin yeni koşullarda daha yararlı olabilmesi için bir tesise çevirilmesi çalışmalarına başlanmıştır.

Yaz aylarında toprak bayramı yurdun değişik köşelerinde Halkevleri aracılığı ile kutlanıyor, köycülük kolları havaların ısınmasından yararlanarak civar yörelerdeki kırsal yerleşim alanlarındaki çalış-

malarını artırıyorlardı. Büyük kent Halkevlerinde ise mevsimden yararlanılarak spor karşılaşmaları ve şenlikleri düzenleniyordu. Gençlerin tatilde olmasından yararlanan bazı Halkevleri ise kol etkinliklerini artırıyordu. Ordu ve Ünye Halkevleri işbirliği yaparak yeni müzik aletleri getirtiyorlar ve bölge gençleri için ortak müzik kursları açıyorlardı. Ağustos ayı içinde ise İsmail Hakkı Baltacıoğlu Ankara Halkevinde büyük bir ilgi ile dinlenen "Kalkınma Davamız" konusunda bir konferans veriyordu. Türkiye gerçekleri üzerinde duran konuşmacı Atatürk devriminin nasıl bir ilerlemeci atılım olduğunu anlatarak gençlere Atatürk ilkeleri doğrultusunda önerilerde bulunuyordu.[125]

Yaz aylarında Ankara Halkevi Gençlik Parkı'nda bir açıkhava kitaplığı kuruyordu. Ayrıca Çocuklar içinde Halkevinin bir bölümü Çocuk kitaplığına dönüştürülüyordu. Ankara Halkevinin bu girişimi diğer Halkevleri için de olumlu bir örnek oluyor ve bazı büyük kentlerde açıkhava kitaplıkları deneyine girişiliyordu. Kayseri Halkevi oluşturduğu caz kolu ile düzenli konserler düzenliyordu. Kırşehir Halkevi Aşık Paşa yı anıyor, Giresun Halkevi ise fındık şenliği düzenliyordu. Ankara Halkevi ayrıca Dil Bayramı nedeniyle Türk Dil Kurumu ile ortak bir program düzenliyerek Dil Devriminin önemini bir kez daha toplumun önüne getiriyordu. Kasım ayında ise Atatürk'ün ölüm yıldönümü bütün Halkevlerinde geniş programlarla ele alınıyordu.[126] Ankara Halkevi Aralık ayı içinde Atatürk'ün Ankara'ya ilk geliş tarihi olan 27 Aralık gününde bir Atatürk koşusu düzenliyordu.

1949 yılına girerken Behçet Kemal Çağlar'ın yönetiminde Şairler Gecesi uygulamasına Ankara Halk-

evi başlıyordu. Bu gecelerde, Ankara'da yaşayan önemli şairler bir araya gelerek, dinleyicilerle beraber şiirler okuyorlar ve söyleşiler yapıyorlardı. Osman Atila, Çetin Altan, İlhan Geçer, Halil Soyuer, Halide Nusret, Munis Faik Ozansoy, Ahmet Muhip Dranas gibi adlar bu gecelerin konuşmacıları oluyorlardı. Ankara Halkevindeki şairler gecesi türündeki uygulamalar bazı Halkevlerinde edebiyat günleri veya geceleri biçiminde yineleniyordu. Törenlere katılan ozanlar kendi şiirlerini okuyorlar, şiir üzerine söyleşiyorlar ve dinleyicilerin sorularını yanıtlıyorlardı. Bir çeşit ocakbaşı söyleşileri türündeki bu geceler ozanlarla dinleyicileri biraraya getirerek kitlelerdeki sanat sevgisini de genişletiyordu. Bazı önemli ozanların ve edebiyatçıların Halkevleri çatısı altında görev almaları bu tür uygulamaların genişlemesine yolaçıyordu.

Şubat 1949'da ise Halkevlerinin kuruluşunun 17. yıldönümleri gene bir tören ile kutlanıyordu. CHP genel sekreter yardımcısı Cevat Dursunoğlu partisi adına yaptığı konuşmada, hem genel durumu dile getiriyor hem de bazı açıklamalarda bulunuyordu.: "İnsanlığın tarihi kadar eski olan Türk tarihi içinde son otuz yıl en ışıklı dönemlerden birisidir. Ağır felaketlerden sonra Türklerin koşulsuz ve bağsız olarak, bağımsızlığını elde etmeğe karar vermiş olan Mustafa Kemal ulusal gereksinmeleri yerinde görerek Türkleri ortaçağ karanlığından kurtarmayı bir ulusal görev bilmiştir. Ulusumuzun çağdaş amaçları, bilimsel ve ekonomik gereksinmelerini yerinde görerek bunları devrimin hedefleri durumuna getirmiştir. Her devrim yeni bir dünya görüşünün belirtisi ve bu görüşün ulusal yaşamın tüm alanlarına uygulanmasıdır. Bir ulusun yeni bir dünya görüşüne varması ise iyi, doğru ve güzel hakkındaki hükümlerinin değişmesidir. Ulu-

sal yaşamın derinliklerini etkileyen böyle güçlü bir değişmeyi, yaşam gücü ve yapısı sağlam bir ulus başarabilir. Bunun baş koşulu o devrimin ulusun gerçek gereksinmelerinden doğmuş olmasıdır. Türk devrimi ulusumuzun gerçek gereksinmelerinden doğduğu içindir ki başarılı olmuştur. Böyle bir yeni dünya görüşünün ulusa mal olabilmesi için yalnız devletin veya siyasal kurumların çalışmaları yeterli değildir. Bu yeni görüşün içten bir hava içinde tartışılması ve en ince noktalarına kadar işlenerek genç nesillere aktarılması gerekmektedir. İşte böylesine büyük bir görevi başarmak üzere Halkevleri 17 yıl önce kurulmuştur ve Halkodaları ile köylümüzün arasına yayılmıştır. Türk ulusunun bugününü ve yarınını sağlam temeller üzerine kuran Atatürk devriminin yaratığı en önemli kurumlardan önde geleni Halkevleri ve odalarıdır. Halkevleri, cumhurbaşkanının da belirttiği gibi yeni Türkiye yaşamının simgesidir ve bütün vatandaşların ortak malıdır. Bu evler siyasal bir kurum değil ama öncelikle sosyal ve kültürel kurumlardır. Halkevleri bugüne kadar Büyük Atatürk'ün ve İnönü'nün gösterdiği yolda çalışmış ve aydınlık ile feyizini bütün ulusa vermiştir. Dün olduğu gibi bugün de Halkevleri çatısı altında her düşünceye ulusal dünya görüşüne uygun biçimde yer verilir ve saygı gösterilir. Siyasal düşünce ayrılığına bakılmaksızın ülke kültürüne yararlı olmayı ve ondan yararlanmayı isteyen köylü ve kentli herkese Halkevlerinin kapıları açıktır."

Genel sekreter yardımcısı bu açıklamaları yaptıktan sonra, yeni olarak 5 Halkevi ile beraber 50 Halkodasının daha açıldığını ve böylece toplam sayılarının 4780'i bulduğunu müjdeliyordu. Dursunoğlu'ndan sonra sahneye gelen Halkevleri bürosu yöneticilerinden Yılmaz Akpınar Halkevleri çalışmaları hak-

kında genel bilgiler veriyordu. Konuşmalardan sonra ise, Ankara Halkevi'nin diğer Halkevleri ile işbirliği yaparak hazırladığı kutlama töreninin gösterilerine geçiliyordu. Aynı gün içinde bütün Halkevleri ve Halkodaları kendi yörelerinde kuruluş yıldönümlerini kutluyorlardı.

1949'un ilk aylarında Halkevlerinde şu gibi etkinlikler göze çarpıyordu: Ankara Halkevi spor çalışmalarını genişletebilmek için yeni bir spor salonu açıyordu. Cebeci Halkodası bir halk koşusu düzenliyordu. Kadıköy Halkevi bir tenis turnuvası düzenliyordu. Şubat ayındaki kuruluş yıldönümü nedeniyle bir çok Halkevi zengin programlar sergiliyordu. Kırşehir Halkevi yeni tiyatro eserlerini sahneliyor, Konya Halkevi kayak kursları başlatıyordu. Mersin Halkevi bir resim yarışması düzenleyerek bunun sonucunda bir sergi açıyordu. Çankırı Halkevi arıcılık kursu açarak çevre köylerde bal üretimini geliştirme çabası içine girmiştir. Edirne Halkevi Kırkpınar güreşlerini daha da geliştirerek bir festival biçimine dönüştürmüştür. İngiltere elçiliği Isparta Halkevinde bir tarım sergisi açmıştır. Bursa Halkevi ilkokul öğretmenleri arasında tartışmalı toplantılar düzenlemiştir. Edremit Halkevi civarındaki tarih ve kültür kalıntılarında araştırmalar başlatmış ve bu amaçla bir kol kurarak düzenli çalışmalarını sürdürmüştür. Eskişehir Halkevi ilkokul öğrencileri için resim sergisi düzenlemiştir. İzmit Halkevi Yarımca'da kiraz bayramı kutlamalarını başlatmıştır.[127] Kiraz bayramında yarışmalar düzenlenerek en büyük ve en güzel kiraz üreten köylülere ödüller verilmiştir. Ünye Halkevi tanınmış güreşçilerin katıldığı bir güreş şenliği düzenlemiştir.

Lozan'ın yıldönümü çeşitli Halkevlerinde özel günlerle ele alınarak işlenmiştir. Aydın Halkevi yüzme

yarışları düzenlemiştir. Balıkesir Halkevi muhasebe kursları açmıştır. Bingöl Halkevi meslek kursları açarak çevre halkının işsizliğine çözüm araştırıyordu. Nazilli Halkevi bir sinema açıyor, Kırklareli Halkevi ise temsil kolu çalışmalarına ağırlık veriyordu. Antakya Halkevi Hatay'ın kurtuluşunu anma törenleri düzenlerken aynı zamanda bir de tarih müzesi açıyordu. Yenidoğan Halkodası çevre halkının çocuklarını büyük bir törenle ücretsiz olarak sünnet ettiriyordu. Çeşitli Halkevlerinden toplanan nakış ve elişleri sergisi ise Londra Halkevi'nde büyük bir törenle açılıyor ve İngiltere'de ülkemiz açısından önemli bir olay oluyordu.[128] Siirt Halkevi'nde vali ilin tüm ileri gelenlerini çağırarak onlara bölgenin sorunlarını Halkevi çatısı altında anlatıyor ve onların düşüncelerini alıyordu. Bursa Halkevi sebzecilik üzerine bölge halkı için çalışmalar düzenliyordu. Trabzon Halkevi kültür ve sanat konularında konferanslar düzenliyor ve diğer kol çalışmalarını etkin biçimde yürütüyordu. Bornova Halkevi yoğun biçimde İngilizce kursları açarak yabancı dil bilen gençler yetiştirmeğe çalışıyordu. Ziya Gökalp değişik Halkevlerince düzenlenerek törenlerde anılıyor ve diğer Türk büyüklerinin anılabilmesi için de çalışmalar yapılıyordu.

Halkevleri 1950 yılına girerken gene eskisinin benzeri çalışmalar içindeydiler. Ne var ki bunların yanısıra yenilikler arayışlar ve değişen koşullara uygun çalışma yöntemleri geliştirme denemesi içine giriyorlardı. Türk-Amerikan Kadınları Kültür toplantısı Ankara Halkevinin çatısı altında düzenleniyordu. Aydın Halkevi müzik kursları ve çalışmaları sonucunda büyük konserler düzenliyordu. İzmit Halkevi on bin dut fidanı ile on bin bağ çubuğu sağlayarak isteyen köylülere dağıtıyordu. Konya Halkevi Mevlana

için yeni anma törenleri geliştirerek yerli ve yabancı turistleri kente çekebilmenin yollarını araştırıyordu. Halkevlerinin 18. yıldönümü nedeniyle bütün şubeler özel programlar geliştiriyorlardı.

Ağrı Halkevi Karaköse'de kayak yarışmaları düzenliyordu. Gediz Halkevi yeniden kuruluyor ve tiyatro çalışmalarına ağırlık veriyordu. Mardin Halkevi büyük bir fotoğraf sergisi açarak çevrede bu sanata karşı ilginin artmasına çaba gösteriyordu. Ankara Radyosu sanatçılarının katkılarıyla Ankara'daki Halkodalarında halk müziği kursları açılıyordu. Erzurum Halkevi kurtuluş günü için büyük şenlikler düzenleyerek bugünün bütün çevre halkınca kutlanmasını sağlıyordu. Diyarbakır Halkevi tiyatro kolu çevre ilçelere giderek önemli tiyatro eserlerinden örnekler sahneliyordu. Gönen Halkevi bölgedeki çiftçiler için aşılama kampanyasını başlatarak tarımsal kalkınma icin çaba gösteriyordu. Ankara Halkevi önemli konularda konferanslarını sürdürüyordu. Eminönü Halkevi ise yeniden bir şiir yarışması açarak genç ozanları özendirme çalışması içine girmişti. Giresun Halkevi "Giresun Uşakları" adlı oyunu çevredeki ilçelerde sergiliyordu. İskenderun Halkevi spor şenlikleri düzenliyordu. Beşiktaş Halkevi ise Kızılay ile işbirliği yaparak yeni bir sosyal yardım kampanyası başlatıyordu. Eyüp Halkevi edebiyat çalışmalarına ağırlık verirken, Bakırköy Halkevi sosyal yardım çalışmalarını eskisi gibi düzenli biçimde sürdürüyordu.

1950 li yılara gelene kadar, Halkevleri kendi ana statüsünde belirtilen ilkeler doğrultusunda çeşitli alanlarda oluşturduğu kollar ile önemli etkinlikleri uygulamaya getiriyordu. Halkevleri deneyi bu döneminde devletin tam desteğine sahip olduğu için, ge-

reken parasal kaynaklar yaratılarak ve ülke çapında desteklenerek belirli bir düzeye getiriliyordu. Çok partili demokrasiye geçildikten sonra, Halkevlerinin toplum içindeki konumu değişiyor ve CHP'ye bağlılık önemli bir sorun yaratıyordu. Diğer partilere üye olan vatandaşlar Halkevlerine gitmekten çekinir bir duruma geliyorlardı. 1950 yılında seçimle beraber iktidarın değişmesi de Halkevlerinin konumunu iyice farklı bir noktaya getiriyordu. Halkevleri artık bir muhalefet partisinin yan kuruluşları düzeyine düşüyordu. Bu noktadan sonra Halkevlerinin durumu ülke düzeyinde yeniden ve geniş çaplı olarak tartışılıyor ve Halkevlerinin çalışmalarını fazlasıyla etkiliyerek geriletiyordu.

IV. BÖLÜM

HALKEVLERİ'NİN KAPATILMASI
VE
YENİDEN AÇILMASI

A — HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

İkinci dünya savaşının sonlarına doğru demokrasilerin zaferi ortaya çıkınca bütün dünyada demokrasi rüzgarları esmeye başlamıştı. Batı ülkeleri savaşı kazanırken kendi rejimlerinin üstünlüğünü diğer ülkelere gösteriyorlar ve büyük bir demokrasi kampanyasına girişiyorlardı. Dünya savaşının sona ermesi bütün ülkeleri etkiliyor ve geleceğe dönük hazırlıklara yöneltiyordu. Türkiye'de savaşan büyük ülkelerin yanıbaşında olan bir komşu olarak bu gelişmelerden etkileniyordu. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal'in başından bu yana sürekli amacı çağdaş bir demokrasi ve cumhuriyet rejimine ülkesini kavuşturabilmekti. Bunun için iki kez çok parti olayının denemesine girişiyor ve ikisinde de cumhuriyet karşıtı gerici güçlerin büyük siyasal girişimleri ortaya çıkınca cumhuriyet rejimini koruyabilmek ve yeniden imparatorluk günlerine dönmemek üzere önlem olarak bu denemelere son vermek zorunda kalınıyordu. Cumhuriyet karşıtı güçler Atatürk'e doğrudan karşı çıkmaktan çekinirken dolaylı yolları deniyorlar ve onun kurumlarına saldırıyorlardı. Kemalist devrimin en yaygın kitle örgütü Halkevleri olduğu için bu tür tepkilere en çok Halkevleri hedef oluyordu. Demokrasiye geçiş aşamaları ile beraber rejim yumuşadıkça, Atatürk'e ve onun eserlerine karşıt güçler seslerini yükseltiyorlardı.

Ülkedeki demokrasi arayışlarına yanıt getirebilmek için yapılan iki denemenin başarısız kalmasına

karşın yönetim gene de eşraf ve aydınlarla işbirliği yaparak halka dönük yeni atılımlar hazırlıyordu. Devlet yöneticilerinin öncülüğünde aydın ve halk kaynaşması yaratılmaya çalışılıyor ve bu yönden toplumun Halkevleri çatısı altında kaynaşması için çaba gösteriliyordu. Halkevi yöneticilerinin aynı zamanda devlet ve parti yöneticisi olması çalışmaların gelişmesi açısından ne kadar yarar sağlıyorsa, halkla kaynaşma açısından da o kadar zararlı oluyordu. Halk, vali veya belediye başkanının başkanlık yaptığı Halkevi çatısı altında kendisini fazla rahat hissetmiyordu. Özgürce hareket edip konuşamıyordu. Bu gibi durumlar bazı bölgelerde önemli toplumsal rahatsızlık yaratıyor ve beraberinde sorunlar getiriyordu.

Çok partili demokrasiye geçiş adımı ile beraber ülkede çok şey değişti. Siyasal yaşamda güdüm kalktı ve özgürlük geldi. Bu havadan yararlanan değişik düşüncedeki kimseler ve kesimler partiler veya dernek kurarak örgütlendiler. Örgütlenme özgürlüğünün tanınması ülkedeki muhalefeti de dağınıklıktan ve suskunluktan kurtardı. Artık bir çok şey açık açık söylenmeye ve yazılmaya başlandı. Yıllardan beri Halkevlerinin uzağında kalan bir kesim bu kuruluşlara doluşurken, başka partilerin kurulmasıyla beraber diğer kesimler de ayaklarını çekiyorlardı. Halkevlerinin bir siyasal partiye bağlı kuruluşlar olması tek parti döneminde sorun yaratmazken, çok partili demokrasiye geçiş ile beraber büyük bir sorun olarak ortaya çıkıyordu. İktidara bir başka siyasal partinin de gelebileceği düşüncesi, halkın önemli bir kesiminin Halkevlerinden uzaklaşmasına yolaçıyordu.[129]

Demokrasiye geçiş ile beraber parasızlık da Halkevleri için büyük bir sorun olarak ortaya çıkar. Artık

çok parti dönemine girildiğinden karşıt partililer devletin bütçesinden Halkevlerine ödenek ayrılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bazı illerde ve ilçelerde belediye yönetimi başka partilerin eline geçince bunlarda Halkevlerine yaptıkları yardımları kesmişlerdir. Parasızlık darboğazına girilince Cumhuriyet Halk partisi genel merkezi ancak Londra ve büyük kent Halkevlerine para verebilir, diğerlerine yardımı kesmek zorunda kalır. Parasızlık bu kültür ocaklarının belini bükerken, ülkede yaratılan yeni hava içinde bazı aydın ve eşraf kesimleri de Halkevlerinden ellerini çekerler ve bir uzaklaşma süreci başlar. Halkevi çalışmalarına katılan kesimler bu kuruluşlardan uzaklaşırken, bu kez Halkevlerine giremeyen bazı kesimler de hınç ve öfke ile bu kuruluşlara doluşurlar. Maddi kaynak kesilince Halkevi dergileri çıkamaz, köy gezileri yapılamaz, diğer sosyal yardım ve kültür çalışmaları yürütülemez bir noktaya gelir. Kolların adı var kendileri yok duruma düştükleri görülür. Kol çalışmalarının gerilemesine karşın Halkevi kitaplıkları çalışmalarını sürdürmekte ve gene çevre halkının okumasına yardımcı olmaktadır. Demokrasiye geçiş ile başlayan bu olumsuz gelişmeler Halkevlerini yavaş yavaş geriletmektedir. Yeni dönemin koşullarında Halkevlerine yeni bir yapı kazandırılamayışı, yeni dönemde bu geniş örgütün geçmişin kuruluşu olarak kalmasına ve değişen koşullara ayak uyduramamasına neden olmuştur.

Çok partili demokrasiye geçiş kararı alan Cumhuriyet Halk Partisi aynı zamanda son kurultayında Halkevleri ile ilgili bir komisyon raporunu görüştükten sonra bu kuruluşlara vakıf statüsünün ve bağımsız çalışma düzeninin getirilmesini ilke olarak kabul etmişti. Halkevlerinin iktidar partisine bağlı yan kültür kuruluşları olarak çalışması parlamentoya 60

milletvekili ile giren Demokrat Parti muhalefetini tedirgin ediyordu. Yurt gezisine çıkan DP'liler Halkevi ve Halkodalarına uğramıyorlar, bunlara Cumhuriyet Halk Partisinin yan kuruluşları gözü ile bakıyorlardı. Aslında çok partili rejime geçiş ile beraber Halkevlerinin partiye bağımlı olan statüsünün anlamı kalmamıştı. Bu durumu, yansız kalmasını bilen ve ileriyi görebilen Halk partisi yöneticileri de yavaş yavaş anlıyorlardı. Kurultay kararı ve komisyon çalışmaları ile beraber Halkevlerinin gelecekteki yapısı ile ilgili arayış çalışmaları da hızlanmıştı. Bu konuda ülkemizin önde gelen hukukçularından Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu şunları anlatmaktadır.(130) 1948 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi dekanı olan Velidedeoğlu,-nun ziyaretine o tarihteki Halk Partisi yöneticilerinden Sahir Kurutluoğlu gelir. Çantasından bir büyük Halkevleri dosyası çıkararak bu kuruluşların gelecekteki statüsünü saptama görevinin kendisine verildiğini belirtir. Bu konuda araştırma yaptığını ve ülkenin önde gelen hukukçularına danıştığını söyler. CHP yöneticisi, iki yıl sonra seçim olduğunu Demokrat Parti iktidara gelirse Halkevlerini kapatabileceğini, ülke çapında örgütlenmiş bu 5000'i aşkın kültür yuvalarına ve kitaplıklara çok yazık olacağını, bunların başka bir parti iktidarınca kapatılamıyacak bir statüye bir an önce kavuşturulması gerektiğini belirterek, bir hukukçu olarak dekanın düşüncelerini sorar. Velidedeoğlu ise, bu önemli sorunu ciddi biçimde ele aldıkları için Kurutluoğlu'nu kutlar ve Halkevlerinin gelecekte yaşayabilmesi için diğer partililerinde bu merkezlerde toplantılar düzenlemesini ve böylece Halkevlerinin CHP'nin tekelinden çıkarılmasını, Halkevlerinin herkese eşit bir uygulama içine girmesi gerektiğini, Halkevlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanma-

sının çok sakıncalı olacağını, gelecekteki iktidarların bu bakanlık aracılığı ile Halkevlerini parti çıkarları doğrultusunda kullanarak yozlaştıracağını, en uygun yolun parti mallarından bir kısmının Halkevlerine ayrılmasıyla bağımsız çalışabilecek bir vakıf düzeninin oluşturulması olacağını, Medeni Yasaya kurulacak ve senedi onaylanacak bir vakıfa hiç bir iktidarın hukuken dokunamıyacağını belirtir. CHP temsilcisi, bu sözler üzerine kendilerinin de bağımsız vakıf oluşturulması düşüncesine yakın olduklarını belirterek İstanbul Hukuk Fakültesi dekanının yanından ayrılır. Bu olayın da gösterdiği gibi çok partili yaşama geçtikten sonra CHP sürekli olarak Halkevleri için yeni bir arayışın içindedir ve bağımsız bir vakıf oluşturabilmek için ön çalışmalar yapmaktadır. Ne var ki, siyasal olayların hızla gelişmesi, buna karşın CHP üst yönetiminin eski bürokratik alışkanlıklar nedeniyle ağır işlemesi sonucunda Halkevleri için düşünülen olumlu değişiklikler yaklaşan genel seçimler öncesinde gerçekleştirilemiyordu.

Parti ve dernek kurma özgürlüğünün karşıt düşüncelere tanınmasıyla ülkedeki hava gündem güne değişmekte ve yılların birikimi çeşitli toplumsal olaylar ile gündeme gelmektedir. Bu özgürlük havasından eski Türkocakları yöneticileri de yararlandılar ve Türkocağını 1949 yılında yeniden kurdular. Hamdullah Suphi Tanrıöver 10 Mayıs 1949 tarihinde Saraçhanebaşı'nda düzenlenen miting ile Türkocakları'nın yeniden açılışını yaptı. Yeniden doğuşa damga vuran konuşması ile Hamdullah Suphi, Türkocakları'nın düşünce yapısını savunurken dolaylı olarak Halkevlerine karşı çıkıyordu. Konuşmasında dil devrimine karşı çıkıyor ve Türk dilinin zenginleşmek için Arap ile Acem kaynaklarına gereksinmesi bulunduğunu belir-

tiyordu. Devrimleri eleştirirken dini yüceltiyordu. Dil devrimine karşı çıkarken eski harfleri savunuyordu. Dinsel değerleri koruyabilmek için Vatikan ile doğrudan ilişki kurulmasını öneriyordu. Hamdullah Suphi bu konuşmasında Atatürk'ü karşısına alıyor ve açıktan eleştiriyordu. 1920'li yıllarda ise herkesten fazla Atatürkçü olan Hamdullah Suphi o tarihlerde her Türkocağı şubesinde Atatürk devrimini öven ve yücelten konuşmalar yapıyordu. Hamdullah Suphi'nin kısa zamanda Atatürkçü çizgiden Atatürk'e karşıt bir çizgiye gelmesi ülkedeki gelişmeleri ve Türkocakları olgusunun hangi noktaya geldiğini göstermesi açısından son derece ilginç bir örnektir.(131)

Demokrat Partinin meclise girmesi, karşıt parti ve derneklerin kurulmaları, ülke düzeyinde miting ve toplantıların geniş boyutlarda yapılmaları ülkedeki havayı değiştirmişti. 1949 yılında ülkedeki hava Demokrat Parti milletvekillerince meclise getirilmiş ve Halkevlerinin durumu eleştirme konusu yapılmıştı. Demokrat parti saylavlarından Hasan Dinçer, Muammer Alakant, Hazım Bozca ve Hamdullah Suphi Tanrıöver Halkevlerinin aleyhinde konuşmalar yaptılar. Afyon saylavı Hasan Dinçer, Halkevlerinin Halk Partisine ait bulunduğunu, ya ödeneklerinin kesilmesi ya da bu kuruluşların halka maledilmesi gerektiğini vurguladı. Manisa saylavı Muammer Alakant; halktan toplanan paraların kamu hizmetine harcanması gerektiğini, Halk Partisi'nin yararlandığı Halkevlerine devlet bütçesinden yardım etmenin Anayasaya aykırı bulunduğunu ve bu kuruluşların hemen belediyelere devredilmesi gerektiğini ileri sürdü. Afyon saylavı Hazım Bozca; Halkevlerine yardım edilebilmesi için bunların tüzel kişiliğe sahip bulunmaları gerektiğini, tüzel kişiliği olmayan bir kuruluşa para veren maliye bakanının sorumlu olacağını, Halkevlerinin birer kül-

tür yuvası olmaktan çıkarak politik merkezler durumuna geldiklerini ve bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığına devredilmeleri gerektiğini belirtti. İstanbul saylavı Hamdullah Suphi Tanrıöver ise; uzun konuşmasında cumhuriyetin kuruluşunda yeni bir gençlik ve kültür kuruluşuna gereksinme duyulduğu için Halkevlerinin oluşturulduğunu, Osmanlı döneminde kurulan yeniçeri ve enderun gibi kuruluşların devlete bağlandıkları için uzun ömürlü olduklarını Halkevlerinin ise devlete değil partiye bağlandığını ve bunun yanlış olduğunu, zamanında Türkocakları'nın ulusa maledilmeleri gerektiğini, Türkocakları'nın kişilere particiliklerini unutturduğunu Halkevlerinin ise partiye bağımlılığının buna olanak vermediğini, yukarıdan emir almaya alışan insanlar bir gün bu emri alamazlarsa perişan olurlar bu açıdan Osmanlıların çekildikleri yerlerdeki halkın durumu en açık örnek olarak ortaya çıktığını, Türk gençliği ve halkının kendini yönetmesi açısından özgür bırakılması gerektiğini, Halkevleri yeterli hizmet göremediği için gençlerin kendilerine yeni kapılar aradıklarını, Türkocakları'nın kapanmasından sonra Halkevleri başarıya ulaşabilseydi kendilerinin de mutlu olacaklarını, Halkevlerinin birer bürokratik kurum olmaktan çıkarılarak ulusal kültür merkezleri biçimine dönüştürülmeleri gerektiğini, aksi durumda hükümet veya parti baskısının bu kuruluşları ezeceğini belirterek konuşmasını tamamladı.

Demokrat Partili saylavların Halkevlerini enine boyuna eleştirmeleri üzerine CHP'li üyeler de söz alarak Halkevleri ile ilgili eleştirilere yanıt getirdiler. İlk olarak Ordu saylavı Yusuf Ziya Ortaç söz alarak; Halkevlerinin ulusal kültürü halka yaymak amacıyla kurulduğunu, bu kuruluşların parti ayırımı gözetmek-

sizin tüm vatandaşlara açık olduklarını, bazı Halkevi şubelerinde karşıt parti üyeleri ile beraber bağımsız bilim adamlarının konuşmalar yapabildiklerini ve özgürce iktidar partisinin eleştirilerinin yapılabildiğini belirtmiştir. Daha sonra kürsüye gelen Sahir Kurutluoğlu ise uzun bir konuşma yaparak, Halkevlerine ayrılan ödenek ve bu paranın nerelerde harcandığı konusunda açıklamalar yaptı. Parti yetkilisi olarak konuşan Sahir Kurutluoğlu, Halkevlerinin Türk toplumunun sosyal ve kültürel alanlarda gelişmesi için çalıştığını, değişen koşullarda Halkevlerinin yapısının değiştirilmesine karar verildiğini ve bunların birer tesise dönüştürüleceğini, Halkevlerinin gelecekte de sürekli çalışabilmelerini sağlayacak hükümlere tesis senedinde yer verileceğini, CHP yedinci kurultayının Halkevlerinin tesise dönüştürülmesini benimsediğini ve bu görevi yönetim kuruluna verdiğini bu koşullar içinde böylesine bir tesisin nasıl kurulabileceğini araştırıldığını ve tartışıldığını, hukukçu bilim adamlarına danışılarak bir tasarı hazırlandığını, tesisin kurucusu ve mal kaynağı üzerinde geniş tartışmalar bulunduğunu ve bu konuda daha bir düşünce birliğine varılamadığını, Tesisin kuruluş sermayesinin verilmesinin önemli bir hukuksal sorun olarak ortaya çıktığını ve bunun çözüme kavuşturulamadığını, Halkevlerinin CHP'nin malı olmadığını herkesin ve isteyenin yararlanabildiğini, Halkevleri kapısının başka parti üyelerine de açık bulunduğunu, siyasal bağlılıkların üzerinde bağımsız çalışabilecek bir kurum yaratabilmenin çabası içinde olduklarını değişen koşullarda bir müdahale veya fesih yolunun ortaya çıkmaması için önlemler geliştirildiğini, Halkevlerinin geleceğinin Halk partisine değil ama Türk ulusuna bağlı bulunduğunu, devletin siyasal hizmetlerinin yanısıra toplumun gönüllü

hizmetlerini örgütleyebilmek üzere kurulduklarını, Halkevlerinin ancak bu amaçla yaşayabileceğini, Türkocakları'nın mal varlığının Halkevlerine devredilmediğini ama büyük miktardaki borçlarının Cumhuriyet Halk Partisi tarafından ödendiğini, bir Halkevleri ve Türkocağı sorunu çıkarılmaması gerektiğini belirterek konuşmasını tamamladı.[122] Demokrat partili meclis üyelerinin Halkevleri konusunu meclise getirmeleri tartışmaları alevlendirince, parti yetkilisi Sahir Kurutluoğlu da partinin Halkevleri ile ilgili bütün hazırlıklarını ve düşüncelerini meclis kürsüsünden açıklıyordu.

Bütçe görüşmelerinde Halkevleri konusunun alevlenmesi üzerine İsmail Hakkı Baltacıoğlu da söz alarak şunları söylemiştir: "Halkevlerinin CHP'nin etkisi altında olması, görevlerini yerine getirememesi ve partiden ayrılması konuları tartışılmaktadır. Halkevlerinin kapısında parti ayırımı yapıldığı doğru değildir. Halkevlerinin kapıları herkese açıktır. Bilim adamları politika yapmamak koşulu ile her konuda konuşma yapabilirler. Halkevlerinin partiden ayrılması doğrudur ama bakanlığa bağlanması yanlıştır. Bakanlığa bağlanırsa o zaman Halkevi olmaz okul olur. Halk partisi ileride kapatılabilir ama Halkevleri bağımsız olarak yaşar. Türk devriminin ilkeleri doğrultusunda Halkevleri çalışmalarını sürdürürler. Halkevlerinin büyük çoğunluğu halka giderek önemli işler başarmışlardır. Yüzbinlerce insan bir araya toplanmış ve bunlara kültür ışığı aktarılmıştır. Halkevlerini değişen koşullara uydurarak yeniden düzenlemeli ve güçlendirmelidir."

CHP'nin yöneticilerinden Cevat Dursunoğlu ise son olarak kürsüye gelerek Halkevleri konusunda şun-

ları söylemiştir: Hamdullah Suphi Halkevleri konusunda Türkocakları nedeniyle fazlasıyla duygusal davranmaktadır. Onun söylediği gibi Halkevlerinin Rusya'daki Narodnik hareketi ile ilgisi yoktur. 1914'den önce Almanya'da Yena'da Prof. Abbe'nin kurduğu Vetahaus kurumları vardır. Bu da Halkevi demektir. Neden Rusya'daki deneyi alıyorda Almanya'dakini görmezden geliyor? Türkçede hem halk hem de ev sözcükleri vardır ve bunların birleşimi ile Halkevleri kavramı ortaya çıkmıştır. Halkevleri de Türkocakları gibi bütünüyle Türk ulusunun öz malıdır, kesinlikle dışarıdan gelme bir yanı yoktur. Cumhuriyet Halk Partisi politik bir kurumdur ama Halkevleri kesinlikle değildir. 1933 yılında İnönü Halkevlerini yeni Türk yaşamının birer simgesi olarak ilan etmiştir. Halkevleri dün olduğu gibi bugün de ulusun malı olarak yaşıyacaktır. Hamdullah Suphi'nin ileri sürdüğü İttihat Terakki ve Türkocakları benzetmesinin Halk Partisi ve Halkevleri arasında düşünülmesi olanaksızdır. İttihat Terakki düşman ayağı ile yıkılmıştır. Onun geçirdikleri şimdi sözkonusu olamaz. Cumhuriyet Halk Partisi İttihat ve Terakki'nin yanlışlarını yapmayacaktır. Ziya Gökalp'in ve Cemal Paşa'nın Türkocaklarına büyük yardımları vardı. Bunlar İttihat ve Terakki'nin yöneticileriydi. Ülkede bir devrim yapan Halk Partisi yöneticileri bunu halka mal etmek için Halkevlerini kurmuşlardır. Halk partisinin Halkevlerine yaptığı yardımın benzerini İttihat ve Terakki de Türkocakları'na yapmıştır. Halkevlerinde dalgalanan altı ok yalnız Cumhuriyet Halk Partisi'nin değil aynı zaman da Türk devriminin ve devletinin ilkelerini temsil etmektedir. Halkevleri Türk devriminin ilkelerinin gelişmesine önemli katkılar getirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarda olsa da olmasa da

bu kuruluşlar Türk ulusunun malı olarak yaşayacaklardır. Türk devriminin ilkelerini parti ilkesi olarak göstermek yanlıştır.

Demokrasiye geçilmesiyle beraber başlayan süreç ilerliyor ve giderek muhalefet toplum içinde güçleniyordu. Uzun süren tek parti yönetimi ile beraber savaş yıllarının zorluk içindeki günleri toplumda belirli bir birikim oluşturmuştu. Demokrasilerin dünya savaşında galip gelmesi ve giderek demokratik rejimlerin çeşitli ülkelerde yaygınlaşması da Türkiye'de demokratik ortamın gelişmesine yardımcı oluyordu. Vatandaş artık ülkede değişiklik istiyordu. Değişiklik isteğinin güçlü olması ise muhallefetin iktidar şansını artırıyordu. Yavaş yavaş ülkede oluşmaya başlayan tüccar sınıfı ile beraber eşraf da artık ülkenin tek egemeni olan Cumhuriyet Halk Partisi'nden uzaklaşıyordu. Dünya koşullarının değişmesi tüccar ve eşraf kesimlerinin önüne yeni olanaklar açmakta ve bu kesimlerin bürokrasinin vesayetinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.(133) Dünya savaşı sonrasında artık yeni bir dünya kurulmaktadır ve her ülke konumunu buna göre belirlemektedir. Amerika'nın başı çektiği Batı Bloku demokrasi rejimini üçüncü dünya ülkelerine de ihraç etmeye çalışmakta ve kendi yanlarında yer alan ülkelere büyük yardımlar vaad etmektedirler. Savaş sonrası yıllarda ekonominin öne geçmesiyle beraber tüccar ve eşraf toplum içinde daha etkin bir düzeye geldi ve siyasal alanda daha büyük bir belirleyici rol üstlendi.

Demokrat Parti hareketi ülkedeki değişmeleri yerinde izleyerek değişen toplumun yapısına göre bir politika geliştirmeye öncelik verdi. Bir yandan tüccara, bir yandan da toprak ağalarına dayanarak

örgütlenmeye çalışan Demokrat Parti Halk Partisi'nin katı ekonomik politikasından hoşnut olmayan eşrafı da kendi yanına çekince ülke çapında toplumsal etkinliği kendi yanına çekebildi. Dinci ve şeriatçı çevrelerin Atatürk'e ve onun siyasal partisi olan CHP'ye karşı tutumları da toplum içinde yeni arayışları beraberinde getiriyordu. Demokrat Parti hem daha liberal hem de daha dinci bir tutum izleyerek iktidara karşı olan tüm toplum kesimlerini kendi yanında toplamayı başarabilmişti. Yıllar süren tek parti yönetiminin yıpranmışlığı ve devletin bürokratik yapısının temsilcisi durumuna düşmek de CHP'nin önemli handikaplarından olarak görünüyordu. 1950 öncesinde tüm koşullar CHP'nin karşısında DP'nin ise yanında görünüyordu ve bunun sonucunda ülkede iktidar değişti. Geleneksel kesimler çağdaşlaşma ve batılılaşmadan hoşnut olmadıkları için DP'ye kurtarıcı gözü ile yaklaşıyorlardı. Toplumun geleneksel kesimlerinin CHP karşıtı bir hareket içinde yer almasıyla beraber DP bir siyasal parti olmanın ötesinde toplumsal patlama olayına dönüşüyordu. Cumhuriyetin kuruluşundan buyana devleti yöneten tek parti iktidarına karşı kitlelerin isyanını artık DP hareketi temsil ediyordu. DP'nin yaptığı en küçük bir hareket bile halka bir atılım gibi geliyordu. Kemalist rejimin çağdaşlaşma yolundaki atılımları geleneksel ve dinci kesimleri rahatsız ediyor ve böylece islamcı ve doğucu bir tepki siyasal alanda örgütleniyordu.

Demokrat Parti kendisini iktidara getiren geleneksel ve dinci tepkinin fazlasıyla etkisi altında kalmıştı. Tarih boyunca batılılaşma hareketlerinin ülkede yoksulluğun artmasına ve geleneksel düzenin bozulmasına yolaçması halkta önemli bir tepki birikimi yaratmıştı. DP bu olguyu ustaca kullanarak dinciliğe

ödünler vererek büyük kitleleri arkasına çekmesini bilmiştir. Halka yakınlık görüntüsü verilirken bütünüyle halkın çıkarlarına ters düşen yeni bir ekonomik politika batılı büyük devletlerin patronajı altında uygulamaya konuluyordu. Halkın genel çıkarlarına ters düşen ekonomik uygulamalar başlatılırken kitleleri tatmin edebilecek ödünlere gereksinme vardı. Bu konuda ilk adım olarak 14 Haziran 1950 tarihinde ezanın yeniden Arapça okunmasına karar veriliyordu. Laikliği din düşmanlığı olarak göstererek dinci çevrelere ödünler veriliyordu. Ayrıca hükümet yeni programında Atatürk devrimlerini tutanlar ve tutmayanlar olarak ikiye ayırıyor ve cumhuriyet devrimlerinden ödün verme yolunu açıyordu. Menderes, halkın benimsemediği devrimlerin kaldırılması gerektiğini açıkca söyleyebiliyordu. Oy tabanını koruyabilmek amacıyla islamcı kesimlere sürekli olarak yumuşak davranılıyor ve laiklikten ödün verilerek bu kesimler tatmin ediliyordu. Ülkede estirilen dinsel görünümü hava ile DP, tarikatların da desteğini alıyor ve böylece gelecek seçimi de güvence altına alıyordu.

Atatürk devrimine karşıt tüm kesimleri çatısı altında toplayan DP ödünler dizisine devam ederken ortaya Halkevleri sorunu çıkmıştır. Özellikle dinci kesimlerin düşman kesildikleri Halkevlerine karşı büyük bir kampanya başlatılmıştır. Atatürk devrimlerine karşı olan dinci ve geleneksel tutucu kesimler sürekli olarak Halkevlerinin kapatılması isteği ile yeni iktidara baskı yapıyorlardı. Yeniden açılan Türkocakları da başlarında Hamdullah Suphi'nin önderliğinde Halkevlerine karşı bir kampanyanın içindeydiler. Ülkedeki yeni dönemde iktidar partisi toplumdaki gelişmelerden fazlasıyla etkileniyordu. Yeni iktidar partisinin tüm yöneticileri Halk Partisi'nden gelmelerine

karşın kısa zamanda eski partilerine karşı can düşmanı gibi bakmaya başladılar. Başbakan Adnan Menderes'in konumu son derece ilginçti. Politikaya Aydın Halkevi başkanlığından başlayan Menderes'in Halkevlerinin ilk ve hızlı dönemlerinde yoğun bir Halkevciliği olmuştu. 19 Şubat 1932 tarihinde ilk kurulan Halkevlerinden birisi olan Aydın Halkevinin açılışını yaparken bu Halkevinin başkanı olarak Adnan Menderes şunları söylüyordu: "Geçen yıl Gazi hazretlerinin kafasında olan Halkevleri düşüncesi bugün gerçekliğe kavuşmaktadır. Ulusal amaçları kökleştirecek, sosyal ve ulusal dayanışmayı destekleyecek olan bu kurum halkın içten desteğine gereksinme duymaktadır. Aydın'da Halkevlerinin açılış törenini yüksek huzurunuzla yapmaktan büyük bir onur ve mutluluk duymaktayım. Tanık olduğum bu yüksek ilginizin süreceğine iman etmiş olmaklığım bu bahtiyarlığımı çoğaltıyor". Bu sözleri söyleyen Aydın Halkevinin ilk başkanı, daha sonra başbakan olduğu zaman Halkevlerini kapatma yoluna gitmesi, üzerinde düşünülecek önemli bir çelişkidir. Bir politikacının kısa zamanda Halkevi başkanlığından Halkevi düşmanlığına ve giderek Halkevi kapatıcılığına sürüklenmesi kendi çizgisinin çelişkilerini çok açık biçimde yansıtmaktadır.[134] Halkevlerinin kurucularından ve ilk başkanlarından olan bir politikacının daha sonra bu önemli kuruluşu kapatan kişi olması bir çok açıdan üzerinde düşünülmeye değer bir durumu göstermektedir.

14 Mayıs 1950 günü genel seçimi kazanan Demokrat Parti iktidar olmuştu. İktidar olmanın sarhoşluğunu üzerinden atmadan DP önemli girişimlerde bulunuyordu. DP'li saylavlar çeşitli konularda hazırladıkları önerileri ve yasa taslaklarını meclise getiriyor-

lardı. Sol propoganda yapanın ölüm cezasına çarptırılmasından, eğitim düzeninin yeniden oluşturulmasına kadar bir çok değişik öneri meclisin gündemine giriyordu. İlk öneriler arasında yer alan Erzurum saylavı Emrullah Nutku ve Antalya saylavı Akif Sarıoğlu'nun dört arkadaşları ile beraber verdikleri Halkevlerinin mallarına el konulmasıyla ilgili yasa önerisi DP yöneticilerinin uyarısı üzerine geri aldırılmıştı. Parti yöneticileri bu tasarının yasalaşması ile Halkevlerinin tümünün ortadan kaldırılamıyacağını düşünüyorlardı.[135] Bu nedenle parti yönetiminin uyarıları doğrultusunda Tekirdağ saylavı Şevket Mocan ve 53 arkadaşı Halkevlerini tümden yok eden bir yasa önergesi hazırladılar. Meclisin 6 Ağustos 1951 tarihli oturumunda ele alınan yasa tasarısı epeyce tartışma yarattı. İktidar partisi yaz aylarındaki ortamdan yararlanarak el çabukluğu içinde Halkevlerini yoketmenin çabası içinde idi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci kurucusu ve eski ulusal şef İsmet İnönü, Atatürk'ün kültür örgütü olan Halkevlerinin kapatılması girişimi karşısında susamazdı ve karşı çıkması beklenirdi. Nitekim İnönü kendisinden beklenen karşı çıkışını yaptı ve Halkevleri ile ilgili yasa mecliste görüşülürken konuşma yaptı. Manisa saylavı Refik Şevket İnce'nin yasayı meclise sunması ve bu yasanın gerekçesini de Burdur saylavı Fethi Çelikbaş'ın açıklamasından sonra kürsüye gelen İsmet İnönü şu tarihi konuşmasını yapıyordu: "Getirilen tasarı Halkevleri binalarını yeniden Türk ocaklarına veriyor. Halkevlerini fiilen kaldırıyor. Hazineye intikal ettirdiği Halkevlerini kapatma yetkisini hükümete veriyor. Halk Partisi'ne bağış olarak verilen malların kullanılmasına izin vermiyor. Geçmişteki karar ve uygulamaları geçersiz sayarak önemli bir Anaya-

sa yanlışı işliyor. Aylardan beri hükümet yetkilileri ile CHP yöneticilerinin Halkevleri konusundaki görüşmeleri sonuçsuz bırakılmıştır. Biz çok partili yaşama. girdikten sonra Halkevleri tüm siyasal partileri hoşnut bırakacak biçimde çalışabilmesinin yollarını aradık. O zamanki ana muhalefet partisinin düşüncelerini öğrenmeye çalıştık. Halk Partisi'nin 1947 kurultayında Halkevlerinin bir tesise dönüştürülmesi konusunda bir karar alarak bunu açıkladık. Bunu gerçekleştirememememizin nedeni o zamanki muhalefet partisi ile bir anlaşmaya varılamamasıdır. 31.1.1951 tarihinde başbakanla anlaşmaya varılmış ve daha önce hazırlanan tesis projesi kendisine teslim edilmiştir. Uzun gecikmeden sonra karşıt bir proje geldi. Bunun üzerine 20.6.1951 tarihinde yeni bir projeyi teslim ettik. Bu proje hazırlıklarından sonra önümüzdeki tasarı birden ortaya çıkmıştır. Bu yasa önerisi hükümet ile Halkevleri konusunda olumlu bir anlaşmaya varılamıyacağını gösteriyor. Bizim projelerimizin esası Halkevlerinin çalışmalarını sürdürmesiydi. Biz tesis düşüncesini temel alırken iktidar kapatma hazırlıklarını sürdürüyormuş. Böylesine önemli bir konunun anlaşma ile yasal bir çözüme bağlanması yerine müsadere yoluna gidilmesinin yaratacağı sıkıntıları ülkemiz uzun yıllar çekecektir. Türkocakları binalarının Halkevlerine devredilmesi yetkili temsilcilerin huzurunda usulüne uygun bir biçimde yapılmıştır. Halk Partisi her zaman Türkocakları ile yakından ilgilenmiş ve bu kuruluşların istekleri ile gereksinmelerini karşılamıştır. Başlangıçta Türkocakları'nın her isteği karşılanmıştır. Sonradan devrimler dönemine geçilince Türkocakları yetersiz kaldılar ve bunun üzerine, ulusal kültür ve devrimler üzerine yeni bir örgütlenme arayışı gündeme gelince Halkevlerinin kuruluşuna gidildi.

Türkocakları'nın kapanmasına Atatürk, Türkocağı yöneticileri ile beraber ve onların görüşlerini alarak karar verdi. Türkocakları'nın gasbı sözkonusu değildir. Türkocağı yöneticilerinin kendileri bu ocakların kapanmasını istemişlerdir. Yasada kullanılan cebir ifadesi ile Atatürk'e yöneltilen suçlamayı kabul etmiyoruz. Ortada bir suç varsa zamanın başbakanı olarak benimdir. Atatürk'e böyle bir suçlama yöneltilemez. Ülkenin büyük kültür gereksinmesini karşılayan bu yirmi yıllık kuruluşlar kapatılmak istenmektedir. Halkevlerinden yetişen sanatçıların ve aydınların sayıları sınırsızdı. Toplu yaşama uzak olan ülkemize kadın erkek katılımı ile sosyal amaçlı toplanma geleneğini Halkevleri getirmiştir. Devrimleri halka anlatmak ve korumak görevi Halkevlerine verilmişti. Halkevleri salonlarından siyasal partiler eşit olarak yararlanabiliyorlardı. Yaptıkları hizmetler düşünülürse Halkevlerinin kapatılması büyük bir yıkımdır. Halkevlerinin bağımsız bir tesise dönüştürmek yerine bakanlar kurulunun emrine bağlanması bu kuruluşun binalarının iktidar partisinin istekleri doğrultusunda kullanıma açılmasını sağlayabilmek içindir. Halk partisine bağış yolu ile yapılan işlemler haksız ise varolan yasalara göre bu temizlenebilir. Suçlamaların adalet yolu ile doğal olarak çözümüne gidilmemesi, bu yasa önerisinin adalet ile ilgisi olmadığını göstermektedir. Yolsuzlukları mahkemede kanıtlayabilmek açısından iktidarın en küçük bir umudu olsa idi, anayasa ve hukukun genel ilkelerini çiğneyecek yerde adalet yolunu seçmesi daha doğal olurdu. Böyle bir yasa önerisinin adaletle ilgisi vardır denemez. Halkevleri ödeneklerinin amaç dışı kullanıldığı savı kanıtlanmadıkça bir uydurma olmanın ötesine gidemez. Bir devlette varolan yasaların iktidar değişimi ile geçersiz kılınması

hukuk dışı bir yolun açılmasıdır. Baskı rejimlerindeki yasalar bile sonradan geçerli sayılırlar. Devlet değişikliğinde de eski yasalar hukuk boşluğu yaratmamak için geçerli sayılırlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun yasaları bugün bile eski topraklarında kurulan yeni devletlerde geçerlidir. Halkevlerinin bugün ikiyüz milyon lira değerindeki binalarına el konulmaktadır. Tarihte müsadereye giden siyasal güçlerin hepsi mahkemelerden kaçınmışlardır. Bütün bu işlemler anayasanın ihlali anlamındadır. İktidar partisi muhalefet partisini anayasa güvencesinden uzaklaştırmaktadır. Hareket hem usul hem de esas açısından anayasanın ihlalidir. Hepimizin görevi büyük ulusumuzun asil özelliklerine uygun hareket etmektir." (136)

Muhalefet önderi olarak İnönü'nün konuşmasından sonra bütçe komisyonu adına İzmir saylavı Behzat Bilgin söz alarak; Halkevlerinin dernek olmadığını, ana statüsünün ve bir yönetim kurulunun bulunmadığını, bütçeye konan ödeneklerin CHP'nin nezdindeki Halkevleri hesabına işlendiğini ve bunun açık bir yolsuzluk olduğunu, bu konuda mahkemeye gitmenin olanaksız olduğunu, böyle bir mahkemenin hukuk mahkemesi olmayacağını, olsa bunun Divan-ı Ali olabileceği biçimindeki konuşması meclisteki tartışmaların hareretini yükseltiyordu. Anayasa komisyonu sözcüsü Zonguldak saylavı Muammer Alakant söz alarak, yasa tasarısının adalete ve ulusun isteğine uygun olduğunu, Halk Partisi'nin ulustan gaspettiği malların yeniden ulusa geri verildiği anlamına geldiğini ve bunun senelerden beri ulusun bağrında kanayan bir yara olarak kaldığını, 1947 yılında alınan tesis kararının yerine getirilmediğini -tesis kurmak için üniversiteye başvurdular ama bir gelir düzeni olmadığı için üniversite tesis kurulmasına karşı çıktı- yapılacak için Halkevleri-

ni belediyelere devredilmesi olduğunu, Halk Partisi'nin kendi iktidarı zamanında bu tesisi kurmadığını, ortada bir grup kararı bulunduğunu ve grup kararlarının tartışılamıyacağını belirterek kürsüden indi.

Bu tartışmalardan sonra, en son olarak CHP sözcüsü Faik Ahmet Barutçu söz alarak şunları söyledi: "Menderes ile CHP temsilcisi olarak görüştüm. Halkevlerinin Atatürk yadigari kuruluşlar olarak korunmasına karar verildi. Halkevi ve Halkodası binaları yeni kurulacak olan tesise devredilecekti. Başbakanla bir kaç kez biraraya geldikten sonra anlaşarak ayrılmıştık. İlgili kişiler olarak bize haber verilmeden bu işin bitirilmek istenmesi gariptir. Bu tutum ülkemizdeki demokratik gelişmelere uymamaktadır. Mülkiyetin anayasada güvence altında olduğu için Halkevi binaları alınamaz. Halkevleri zamanında Halk partisinin kültür kolları olarak kurulmuştur ve bu kuruluş yasalara uygundur. Bu kuruluşlara para verilmesi de yasalara uygun bulunmaktadır. Bu açıdan herhangi bir suçlama yapılamaz."

CHP genel başkanı İsmet İnönü çok partili düzende demokrasinin gereği olarak Halkevlerinin çalışmalarını sürdürmesini istiyordu. Diğer yeni kurulan partiler, dernekler ve vakıflarla beraber Halkevleri de bağımsız kültür kuruluşları olarak çalışmalarını sürdürebilirler ve Atatürk'ün kültür kuruluşları olarak ulusal kültür birikimine ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunabilirlerdi. Ne var ki, yeni iktidar partisinin arkasında yer alan gerici kesimlerin amacı Halkevleri aracılığı ile yürütülen yenilenmenin, Türk rönesans hareketinin önüne geçmek ve Atatürk zamanında başlatılan bu girişimi bütünüyle toplumdan silmekti. Bu doğrultuda DP yönetimine baskı yapıyorlar ve

Halkevlerinin kapatılmasını istiyorlardı. DP 4 defa iktidara gelince bu baskılara dayanamıyarak, Atatürk devrimlerinden verdiği ödünler arasına Halkevlerinin kapatılmasını da ekledi.

Demokrat Parti'nin Halkevlerinin kapatılması amacıyla hazırladığı ve 11 Ağustos 1951 günü resmi gazetede yayınlanan 5830 sayılı yasa, "Resmi daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemiyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesih derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine dair kanun" başlığını taşıyordu. 15 maddelik bu yasanın ilk maddesine göre kamu tüzel kişileri ile dernekler partilere bağış ve satışta bulunamazlar. Yasanın ikinci maddesine göre genel, katma ve özel bütçeli dairelerle belediyeler ve kamu iktisadi teşekkülleri ve müesseseleri tarafından kamu yararına dair derneklerden siyasal partilere bedelsiz olarak terkedilmiş olan gayrimenkul mallar önceki kayıt sahiplerine iade ve tapu kayıtları bunlar adına resen tashih olunarak ilgililere yazı ile bildirilir. Üçüncü maddeye göre ise Halkevi olarak yapılmış veya yapılmakta bulunan veya 1 Mart 1950 tarihine kadar kısmen veya tamamen Halkevi olarak kullanılmış veya herhangi bir sosyal amaç veya kamu hizmeti için kulanma amacıyla kısmen veya tamamen halktan toplanan bağış ve katkılarla yapıldığı halde, bir siyasi parti adına tescil edilmiş bulunduğu ile veya ilçe yönetim kurulları tarafından saptanmış olan gayrimenkullerin kayıtları devlet adına resen tashih olunarak ilgililere yazı ile ihbar edilir. Halkodası olarak yapılmış olan veya bu adla kullanılan gayrimenkuller bulundukları köy veya belediyeler adına resen tescil ve

tapulu olanların kayıtları bunlar adına düzeltilerek ilgililere yazı ile bildirilir. Genel, katma ve özel bütçeli daire ve belediyelerle köylerin zamanlarında geçerli yasa hükümlerine aykırı olarak bedel takdiri yolu ile siyasal partilere devrettikleri gayrimenkul malların kayıtları önceden belirlenen bedel ödenmek yolu ile eski sahipleri adına geçirilir. Herhangi bir tüzel kişinin malı iken siyasal partiler adına geçirilen gayrimenkuller bu tüzel kişi var ise adına, yok ise devlet adına tescil edilir. Bu yasanın hükümlerine göre, eski sahipleri adına tescil olunacak gayrimenkul malların yasanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar olan vergileri siyasal partilere aittir. Gayrimenkul kiralarını siyasal partiler peşin almışlarsa bir ay içinde geri vermek zorundadırlar. Bu süre içinde siyasi partiler ödeme yapmazlarsa haklarında eski sahipleri adına ipotek tesis edilir. Üçüncü kişilerin alacaklarından dolayı haciz ve ipotek hakları saklı kalacaktır. Bu yasa çerçevesinde siyasal partiler işgal ettikleri gayrimenkulleri bir ay içinde terketmek zorundadırlar. Kiracılar kira bedelleri için siyasal partiler aleyhine dava açma hakkına sahiptirler. Devlete intikal eden Halkevleri ile Halkodalarındaki eşya yeni sahiplerinin mülkiyetine geçer. Bağış olarak sağlanan eşya ise siyasal parti isterse kendisine verilebilir. Bu yasa çerçevesinde yapılacak devir ve diğer işlemler her türlü vergi ve harç dışında kalacaktır.

Halkevleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el konulmasıyla ilgili 5830 sayılı yasa çıktıktan hemen sonra uygulandı ve bütün ülkede varolan Halkevleri, Halk Partisi binaları ile diğer mal varlığına devletçe elkonuldu. Bu uygulama ile ilgili olarak bazı sorunlar çıkınca bu kez hükümet "5830 sayılı kanunla hazineye

intikal eden menkul ve gayrimenkul malların idare ve tasfiyeleri hakkında yönetmelik". i çıkararak yürürlüğe koydu. Bu yönetmeliğe göre, Halkevlerinin içindeki eşyayı belirlemek üzere her bölgede mülki amirin başkanlığında Tefrik Komisyonları kuruluyordu. Gerekirse başka komisyonlarında kurulmasına izin veriliyordu. Her Halkevi için ayrı bir eşya listesi hazırlanıyordu. Kitaplar Milli Eğitimin kitaplıklarına devrediliyordu. Diğer eşya ve müzelik eserler ise Milli Emlak Müdürlüğü'nün yönetimine bırakılıyordu. Sahne, müzik ve spor malzemeleri için Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşü alınacaktı. Demirbaş eşya ise devlet daireleri, hastahaneler ve okullara devredilecekti. Ankara Halkevinin tahsis işlerini Maliye Bakanlığı yürütecektir. Devlet kuruluşlarının gereksinmelerinden fazla kalan eşya ise satılabilecektir. Kültür toprakları ise tahliye ettirilerek hazineye devredilecektir. Arsalar resmi daire yapımına elverişli değilse satılarak tasfiye edilecektir. Kiradaki gayrimenkuller ise devlet hizmetlerine elverişli değillerse satılarak tasfiye edilirler. Boş binalar öncelikle kamu hizmetleri için kullanılacaktır, elverişli olmayanlar ise satılacaktır. Hizmet için gerekli görülmeyen binalar ise gelir elde etmek üzere kiraya verilecektir. Bu yönetmelik doğrultusunda Halk Partisi ve Halkevleri binalarına hükümet el koydu ve muhalefet partisinin bütün mal varlığını elinden aldı. Böyle bir işlem ile yeni iktidar yılları siyasal örgütü olan CHP'ye karşı bir üstünlük sağlama çabası içindeydi. Uygulamada yasa ve yönetmelik dışında çok katı ve ağır bir baskı Halkevlerine karşı uygulandı. Tarihe vandalizm olarak geçecek bu baskılar sonucunda yılların birikimi olan mal varlığı yağma edildi. Halkevi eşyaları çöplüklere ve sokaklara atıldı. Halkevi kitapları dereler ve ırmaklara atıldı kesekâğıtçılarına top-

tan verildi. Bütün ülke siyasal iktidarın olumsuz tutumu yüzünden bir Halkevi yağmasına sahne oldu.

Bazı bölgelerde ise, Halkevi kitaplıklarındaki tüm yayınlar kamyonlara doldurularak alanlarda yakılıyordu. Kitaplıklar boşaltılırken buralar başka amaçlı kullanıma açılıyor ve içindekiler bazen depolara kaldırılıyor ve halkın okuması engelleniyordu. Halkevi binaları bazan resmi dairelere, bazan karakollara bazı yerler de de okullara dönüştürülüyordu. Şeriatçı kesimler siyasal iktidarın düzenlediği bu yağmadan nasibini almak üzere toplu saldırılar düzenliyorlardı. Kars ve Doğubeyazıt Halkevleri dinci kesimlerin yağmalamasına sahne oluyordu. Merkezdeki bazı Halkevi binaları genel tuvalet olarak bile kullanılıyor ve Atatürk'ün bu kültür kurumlarına en ağır hakaret anlamına gelebilecek işlemler iktidarın desteği ile yürütülüyordu.[137] Ülke çapında ayağa kalkan gerici çevreler, DP iktidarının gözyumması ile Halkevlerine karşı bir gövde gösterisine kalkışıyorlardı. Irmaklarda akan sular Halkevi kitaplarını götürürken, Halkevi binaları da sürekli olarak saldırılara hedef oluyorlardı.

8 Ağustos 1951 günü yürürlüğe giren 5830 sayılı yasa ile Halkevlerinin hazineye devri için bir aylık süre verilmişti. Ne var ki yasanın çıkışından bir hafta içinde hükümet bütün Halkevlerinin kapısını mühürletti ve kendi çıkardığı yasadaki süreyi bekleyemedi. Halkevlerinin içindeki araç gereç sayımı için bile süre vermeden kapatılma yoluna gidilmesi siyasal ortamı birden gerginleştirmiştir. Halkevleri ile ilgili gelişmeler Türk basınında yer alıyordu. Atatürk ilkeleri doğrultusunda yayın yapan basın bu vandalizmi gözler önüne sererken, iktidar yanlısı gazeteler ise Halkevlerine karşı girişilen bu hareketi savunuyorlardı.

İktidarın yayın organlarında Halkevlerinin gece üniversitelerine dönüştürüleceği, kitaplıklarının yeniden düzenleneceği, mal varlığının devlet eliyle değerlendirileceği yazıyordu. İktidar yanlısı yazarlar, Halk Partisi'ne saldırırken Halkevleri olayını da normal bir gelişme olarak yorumluyorlardı. O sıralarda Ulus gazetesinde yazar olan Peyami Safa ise Halkevleri konusunda çıkarılan yeni yasanın bir terör yasası olduğunu, bunun ancak bir ihtilal döneminde olabileceğini çünkü yeni yasa ile Anayasanın, medeni yasanın ve tüm hukukun bir yana atıldığını açıkça yazıyor ve demokrasinin bu uygulama ile ayaklar altına alındığını belirtiyordu.[138]

Halkevlerinin kapatılması ve mallarına el konulmasıyla beraber Cumhuriyet Halk Partisi'nin malvarlığına da hükümet devlet aracılığı ile teslim alıyordu. Halkevlerinin kapatılması, Halk partisinin mallarına el konulması köy enstitülerinin kapatılmasıyla başlatılan bir sürecin yeni halkalarıydı. Halkevi ve parti binaları teslim alınmakla kalınmıyor devletin kuruluşuna ışık tutan resmi evrak da kağıt fabrikasına gönderilerek yeniden kağıda çevriliyordu. Benzer tutum daha sonraki dönemlerde de Türkiye'de gündeme geliyordu. DP iktidarının açtığı vandalizm yolundan sonraki dönemlerde başa geçen bu tutumun yeni izleyicileri de ilerliyor ve ülkede açılan kültüre ve devrim ilkelerine karşı çıkma tutumunu geliştirerek sürdürüyorlardı. Böylece, DP iktidarı Türkiye'de Atatürk devrimlerine karşı gelişmelerin ilk resmi örgütleyicisi oluyordu.

B — HALKEVLERİ'NİN YENİDEN KURULUŞU

DP iktidarının bilinçli bir tutumla sürekli olarak Atatürk devrimlerine karşı bir tutum izlemesi ve gi-

derek daha büyük ödünler vermesi daha tam olarak yerine oturamayan cumhuriyet rejimi ile devlet düzenini sarsmıştı. Gerici çevrelere ödün üzerine ödün verilirken, yıllarca uğraşılarak kurulan cumhuriyet ve demokrasinin geleceği giderek tehlikeye giriyordu. Atatürk düşmanlığında birleşmiş gerici çevreler giderek artan baskıları ile ülkedeki rejimi değiştirmek, yeniden eskiye dönmek eğilimlerini canlandırmak istiyorlardı. Onların bu tutumuna DP iktidarının ekonomide başıbozuk yönetimi de eklenince ülke kısa zamanda bir kaosa doğru sürüklendi. Yeni iktidar, devlet kuran partinin, yıllarca tutumlu bir politika ile hazinede biriktirdiği altın kaynaklarını sıfıra indirince Türk parasının durumu sarsıldı ve dolayısıyla ekonomi büyük bir bunalıma doğru sürüklendi. Döviz darboğazı ile beraber ülkede sosyal çalkantılar gelişmeye başladı. Devrimlerden verilen ödünlere katlanamayan Atatürkçü ve ilerici kesimler sokak gösterilerine girişirken, ülkenin ve devletin geleceğini düşünen çeşitli kesimler de yeni bir iktidar arayışı için giriyorlardı. DP iktidarının onuncu yılında artık ülkede olaylar patlak vermişti. Gençlik ve toplum bir türlü durulmuyordu. DP iktidarının baskıya yönelen anayasa ve hukuk dışı tutumu her geçen gün yeni haksızlıklara neden oluyor ve dolayısıyla toplumsal patlamalara yol açıyordu. İktidarın birbirini izleyen yanlış tutumu sonucunda Türkiye'de bir ihtilal zemini doğuyordu. Bu zemin üzerinde olaylar çok hızlı gelişince 27 Mayıs 1960 tarihinde, Türkiye'de ilk askeri ihtilal yapıldı. Bu hareket yapısı, amaçları ve özü açısından yarım kalan Kemalist devrimin tamamlanmasını hedefliyordu. Kendilerini kemalist olarak niteleyen ihtilalciler 27 Mayıs hareketini bir devrime dönüştürebilmenin çabası içine girdiler. Atatürk zamanında yapılan ve

başlatılan işlerin yarım kalanlarını tamamlamak çabası içindeydiler. Toprak reformunun gerçekleştirilmesinden halk eğitimine, ülkede düzenli ve planlı bir kalkınma programının izlenmesinden yeni ve çağdaş bir anayasanın hazırlanmasına kadar bir çok önemli konu 27 Mayıs devriminin programı içinde yer alıyordu.[139] Türk ordusu içinde Atatürkçü ideallerle yetişmiş olan devrimin öncü kadrosu yeni bir Atatürkçü uygulamanın ardında koşuyordu. Atatürk dönemi ve o dönemde yapılanlar yeniden ele alınıyor ve incelendikten sonra yeni dönem için bazı uygulama taslakları hazırlanıyordu. Demokrasinin yeniden kurulmasına dönük başlatılan süreçte bazı önemli adımlar atıldı ve kısa bir süre içinde genel seçimler yapıldı.

27 Mayıs devrimi Kemalizmin temel felsefesine, devrimci ve ilerici doğrultusuna dönmüştür. Bu arada bazı Atatürk ilkelerinin ve Atatürk kurumlarının yeniden yurt içinde diriltilmesi ve halk yaşantısına getirilmesi düşünülmüştür. Türkçe ezan, Köy Enstitüleri ve Halkevlerinin yeniden kurulması düşünülmüştür. DP iktidarı Halkevleri ile beraber köy enstitüleri için de bir yasa çıkararak 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı yasa ile bunları Köy Öğretmen Okulları'na dönüştürmüştür. DP iktidarı böylece kısa zamanda Türk devriminin iki orjinal kurumu olan Halkevleri ile beraber Köy Enstitülerinin de hukuksal varlığına son veriyordu. DP iktidarının bir devrim hareketi sonucunda yıkılmasıyla beraber onun yıktıklarını yeniden yapmak ve Atatürk ilkeleri ile kurumlarında açılan yaraları onarmak gerekiyordu. Devrimin öncü kadrosunun yanısıra ülkenin önde gelen aydınları da bir arayış içine girdiler ve örgütlenerek toplumsal alanda ağırlıklarını ortaya koydular. 27 Mayıs devriminin hemen ertesinde Behçet Kemal Çağlar'ın başkanlığında

Atatürkçüler ve eski Halkevciler biraraya geldiler ve örgütlenme konusunda anlaştılar. Devrimin önderi Cemal Gürsel'in de uygun görmesi üzerine 1960 tarihinde Türk kültür adamları ve sanatçıları ve bilim adamları "Türk Kültür Derneği"ni kurdular. Behçet Kemal ve arkadaşları Halkevlerinden yetişmiş kadrolarla ilişki kurarak Türk Kültür Derneği'ni tıpkı Halkevleri benzeri biçimde ülke düzeyinde geliştirmek için çalışmaları yoğunlaştırdılar.(140) Gönüllerinde Halkevcilik ateşini taşıyanlar, önemli bir dönüşümün eşiğinde Türk Kültür Derneği çatısı altında biraraya gelmeyi coşku ile benimsediler. O günlerde hukuksal varlığını sürdüren Türk Devrim Ocakları ile ilişki kurularak Türk Kültür Derneğinin öncü kadroları hazırlandı. Devrim Ocaklarının bazı üyeleri de yeni kurulan Türk Kültür Derneği'nde yer alarak çalışmalara katıldılar ve kısa zamanda yeni kurulan dernek önemli gelişmeler sağladı.

Türk Kültür Derneği tüzüğü Halkevi birikimi ile hazırlanmış ve benzer çalışmalar için elverişli bir yapı oluşturuyordu. Tüzüğün amaç maddesinde temel ilkeler belirtiliyor ve vatan, ulus, kültür, ülkü, Türk ulusu, Türk vatanı, Türk ulusculuğu, özgürlük ve dünya görüşü ile beraber devrimcilik anlayışı dile getiriliyordu.(141) Bu maddeye göre, belirli bir vatan üzerinde ortak tarih bilincine sahip olarak yaşayan birbirlerine ülkü ve kültür bağlarıyla bağlı kişilerden meydana gelen varlığa ulus denir. Vatan ulusun üzerinde yaşadığı topraktır. Kültür ulusun yapısında temel değerler olan din, dil, ahlak, hukuk, gelenek, görenek ve güzel sanatlar gibi sosyal kurumların toplamıdır. Türk uluscusu adalet ve iyiniyet ölçüleri içinde Atatürk'ün yurtta ve dünyada barış ilkesini benimser, ulusal bütünlüğü zedeleyen emperyalizme karşı

çıkar, insan hak ve özgürlüklerini savunur. Devrimcilik, ilerleyen yaşamı bilim ile daha iyi ve güzele götürmektir. Devrimcilik Atatürk devrimlerinde en açık ifadesini bulmuştur. Bu temel ilkeler çerçevesinde Türk Kültür Dernekleri çağın özgür düşüncesini her alanda yaymak, ulusal kültürü yıkıcı ve yıpratıcı cereyanlardan korumak, ulusal değerleri korumak, hak ve adalet anlayışına dayanan özgürlük ve demokrasi anlayışının yayılmasına yardımcı olmak, çağdaş insanlık anlayışı çerçevesinde ulusal kültürü canlı tutmak, ulus ve vatan sevgisini geliştirmek, aydın kesim ile halk kitleleri arasında kaynaşma yaratmak ve aydınların kültürel birikime katkılarını artırmak, bireylerin ve toplumun tüm değerlerini geliştirmek, okuma yazma seferberliği ile beraber Türk ulusal eğitimine katkıda bulunmak gibi amaçlara sahip bulunuyordu. Türk Kültür Derneği'nin kurucuları arasında eski Halkevciler olduğu kadar Türkiye'nin önde gelen bilim ve sanat insanları da yer alıyordu. Derneğin genel merkezinin yanı sıra şubeleri ve temsilcileri de tüzükte belirtiliyordu. İki yılda bir toplanacak kurultay ile beraber genel merkez ve şubelerin çalışmaları da tüzük ile düzenleniyordu. Türk Kültür Derneği daha sonra 12.4.1961 tarihinde Bakanlar kurulunun 5/1066 sayılı kararı ile kamu yararına dernekler arasına alınmıştır.

Türk Kültür Dernekleri'nin çalışmaları kısa zamanda genişleyince ilgili çevrelerde yeni bir Halkevleri arayışı gündeme geldi. Ülkenin tanınmış sanatçıları, bilim ve düşün adamları Türk kültür Dernekleri çatısı altında biraraya gelince yeni bir Halkevleri arayışı içine giriyorlar ve Halkevlerinin yeniden kurulmasını istiyorlardı. Eskinin coşkulu günlerinin arayışı Türk aydınlarını sarmıştı. Halkevlerinin yeniden ku-

rulması istekleri yükseldikçe Türk Kültür Dernekleri de bu istekler doğrultusuna giriyordu. Dernek içi çalışmalar gelişince yeni bir tüzük komisyonu kuruluyor ve Ceyhun Atuf Kansu'nun başkanlığında hazırlanan yeni tüzükte Türk Kültür Derneği'nin Halkevi veya Halkodası adı altında şubeler açabileceği benimseniyordu. Cemal Gürsel ve arkadaşları doğacak tepkilerden çekindikleri için Halkevi adının kullanılmasına karşı çıkıyorlar, Türk Kültür Derneği'nde toplanan aydınlar ise Halkevlerinin yeniden canlandırılabilmesi için Halkevi ve Halkodası adı altında örgütlenmeyi savunuyorlardı. Yeni tüzük tasarısı iki kesimin isteklerini uzlaştırıcı biçimde hazırlanmış hem Türk Kültür Derneği adı korunmuş hem de Halkevlerinin yeniden açılması benimsenmişti. Tüzük değişikliklerinin görüşülmesi için 21 Nisan 1963 günü Ankara'da Türk Kültür Dernekleri'nin olağanüstü tüzük kurultayı yapıldı. Bu kurultaydan önce toplanan 1962 kurultayında da Halkevlerine dönüşme çabası vardı ama gerek cumhurbaşkanının gerekse başbakan İsmet İnönü'nün çekinmesi nedeniyle herhangi bir resmi girişimde bulunulamadı. O dönemdeki koalisyonun yara almasından çekiniliyordu. İsmet Paşa İstanbul'daki söylevinde eski Halkevlerinin artık günümüzde Türk Kültür Dernekleri aracılığı ile sürdürüleceğini açıkca belirtmişti. Demokrasiye geçiş aşamasında karşıt siyasal partilerin ürkütülmesinden kaçınılıyor ve ülkede yeni kurulan koalisyon hükümetinin sorunsuz olarak yürütülmesi isteniyordu. Halkevlerinin yeniden kurulması önemli bir sorun çıkarabilirdi. Cumhurbaşkanı ve başbakanın bu çekimserliklerine ülkenin aydınları ve önde gelen Atatürkçü yöneticileri karşı çıkıyor ve Halkevlerinin yeniden kurulması doğrultusunda tavır gösteriyorlardı. Ortaya çıkan tartışmalar giderek bü-

yüyor Türk Kültür Derneğinin bazı yöneticileri Halkevi adının alınmasını savunurken diğerleri karşı çıkıyorlardı. Behçet Kemal Çağlar ise uzlaştırıcı bir yaklaşım içinde "Ataevi" adının alınmasını ileri sürüyordu. Yapılan gizli toplantılarda delegeler arasında bir çekingenlik başlıyor ve delegelerin önemli bir kısmı "Halkevi" adının yeniden alınması düşüncesinden vazgeçiyorlardı.[142] Örgütteki tartışmaların genişlemesi üzerine genel merkez yeniden tüzüğün ele alınmasına ve bu amaçla bir komisyonun kurulmasına karar veriyordu.

Ceyhun Atuf Kansu'nun başkanlığındaki tüzük komisyonunun çalışmaları bittikten sonra, olağanüstü tüzük kurultayı için şube delegeleri Ankara'ya çağrılıyordu. Yaratılan olumsuz hava içinde Halkevine dönüşme düşüncesi gerilemişti. Anadolu delegelerinin çoğunluğunu öğretmenler oluşturuyor ve bunlar kurultayda önemli bir çoğunluğa sahip bulunuyorlardı. Kurultay, genel Başkan Behçet Kemal Çağlar'ın açış konuşması ile başladı ve başkanlığa Ord. Prof. Sadi Irmak seçildi. Halkevlerinin ilk kuruluş çalışmalarını yürüten Sadi Irmak'ın seçiminde simgesel bir anlam vardı. Cumhurbaşkanının başarı telgrafı okunduktan sonra gündeme geçildi. Atatürk için saygı duruşundan sonra usul tartışmalarına geçildi. İstanbul delegelerinin durumu tartışma konusu oldu. Anıtkabir ziyareti için aradan sonra ikinci oturuma geçildi. Genel yönetim kurulunun hazırladığı tüzük taslağının tümü kurultayın tartışmasına açıldı. İlk sözü alan Prof. Tahsin Banguoğlu Türk Kültür Dernekleri'nin Halkevlerinin uzantısı olduğunu, Atatürk ilkelerinin korunması ve yayılmasını amaçladığını, eski dönemdeki Halkevi yıkımının hızla onarılması gerektiğini belirtti. Sonra söz alan delegeler de Atatürk ilkelerinin korunması ama-

cı üzerinde durdular. Atatürk ilkeleri ve gericilik tartışmalarından sonra kürsüye gelen Senirkent delegesi Avni Ergundoğan, Halkevleri adının alınması gerektiğini ancak bundan sonra toplum içinde derneğin taraftar toplayabileceğini söyledi. Tartışmalardan sonra yanıt için söz alan başkan Behçet Kemal Çağlar, tüm delegelerin Atatürkçü olmalarından çok mutlu olduğunu belirterek söze başladı ve eleştirileri yanıtladı. İstanbul delegelerinin başta Orhan Tuğsavul olmak üzere topluca getirdikleri "Halkevi" adının alınması önerisi tartışmaya açıldı. Osman Kirişçioğlu ve Halil Sezai Erkut'un bu öneriyi destekleyen konuşmalar yapmaları üzerine tartışmalar sonuçlandı ve kurultaya katılan bütün delegelerin katılımı ile Türk Kültür Derneği'nin adı Halkevi olarak değiştirildi. Bunun üzerine Tahsin Banguoğlu yeni Halkevi adı ile tüzüğün yeniden bir komisyonca yazılmasını önerdi. Ceyhun Atuf Kansu, Muhittin İnözü ve Hüseyin Ulusoy'dan oluşan komisyon yeni Halkevi adına göre tüzüğü kaleme aldılar. Tüzük yeni biçimi ile önce madde madde sonrada tümü oylanarak oybirliği ile benimsendi.[143]

Daha sonra genel başkan, genel yönetim kurulu çalışma ve hesap raporlarını okuyarak kurultayın onayına sundu. Söz alan İstanbul delegesi Bedia Akarsu, genel yönetim kurulunu Atatürk ilkelerine uygun bir tüzük hazırladığı için kutladı. Bağışlar ve yayınlar üzerinde duruldu. Genel başkan ve yönetim kurulunun istifası üzerine seçimler yenilendi. Genel başkanlığa Prof. Tahsin Banguoğlu seçildi. Halkevlerinin ilk genel yönetim kurulu üyeliklerine ise Halil Sezai Erkut, Behçet Kemal Çağlar, Orhan Asena, Ceyhun Atuf Kansu, Sadi Irmak, Şevket Evliyagil, Mahir Canova, Necmettin Esin, Mehmet Ali Çamlıca ve Yüksek Altıner seçildiler. Denetleme kurulu Vildan Aşir Sava-

şır, Halim Baki Kunter, Fethi Aktan'dan oluşurken, Onur kurulana da Ahmet Kutsi Tecer, Fehmi Yavuz ve Yavuz Abadan seçiliyorlardı. Yeni genel başkan Prof. Tahsin Banguoğlu yaptığı kapanış konuşmasında, eski başkan Behçet Kemal Çağlar'ın Atatürkçülüğü yerden kaldırdığını, yeni yönetim kurulunun Atatürkçülük bayrağını yükselteceğini, Halkevlerinin yeniden kuruluşunun 23 Nisan öncesine rastlamasının anlamını belirterek kurultayı kapadı.

Kurultaya katılan delegelerin birbirlerine sarılmaları, kucaklaşmaları ve ağlamalarıyla benimsenen Halkevlerinin ikinci açılışı Türk kültür ve sosyal yaşamında yeni bir dönemi başlatıyordu. Kurultaydan sonra Cumhurbaşkanına bir telgraf çekilerek karar müjdeleniyordu. Kurultay ertesinde Halkevlerinin kuruluşu Türk basınında önemli yansımalar yaptı. Olaya olumlu yaklaşanlar olduğu kadar karşı çıkanlar da vardı. Daha da ileri giderek sıranın Köy Enstitülerinin yeniden açılmasına geldiğini savunanlar bile çıkıyordu. Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar ve Tahsin Banguoğlu gibi kamuoyunun yakından tanıdığı otoritelerin önemli katkılarıyla Halkevlerinin ikinci kuruluşu gerçekleşiyordu. Halkevleri tüzüğünün onaylanması ile beraber Halkevlerinin Türk kültür yaşamı içindeki ikinci çalışma dönemi başlıyordu. Yukarıdaki yöneticilerin çekinmelerine karşılık tabandan gelen baskılar ve aydınların desteklemeleriyle Halkevlerinin ikinci kuruluşu Atatürk ve devrim ilkelerinin korunması ile beraber Türk kültürünün çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda geliştirilmesi açısından da olumlu sonuçlar getiriyordu. Türk demokrasisi yeniden kurulurken, Atatürk ilke ve devrimlerini savunacak ve bu doğrultuda bağımsız bir kitle örgütü olarak ça-

lışacak Halkevlerine her açıdan büyük bir gereksinme duyuluyordu. Toplumdan gelen isteklerin dayanılmaz çizgilere ulaşması bu gerekliliği doğruluyor, aydınları ve yöneticileri Halkevlerinin ikinci kuruluşuna doğru yönlendiriyordu.

V. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN İKİNCİ DÖNEMİ

HALKEVLERİ'NİN İKİNCİ DÖNEMİ

A — ARAYIŞ DÖNEMİ

27 Mayıs sonrasının Atatürkçü arayış ortamı içinde eski Atatürkçülerin öncülüğü ile kurulan Türk Kültür Dernekleri birden Halkevlerine dönüşünce, kamuoyunda hem büyük bir sevinç hem de şaşkınlık yaşandı. Herkes Halkevlerinin yeniden kurulmasını istiyordu ama kimse buna hazır değildi. Zamanın Cumhurbaşkanı ve başbakanı bile Halkevlerinin kuruluşuna karşı çıkmışlar ve eski siyasal kavgaları yinelememek için Halkevlerinin kuruluşunu istememişlerdir. Devrim sonrasında yapılan ilk seçimlerde hiç bir partinin tek başına iktidara gelememesi ve ülkenin bir koalisyonlar dönemi içine girmesi aşamasında eski yaraların deşilmesi demokratik rejime zarar verebilirdi. Yönetim bu düşünce ile Halkevleri düşüncesinden uzak kalırken, bir derneğin üyeleri büyük bir coşku ile biraraya gelerek ana tüzüklerini değiştiriyorlar ve Halkevleri adını alarak eski Halkevlerinin yapısı ve ilkeleri doğrultusunda örgütleniyorlardı.

Eski iktidarın Atatürk ilke ve devrimlerinden büyük ödünler veren ve cumhuriyet düşmanı çevrelerin isteklerini yerine getiren olumsuz tutumuna karşı yapılan 27 Mayıs Devrimi ülkede yeniden Atatürkçülüğe dönüş ve canlandırma dönemini başlatmıştı. Böylesine bir dönem içinde Halkevlerinin anımsanmasını ve yeniden kurulmak istenmesini doğal karşılamak gerekir. Temelinde bir Atatürk kurumu olan Halkevlerinin Ata-

türkçülüğün kurumlaştırılması ve kitlelere yayılmasında büyük bir misyonu vardı. İktidar değişikliği ve kapatılma nedeniyle yarım kalan bu misyonun kaldığı yerden sürdürülmesi gerekiyordu. Ülkede yeniden öne geçen Atatürkçü hareket Halkevlerine dönüşün kararlılığı içinde idi. Yönetimin karşı çıkmasına karşın kamuoyunun baskıları ve alttan gelen istekler Türkiye'de ikinci kez Halkevleri dönemini canlandırıyordu. Sosyolojik bir olgu olarak Halkevlerinin toplum içinde kök salması ve yılların birikimi yeniden canlanışın temel dayanağı oluyordu. Ne var ki, değişen toplum koşullarına uygun düşen bir örgütlenme modeli gerekiyordu. Artık eskisi gibi bir siyasal partiye bağlılık sözkonusu değildi. Kamuya yararlı sayılan bir büyük derneğin Halkevleri adını alarak yeniden örgütlenmesi sözkonusu idi. Amaç ve öz aynı kalırken değişen koşullar nedeniyle yeni bir hukuksal yapı gündeme geliyordu. Aslında birinci dönemin sonlarında aranan bağımsız yapıya Halkevleri ikinci kuruluş döneminde kavuşuyor ve böylece gereksinmelere daha uygun bir ortamda yeniden kuruluyordu.

Yeni benimsenen tüzüğe göre Halkevleri adı altında bir dernek kurulmuştur. Derneğin yurtiçi ve dışında şubeleri açılabilir. Dernek tüzel kişi olarak politika ile uğraşmaz ve hiç bir siyasal parti ile bağlantısı yoktur. Atatürk ilkelerinin ışığı altında Halkevleri Türk kültür ve sanatına hizmet edecektir. Halkevlerinin çalışmalarında ulusal kurtuluşu sağlam olan cumhuriyetçilik, ulusal bağımsızlık, çağdaş uygarlık, ulusculuk, laiklik, halkçılık, devrimcilik vazgeçilmez temel ilkelerdir. Halkevleri halk ile aydınları kaynaştırmaya ve yaratıcı bir kültür hareketi uyandırarak geliştirmeye çalışır. Türk yurdunun ve tarihinin derinliğindeki uygarlığı gün ışığına çıkarmak, bu yolda tarihsel ve

çağdaş sanat ve kültür değerlerini işleyerek ulusca ortak bir kültür ve sanat yaratmak bunları halktan alıp halka vermek Halkevlerinin ana görevidir. Halkevleri Türk ulusunun yaratacağı yeni uygarlığın demokratik temelinin düşünce özgürlüğü, hoşgörü ve halk sevgisi olduğuna inanır. Halkevleri bu ülküyü gerçekleştirmek yolunda Atatürk'ün kurduğu Halkevlerinin ruh ve heyecanından güç, çalışmalardan hız alır. Halkevlerinin her üyesi Atatürk devrimlerinin ve ilkelerinin savaşçılığını yapar, sorumluluğunu taşır. Tüzüğün genel giriş ve amaç maddelerinde bu ilkeler belirtiliyordu.[144]

Örgütlenme şeması ise eski Halkevlerinin benzeri biçimde düşünülmüş 9 ana çalışma kolu kuruluyordu. Köycülük, dil tarih ve edebiyat, müzik, gösteri, folklor, spor, turizm ve gezi, kitaplık ve yayın olmak üzere çalışma kolları belirleniyordu. Genel merkezin yanısıra Halkevleri ve Halkodaları genel örgütlenmenin parçası olarak getiriliyorlardı. Genel merkezde Kurultay yönetim kurulu, danışma ve uzmanlık kurulları ile onur kurulu kuruluyordu. Genel başkan kurultayca seçiliyor diğer genel merkez görevlileri ise yönetim kurulunca kendi içinden seçilerek işbaşına getiriliyordu. Şubelerin çalışmaları da Dernekler Yasası'nın genel hükümleri çerçevesinde ana tüzük içinde düzenleniyordu. Halkevleri ikinci çalışma dönemine böylesine bir tüzük yapısı içinde giriyordu.

İkinci dönemde Türk Kültür Dernekleri ile başlayan çalışmalar da tam olarak rayına oturmadan isim ve yapı değişikliğinin gündeme gelmesi çalışmalar açısından bazı sorunlar yaratmıştı. Türk kültür derneklerinin işlevi ve neler yapacağı tartışılırken, Halkevlerinin yeniden kurulması tüm çalışmaların titizlikle göz-

den geçirilmesine neden oldu ve geleceğe dönük yeni çalışma programları hazırlandı. Kapatılıştan 12 yıl sonra yeniden çalışmalarına başlayan Halkevlerinin eski işlevlerini değişen koşullar altında da yerine getirmesi bekleniyordu. Yaşayan eski Halkevciler bu ikinci kuruluş döneminde yeniden biraraya gelerek Halkevciliğin ikinci dönemine katkıda bulunmaya çalışıyorlardı. Siyasal düşünce ve parti ayırımı gözetmeksizin biraraya gelen Halkevciler, değişen koşullar içinde tam bir yeniden arayışın içine girmişlerdi. Devlet politika ve toplum yapısı değişirken, Halkevlerinin toplum içindeki yeni görevinin ne olacağı uzun süre tartışıldı.

Siyasal partilerin ve politikanın dışında kalmasına dikkat edilen yeni yapı içinde Halkevlerinin, Atatürk ilkeleri doğrultusunda Türk kültür ve sanatının ilerlemesine yardımcı olması hedefleniyordu. Yeni tüzük yapılırken eski statüden farklı olarak dil-tarih ve edebiyat kolları birleştiriliyor, sosyal yardım halk dershaneleri ve kurslar kollarına tüzükte yer verilmiyordu. Güzel sanatlar kolu plastik sanatlar ve müzik olarak ikiye ayrılıyor, turizm ve gezi kolu ise yeniden kuruluyordu. Eski Halkdershaneleri ve kurslar kolunun hedefi olan geniş kitlelerin eğitimi ve bilgilerini yükseltme, sosyal yardım kollarının başlıca görevi olan yardımlaşma ve dayanışma çalışmaları ve bu yolla halk tabakalarını birbirine yaklaştırma ve sevdirme görevi, Halkevlerinin tüm çalışmalarında kendini gösteren bir öge olarak görünüyordu. Yeni kuruluşta bu kolların adı bulunmamakla birlikte, Halkevleri çalışmalarında benzer hizmetler eskisi gibi yer almıştır.[145]

Yapılan girişimler sonucunda 1964 yılında Halkevleri ve Halkodalarının sayısı 136'yı buluyordu. Bun-

ların 54'ü il, 65'i ise ilçe merkezlerinde örgütlenmişti. 16 adeti bucak ve köylerdeki Halkodaları idi. Londra ve Frankfurt olmak üzere yurt dışında iki Halkevi çalışıyordu. Halkevlerinin yeni bağımsız ve tarafsız yapısı çeşitli düşüncelerdeki insanları biraraya getirebiliyor ve ortak çatı altında çalışmalarda bunların katkılarını sağlayabiliyordu. Yeni kurulan Halkevleri danışma kuruluna beş ayrı siyasal partiye üye kişiler seçilmişti. Bu üyeler parti ayırımını arka planda bırakarak Halkevleri ilkeleri doğrultusunda ortak bir arayışın içine giriyorlardı. Politikayı kapının dışında bırakarak Halkevleri çalışmalarına katılan bu üyeler, yeni çalışma programlarının oluşturulmasında önemli katkılar getiriyorlardı. Farklı siyasal düşüncelerdeki kişilerin Halkevleri çatısı altında toplanması bu Atatürkçü kuruluşların politika dışı kalmasının güvencesi olarak görülüyorlardı.

Halkevleri adı alındıktan sonra yeni yöneticiler bir dilekçe ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na başvuruyorlar ve 5830 sayılı yasa ile alınmış olan Halkevlerinin bina ve diğer mal varlıklarının geri verilmesini talep ediyorlardı. Atatürk ilkeleri doğrultusunda Türk kültür ve eğitimine katkıda bulunacak olan Halkevlerinin yeni yöneticileri Millet Meclisinden bu konuda anlayış bekliyorlardı. TBMM ise Halkevlerinin o dönemde tarafsız ve yararlı çalışmalarını yerinde görerek bütçeden yardım veriyordu ama eski mal varlığının geri verilmesine siyasal baskılar nedeniyle izin veremiyordu. Özellikle Türkocakları'na yakın olan siyaset adamları ve kadroların Halkevlerine karşıt olan tutumları yeni dönem de sürüyordu. Özellikle parlamento içinde yer alan sağ partiler içindeki bu kadrolar Halkevlerinin yeniden örgütlenmesi-

ne karşı çıkarlarken, devletin Halkevlerine yardımcı olmasını da önlüyorlardı.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarına oranla devlet örgütlenmesinin çok genişlemesi, Halkevlerinin çalışma alanını ilk döneme oranla küçültüyordu. Eğitim, sağlık, tarım, çalışma, bayındırlık, kültür gibi alanlarda halkla, köylü ve işçi ile yakından ilgili yeni kamu kuruluşları kurulmuştu. Bu gibi kuruluşların devlet bünyesinde yer almadığı dönemde Halkevleri bu hizmetlerin bir kısmı ile gönüllü olarak ilgilenmiş, beliren boşlukları doldurmaya çalışmıştır. Devletin ele aldığı veya alacağı çeşitli hizmetleri desteklemek, bunların yararlarını artırmak Halkevlerine düşen bir görevdi. Çağdaş uygarlık düzeyine erişmeyi başlıca hedef olarak seçen Mustafa Kemal, Halkevlerini bu doğrultuda kurdurmuştu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bu doğrultuda yardımcı olmak Halkevlerinin önde gelen görevlerindendi. Ülkenin devrim sonrasında yeni bir planlı döneme girmesinde kalkınma ve çağdaşlaşmanın hızlandırılması düşüncesi ağır basıyordu. Halkevleri artık böylesine bir ortamda görev yapacaktı. İkinci kuruluşun başlarında 136 şube ile yaygın bir örgüt olarak Halkevlerini böylesine görevler bekliyordu.

24 Nisan 1965 günü Halkevleri ikinci kuruluşundan sonraki ilk kurultayını Ankara'da yapıyordu. Bu kurultaya gidildiği sırada Halkevlerinin şube sayısı 200'ü bulmuştu. Türkiye'de siyasal alanda sol ve sağ tartışmalarının başladığı ve giderek yaygınlaştığı bir dönemde Halkevleri kurultayı toplanıyordu. Yeni anayasanın getirdiği özgürlükler düzeni içerisinde sağ akımlar kadar sol akımlarda örgütlenebiliyor ve ülkenin sorunları üzerinde düşüncelerini söyleyebiliyorlardı. Özellikle bir sosyalist partinin güçlenmesi ve par-

lamentoya girmesi ülkedeki tartışma platformunu değiştirmişti. Böylesine bir dönemde toplanan kurultayın açılış konuşmasında Halkevleri genel başkanı, örgütlerinin sol veya sağ ile ilişkisi bulunmadığını ve kesinlikle Atatürk ilkeleri çerçevesinde çalışmalarını yürüttüklerini açıklıyordu.[146] Değişen koşullarda ülkede sağ ve sol kutuplaşmasına karşı çıkmak üzere tüm Atatürkçüler Halkevleri çatısı altında örgütlenmeye çağrılıyorlardı. Daha çok eski Halkevcilerin ağırlıkta oldukları kurullar oluşturularak, çalışmalarda siyasal düşüncelerin sağda veya solda etkin olmaması sağlanıyor ve böylesine bir denge içinde çalışmalar sürdürülüyordu. Halkevlerinin kuruluş ve kendini topluma yeniden kabul ettiriş dönemi büyük zorluklarla geçiyordu. Ülke çapında ikiyüzü aşkın şube elinden gelen çabayı gösteriyor ve bu çetin dönem önemli etkinliklerle geçiriliyordu.

Halkevlerinin kapalı kaldığı dönemde ülke gençliği bir anlamda başıboşluğa sürüklenmişti. Kültür ve sanat yuvalarından yoksun kalan genç kitleler ya kahvelere ya da başka amaçlı derneklere gidiyorlar ve böylece Atatürk'ün başlattığı ulusal kültür seferberliğinin atmosferinden uzaklaşıyorlardı. Vatandaşlar yirminci yüzyılın ikinci yarısında boş zamanlarını değerlendirecekleri ulusal kültür yuvalarından mahrum bırakılmışlardı. Türk insanının düşünce ve ruh zenginliğini besleyecek merkezler olma görevini ancak Halkevleri yüklenebilirdi. Atatürk yeni neslin çağdaşlığın ışığı altında ancak Halkevleri ile yetiştirilebileceğini öngörmüştü. Bu nedenle devlet okulları dışında böylesine gönüllü bir yapılanmaya gidilmişti.

1965 yılı kurultayına sunulan rapor incelendiğinde Halkevlerinin son çalışmalarının şöylece özetlendiği

görülmektedir: 85 Halkevinde tiyatro çalışmaları başlamıştı. İki yıl içinde bunlar 110 piyesi sahneliyordu. 15 Halkevinde kültür, eğitim ve Atatürk filmleri gösterilmişti. Bazı Halkevleri bu gösterileri köylere ve cezaevlerine götürüyorlardı. Tiyatro ile ilgili olarak genel merkez uzmanlık kurulu bir Halkevleri tiyatro repertuvarı hazırlıyordu. Bina durumlarının elverişsizliği nedeniyle yeterince kitaplık kurulamıyordu. Buna karşın gene de 60 Halkevi kendi bölgeleri için yeterli denebilecek kitaplıklar kurmuşlardı. 10 Halkevi dergi, 5 Halkevi ise gazete çıkarıyordu. 7 Halkevi kendi bölgesinde sağlık kampanyası ile köyleri tararkèn, Fatih Halkevi de eski dispanserini yeniden açıyordu. 48 Halkevinde seminerler ve konferanslar düzenleniyor ve ayrıca sanat edebiyat gecelerine yer veriliyordu. 50'nin üzerinde Halkevi okuma, yazma, müzik, folklor, resim yabancı dil, gibi kurslar açıyordu. 28 Halkevi köylere giderek kırsal kesimlerin sorunları ile ilgili çalışmalar yapıyorlardı. 50'den fazla Halkevi folklor kolları kurarak bölgesel halk oyunlarının derlenmesi ve bu alanda gençlerin yetiştirilerek ekipler kurulmasına öncelik veriyorlardı. 26 Halkevi ise spor çalışmalarına ağırlık veriyor ve çeşitli spor alanlarında kurdukları takımlarla bölgesel düzeyde etkinlikler sergiliyordu. Bunların yanısıra bir çok Halkevi sergi çalışmalarına ağırlık veriyor ve bu alanlarda ödüllü yarışmalar düzenliyordu.[147].

Kuruluş ve arayış yıllarında bu tür çalışmaları yürüten Halkevleri çok çeşitli zorluklarla karşılaşıyorlardı. Öncelikle barınacak ve çalışacak bina bulabilmek Halkevleri için başta gelen sorun olarak ortaya çıkıyordu. Bazı Orduevleri ile devlet kuruluşlarının salonlarını Halkevleri çalışmalarına vermeleri önemli kolaylıklar getiriyordu. Köy muhtarlıkları, okul ko-

ruma dernekleri, ana ve çocuk sağlığı merkezleri, istasyon şeflikleri, tarım müdürlükleri, turizm dernekleri, karayolları örgütü, öğretmen ve işçi kuruluşları, sinemalar, beden terbiyesi kuruluşları, cezaevleri, yetiştirme yurtları, valilik ve kaymakamlıklar yurdun çeşitli yörelerinde Halkevleri çalışmalarına yardımcı oluyorlar ve kendi binalarındaki elverişli salonları Halkevcilik çalışmalarına ayırabiliyorlardı. Bina sorununun yanısıra en çok parasızlık problem yaratıyordu. Bazı yerlerde ise yöneticilerin ve belediyelerin ilgisiz kalmaları da Halkevleri çalışmalarını baltalıyordu. Ayrıca Halkeğitimi örgütünün de Halkevlerine karşı bir tutum takınması da Halkevlerini önemli güçlüklerle karşıkarşıya bırakıyordu. Halkevcilik yapan kadrolara bu gibi sorunlarla boğuşmak bir yazgı oluyordu.

İkinci kuruluştan sonra içine girilen arayış dönemi için Halkevleri genel merkezi önemli çalışmalar yapıyor ve işi rayına oturtma çabası içine giriyordu. Ulusal kültür yaşamının gelişmesine katkıda bulunacak olan toplumun gönüllü gücünün seferber edilmesinde Halkevleri birinci derecede önplana çıkıyordu. Ülkede sağ ve sol tartışmalarının giderek alevlenmesi ve her akımın Atatürkçülük kisvesine bürünmesi karşısında, gerçek bir Atatürk kurumu olan Halkevlerine gerçek Atatürkçülüğün ne olduğunu ortaya koymak gibi bir ulusal görev düşüyordu. Halkevleri genel merkezi değişen koşullar ve hızla ilerleyen siyasal dönüşümler karşısında eli kolu bağlı kalmamak için bazı çabalar gösteriyordu, ne var ki çeşitli girişimler gene de sonuçsuz kalıyordu. Halkevleri mallarının geri verilmesi umuduyla yapılan girişimler de sonuçsuz kalırken genel merkez bu kez başka kampanyalara girişerek ülke çapında yardım toplamaya başlıyordu.

TBMM, Halkevlerinin eski mallarının verilmesi konusunda olumlu bir tutum göstermezken, diğer yandan da bütçeden bazı yardımlar yaparak Halkevlerine karşı büsbütün ilgisiz kalmamaya çaba gösteriyordu. 1963 bütçesinden Türk Kültür Derneği'ne 50.000 Tl. yardım yapılmışken, 1964 yılı bütçesinden 250.000 Tl. lık bir yardım öngörülüyordu. 1965 yılı bütçesine ise 500.000 Tl. lık bir yardım faslı ekleniyordu. İçişleri Bakanlığı valiliklere üç ayrı genelge göndererek Halkevleri çalışmalarına yardımcı olunmasını istiyordu. Milli Eğitim Bakanlığı ile varılan anlaşmaya göre, Halkevlerinin Halk eğitimi genel müdürlüğü ile işbirliği yapmasında ilke olarak anlaşmaya varılıyor ve tüm okulların dersaneleri boş saatlerinde Halkevleri çalışmalarına veriliyordu. Halkevlerinin eğitim çalışmalarına genel kurmay orduevleri aracılığı ile yardımcı olmayı ilke olarak benimsiyordu. Askeri garnizonların salon ve binalarında Halkevleri her türlü çalışmalar yapabilecek ve ülke sorunları üzerine konferanslar düzenleyebilecekti. Adalet Bakanlığı ile yapılan görüşmeler sonucunda Halkevcilik çalışmalarının ceza ve ıslahevine düşen vatandaşlara da ulaştırılması uygulamasına başlanıyordu. 22 Halkevi cezaevlerine dönük özel programlar hazırlıyorlardı.

Halkevleri genel merkezi, Unesco Ulusal Komitesi ile de işbirliği yaparak bazı yeni programlar geliştirme denemesine giriyor, ne varki Unesco'nun yeterli ilgi göstermemesi nedeniyle istenen başarı elde edilemiyordu. Benzer bir işbirliği Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu ile kuruluyor ve bu örgütün önemli toplantılarına Halkevleri çalışmaları ile katılım sağlanıyordu. Federasyon üyesi olan öğretmenlere, yurt düzeyinde Halkevi çalışmalarına yardımcı olunmasını isteyen genelge gönderiliyordu. Öğretmen top-

lantılarına Halkevleri sergileri veya törenleri ile yardımcı olunması, ülkenin dinamik kesimi öğretmenlerin Halkevlerine olan ilgilerini artırıyordu. Böylece, Halkevleri, yaygın bir ulusal kültür kurumu olarak tüm Atatürkçü ve ilerici kesimlerin bir işbirliği merkezi olma noktasına geliyordu. Dayanışma ortamı içinde geliştirilen birlikte çalışma programları çalışmaların daha da etkin olmasına yardımcı oluyordu.

Çalışmaların daha bilimsel ve üst düzeylerde örgütlenebilmesi için genel merkezde bir yüksek danışma kurulu oluşturuluyor ve ülkenin önde gelen bilim ve kültür adamları Halkevleri çatısı altında biraraya getiriliyordu. Bilim ve kültür adamlarının yanısıra bazı önde gelen eski Halkevciler ile çeşitli partilere üye olan tanınmış kişiler de Yüksek Danışma Kurulu çatısı altında toplanıyorlardı. Halkevlerinin içinde bulunduğu sorunlar ve karşısına çıkan engeller Yüksek Danışma Kurulu'na sunulmuş ve bu kurulda geniş boyutlarda tartışılarak ülke koşulları içinde varılan çözümler genel merkeze raporlar biçiminde iletilmiştir. Zaman zaman toplanan Yüksek Danışma Kurulu'nun yanısıra genel merkez çalışmalarına sürekli katkı sağlayacak ve çalışma programlarının içeriklendirilmesine üst düzeyde katkıda bulunabilecek uzmanlık kurulları da genel merkez bünyesi içinde devreye sokuluyordu. Halkevlerinin çalışmalarının kamuoyuna yansıtılabilmesi için yayın çalışmalarına da öncelik veriliyor ve bültenlerle başlayan yayın çalışmaları daha sonraları genel merkez düzeyinde aylık bir dergi çıkarmaya dönüşüyordu. Halk müziği ve folklor üzerine kitaplar da yayınlayan genel merkez bunun yanısıra değişik alanlarda etkinlikler göstermek ve şubelere örnek çalışmalar sergilemek üzere kendi bünyesi içinde örnek kollar kuruyordu. Tiyatro, halk oyunları, okuma yaz-

ma kursları, sosyal hizmetler, resim kursları, halk türküleri, klasik batı müziği gibi başlıca alanlarda oluşturulan genel merkez örnek kollarının çalışmaları da kısa zamanda etkin bir düzeye ulaşıyor ve örgütteki şubeler açısından yol gösterici oluyordu. Cezaevleri için ayrı programlar geliştiren sosyal hizmet ekibinin çalışmaları takdirle karşılanırken, Halkevleri genel merkez orkestrası da klasik batı müziği konserleri ile kültür ve sanat çevrelerinin haklı takdirlerini kazanıyordu.

Türk Kültür Dernekleri'nden 87 şube devralan Halkevleri kısa zamanda iki yüzün üzerinde bir şube sayısına ulaşıyor ve ülke düzeyinde etkin bir kuruluş düzeyine geliyordu. İki yıl içinde yüzün üzerinde Halkevi ve Halkodasının açılması da halkın artan ilgisinin ve örgütlenme isteğinin yüksekliğini göstermektedir. Yeni açılan şubeler sürekli olarak genel merkez üyelerince ziyaret edilmekte ve çalışmaları denetlenmektedir. Genel merkez yöneticileri gittikleri bütün şubelerde Halkevlerinin politikanın dışında olduğunu ve kesinlikle Atatürk ilkeleri doğrultusunda çalışmalar yaptıklarını vurgulamakta ve ülkede başlayan sağ sol ayırımının içine Halkevlerinin sürüklenmesini önlemeye çalışmaktadırlar. Halkevleri yöneticilerinin tüm iyiniyetli çabalarına karşın, ülkede giderek hızlanan siyasal kutuplaşma yurt düzeyinde yaygın bir kitle kuruluşu olan Halkevlerini de etkilemekten uzak kalmamıştır. Zaman içerisinde Halkevi çalışmaları kendiliğinden ülke sorunlarına yönelmiş ve ülke sorunlarının tartışması ile beraber Halkevi çalışmalarının ve yaklaşımının seyri değişmiştir.

29 Ekim 1966 tarihi Halkevleri çalışmaları açısından yeni bir başlangıcın ilk günü oluyor ve bu tarih-

ten başlayarak Halkevleri genel merkezi "Halkevleri" adı altında yeni bir aylık kültür ve sanat dergisi yayınlanmaya başlıyordu. Son kurultaydan çıkan Prof. Celal Ertuğ'un genel başkanlığındaki genel merkez kadrosu, aylık bir derginin zorunluluğuna inandığı için bu adımı atıyor ve bülten yerine düzenli bir dergi yayınına geçiyordu. Gene Behçet Kemal Çağlar başkanlığında eski halkevcilerden oluşturulan yayın kurulu yönetiminde çıkarılan dergi Halkevlerinin kamuoyuna yansıyan sesi oluyordu. Başlangıçta eski Halkevinden yetişen ozan ve yazarların katkıları ile çıkartılan dergi yavaş yavaş yaygınlık kazandıkça, Türkiye'nin kültür ve sanat yaşamında ağırlığı olan bir yayın organı niteliğini kazanmıştır. Halkevcilik konularının yanısıra, Atatürk ve Atatürkçülük konularına da yer verilmiş ve Halkevleri örgütüne yön gösteren önemli yazılar ve araştırmalar bu dergi aracılığı ile kamuoyuna dağıtılmıştır.[148]

Siyasal tartışmaların giderek alevlenmesi karşısında Halkevleri Atatürk ve Atatürkçülük konularına daha çok ağırlık vermek gereğini duyuyor ve Atatürk ile ulusal günlerimizin anma törenlerini yeniden örgütlüyordu. 10 Kasım, 29 Ekim, 30 Ağustos, 23 Nisan, 19 Mayıs gibi ulusal kurtuluş tarihimiz açısından önem taşıyan günler artık Halkevleri çatısı altında daha geniş boyutlarda ele alınarak kutlanıyordu. Halkevlerinin böylesine bir tutuma girmesindeki amaç, Atatürk ve Atatürkçülüğü kamuoyunda canlı tutarak diğer siyasal akımların Halkevleri çatısı altına girmesini önlemekti. Ülke düzeyinde giderek örgütünü genişleten Halkevleri çeşitli siyasal akımlar için toplumsal etkinliklerini artırmak açısından cazip görünüyorlardı. Atatürkçülük kisvesine bürünmüş olan çeşitli akımlar Halkevlerini ele geçirerek hem toplumsal hem de si-

yasal ağırlıklarını artırmak çabası içine giriyorlardı. Şubelerin genel kurullarına konuk olarak katılan genel merkez yöneticileri sürekli olarak Halkevlerinin Atatürkçü amaçlarını vurguluyor ve bu Atatürk örgütünün günlük siyasetin dışında kalması gerektiğini, hiç bir siyasal akımın örgütü olmaması zorunluluğunu dile getiriyorlardı. Türk devriminin ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temelinde yatan Atatürk İlkelerinin günümüzde savunulması ve yaşama geçirilmesi doğrultusunda çalışacak olan Halkevleri, günlük politikanın dışında kalabilmek için kültür ve sanat çalışmalarını artırmak ve bu yoldan toplumdaki yerini sağlamlaştırmak zorunda idi. Giderek ideolojilerin çarpışma alanına dönüşen siyasal sahnesi içinde Halkevleri Atatürkçü konumunu korumak için yeni birşeyler yapmak zorunda idi. Nitekim bu tür girişimlerin sonucunda Halkevleri Atatürk Enstitüsü kuruluyordu. Genel merkezin Atatürkçülük konusundaki arayış çalışmaları böylesine bir örgütlenme modeli ile sonuca ulaşıyordu.

1966 yılı içinde Halkevlerinin genel merkez düzeyinde yürüttüğü en önemli etkinlik "Toplum Kalkınması Hamlesinde Halkevleri" semineri olmuştur. O yıllarda Türkiye'de son derece güncelleşen Toplum Kalkınması konusunun Halkevleri çatısı altında ele alınması ve bu atılım içinde Halkevlerinin yerinin belirlenmesi, Halkevcilik çalışmalarında toplumsal bilince varılması açısından çok yararlı olmuştur. Zamanının başbakanı Süleyman Demirel, bu seminere bir mesaj göndererek şunları söylemiştir:"

"Milletçe planlı kalkınma davamızın gerçekleşmesinde, devletin yanında halkın gönüllü gayretleriyle kalkınma hareketine katılması önemli bir kuvvet kay-

nağımızdır. Bu kuvvet kaynağının memleket ölçüsünde teşkilatlandırılmasıyla ihtiyaçların şuurlu şekilde millete maledilmesinde olduğu kadar, onları karşılama yolundaki hizmet ve faaliyetlerde vatandaş topluluklarının gücü faydalı şekilde değerlendirilmiş olacaktır. Gönüllü kuruluşlar arasında Büyük Atatürk'ün uzak görüşlü dehasının örnek eseri olan Halkevlerinin başlıca halk eğitimi kurumumuz olarak müstesna bir mevkii vardır. Ancak kurulduğu tarihten buyana, memleketimizin geçirdiği büyük değişiklikler ve bilhassa siyasi, iktisadi ve sosyal bünyemizdeki gelişmeler karşısında Halkevlerinin de toplumun kendilerinden beklediği vazifeleri daha geniş ve yeni ihtiyaçlara uygun şekilde yapabilmeleri için faaliyet imkanlarını ve çalışma metodlarını gözden geçirmek bugün için bir zaruriyettir.

Ümit ederim ki bu seminerde, değerli ilim ve fikir adamlarımızın geçmişin tecrübesi ışığında bugünün ihtiyaçlarını ve yarının gelişme yönlerini beraberce inceleyerek ortaya koyacakları yapıcı teklifler, Halkevlerinin kalkınma hamlemizdeki katkısını zenginleştirecek ve yarınki büyük Türkiye'nin millet ve devletin elbirliği ile yaratılması çabalarımızdaki daha müessir bir eğitim vasıtası ve kalkınma gücü seviyesine ulaşmalarını mümkün kılacaktır. Seminer çalışmalarının Halkevlerinin tarafsız ve milli karakterine yakışan birleştirici fikirler etrafında hepimizin paylaşacağı gerçekci görüşler getireceğini umar, seçkin topluluğunuzu selamlarım" (149)

Türkiye'de uzun yıllar başbakanlık ve siyasal parti liderliği yapmış bir politikacının Halkevleri olayına bakışı açısından önem taşıyan bu mesaj o dönemin koşulları içinde Halkevlerinin konumu açısından bazı

değerlendirmeler içermektedir. Değişen koşullarda Halkevlerinin görev ve işlevinin yeniden tartışılması ve Halkevlerinin kesinlikle tarafsız bir ulusal kaynaştırıcı yol izlemesi gerçekleri dönemin başbakanınca da açıkca belirtiliyordu. O dönemde öne çıkan toplum kalkınması konusuna Halkevlerinin eğilmesi ve bu konuda geniş bir seminer düzenlemesi biraz da değişen koşullarda Halkevlerine aranan yeni yer ve konum açısından gerekli görünüyordu. Tüm etkinlikleri zaten toplum kalkınmasına yönelik olan Halkevleri bir toplum kalkınması atılımında başı çekebilirdi.

10-11 Aralık 1966 tarihinde Ankara'da yapılan seminerde Türkiye'nin önde gelen bilim, kültür ve siyaset adamları ile beraber bazı tanınmış Halkevciler biraraya getiriliyordu. Hükümet üyesi olan bakanların başkanlığında yürütülen seminer çalışmalarında çeşitli oturumlar yapılıyordu. Kalkınma hamlemizde insangücü eğitimi ve Halkevlerinin bu alandaki görevi, Halkevlerinin görevlerini daha yaygın ve daha iyi yapabilmesi için alınması gereken tedbirler ve reorganizasyon, Atatürkçülüğün gerçek anlamı ile halk kitlelerine tanıtılması, Halkevlerinin milli sanat ve kültür yönündeki görevi ve milli kültür gelişmesinde folklorun önemi, gibi başlıklar altında yapılan oturumlarda hem toplum kalkınması konusu hem de bununla bağlantılı olarak Halkevleri konusu geniş boyutları ile ele alınarak tartışılıyordu.[150]

Seminerin ilk oturumunda kalkınma atılımında insangücü eğitimi ve halkevlerinin bu alandaki görevi konusu ele alınmıştır. Seminerde söz alan DPT temsilcisi, toplum kalkınmasının bir yöntem olduğunu ve küçük grupların geliştirilmesini hedeflediğini, Türkiye nüfusunun yüzde yetmişinin tarım alanında yaşadığı-

nı ve bu nedenle toplum kalkınmasına diğer ülkelerden daha fazla gereksinme bulunduğunu, toplum kalkınması için halk ile devletin işbirliğinin kesinlikle sağlanması gerektiğini, toplum kalkınması alanında eğitim ve örgütlenmenin birarada yürütülmesi gerektiğini, bu alanda bazı devlet kuruluşları kadar gönüllü derneklerin ve örgütlerin de sorumlu bulunduğunu ve Halkevlerinin önde geldiğini belirterek Halkevlerine önemli görevler düştüğünü söylemiştir. Halk eğitimi genel müdür yardımcısı ise, Türkiye'de okuma yazma oranının düşüklüğü nedeniyle halk eğitiminin çok önem kazandığını, okul eğitimi ile yaşam için gerekli tüm bilgilerin verilemiyeceğini, Atatürk devrimleri ve cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda halk eğitimi çalışmalarının yürütülmesi gerektiğini, halk eğitiminin ulusal birliği geliştirmesi gerektiğini, halkın tüm gereksinmelerinin halk eğitimi ile karşılanması gerektiğini, azgelişmiş bölgelere öncelik verilerek planların yapılmasını belirterek konuşmasını tamamlamıştır. Ordu temsilcisi ise, sömürgeci ülkelerin geri kalmış ülkeleri uygarlaştırdıklarını söyleyerek kendi sömürge düzenlerini kurduklarını, geri ülkelerin ancak eğitim ve kültür yolu ile kendi halkını uyandırarak bu çıkmazı kırabileceğini, Atatürk ilkeleri doğrultusunda çalışacak olan Halkevlerinin bir asker olarak savunulacağını, Silahlı Kuvvetlerin ülke kalkınması için yapacağı çalışmaların Halkevlerinin çalışmaları ile paralellik gösterdiğini, Orduya katılan erlerin Halkevleri çalışmalarına katılmakla genel kültürlerinin yükseltilebileceğini, Ordunun köye yönelik çalışmalarda Halkevleri ile işbirliği yapabileceğini, tüzükteki amaçlar açısından Halkevi yöneticilerinin iyi seçilmesi ve yetiştirilmeleri gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlıyordu.

Halkevlerinin görevlerini daha iyi yapabilmeleri için alınması gereken önlemlerle ilgili olarak yapılan oturumda çeşitli konuşmacılar söz alıyordu. Konu ile ilgili konuşmalarda, Halkevlerinin Türk halkının eğitimine ve bilinçlendirilmesine katkıda bulunması gerektiği, gençliğin sorunları nedeniyle Halkevlerinin görevinin büyük ve önemli olduğu, Halkevlerinin eğitim ve kültür çalışmaları sırasında kesinlikle politika dışında kalmaları gerektiği, yeni kurulan Halk eğitim merkezleri ve Halk Kütüphaneleri ile Halkevlerinin işbirliği yapması gerektiği, böylece kurulacak ortak çalışma düzeni içinde daha büyük ve etkili çalışmalar yapılabileceği, tüm il ve ilçelerde kurulacak olan Halkevlerinin birer toplumsal kalkınma merkezi düzeyine getirilmeleri gerektiği, İçişleri Bakanlığı'nın yürüttüğü toplum kalkınması çalışmalarında Halkevlerine önemli görevler verilmesi gerektiği, Halkevlerinin yeniden kurulması ve çalışmaya başlamasının büyük gereksinmeler olduğunu gösterdiği, Halkevlerinin tüm çalışmalarında devlet ile yakın bir işbirliği içinde bulunmasının zorunluluğu, Halkevleri ile Halk Eğitimi merkezlerinin çalışmalarının ayrılması gerektiği ve bunun için belirli ölçülerin saptanmasının önemi, iki kuruluşun birbirini yinelemekten kaçınarak tamamlayıcı çalışmalar içinde bulunmaları gerektiği, Halkevlerinin yeniden halk dershaneleri ve kurslar koluna kavuşturulması gerektiği ile Halkevlerinin geçmişi ile ilgili geniş bir araştırmanın yapılması gibi konular dile getirilmiştir.

Atatürkçülüğün gerçek anlamı ile halk kitlelerine anlatılması ve bu alanda Halkevlerinin rolü diğer oturumun konusu oluyordu. Bu oturumda söz alan konuşmacılar ise özetle şu konuları dile getiriyorlardı: Ata-

türk'ün düşünceleri ve ilkeleri bir sisteme bağlanmak zorundadır. Atatürk devrimi bütünüyle bir toplumun çağ atlamasını hedefleyen büyük bir devrimdir. Atatürk ilkelerinin topluma benimsetilebilmesi için önceden elverişli bir ortamın yaratılması önde gelen koşuldur. Halkevleri çalışmaları ile böylesine elverişli bir ortam yaratabilir. Halkevleri Türk toplumuna yeni bir bilinci Atatürk ilkeleri doğrultusunda kazandırmalıdır. Halkevleri günün gerçekleri üzerinde ayakları yere basarak çalışmalıdırlar. Eski Halkevlerini canlandırmak yerine bugünün Halkevciliği yapılmalıdır. Halkevleri temelde Atatürk rönesansının eserleridir. Atatürk'ün ulusal bütünlüğü sağlamaktaki başarısının temelinde laik devleti kurması yatmaktadır. Atatürkçülüğün gerçek anlamı ile kitlelere aktarılmasında bir çok zorluklar bulunmaktadır. Genel merkezin Atatürkçülüğü kitlelere götürme konusunda yeni bir örgütlenmeye ve çalışma programlarına gereksinmesi vardır. Halkevleri bu konuda radyo ve basın ile işbirliği yapmalıdır. Halkevleri genel merkezi özel olarak Atatürk ve Atatürkçülük konularında çalışmak üzere bir Atatürk Enstitüsü kurmalıdır. Atatürkçülük bilim adamlarınca geniş bir çerçevede ele alınmalı ve sistemleştirilerek halk kitlelerine aktarılmalıdır. Ülke sorunlarının çözüme kavuşturulabilmesi için ulusal kaynakların seferber edilmeleri zorunludur. Halkevleri de çalışmaları ile toplumumuzdaki sosyal birikimi harekete geçirmeli ve kanalize etmelidir. Atatürk gerçeğinin bilimsel olarak ortaya konabilmesi için düzenli bir akademik çalışma yapılmasına gerek bulunmaktadır. Atatürk din konusundaki devrimi ile Türk ulusuna çağ atlatmıştır. Ezanı Türkçe okutarak dinsel bağnazlığa yer vermek istemedi. Bu gibi düşüncelerin ileri sürülmesiyle birlikte Halkevlerinde Atatürk konusunda yeni

bir örgütlenmeye gitmek üzere genel bir düşünce birliğine varıldı.

Seminerin son oturumu ise, Halkevlerinin ulusal sanat ve kültür yönünden hizmetleri ve önemi konusunda yapılıyordu. Bu oturumdaki konuşmacılar özetle şu düşünceleri ileri sürüyorlardı: Atatürk sayesinde Halkevleri ulusal sanatın fideliği olmuştur. Bu fideliğin yeniden geliştirilmesi ve ulusal sanatın yeşertilmesi gerekmektedir. Halkevleri halk ile aydınları kaynaştırarak yaratıcı bir kültür hareketi uyandırmaya çalışacaktır. Halk eğitimi günün koşullarına göre yeniden örgütlenmelidir. Artık bir çok alanda yeni kurumlar kurulduğuna göre Halkevleri bunların alanlarına girmemeli ama bunlar arasında işbirliği ve kaynaşma sağlayıcı çalışmalar yapmalıdır. Tunus gibi ülkeler bizden aldıkları Halkevleri modelini daha da geliştirerek uyguluyorlar ve halk eğitiminde sıçrama yapabiliyorlar. Fransa gibi ülkelerde ise gelişmişlik düzeyine gelmelerine karşın gene Halkevleri uygulamasına benzer kültür evleri kuruluyor ve tüm ülkede yaygın biçimde çalışıyorlar. Kültür ve sanat çalışmaları ile beraber folklor etkinliklerine de benzer düzeyde önem vermek ulusal kalkınma açısından daha yararlı olacaktır. Her ulusun kendine özgü karakter özelliği ve ruhsal yapısı vardır. Halkevleri bunun bilinçli biçimde ortaya çıkabilmesine yardımcı olmalıdır. Halkevleri eskiden yaptıkları gibi ulusal kültür ve folklor değerlerimizi halkın içine girerek toplamalıdırlar. Milli Eğitim Bakanlığı'nda kurulan folklor enstitüsü ile Halkevlerinin işbirliği yapması folklorun daha üst düzeylerde ele alınmasına yardımcı olacaktır. Halkevleri her alandaki çalışmalarının yanısıra, geleceğin Halkevcilerini de yeni kuşaklar olarak yetiştirmeli ve çalışma alanlarına yöneltmelidir. Türkiye'de halkoyunları

konusundaki ilk sistemli çalışmalar Halkevlerinin birinci döneminde yapılmıştır. Halkevlerinin yeniden doğuşunda ulusal kültür ve folklor hakettiği öneme sahip olmalıdırlar. Eski kültürel değerler korunurken yeni kültürel değerlerin yaratılmasına da önem verilmelidir. Büyük kentlerde kültür şenlikleri düzenlenmeli ve her Halkevinin kendi yöresinin halkoyunlarını sergilemesi için ortam yaratılmalıdır. Çeşitli uzmanlardan oluşturulacak örnek kollar ile derleme ve araştırma çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Türk toplumunun kendi ulusal rönesansına kavuşabilmesi için Halkevleri öncülük görevini yerine getirmelidir.

1960 devriminden sonra hızlı kalkınma için arayış girişimleri giderek artınca toplum kalkınma tartışmaları da öne geçmişti. İkinci kuruluştan sonra bir arayış içine giren Halkevleri, toplum içinde fazlasıyla tartışılan toplum kalkınması konusuna sahip çıkmak ve toplum kalkınması çalışmalarında öne geçerek yeni dönemde önemli bir işlev kazanmak istiyordu. Özellikle o dönemde Köy İşleri Bakanlığı'nın kurulmasıyla beraber toplum kalkınması tartışmaları daha da önem kazandı ve bilim ve bürokrasi çevrelerinde etkin olmaya başladı. Yeni dönemde değişen koşullara göre yepyeni bir işlev ve misyon yüklenmek isteyen Halkevleri açısından toplum kalkınması konusu fazlasıyla cazip görünüyordu. Halkevleri bütünüyle toplum kalkınması konularına sahip çıkabilir ve toplum kalkınması açısından Türk toplumunun lokomotifi olabilirdi. Bürokratik çıkmazlar nedeniyle Köyişleri Bakanlığı'nın yapamadığı işleri gene Halkevleri gönüllü ve özerk yapısı içinde gerçekleştirebilirdi. Dokuz ayrı çalışma kolu ile toplum kalkınması çalışmaları açısından son derece elverişli bir yapıya sahip olan Halkevleri ikinci dönemde kazanacağı kimliğini ve yapısını oluşturur-

ken arayışına toplum kalkınması doğrultusunda devam ediyordu. Nitekim, seminerdeki oturumlar ve tartışmalar ele alındığı zaman hem toplum kalkınmasının çeşitli boyutlarının hem de Halkevleri konusunun değişik görünümlerinin beraberce ele alınarak geniş biçimlerde tartışıldığı görülmektedir. Toplum kalkınması ile ilgili olarak düzenlenen bu seminer, Halkevlerinin ikinci çalışma dönemindeki kimlik arayışında son derece yararlı olmuş ve çalışmalara ışık tutmuştu.

Bu seminer ile beraber Halkevleri bir de aylık dergi çıkararak Türk kültür ve sanat dünyasına aylık yayın organı ile sesleniyordu. Halkevleri genel yönetim kuruluna bağlı olarak çıkarılan bu yayın genel merkezin örgüte dönük olarak izlediği tutumu da açıkça gösteriyordu. Nitekim toplum kalkınması semineri de bu dergide yansıtılmış ve örgütün dikkati çekilmiştir. Seminerdeki konuşmalar derginin bir sonraki sayısında özel bir biçimde yayınlanarak, Halkevlerinin toplum kalkınmasına verdiği önem dile getirilmiştir. Seminerin hemen ertesinde genel merkez Halkevleri Danışma Kurulu'nu uzmanlık kurulları ile beraber 20 Ocak 1967 günü Ankara'da toplantıya çağırıyordu. Birleşik toplantının gündemindeki en önemli konuyu, Halkevlerinin görevlerini daha iyi ve yaygın yapabilmeleri için alınması gereken önlemler oluşturuyordu. Konunun geniş olması nedeniyle üç ayrı komisyon kurulmasına karar verilmiştir. İlk olarak, kuruluş, araç, gereç, bina ve gelir konularını inceleyecek komisyona üye olarak Munis Faik Ozansoy başkan, İhsan Doğramacı, İbrahim Öktem, Adnan Ötüken, Muammer Sun, Namık Katoğlu, Selahattin Çoruh üye olarak seçiliyordu. Halkevleri çalışmalarına verilecek yönler ve uygulanacak yöntemler konusundaki komisyona ise, Tahsin

Banguoğlu, Refik Epikman, Ahmet Kutsi Tecer, Fethi Ülkü, Cahit Öztelli ve Turhan Oğuzkan seçiliyordu. Tüzük ve yönetmelik üzerinde çalışacak üçüncü komisyona ise, Emin Hekimgil, Ömer Asım Aksoy, Muammer Sun, Namık Katoğlu, Müjgan Cumbur ve Selahattin Alankorkut seçildiler. Ahmet Kutsi Tecer ve Emin Hekimgil komisyonlarının başkanları oldular. Çalışmaları kolaylaştırmak için genel merkezde ayrı günlerde ve aşamalı olarak toplantılar yapıldı. Komisyonlar çalışmaların sonucunda hazırladıkları raporları Yüksek Danışma Kurulu'nun onayına sundular.[151]

Halkevlerinin maddi varlıklarının geliştirilmesi konusunda çalışan birinci komisyon şu içerikte bir rapor vermiştir: Halkevlerinin içinde bulunulan dönemdeki görevleri, yurda dağılış biçimleri, gelişmelerinin bir plana bağlanması, Halkevlerinin büyük kitlelere nasıl maledileceği, yapılacak özendirme yolları, kamuoyu ile ilişkileri, danışma ve uzmanlık kurullarının neler yapabilecekleri, Halkevlerinin çalışmalarını yansıtacak yayınların hazırlanması, Halkevlerinin barınma durumları, bina durumları, bina edinme çabaları, şubelere para yardımları, kültür araç ve gereçleri, genel merkezin yeniden örgütlenmesi, Halkevlerinin çeşitli gereksinmelerini karşılamak üzere çeşitli komitelerin kurulması gibi sorunların öncelikle çözüme kavuşturulmaları gerekmektedir. Genel merkezin gereksinmeler doğrultusunda yeniden örgütlenmesi bu sorunların en öncelikle çözüme kavuşturulması gerekendir. Genel merkezde sürekli bir bürokratik yapının oluşturulması hizmetlerin aksamadan yürütülebilmesi açısından zorunludur. Genel merkezde kalıcı bir kitaplık, arşiv ve dosya sistemi kurulmak zorundadır. Genel

merkez danışma ve uzmanlık kurulları adına on kişilik bir grup Halkevleri kurultaylarına delege olarak katılmalıdır.

Halkevleri çalışmalarının veriminin nasıl artırılabileceğini inceleyen ikinci komisyon da acil önlem olarak, genel merkezin görevini daha yeterli yapabilmesi açısından gerekli büroların kurulmasına karar vermiştir. Şubelerin tüzük ilkeleri doğrultusunda genel merkezden bağımsız çalışmaları daha uygun bulunmuştur. Halkevlerinin yalnız kendi yapıları içinde çalışmaları yetersiz kalmaktadır, bu nedenle ilgili ve yetkili kuruluşlarla işbirliği yaparak halkeğitimi ve toplum kalkınması alanlarında dışa dönük çalışmalar yapması komisyona göre uygun bulunmuştur. Komisyon çalışmaları sırasında Halkevlerinin çalışma kolları arasına onuncu kol olarak bir de bilim ve teknoloji kolunun eklenmesi önerilmiştir. Halkevlerinin çalışma ilkeleri ile konularının günün değişen sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda yeniden belirlenmelerinin yararlı olacağı komisyon raporunda önemle belirtilmiştir.

Yeniden örgütlenme konusunu ele alan üçüncü komisyon ise, diğer iki komisyonun önerileri doğrultusunda kararlar alarak Yüksek Danışma Kuruluna önermiştir. Her üç komisyonun çalışmaları topluca ele alındığı zaman, ortaya çıkan tabloya göre şu sonuçlar belirmiştir. Genel merkez öncelikle yeniden örgütlenmelidir. Halkevleri ve Halkodaları ile genel merkezin ilişki düzeni geliştirilerek yeniden kurulmalıdır. Örgütün denetlenmesi bir düzene konulmalıdır. Devlet ve özel kuruluşlar ile ilişkiler geliştirilmelidir. Tüm ülkeye dönük geniş boyutlu kültür ve sanat programları hazırlanmalıdır. Danışma ve uzmanlık ku-

rullarının temsilcilerinin kurultaya katılmaları sağlanarak genel merkez birikimi örgüte daha iyi yansıtılmalıdır. Çok partili rejim koşullarında Halkevleri politikanın dışında kalmalıdır. Her Halkevi veya Halk odasının kendi programını ve çalışmalarını kendisinin düzenlemesine olanak tanınmalıdır. Şubeler kendi gelirlerini kendileri yaratmalı ve genel merkeze yük olmamalıdırlar. Şubeler kendi aralarında da daha geniş bir işbirliğine giderek etkinliklerini artırmalıdırlar. Halkevlerinin ülke çapında yaygınlık kazanabilmesi için şube olmayan bölgelerde harekete geçilmelidir.

Toplum kalkınması seminerinin hemen arkasından başlatılan Yüksek Danışma Kurulu çalışmalarının bu biçimde özetlenmesi, Halkevlerinin yeni dönemdeki kimlik arayışı çalışmalarına yanıt getiriyordu. Ocak sonunda başlatılan komisyon çalışmaları mayıs ayının başında tamamlanıyor ve Yüksek Danışma Kurulu'nun onayından geçirilerek genel merkeze bir öneri paketi veriliyordu. Bu arada genel merkezin Devlet Planlama Teşkilatı ile kurduğu diyalog çerçevesinde devlet bütçesinden Halkevlerinin alacağı yardım miktarı 1 milyon liraya çıkarılıyordu.(152) Halkevlerinde başlayan bu silkinme çabaları devletin ilgili kuruluşlarınca yerinde izlenince bütçeden yapılan yardım da önemli miktarda artırılıyordu. Halkevlerinin düzenlediği kültür ve sanat günlerine cumhurbaşkanı, başbakan veya meclis başkanları da katılıyor ve devletin en üst düzeydeki yetkilileri böylece Halkevlerine giderek artan bir önem veriyorlardı.(153) Genel merkez yönetiminin dikkatli adımları kamuoyunda kısa zamanda Halkevlerine karşı olumlu bir hava yaratıyor ve devlet en üst düzeydeki yöneticileri ile Halkevlerinin arkasında yer alıyordu.

Genel merkez çalışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde Mayıs 1967 de Halkevleri ikinci kuruluşundan sonraki üçüncü kurultayını yapıyordu. 6-7 Mayıs 1967 tarihinde Ankara'da toplanan kurultaya 121 Halkevinden toplam 104 delege katılıyordu. Kurultayı açış konuşmasında genel başkan Prof. Celal Ertuğ, kurultayda Halkevleri sorunlarının engeniş biçimde tartışılacağını, Atatürk'ün vatanı gençliğe bıraktığını gençliği ve halkı yetiştirmek üzere Halkevlerinin çok şeyler yapması gerektiğini, çok partili dönemde Halkevlerinin her türlü politikanın dışında kalması gerektiğini, Halkevlerinde politika yapmanın yasak olduğunu, Halkevlerinin her türlü siyasal ayırımın ötesinde ulusal eğitim yuvaları olması gerektiğini, Halkevlerinin kapısından girerken herkesin siyasal kişiliğini kapının dışında bırakması gerektiğini, devlet ve hükümetin Halkevlerini desteklediğini, yeni kurulan kuruluşlar karşısında Halkevlerinin işlevini yitirmediğini ve yeni işlevler kazandığını, resmi kuruluşların yanısıra Halkevlerinin her alanda halkın gönüllü gücünü seferber ederek devreye sokacağını, Halkevlerinin kendi bünyesi içinde bir Atatürk Enstitüsü kurarak ulusal önderi bilimsel olarak araştıracağını ve halka daha yeterli yollardan götürmeye çalışacağını, Halkevlerinin modern eğitim araçları ile donatılarak çağdaş eğitim sistemleri aracılığı ile halkı yetiştireceğini, günümüzde Halkevlerinin görevinin yalnızca eski Halkevlerini canlandırmak olmadığını, uygarlık alanındaki yarışta tüm ulusal güçlerin birbirine yardım etmesi gerektiğini, Halkevlerinin böyle bir işbirliğine aracı olacağını belirterek kurultayın açılışını yaptı. (154).

Halkevlerinin ikinci kuruluşundan sonraki üçüncü kurultayı, Türk Kültür Dernekleri'nin Halkevlerine dönüştürülmesi önerisinin sahibi olan Bakırköy Halkevi

başkanı Orhan Tuğsavul'un başkan seçilmesiyle çalışmalarını sürdürdü. Ankara'ya gelen asil ve yedek delegelerin durumlarının tartışma konusu olmasından sonra, kurultay sırasında çalışacak olan komisyonlar seçildi. Bütçe ve hesap komisyonu, Tüzük değiştirme ve planlama komisyonları kurultay üyesi delegeler arasından seçilerek çalışmalarına başladılar. Bütçe komisyonu Halkevleri hesaplarının yasalara ve usule uygun olarak tutulduğunu belirleyerek kurultaydan yönetim kurulunun aklanmasını istiyordu. Tüzük komisyonu ise birden fazla Halkevine üyelik, Halkevi kongreleri, Halkodalarının delege durumu, gibi konuları tartışarak kurultaya bir tüzük değişikliği önergesi sunuyordu. Tüzük komisyonunun önerileri kurultayca benimsenince Halkevleri tüzüğünde şu değişiklikler yapıldı. Halkevlerinde politika yapmak yasaktır, hükmü tüzüğe alındı. Bir Halkevinin çalışabilmesi için en az üç kolun örgütlenmesi gerektiği koşulu getirildi. Birden fazla Halkevi veya Halkodasına üye olma yasağı getirildi. Üyelikten çıkarılanların üç ay içinde genel merkez onur kuruluna başvurabileceği ile ilgili bir hüküm getirildi. Genel merkeze birden fazla Halkevi olan illerde eşgüdümü sağlamak üzere bir koordinasyon kurulu kurma yetkisi verildi. Kendi ilçesinde Halkevi olmayan Halkodalarının kendi delegeleri ile kurultaya katılabilmeleri ilke olarak benimsendi. Genel yönetim kurulunun kendi arasındaki görev dağıtımı ile ilgili madde yeniden ele alınarak düzenlendi, genel başkanın yanısıra bir genel sekreter, bir genel başkan yardımcısı, iki genel sekreter yardımcısı ve bir saymanın yürütme kurulunu oluşturması benimsendi. Halkevi ve Halkodalarının genel kurullarını iki yılda bir Ocak ayı içinde yapacakları da bir madde değişikliği ile belirlendi. İl ve bölge kurullarının oluşturulma-

sına kadar tüm Halkodalarının kurultaya kendi delegeleri ile katılabilmeleri de yeni bir hüküm olarak tüzüğe kondu.

Kurultayda seçilen planlama komisyonu ise, Halkevlerinin yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak bir plan hazırlayarak genel kurulun onayına sunmuştur. Ord. Prof. Sadi Irmak gibi Halkevlerinin ilk kurucularından bir eski otoritenin başkanlığındaki planlama kurulu var olan durumu inceleyerek Halkevlerinin günün koşullarına uyum sağlayabilmesi için yeniden örgütlenmesi gerektiğini raporlarında belirtmişler ve bu doğrultuda önemli öneriler getirmişlerdir. Komisyon Halkevlerinin yeniden örgütlenmesini başlıca üç bölümde ele almıştır. Kuruluş, örgütlenme, bina ve araç gereç sağlanması birinci bölümü; çalışmalara verilecek yönler ve uygulanacak yöntemler ikinci bölümü; Halkevleri tüzüğünde ve yönetmeliğinde bu konuları sağlayacak olan değişmeler ise üçüncü bölümü oluşturmaktadır. Öncelikle genel merkez geniş çapta örgütlenerek, bütün Türkiye'yi kapsayan bir örgütün merkezi olmak durumundadır. Halkevi bulunmayan illerde öncelikle şubeler açılmalıdır. Basın ve yayın organları ile yakından ilişki kurarak Halkevleri konusu kitlelere daha yakından anlatılmalıdır. Açık dille yazılmış küçük kitapçıklarla Halkevi konusu kitlelere yansıtılmalıdır. Halkevlerinin bina ve mal varlığına sahip olabilmeleri için büyük bir bağış kampanyası açılmalıdır. Genel merkezde büyük bir kitaplık ve arşiv kurularak Halkevlerinin geleceğe dönük kurumlaşması sağlanmalıdır. Tüm Halkevi ve Halkodaları ile bağlantı ve haberleşme ağı güçlü biçimde kurulmalı ve çalışmalarda eşgüdüm sağlanmalıdır. Halkevlerinin kongre ve çalışma raporları genel merkezde bir büro aracılığı ile değerlendirilmelidir. Halkevleri

ve Halkodaları arasında hiyrarşik bir bağ kurulmalıdır. Genel merkez elindeki olanaklarla Halkevlerinin olumlu çalışmalarına katkı sağlamalıdır. Genel merkez çatısı altında bir Atatürk Enstitüsü kurularak Atatürkçülük halk kitlelerine daha bilimsel ve sistemli yönlerde anlatılmalıdır. Halkevlerinin bir tesis biçimine dönüştürülmesi veya bir tesis kazandırılması doğrultusunda çalışmalar tamamlanmalıdır. Devletin ilgili birimleri ile işbirliği yapılarak Halkevlerinin kitle ve yaygın halk eğitimi konusunda daha geniş çalışmalar yapabilmeleri gerçekleştirilmelidir. Halkevleri için gelir kaynakları yaratılmalıdır. Atatürk ilkelerine dayanan bir ulusal kültür kurumu olarak Halkevlerinin yeniden örgütlenebilmesi için gereken önlemler alınmalıdır. Değişen toplum yapısı içinde devletin Halkevlerinin çalışma alanlarına giren konularda yeni kurduğu birimlerle halka dönük çalışmalarda, işbirliği yapılmalıdır. Günün koşullarına göre Halkevlerinin çalışma alanları yeniden gözden geçirilmeli ve gerekirse bu alanlar genişletilmelidir. Atatürk ilkeleri ışığında aydınlarla halkı kaynaştırmak görevini Halkevleri yaratıcı bir kültür hareketi uyandırarak sürdürmelidir.

Kurultayda genel kurul çalışma raporunun yanısıra komisyonların raporları da ele alınarak tartışıldı. Çalışma raporu ile beraber ele alınan komisyon raporlarının değerlendirilmesiyle beraber Halkevlerinin geleceğini ilgilendiren bazı önemli kararlar alındı. Tüzük, komisyonun önerileri doğrultusunda değiştirilerek Halkevi çalışmalarının daha işlevsel olabilmesi olanağı sağlandı. Genel merkeze bağlı olarak bir Atatürk Enstitüsü'nün kurulması kurultayda ilke olarak benimsendi. Planlama komisyonunun bazı önerilerine ise kurultay görüşmeleri sırasında karşı çıkıldı. Ku-

rultayın son bölümünde üyeler, Halkevlerinin Atatürk ilkeleri doğrultusunda daha etkin çalışmalar yapmasını ve halk üzerindeki kuşkuların bu yoldan silinmesini dilek olarak dile getirdiler.

Arayış döneminin sonuna doğru yapılan bu kongreden Halkevleri biraz daha güçlenerek çıkıyordu. Gene Prof. Celal Ertuğ'un başkanlığında eski ve yeni Halkevcilerden bir ekip genel merkez yönetimine geliyor ve kurultayın kendilerine verdiği görevler doğrultusunda çalışmalarına başlıyorlardı. Behçet Kemal Çağlar ve Hıfzırahman Raşit Öymen gibi eski Halkevciler yeni üyelere Atatürk ilkeleri ve Halkevlerinin kuruluş felsefesi doğrultusunda yön gösteriyorlar ve yöneticilerde bu doğrultuda ellerinden geleni yapıyorlardı. 1967 Kurultayı, Toplum kalkınması semineri ve Yüksek Danışma Kurulu toplantıları ile başlayan kimlik arama ve değişen koşullara göre yeniden örgütlenme çalışmalarının bir devamı oluyor ve bu doğrultudaki hazırlıklar kurultay kararı ile tüzük değişikliği biçiminde kesinlik kazanıyordu. Kurultaydan hemen sonra yeni seçilen yönetim kurulunun üyeleri aralarında bir görev bölüşümü yaparak Türkiye'yi bölgelere ayırıyorlar ve her yönetici belirli bir bölgeye giderek oradaki Halkevlerini yerinde görüyor ve sorunlarını izliyordu.[155] Genel merkez yöneticilerinin yurt gezisine çıkmaları ile beraber kurultayın havası da Anadolu'ya yayılıyor ve şubeler yeni bir heyecanla yeni çalışma dönemine hazırlanıyorlardı. Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerine daha çok önem veriliyor ve buradaki illerde yeni şubeler açılması için olanaklar hazırlanmaya çalışılıyordu.

Kurultaydan sonraki çalışmalarla Halkevleri 1967 yılının sonuna doğru ülke çapında 250 şubeye ulaşı-

yordu. Yeni açılan Halkevi ve Halkodalarının daha yeterli koşullarda oluşabilmesi ve çalışabilmesi için genel merkez eskiye oranla daha çok katkıda bulunuyordu. Bu arada Halkevlerinin çalışmalarında da sayısal olarak artış görülüyordu. Genel merkez bir yandan şubelerin çalışmalarına yardımcı olurken, diğer yandan kurultayda alınan kararların yaşama geçirilmesine ve Halkevlerinin gerek genel merkez gerekse örgüt olarak yeniden yapılanmasına çaba gösteriyordu. Üçüncü kurultayda alınan ilke kararları içerisinde bir Atatürk Enstitüsü'nün kurulması konusu önplanda geliyordu. Özellikle o yıllarda artan sol ve sağ tartışmaları nedeniyle Halkevleri bazan köşeye sıkışıyor ve kendisini savunabilmek için Atatürkçülüğü daha geliştirmek istiyordu. Toplumsal ve siyasal koşulların zorlamaları nedeniyle Halkevleri artık Atatürkçülüğü daha bilimsel ve sistemli olarak ele almak zorunda idi. Bunun için konu ile ilgili bilim adamları ve uzmanlar biraraya getiriliyor ve Atatürk Enstitüsü'nün kuruluş çalışmaları başlatılıyordu. Hazırlanan yönetmelik taslağı çerçevesinde Atatürk Enstitüsü ile ilgili bir açılış töreni düzenleniyor ve 27-28 Ocak 1968 günlerinde iki gün süren bir bilimsel toplantı ve açılış gerçekleştiriliyordu. Böyle bir enstitünün açılması ise Türk basını ve kamuoyunda geniş ilgi uyandırıyordu.

Açılış töreninin ilk gününde "Atatürk Enstitüsü kuruluş gerekçesi ve amacı üzerine görüşler" başlığı altında bir oturum düzenleniyor ve buna Falih Rıfkı Atay, Afet İnan, Cevat Dursunoğlu, Uluğ İğdemir, Fahir Armaoğlu, Ekrem Şerif Egeli, Cumhur Ferman ve Sadi Irmak gibi bilim adamı ve yazarlar katılıyorlardı. İkinci olarak "Atatürkçülüğün gerçek anlamı ile halk kitlelerine tanıtılması ve bu alanda Halkevleri ile Atatürk Enstitüsüne düşen görevler" adı altında

başka bir oturum düzenleniyor ve Vehbi Koç, Tevfik Rüştü Aras, Tahsin Banguoğlu, Ahmet Muhip Dranas, Hamza Eroğlu, Kemal Kurdaş ve Haluk Berkol konuşmacı olarak katılıyorlardı. Son olarak ise "Atatürk Enstitüsü'nün yönetmelik tasarısının temel ilkeleri ne olmalıdır" başlıklı bir oturum daha yapılıyor ve Muhlis Fer, Sedat Çumralı, Enver Ziya Karal, Emin Bilgiç, Ömer Asım Aksoy, Cevat Önder, Zeynep Korkmaz gibi isimler konuyu tartışıyorlardı. Hazırlanmış olan yönetmelik taslağı çerçevesinde yürütülen tartışmalar geniş boyutlarda sürdürülüyordu.(156)

Açılış toplantısına getirilen Atatürk Enstitüsü yönetmelik taslağı ise toplam 20 maddeden oluşuyordu. Yönetmeliğe göre, Halkevleri Atatürk Enstitüsü bilimsel bir kuruluştur ve hiç bir siyasal kuruluş veya ideoloji ile ilişkisi yoktur. Enstitünün amacı, Atatürk'ü kendi sözleri, eserleri ve düşünce yapısı ile ortaya koyacak inceleme, araştırma ve öğretim çalışmaları yapmak ve elde edilen sonuçları Halkevleri aracılığı ile yaymaktır. Enstitü, bu amacını gerçekleştirmek için Atatürk ve Türk devrimi ile ilgili bir kitaplık ve arşiv kurar. Üniversiteler ile Atatürk konusunda işbirliği yapar. Büyük söylevi yaymak için çalışır, Atatürk'ü düşünsel yapısı ile ortaya koyabilmek için tüm kuruluşlarla işbirliği yapar. Amacı doğrultusunda her türlü bilimsel çalışmaları yapar. Gerekli durumlarda yurtdışındaki bilim kuruluşları ile de ortak çalışmalar yapabilir. Enstitü bilim kurulu onbir kişiden oluşur ve Atatürk ile ilgili görülen bilim adamı ve araştırmacılar muhabir üye olarak seçilirler. Bilim kurulu iki haftada bir toplanarak Atatürk Enstitüsü'nün hem bilimsel hem de yönetsel işlerini yürütür ve Halkevleri Genel başkanlığı'na bağlı olarak çalışır. Halkevleri genel merkezi Atatürk Enstitüsü'nü yaşatmak ve çalış-

malarını desteklemek üzere bir fon ayırır. Atatürk Enstitüsü'nün bilimsel çalışma özerkliği tüm çalışmalarında korunur. Yönetmelik Halkevleri kurultayında kesinlik kazanacağı için açılış törenine taslak olarak sunulmuş ve çağrılı otoritelerin görüşleri de alınarak kurultaya sunulmak üzere geliştirilmiştir. Devletin ve üniversitelerin o zamana kadar yapması gereken bağımsız çalışan bir Atatürk Ensitüsü kurmak konusundaki atılımı gene bir Atatürk kuruluşu olan Halkevleri gerçekleştiriyordu. Dünya ülkelerinin çoğunda kurucu devlet adamları adına oluşturulan bilimsel akademiler ve enstitüler etkin çalışmalar yaparken Türkiye'de böylesine bir kurum yoktu. Özerk bir yapıda bilimin bağımsız gelişimi ile zenginleşecek olan Atatürkçülük Halkevleri çatısı altında gerçek etkinlik düzeyine erişebilecekti.

Toplantılar ve seminerler birbirini izlerken, Halkevlerinin 36. kuruluş yıldönümü ülke çapında geniş törenlerle kutlanıyordu. Ankara'da genel merkez bir hafta süren şenlikler düzenliyordu. Genel başkan radyoda kutlama haftasını bir konuşma ile açıyordu. Halkevleri klasik müzik orkestrası konser veriyor, Aşık Veysel bir özel gecede sanatını sergiliyor ve diğer genel merkez örnek kollarının çalışmaları hafta programı içinde kamuoyuna gösteriliyordu. Başta İstanbul olmak üzere diğer illerdeki şubelerde kutlama törenleri giderek artan bir heyecan dalgası içinde yapılıyor ve halkın ilgisi çekiliyordu. Hemen her Halkevi bir tiyatro veya konser gecesi düzenleyerek Halkevlerinin kültürel etkinliğini kutlama törenleri aracılığı ile topluma gösteriyordu.

27 Nisan 1968 günü Halkevleri Danışma Kurulu yeni bir toplantı daha yapıyordu. İki ay önce yapılan

toplantıda alınan karar gereğince Halkevleri ile Halk Eğitimi genel müdürlüğü arasında ne gibi işbirliklerinin yapılabileceğinin araştırılması öngörülmüş ve bu doğrultuda araştırma yapmak üzere bir komisyon seçilmişti. Komisyon Halkeğitimi genel müdürlüğü yetkilileri ile ilişki kurarak konuyu araştırmış ve Yüksek Danışma Kurulu'na sunulmak üzere bir rapor hazırlamıştı. Komisyonun raporunda, halk eğitiminin ne olduğunun araştırılması, her iki kuruluşun işbirliği yollarını araştırması, çalışmalarını birbirine bildirmesi ve yayınlarını göndermesi yararlı görülmüştür. Halkeğitimi uzmanları ve yetkilileri ise, kuruluşlarının bina ve salonlarının Halkevleri çalışmaları için verilebileceğini, Halkeğitimi Genel Müdürlüğü'nün araç ve gereçlerinin Halkevi çalışmalarında da kullanılabileceği, halkın çeşitli kesimleri için ortak kurslar açılabileceği, Halk eğitimi personelinin Halkevleri çalışmalarına teknik açılardan katkı sağlayabileceği, Halkevlerinin köycülük ve halkeğitimi kol çalışmalarında Halkeğitimi Genel Müdürlüğü'nün yardımları olabileceği gibi önerilerde bulunarak her iki kurumun ortak çalışmaları için olumlu bir tutum takınmışlardır. Halkevleri Yüksek Danışma Kurulu, Halkevleri ve Halkeğitimi Genel Müdürlüğü arasında oluşturulacak işbirliği düzeni ile ilgili olarak sunulan komisyon raporunu benimsemiş ve öneri olarak Halkevleri Genel yönetim kurulu'na öneri olarak sunmuştur.

29 Haziran 1968 günü ise, Halkevleri Atatürk Enstitüsünün resmen açılış töreni yapılıyordu. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Enstitünün Atatürk hakkında bilimsel çalışmalar yapması ve bunları halka yayması dileği ile açılışı yapıyordu. Ankara'da Milli Kütüphane'nin karşısında bulunan bir bina Atatürk Enstitüsü olarak hazırlanmıştı. Açılış töreninde zamanın başba-

kanı Süleyman Demirel ise, Halkevleri Atatürk Enstitüsü'nün Atatürk'ün doğru anlaşılması yolunda bilimsel çalışmalar yapacağını, Atatürk'ün büyük eserinin anlaşılabilmesi için bilimsel çalışmaların zorunlu olduğunu söylemiştir. Enstitü binasında bir büyük kitaplık ve arşiv, seslendirme, film ve projeksiyon stüdyoları ve dökümantasyon servisi yer alıyordu. Devlet bankalarının katkıları ile enstitünün kuruluş giderleri karşılanıyordu.

Atatürk Enstitüsü'nün kuruluşunda bilim kuruluna; Fahir Armanoğlu, Tahsin Banguoğlu, Feridun Ergin, Hamza Eroğlu, Celal Ertuğ, Enver Ziya Karal, Zeynep Korkmaz, Osman Okyar, Hıfzırahman Raşit Öymen, Suat Sinanoğlu ve Coşkun Üçok gibi bilim adamları seçilmişlerdi. Bilim kurulunun yanısıra Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan ve ulusal kurtuluş savaşı ile cumhuriyetin kuruluş yıllarınada etkili konumlarda bulunan Cevat Dursunoğlu, Yakup Kadri, Falih Rıfkı Atay, Fahrettin Altay, Yusuf Kemal Tengirşek, İsmail Hakkı Tekçe, Tevfik Rüştü Aras, Hikmet Bayur, Hasan Rıza Soyak, Tayfur Sökmen, Afet İnan, Cevdet Tolgay, Kazım Özalp, Damar Arıkoğlu, Ali Kılıç, Cemal Hüsnü Taray, İsmet İnönü ve Celal Bayar onur üyeleri olarak seçilmişlerdi. 27 Mayıs devrimi ile iktidardan düşürülen Celal Bayar'ın Atatürk Devrimlerinden ödün veren kişiliği ve Atatürk ilkelerine ters düşen tutumu nedeniyle ülke çapında bir tartışma Atatürk Enstitüsü'nün açılışı ile beraber başlıyordu. Özellikle Atatürkçü çevreler Celal Bayar'ın Atatürk Enstitüsü gibi bir bilim kuruluşuna onur üyesi olarak seçilmesini bir türlü benimseyemiyorlardı. Celal Bayar'ın onur üyeliği nedeniyle Atatürk Enstitüsü Türk kamuoyunun önüne geliyor ve uzun bir süre tartışmaların başlıca konusu oluyordu.[157]

Devrim sonrası yıllar yeni anayasanın getirmiş olduğu özgürlükler ortamında hızlı geçiyor ve Türk toplumunun iç dinamikleri yoğun bir devrimin içerisinde bulunuyordu. Toplumsal olayların giderek daha hareketlenmesi Halkevleri genel merkezini de etkiliyor ve yönetim birşeyler yapmak zorunda kalıyordu. Şube sayısının artması, danışma ve uzmanlık kurullarının oluşturulması, Atatürk Enstitüsü'nün açılması gibi adımlar olumlu karşılanıyor ne var ki, Halkevlerinin toplumsal etkinliğinin beklenen düzeye çıkabilmesi açısından yeterli olamıyordu. Artık arayış dönemini bitirmek ve yeni birşeyler yapmak gerekiyordu. Toplumsal olayların hızlı gelişimi doğrultusunda Halkevleri genel merkezinin anlayışı ve tutumu çok gerilerde kalıyordu. Artık birşeyler yapmak değil, çok şeyler yapmak gerekiyordu. Eski Halkevlerinden kalma ve tutucu yönleri daha ağır basan bir kadro ile Halkevlerinin değişen toplum koşullarında yeterli olamıyacağı artık kesinlik kazanıyordu. Toplumun ve kamuoyunun arayışları ileriye ve yeniye doğru kayarken, geçmişin duygusal yaklaşımları veya ürkek adımları ile biryerlere gidilemiyeceği anlaşılıyordu. Kamuoyunun artan gereksinmesi ve örgütün giderek yoğunlaşan baskıları Halkevlerini yeni bir dönüşüme ve köşebaşına doğru sürüklüyordu. Halkevleri geçmişten gelen tutucu bir kadronun değil, tabandan gelen ilerici bir yönetimin elinde kendisinden beklenenleri verebilecekti. Toplumun gereksinmelerine ayak uyduramayan ve içe dönük bir çalışma ile değişen toplumun dinamizminin yakalanamıyacağı anlaşılınca Halkevlerinde yeni bir dönemin doğuş sancıları başlıyordu.

B — ATILIM DÖNEMİ

Halkevleri genel merkezi yönetiminde yer alan bazı eski Halkevciler ve tutucu ozanların genel merkez

binasında kendi aralarında toplantılara ağırlık vermeye başlamalarıyla beraber, yönetimin örgüte ve dışa dönük tutumu gerilemeye başladı. Halkevlerinin birinci döneminin sonlarına doğru Ankara Halkevinde kümelenmeye başlayan bu kadro daha sonraları Halkevlerinin kapatılmasından sonra da birlikteliğini sürdürüyor ve Halkevlerinin ikinci açılışı ile beraber gene bu çatı altında biraraya geliyordu. Bu kesimin giderek genel merkez üzerinde etkin olması, üyelerinin kurullara girerek yönetimde güç sahibi olmasıyla beraber Halkevlerinin dışa dönük yüzü yavaş yavaş içe dönüyor, genel merkezde bu kadro kendi aralarındaki ozanlar ve yazarlar için geceler ve günler düzenlemesine ağırlık veriyorlardı. 1960'ların ikinci yarısındaki Halkevleri Dergileri ve yayınları incelendiğinde bu kadronun genel merkezin tüm kültürel etkinliklerini yönlendirdiği ve Halkevcilik çalışmalarının dışa dönük gelişmesine izin vermediği görülmektedir. Halkevciliği genel merkez salonunda sanat toplantıları ve geceleri düzenlemek biçiminde ele alan bu yaklaşım, Halkevleri gibi üçyüz şubeye ulaşmış bir yaygın demokratik kitle örgütünün genel merkezini dışarıdan ve örgütten soyutluyordu. Ozanları tanıtma geceleri, imza günleri kendi yakınlarına sergi düzenleme girişimleri genel merkezin kültürel çalışmalarının içeriğini oluşturunca yaklaşan dördüncü kurultaya doğru örgütte bir doğum sancısı başlıyordu.

Halkevleri genel merkezinin, gelişen olaylar karşısında suskun kalan, tutucu ve pasif kalan yönetimi Atatürkçü ve ilerici kesimleri rahatsız ediyordu. Ülkede her gün bir Atatürk devrimi katledilirken, Atatürk'e ve cumhuriyete karşıt akımlar güçlenirken, Atatürkçülüğün çağdaş kaleler olması gereken Halkevleri genel merkezinin kendi salonunda şiir geceleri

ile uğraşması yadırganıyor ve böyle bir örgütten çok daha gür bir ses ve etkinlik bekleniyordu. Anayasal özgürlük ortamında Türkiye'nin geleceği ile ilgili tartışmalar şiddetlenirken, Atatürkçü bir kültür kuruluşu olan Halkevleri susuyordu. Genel merkez geçmişin yaşlı kuşaklarından birşeyler beklerken örgüt genç ve dinamik bir yönetim arayışı içinde idi. Yaşamın ağırlaşan koşullarını yurdun dört bir yanında duyan ve yaşayan Halkevleri ve Halkodaları artık kendilerine sahip çıkacak ve seslerini daha gür biçimde yansıtacak bir yönetim için seferber oluyorlardı. Genel merkezin pasif kalan görünümü bu tür arayışları giderek hızlandırıyor ve kurultay öncesi ortamı gerginleştiriyordu. Dinamizimden yoksun olan genel merkez bu durumu görmesine karşın gene de bir şey yapamıyor ve dördüncü kurultay Halkevlerine bir yönetim değişikliği getiriyordu.

Halkevlerinin ikinci kuruluşundan sonraki dördüncü kurultayı yeni bir dönemin başlangıcı oluyor ve artık arayış dönemine son vererek, yeni kadronun dinamizmi içinde bir atılım döneminin başlangıcı oluyordu. Kurultayda Tabii Senatör Kadri Kaplan'ın genel başkanlığında seçilen yeni genel merkez yönetimi, Halkevleri Dergisi aracılığı ile kamuoyuna şu duyuruyu yapıyordu. "Yeni genel merkez yönetim kurulu olarak, yurdumuzu Atatürk'ün çizdiği devrimci, halkçı ve akılcı yoldan yine onun gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce kavuşmak zorunda bulunan Türk halkının ulusal değerlerini tüzük çerçevesinde geliştirmek ve Halkevlerini akılcı, halkçı, gerçek uluscu, laik cumhuriyet ilkelerine bağlı birer kültür ve eğitim ocağı haline getirmek amacıyla biraraya gelmiş bulunuyoruz. Biz, Halkevlerinin yeni Türkiye'nin kuruluşunda, kültürel varlığının meydana çıkarılışında, soylu

değerlerinin geliştirilmesinde, halkın uyarılıp aydınlatılmasında dün olduğu gibi bugün de sayısız hizmetleri olabileceği inancındayız. Atatürk devrimlerinin bir bütün olduğuna inanan bizler, halkın halk için halk tarafından yönetimi demek olan demokrasinin de Türk halkına bağımsızlık, özgürlük, mutluluk ve esenlik getirecek olan yeni Anayasamızın öngördüğü bir düzene kavuşturulabilmesi için, halkın kendi sorunlarının bilincine varması gerektiğine inanıyoruz. Yeni sömürgeciliğin kol gezdiği bir dünyada Atatürkçü silkinişin, atılışın yeni bir örneğini vermek zorunda kalan Türk ulusunun bizce tek kılavuzu Kemalizm ve onun yöntemi olan bilimciliktir. Halkevleri, siyasal düşünceleri ne olursa olsun her vatandaşın feyiz alacağı birer devrim ocağı, Ata ocağı olmalıdır. Halkevleri, siyasal kanıların vestiyere asılarak girileceği birer bilim ve kültür merkezleri olmalıdır. Ancak şu var ki, Halkevleri aklarla karaların karıştırılacağı yerler de olmayacaktır. Halkın çağdaş uygarlık değerlerine, akıl çağının gereklerine göre eğitilip aydınlatılması, bunun için de Atatürk ilkelerinin devrimci, halkçı, laik, uluscu, antiemperyalist özüne yürekten bağlılık, şaşmaz ölçümüz olacaktır. Atatürk devrimi parçalanmaz bir bütün olup, bu canlı bütün için de pek özel bir yeri olan dil devrimi, büyük Atatürk'ün kurduğu Halkevlerinin de içtenlikle bağlı kalacağı temel ilkelerden birisidir."(158)

Halkevleri Dergisi aracılığı ile kamuoyuna karşı böylesine bir duyuru ile sesini yansıtan yeni yönetim Kadri Kaplan'ın genel başkanlığında, Behçet Kemal Çağlar, Yücel Akıncı, Çağlar Kırçak, Suphi Karaman, Osman Nuri Koçtürk, Necdet Özdemir, Mehmet Salihoğlu, İsmail Safa Güner, Musa Alp gibi adlardan oluşuyordu. Sadı Irmak, Necmi Osten, Necati Ünsa-

lan ve Kamil Savaş ise Onur Kurulu'nda yer alırken, denetleme kurulu Ayhan İnal, Kemal Yıldırım ve Nevzat Aksoy'dan oluşuyordu. Hıfzırahman Raşit Öymen genel başkan yardımcısı olurken Çağlar Kırçak da genel sekreterliğe seçiliyordu.

Yeni yönetimin başı olarak genel başkanlığa seçilen senatör Kadri Kaplan Halkevleri Dergisi'ne yazdığı bir başyazıda: Halkevciliğin bir ülkü olduğunu, Halkevlerinin gerçekten halkın evi olduğunu, ülkücü bir Halkevcinin bu kutsal yuvaların kuruluş özünde yatan gerçek anlama sahip çıkması gerektiğini, Anadolu halkını yeni bir dünya görüşü çerçevesinde bütünleştirmek üzere Halkevlerinin kurulduğunu, Türkocakları'nın Halkevlerine dönüştürülmesinin değişen koşullar içinde yerinde bir adım olduğunu, Halkevlerinin temel görevinin ulusun yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, doğuştan zekasını, bilime bağlılığını ve güzel sanatlara olan sevgisini geliştirmek olduğunu belirterek yeni yönetimin bütünüyle Atatürk ilkeleri çerçevesinde çalışacağını yazmıştır. Kurultay havası ile işe başlayan yeni yönetim kurulu, yaz aylarından yararlanarak örgüte gitmeye karar alıyor ve yeni yöneticiler şubeleri gezmeye başlıyorlardı. Yeni yönetimin Halkevlerinin ne durumda bulunduğunu görmesi açısından yerinde bir durum belirlemesi kaçınılmazdı.

Tam o sıralarda Kayseri'de toplanan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kurultayında gerici çevrelerin kışkırttığı bir saldırı olayının meydana gelmesi üzerine Halkevleri genel yönetim kurulu ilgisiz kalmıyor ve genel başkan bir bildiri yayınlayarak olayı kınıyordu. Tabanda öğretmenlerin çok etkin olduğu bir demokratik kitle örgütü olarak Halkevleri gene öğretmenlerin meslek birliği olan TÖS'ün saldırıya uğramasına

karşı çıkıyor ve öğretmen kitlesi ile dayanışmaya giriyordu. Genel başkan, Halkevlerinin tüzüğünde vazgeçilmez ilkeler olarak belirtilen Atatürk devrimlerinden laiklik ve çağdaş uygarlık ilkelerine dayanarak bunlara aykırı düşen bu saldırıyı Halkevleri'nin kınadığını, gerici hareketlere karşı Halkevlerinin, devrimlerin ülkücülüğü ve sorumluluğunu taşıyarak karşı çıktığını, Halkevlerinin dün olduğu gibi bugün de Türk öğretmeninin yanında olduğunu vurgulamıştır. [159]

Yeni yönetim Halkevleri genel merkezinde bir reorganizasyon çalışması ile işe başlıyordu. Yeni bir örgütlenme şeması çiziliyor ve bir çalışma yönetmeliği çıkarılarak planlama grubu oluşturuluyordu. Genel merkeze bağlı olarak her sanat alanında bir örnek kol kuruluyordu. Halk ozanları biraraya getirilerek bir örnek grup oluşturuluyordu. Genel merkez yaylı sazlar orkestrası yeniden kurularak genişletiliyor, danışma kurulu ile beraber her alanda yeni uzmanlık kolları belirleniyordu. Merkez binasında bir lokal açılıyor ve Ankara Halkevi'nin yönetiminde sosyal ve kültürel toplantılar başlatılıyordu. Genel merkezde yeni düzenlemeler yapılırken, bir yandan da örgüt ile yazışmalar sürdürülüyor ve yurt gezisine çıkan üyelerin raporları da esas alınarak genel bir durum saptaması yapılıyordu. Halkevi ve Halkodalarına gönderilen anket formları geldikçe genel merkezde değerlendiriliyor ve elde edilen verilere göre yeni bir örgütlenme politikasının ilkeleri belirleniyordu.

Yeni çalışma döneminde basın ile ilişkilere ve kamuoyu ile yakınlık kurmaya özel dikkat ediliyor ve bu doğrultuda bir genelge yayınlanıyordu. Bu genelgede basının ilgisi çekiliyor, Halkevlerine yardım kam-

panyası için yardım isteniyor, Halkevleri üzerine haber ve yazılara daha çok yer verilmesi için istekte bulunuluyor, Halkevi çalışmalarının duyurularından para alınması rica ediliyor ve basın üyeleri Halkevleri çatısı altına çağrılıyordu. Bu arada Unesco ulusal komisyonu ile bağlantı kuruluyor ve Unesco kurulunda Halkevlerinin bir temsilci ile katılması gerçekleştiriliyordu. Unesco Genel Kurulu da, Halkevlerinin güçlendirilmesine ve halk eğitim çalışmalarında daha etkin rol alması için yardım yapılmasına karar alıyordu. 1969 yılının yaz aylarında toplanan Unesco Genel Kurulu'na Halkevleri adına genel başkan katılıyor ve genel kurulda Halkevleri konusu geniş boyutlarda tartışılarak, bu kuruluşa sahip çıkılması ve benzeri örgütlerle işbirliği düzeni oluşturulması doğrultusunda bir genel kurul kararı alınıyordu.

Halkevlerinin yeni yönetimi, dışa dönük girişimleri nin yanısıra, örgütü yeniden düzenlemeye ve daha canlı bir yapıya kavuşturmaya dönük çalışmalara da zaman yitirmeden başladı. Genel merkezce hazırlanan durum belirleme raporları bütün şubelere gönderilerek, en kısa zamanda bunların yanıtlanarak yeniden genel merkeze geri verilmesi istendi. Bir iki aylık kısa bir dönem içinde örgütün yarısına yakın bir kesimden durum saptama raporları genel merkeze gelmiş bulunuyordu. Durum raporlarındaki bilgiler Halkevlerinin ve Halkodalarının genel merkezdeki dosyalarına işlenirken örgütün genel bir durum değerlendirmesi de genel merkez çatısı altında yapılıyordu. Kurultaydan sonra hiç bir ilişki kurulamayan 102 Halkevi ile ilgili olarak valilik ve kaymakamlıklara yazı yazılarak bu şubeler ile ilgili bilgiler isteniyor ve bu şubelerin geleceğine dönük yeni bir çalışma başlatılıyordu. Bu arada yeni dönemde daha etkin bir çalışma düzeni oluştura-

bilmenin arayışı içinde genel merkez yönetim ve çalışma yönetmeliği çıkarılıyordu.[160] Kurultay sonrası Halkevleri ile ilgili olarak kamuoyunda oluşan olumlu hava içinde bir çok il ve ilçeden şube açma istekleri genel merkeze geliyordu. Şube talepleri giderek artınca, bunların incelenmesi ve değerlendirilerek genel yönetim kuruluna görüş bildirilmesi için ayrı bir komite genel merkez çatısı altında oluşturuluyordu. Yönetim kurulu, kurultay sonrası dönemde yaz ayları olmasına karşın sık sık toplanarak, yeni çalışma döneminin temellerini atıyordu. Arayış döneminde boşa geçirilen zamanı kapatmak ve yeni dönemde Halkevlerini yeniden toplum içindeki etkin yerine kavuşturmak gerekiyordu. Genel merkezin yeni yönetimi böylesine bir bilinçle, atılım için yola çıkmışlardı.

Yaz aylarının hazırlıklarından sonra Eylül ayı içinde Halkevleri Yüksek Danışma Kurulu yeniden seçilen üyeleri ile toplanıyor ve yeni dönemde Halkevlerinin yapması gereken çalışmalar üzerine görüşmeler yaparak bazı önemli kararlar alıyordu. Fakir Baykurt, Ceyhun Atuf Kansu, Hikmet Dizdaroğlu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Tahsin Saraç, Muammer Aksoy, Ömer Asım Aksoy, Turan Erol, Veysel Arseven, Kenan Keleş ve Agah Sırrı Levent gibi ilerici kültür adamlarının katıldığı toplantıda şu kararlar alınıyordu:

1 — Halkevleri politikasına Atatürk devrimi temel olarak alınmalıdır. Bu devrimin özü, tam bağımsızlık ölçüleri içinde ulusumuzu Atatürk'ün gösterdiği yolda ileri eğitim, üretim ve kültür, yönetim aşamalarına ulaştırmaktır. Halkevlerinin bu devrim tanımı içinde görevi; aydını, köylüsü ve işçisi ile yani bütün Türk halkının bu aşamaya ulaşmak yolunda halkeğitiminin bütün araç ve olanaklarını kullanarak uyanmasını, bi-

linçlenmesini ve bu devrimci eyleme katkısını sağlamaktır. Halkevleri, Atatürk devrimciliğini sürekli ve gelişen bir eylem kaynağı kabul ederek, devrimin içerdiği kültür devrimi yolu ile savaşacak, devrimci kültürü halka ulaştırmaya ve halkı bu devrimin içine katmaya çalışacaktır.

2 — Halkevlerinin bütün kültür, eğitim ve öğretim uygulamalarında temel amaç halkı uyandırmak, bilinçlendirmek halk için devrimci bir eğitim ocağı olmaktır. Bugün için bu çabalar türlü engeleme ve olanaksızlıklar nedeniyle yetersiz kalsa ve belli bir başarıya ulaşmasa bile, Halkevleri çevrelerinde devrim ateşini yakarak birikim yaratırlar. Halkevleri kültür alanında taklitten ve tekrardan uzak yaratıcılığı destekler, halk topluluklarının eski ve yeni ulusal kültür değerlerini günlük yaşamda tanımasına olanak hazırlar. Halkevleri devlet olanaklarını da zorlayarak, çevrede kültür ve eğitim kuruluşları meydana getirilmesinde öncülük eder. Ayrıca, Türkiye'nin bütün halkçı ve devrimci sanat, düşünce, kültür değerlerini günlük yaşamda tanımasına olanak hazırlar. Türkiye'nin bütün halkçı ve devrimci sanat düşünce, kültür eylem ve olanaklarına bu açıdan bakmak, onları savunmak durumundadırlar. Halkevleri Atatürk'ün kültür devriminin ileri karakolları olmak zorundadırlar.

3 — Halkevleri kamu yararına bir dernek olarak bağımsız çalışır. Devrimci anlayış ve eylem içinde bulunan öğrenci-öğretmen, işçi-köylü kuruluşları gibi tüm kuruluşlarla iş ve güç birliği yapar. Bu bağlantı ve güçbirliğinin biçimi ve genişliği genel merkezce saptanır. Halkevlerinin daha etkin bir çalışma yapabilmesi için birinci kuruluş döneminde edindiği taşınır ve taşınmaz mallarının geri alınması için bir hukuk

komitesi kurularak zaman geçirmeden bir hak savaşı açılmalıdır.

4 — Halkevleri Dergisi, baskısı, kağıdı, düzeni ve yazıları bakımından daha halkçı olmalıdır. Sade, yalın bir Türkçe ile halkı uyandıracak, bilinçlendirecek yazılara yer vermelidir. Türk halkının yapısının incelenmesinde öncülük edilmelidir. Halk kitapları yayınlarında sade bir dille, açık bir anlatışla devrimin ve Türkiye'nin sorunları ve halkın yaşantısı işlenmelidir.

5 — Atatürk Enstitüsü'nün bundan sonraki çalışmalarını gözden geçirmek üzere bir komisyon kurulmalıdır.

Genel merkez yönetim kurulu yeni atılımların hazırlığı içinde iken yalnız kalmamaya ve Danışma Kurulu ile kültür adamlarını biraraya getirerek onlara danışmaya gereksinme duyuyordu. İşin başında yanlış adım atılmaması için herşeye dikkat ediliyordu. Halkevciliğin çizgisi ve gelişme doğrultuları yeni bir dönemin başlangıcında nesnel ve doğru olarak belirlenebilirse, gelecekteki çalışmalar o oranda daha kolay olabilecekti. Geçmişte fazla bir ağırlığı olmayan Yüksek Danışma Kurulu bu nedenle yeniden ele alınıyor ve kültür dünyasının önde gelen kişileri ile yeni bir kadro oluşturuluyordu. Danışma kurulunun önerileri bir bütün olarak ele alınırsa, Halkevlerinin o dönemin koşullarında yeni bir atılıma geçebilmesi için yön çiziyordu.

İlerici ve devrimci bir kadronun Halkevlerinde yönetime gelmesi, ülkede değişik tepkilerle karşılanıyor ve demokrasi alanında büyük bir hoşnutluk göze çarparken, hükümete yakın sağ kesimler ve devletin bü-

rokratik yapısı Halkevlerine karşı tutumunu olumsuza doğru çeviriyordu. Önceden devletin bütün birimleri ve ülkedeki tüm mülki- birimler Halkevlerine yardımcı olurlarken, Halkevlerindeki yönetim değişikliğinden sonra Halkevlerini tek başına bırakıyorlar ve zaman zaman da güçlük çıkarıyorlardı. Hükümete yakın ekibin genel merkez seçimini yitirmesinden sonra, Hükümetin başı çekmesiyle beraber Halkevlerine karşı bir tutum yavaş yavaş gün ışığına çıkıyordu. Devlet bürokrasisinde dalga dalga yayılan bu olumsuz tutum yurt düzeyinde genişleyince bu kez vali ve kaymakamlar da Halkevi çalışmalarına karşı sert bir tutum içine giriyorlardı. Tam bu sıralarda Gaziantep'te olan bir olay bu açıdan önemli bir örnek olarak kamuoyunun gözleri önüne geliyordu. O dönemin Gaziantep valisi kendi ilindeki Halkevine karşı bir oyuna giriyordu. Vali, seçilmesine yardımcı olduğu Halkevi başkanının işbirliği ile Halkevi çalışmalarına izin vermiyor, izin vermediği bir gösteriyi sözkonusu ederek Halkevini bastırıyor ve gene yapılmayan bir geceyi gerekçe göstererek Gaziantep Halkevini kapatıyordu.(161) Bir devlet görevlisinin elindeki resmi yetkileri kullanarak, Halkevini çalışamaz bir duruma getirmesi resmen provokasyon kokuyordu. Halkevlerinde ilerici kadronun göreve gelmesi ve çalışmalarının yurt düzeyinde yaygınlık kazanmasından sonra vali ve kaymakamların Halkevlerine karşı anlayışsızlıkları giderek artmış ve bu Atatürk kuruluşlarının çalışmalarının engellenmesi için sürekli olarak resmi engeller çıkarılmıştır. Provokasyon kokan oyunlar sahnelenirken Halkevlerinin etkin çalışmalar yapmalarına izin verilmiyor, devletin resmi organları aracılığı ile Halkevleri halk kitlelerinden soyutlanarak yalnızlığa doğru sürükleniyorlardı. Sağcı hükümet ve yandaş bürokra-

sisi Halkevlerinin Atatürk ilkeleri doğrultusunda halkı uyandıran ve bilinçlendiren çalışmalarından rahatsız oluyorlardı. Bu rahatsızlıklarını da tepki göstermek ve engel çıkarmak biçiminde açıktan belli ediyorlardı.

Gelişen olaylar sonucunda Atatürk'ün kurduğu devlet, gene Atatürk'ün kurduğu kültür kuruluşları olan Halkevlerine karşı bir duruma geliyordu. Devletin karşı tutumu Halkevlerinde halka açılan atılımı yavaşlatmıyor aksine daha da bilinçlendiriyordu. O sıralarda bütün ülkeyi sarsan öğretmen boykotu hakkında genel başkan bir bildiri yayınlayarak Türk öğretmenine sahip çıkıyor ve öğretmen hareketinin bozuk eğitim düzenini değiştirmek üzere yola çıktığını belirterek, böylesine durumlarda şiddet yerine anlayışın egemen olmasının gerektiğini ilgililere anımsatıyor ve eğitim sorunlarına yetkililerin öğretmenlerle işbirliği yaparak bir çözüm bulmaları gerektiğini vurguluyordu.[162] Ülkede yeni yeni filizlenmeye başlayan anarşik olaylar karşısında ise, Halkevleri kesin olarak bir tavır alıyor ve bu tür gelişmelere karşı çıkıyordu.

İlerici kadro görev başında iken ilk kez kutlama şenliklerini yönetirken buna ağırlık veriyordu. TRT ile ilişki kuruluyor ve Halkevleri ile ilgili bir dökümanter film hazırlanarak televizyonda halka gösterimi sağlanıyordu. Radyoda ise günün yorumu saatında Halkevlerinin 38. kuruluş yıldönümü konusu işleniyordu. Bu konuşmada çok partili döneme geçildikten sonra günlük politikanın dışında kalarak Atatürk ilkeleri doğrultusunda kültür ve sanat çalışmaları yapacak bir kuruma gereksinme bulunması nedeniyle Halkevlerinin yeniden kurulduğu, demokrasi için halka birşeyler vermek ve halktan birşeyler almak gerektiği ve bunu ancak Halkevlerinin yapabileceği, çok hatalı bir

karar ile kapatılan Halkevlerinin yeni planlı dönemde devletin kurumlarının yanısıra gönüllü gücü seferber ederek yetişkinler eğitimine önemli katkılar getirebileceği, halk ile aydınları kaynaştırarak yaratıcı bir kültür yolu ile Halkevlerinin Türkiye'nin kalkınmasına önemli yardımlar yapabileceği gibi konular işlenmiştir.[163] TRT programlarının yanısıra, genel merkez Şubat 1970'de geniş bir etkinlik programı ile Halkevlerinin kuruluşunun 38. yıldönümünü kutluyordu. Genel merkezin örnek folklor, müzik ve tiyatro ekipleri ayrı ayrı gecelerde gösteriler düzenleyerek kutlama programı çerçevesinde görevlerini yapıyorlardı.

Yüksek Danışma Kurulu'nun yanısıra genel merkezde uzmanlık kurullarının oluşturulmasına da öncelik veriliyor ve ilk olarak Dil, tarih ve yazın alanında genel merkezde bir uzmanlar kurulu oluşturuluyordu. Ceyhun Atuf Kansu'nun başkanlığında seçilen bu kurula üye olarak Tahsin Saraç, Cengiz Bektaş, Şerafettin Turan, Muzaffer Uyguner ve Rükzan Günaysu seçiliyorlardı. Kurul, çeşitli toplantılar sonucunda bir rapor hazırlayarak genel merkez yönetimine sunuyordu. Kurulun raporunda kısaca şu görüşler yer alıyordu: Atatürk ilkelerine dayanan bir ulusal kültür ve sanat çalışması gerçekleştirilmelidir. Ülkenin kalkınmasına yardımcı bir yolda gidilmelidir. Her türlü günlük politikanın dışında kalarak parasal olanaklar çerçevesinde programlar düzenlenmelidir. Türkçenin arılaştırılması ve dil devrimi doğrultusunda çalışmalar sürdürülmelidir. İlerici kültür kuruluşları ile işbirliğine gidilmelidir. Halkın bilgisini sağlayacak ve katılımını artıracak çalışmalara öncelik verilmelidir. Çevresel dil araştırmalarında ve derleme çalışmalarında Halkevleri öncülük etmelidir. Yöresel dergilerin doğmalarına, varolanların güçlenmelerine Halkevleri yardımcı

olmalıdır. Halkevlerinin eski yayınları gün ışığına çıkarılmalıdır. Halkçı ve devrimci özde yeni yayınlara geçilmelidir. Anadolu tarihinin araştırılması için öncü bir kitap hazırlanmalıdır. Halkevleri kendi yörelerindeki gazilerden yararlanarak kurtuluş savaşı anılarını derlemelidir. Tüm öğretmenlerle işbirliği yapılarak köy kalkınmasında öncülük edilmelidir. Bütün okullarda kitaplık ve müze oluşturulması için girişimlerde bulunmalıdır. Yazın çalışmalarında devrimci ve halkçı öz korunmalıdır. Halkevleri çağdaş yazarların buluştuğu ve çağdaş yazının doğduğu bir merkez durumuna gelmelidir. Genel merkez ve şubelerde çeşitli toplantılar düzenlenerek ülkedeki birikim örgütlenmelidir. Halkevleri, sanatçıları çatısı altında toplamalı ve onlara sahip çıkmalıdır. Kitap sergileri açılmalı ve halkın okuma duygusu geliştirilmelidir. Okullarda Halkevi günleri düzenlenmeli ve öğrencilere Atatürk ilkeleri anlatılmalıdır. Çalışan halkın eğitimi için Halkevleri genel merkezinde bir Halk Üniversitesi örgütlenmesine gidilmelidir. Çeşitli sanat dallarında yılın halk sanatçıları seçilmeli ve bunlar ödüllendirilmelidir. Genel merkez uzmanlık kurulları bütün şubeler ile işbirliği yaparak onların çalışmalarına yön göstermeli ve ışık tutmalıdır.[164]

Genel merkezde uzmanlık kurulları ve örnek ekipler oluşturulurken, bir yandand a örgüt taraması sürdürülüyordu. Kurultay sonrasında bütün örgüt gezilerek bir durum saptaması yapılmıştı. Genel merkeze gelen raporlarla beraber genel merkez yöneticilerinin gözlemlerine de dayanılarak her şube tek tek ele alınarak değerlendiriliyordu. Hazırlıklar tamamlanınca bu konu ile ilgili olarak genel merkez yönetim kurulu 29.4.1970 günü toplanıyor ve örgüt sorununu geniş boyutlarda ele alıyordu. Toplantı sonucunda çalışma-

dıkları anlaşılanlar ile hiç bir bağlantı kurulamayan toplam 76 Halkevi ve Halkodası kapatılıyordu. Çalışmadıkları anlaşılan 34 Halkevi ile 2 Halkodası ve hiç bir bilgi ve haber alınamayan 28 Halkevi ile Halkodası kapatılma kararının içine alınıyordu. Kapatılan Halkevlerinin mal varlıklarını kendi yörelerindeki Türkiye Öğretmenler Sendikası veya İlkokul Öğretmenleri sendikası şubelerine devretmeleri öngörülüyordu. Kararlar her ilin valiliklerine bildiriliyor ve gereğinin yerine getirilmesi isteniyordu.[165] Kararın hemen ertesinde genel başkan yeni bir yurt gezisine çıkıyor ve Doğu Anadolu'dan başlayarak şubeleri dolaşıyor ve gittiği yerlerde Halkevlerinin Atatürk ilkeleri doğrultusundaki felsefesini, çalışma programını anlatıyordu. Genel yönetim kurulunun diğer üyeleri de bölgelere dağılıyorlar ve gittikleri yerlerde yeni örgütlenme çalışmalarını yürütüyorlardı.

7-8 Kasım 1970 tarihinde Halkevleri Yüksek Danışma Kurulu yeniden toplanıyordu. Yeni seçilen üyeler olarak Uğur Alacakaptan, Cevat Geray, Orhan Asena, Mucip Ataklı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Fikret Otyam, Turan Erol, Ceyhun Atuf Kansu, Halim Baki Kunter, Agah Sırrı Levent, Ömer Asım Aksoy, Cemal Mıhçıoğlu toplantıya katılıyorlardı. Toplantıda genel durumun yanısıra, devlet yardımının kesilmesi nedeniyle ortaya çıkan parasal sorun üzerinde duruluyor ve bu amaçla bazı öneriler gündeme getiriliyordu. Özellikle, parasal kaynak yaratacak bir vakıf kurulması, önde gelen bir çözüm olarak benimseniyordu. Parasal sorunun yanısıra, tam bir düzene kavuşturulamayan Atatürk Enstitüsü'nün durumu da Danışma Kurulunda ele alınıyordu. Enstitü toplantılarında geleceğe dönük yapılması gereken konular görüşülmesine karşın, bir türlü çalışma düzeninin ku-

rulamaması önemli bir sorun olarak gündeme geliyor ve Danışma Kurulu'nda bu soruna çözüm aranıyordu. 1971 yılına girerken, Halkevleri tüm yurtta geniş bir örgüte sahip oluyor, ne var ki genel merkez düzeyinde parasal sıkıntıya sürükleniyordu. Genel merkezin maddi açıdan güçsüz kalması da örgüte istenen yardımları yapamamasına neden oluyordu.

Parasal darboğazın yanısıra ülkede giderek artan sosyal ve siyasal olayların yarattığı gerilim içinde Halkevleri, 39. kuruluş yıldönümünü kutlamaya hazırlanıyordu. Genel merkez gene bir haftalık bir kutlama programı düzenliyor ve örnek gruplarla bazı Halkevlerinin sanatsal etkinliklerini başkent halkına sergiliyordu. Bahçelievler Halkevi'nin açılış töreni ile beraber bazı Atatürk konferansları da kutlama programı içinde yer alıyordu. Radyo ve televizyonun da katkılarıyla Halkevleri Bayramı bütün yurtta geniş programlarla kutlanıyordu. İlk kez bir eşya piyangosu genel merkez aracılığı ile düzenleniyor ve elde edilen gelir, kurulması düşünülen Halkevleri Kültür Vakfı için bir fon olarak ayrılıyordu.[166] Halkevlerinin parasal sıkıntılarını gidermek üzere başlatılan kampanyalar olumlu sonuçlar veriyor ve çeşitli kesimlerin destekleri ile genel merkez yeni kaynaklar yaratıyordu. Bazı demokratik kitle kuruluşlarından başlayarak bazı bankalara kadar çeşitli kesimler Halkevlerine maddi yardım yapıyorlardı.

12 Mart 1971 tarihinde bir askeri muhtıra ile beraber içine girilen yeni dönemde Halkevleri yeniden bir durum değerlendirmesi içine sürükleniyor ve kendi Atatürkçü felsefesi doğrultusunda, ülkede yapılması istenen Atatürkçü reformlar için bazı düşünceler öne sürüyordu. Özellikle genel başkan Kadri Kaplan'ın par-

lamenter olması ve aktif politikanın içinde bulunması nedeniyle her türlü Atatürkçü arayış içine Halkevleri ister istemez giriyordu. 27 Mayıs sonrası dönemdeki sağ iktidarların Atatürk devrimlerinden sürekli ödün veren tutumları, ülkedeki Atatürkçü kesimleri rahatsız ediyor ve Halkevleri yaygın bir kitle örgütü olarak yeni dönemin Atatürkçü arayışları içinde kendini buluyordu. Ordunun istediği reformların Atatürkçü çizgide tamamlanabilmesi için Kemalist devrimciler arasında bir güçbirliği oluşturulmaya çalışılıyor ve Halkevleri çatısı altında böylesine bir güçbirliği geniş olarak tartışılıyordu.[167] Böylesine bir güçbirliği platformu çerçevesinde Atatürk gerçeği üzerinde birleşilmesi, Kemalist devrimlerin eski hızı ile sürdürülmesi, emperyalizme karşı emekçi sosyal güçler ittifakına dayanarak bağımsızlık savaşı sürdürülmesi, ulusal sınırlarımız içinde etnik yapıların ötesinde bir ulus birliğinin savunulması, ideolojik ve ekonomik bağımsızlığı da içeren bir tam bağımsızlık anlayışı, sömürücü ve işbirlikçi çevrelere karşı emekçi sosyal güçler ile dayanışma içinde olunması yeni bir Kemalist güçbirliği stratejisinin ilkeleri olarak öne atılıyor ve Halkevleri tarafından benimseniyordu. O sıralar Halkevleri çatısı altında etkin çalışmalar yapan bir gençlik grubu, Anıl Çeçen, Sahir Koçak, İlker Örgüt, Fahrettin Telseren ve Ziya Moğulkoç önderliğinde Kemalist Devrimciler Birliği adı altında bir gençlik örgütü kuruyorlar ve Türk gençliğini Halkevlerinin savunduğu Atatürk ilkeleri doğrultusunda örgütlemek amacıyla yola çıkıyorlardı. Ne var ki, parasal olanaksızlıklar ve siyasal olayların başka yönlerde gelişmesi üzerine bu girişim beklenen hedeflere ulaşamıyor ve bir süre içerisinde dağılıyordu. Halkevleri Genel Merkezi o dönemde Kemalist Devrimciler Birliği ile ortak ya-

yınlara girişiyor ve iki küçük kitapçık hazırlanarak kamuoyuna dağıtılıyordu. [168]

Yeni dönemin siyasal koşullarında ve Atatürkçüler arasında güçbirliği sağlama çabaları içinde Halkevleri 5. Büyük kurultayına gidiyordu. 1971'in Temmuz ayında toplanan büyük kurultayın açılış konuşmasında genel başkan Kadri Kaplan, Atatürk'ten armağan kalan Halkevlerinin yeniden yaygınlaştırılması için canla başla çalıştıklarını ve bu çalışmalarında eskiden buyana varolan Halkevcilik ruhunun kendilerine yardımcı olduğunu vurgulayarak kurultayı açtı. 12 Mart döneminin ilk kurulan Atatürkçü hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel ile Kültür Bakanı Talat Halman da kurultayın açılışına katılarak düşüncelerini belirtmişlerdir. Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel, Halkevlerinin Atatürk devrimlerinin halka benimsetilmesinde önemli görevler yaptığını, bakanlık olarak halka yönelik çalışmalarda Halkevleri ile işbirliği yapacaklarını söyledi. Kültür Bakanı Talat Halman ise, Türkiye'de Atatürkçü çizgide yeni bir kültür devrimi yapılması gerektiğini, kültür uyanışını halka götürecek olan Halkevlerinin böylesine bir devrimin gerçekleştirilmesinde önemli görevler yapacağını, kültür uyanışını Halkevlerinin halka götüreceğini ve böylece Atatürk çizgisinde reformların yapılmasına Halkevlerinin büyük katkılar sağlayacağını söylüyordu.

Beşinci kurultaya geniş bir çalışma raporu sunularak Halkevlerinin içinde bulunduğu durum, sorunlar ve çalışmalar delegelerin tartışmasına sunuluyordu. Raporda özetle şu bilgiler veriliyordu: İki yıl içinde örgüte dört büyük genelge ve bunların 30 adet eki gönderilmiştir. Öncelik Halkevlerinin düşünce yapısının ve temel politikalarının belirlenmesine verilmiştir.

Bütün örgüt Atatürk ülküsü ve Kemalist Devrimcilik yolunda birleştirilmiştir. Bunun yanısıra toplum sorunlarına çözüm getirici düşünsel çalışmalar yapılmış, geniş bir tartışma havası içinde 40 adet konferans genel merkezde düzenlenmiştir. Genel merkez büroları yeniden düzenlenmiş ve dosya ile arşivleme konularında yeni sistemler getirilmiştir. Eski Halkevleri ve yayınları ve Ülkü dergileri derlenerek genel merkez kitaplığı zenginleştirilmiştir. Genel merkez çatısı altında Yüksek Danışma Kurulunun yanısıra 14 adet uzmanlık kurulu çalışmalarına başlamıştır. Halkevciliği geliştirmek üzere bazı projeler gündeme getirilmiştir. Bina yapısının elverişli olması nedeniyle Bakırköy Halkevi'nde HÖBSOT adında Halkevleri Örnek Bölge Sahne Oyunları Topluluğu Muhsin Ertuğrul'un başkanlığında kurulmuş, Beklan ve Ayla Algan ile Kerim ve Esin Avşar gibi sanatçılar bu örnek tiyatro çalışmasını yürütmüşlerdir. Çağdaş Türk tiyatrosunda yeni bir aşama olarak karşılanan HÖBSOT projesi Halkevlerinin değişen koşullarda Türk kültür ve sanatına hizmetini sağlayan önemli bir atılım olmuştur. Rumelihisarı ve Yedikule surlarında bu örnek tiyatro etkinliği İstanbul halkına sunulmuştur. Genel merkezde Halkevleri oda orkestrası, Halkoyunları örnek topluluğu, Halk müziği örnek grubu, tüm şubelere örnek olabilecek kültür ve sanat çalışmaları yürütmüşlerdir. Ayrıca Halkevleri spor kulübü kurularak çeşitli dallarda yarışmalara iştirak edilmiştir. TÖS ve İLKSEN gibi öğretmen kuruluşları ile işbirliği yapılarak Halkevlerinin sayılarının iki, Halkodalarının ise on katına çıkarılması için çalışmalar yapıldı ama bu konuda istenen sonuca çeşitli engeller nedeniyle ulaşılamadı. TRT, basın ve çeşitli kuruluşların katkıları ile Halkevlerinin kamuoyuna tanıtılması ve kamuoyu ile yeni ilişkiler

geliştirmesinde önemli adımlar atıldı. Gelir sağlama çalışmaları dönem içinde önemli bir yer kaplamıştır. Eski malları geri almak için çeşitli girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu arada hem genel merkez için hem de çeşitli şubeler için bina, arsa ve yer arama çalışmalarına da ağırlık verilmiştir. Dergi çalışmaları yanısıra, genel merkezin çeşitli kitap yayınlaması için hazırlıklar yürütülmüştür. Halkevlerinin gelecekteki yapısını oluşturmak üzere bir vakıf kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Hazırlıklar tamamlanmak üzeredir. Vakıf konusunda çeşitli yardımlar ve öneriler genel merkeze ulaşmıştır. Halkevleri Atatürk Enstitüsü ise, çok istenmesine karşın bir türlü etkin bir düzene kavuşturulamamıştır. Maddi olanaksızlıkların büyük olması nedeniyle Atatürk Enstitüsü'nün bilimsel çalışmalarını yayınlaması gerçekleştirilememiştir. [169]

Kurultay çalışma raporu ile beraber gündeme bir de tüzük değişikliği getirilmiştir. Tüzüğün kuruluş, genel politika ve temel inanç, amaç, üyelik, çalışma kolları, örgütler, kurultay, organların görevleri, genel başkan, genel yönetim kurulu, merkez yürütme kurulu ,genel sekreter, genel sayman genel denetleme kurulu, genel onur kurulu, yüksek danışma kurulu ve uzmanlık kurulları gibi maddelerde değişiklik önerileri getirilmiş ve Halkevleri Tüzüğü kurultayda değişiklik önerileri doğrultusunda yenilenmiştir. Tüzük değişikliğinde genel merkez yapısı ile beraber şubelerin hukuksal yapıları da yeniden düzenlenmiştir. Türkiye düzeyinde yaygın bir örgüte sahip bulunan Halkevlerini disiplin altına alabilmek amacıyla, genel yönetim kurulu bu değişiklikleri kurultayın onayına getiriyordu. Halkevcilik artık her yöne çekilemeyecek amacı ve ilkeleri belli bir yolda disiplinli bir çalışma ile gerçekleştirilebilecekti.

Beşinci kurultayın en önemli ikinci olayı İsmet İnönü'nün gelerek bir konuşma yapması idi. İnönü konuşmasında, Halkevlerinin çalışmalarına bir şanssızlık eseri olarak son verildiğini, 27 Mayıs devriminin en önemli girişimlerinden birisinin de Halkevlerinin yeniden açılması olduğunu, bu ulusal kültür yuvalarının günlük politikanın dışında tutulması gerektiğini Halkevlerinin geçmişte olduğu gibi gelecekte te ülkenin kültür sorunları içinde önemli hizmetler yapacağını söylüyordu. İnönü'nün konuşmasından sonra gündemin diğer maddeleri tamamlanıyor ve seçimlere geçiliyordu. Halkevleri genel başkanlığına yeniden senatör Kadri Kaplan seçiliyor ve onun kurultaya önerdiği liste de genel yönetim kurulu olarak kararlaştırılıyordu. Devletin en üst düzeydeki yetkililerinin katıldığı ve Halkevleri sorununa sahip çıktığı beşinci kurultay Halkevleri açısından başarılı biçimde sonuçlanıyor ve atılım döneminde yeni bir dönemeç olarak tarihteki yerini alıyordu.[170]

Kurultaydan sonra yeni başlayan çalışma döneminde Halkevleri 204 şubesi ile parasal darboğazı aşmaya çalışıyordu. Bu amaçla vakıf kurulması çalışmaları tamamlanarak, Halkevleri Kültür Vakfı Kasım 1971 tarihinde açıldı. Halkevlerine parasal kaynak yaratmak ve Halkevcilik çalışmalarını her yönü ile desteklemek amacıyla kurulan vakıf ana statüsü noterden onaylandıktan sonra çalışmalarına başladı. Vakfın amacı Atatürkçü düşüncenin geliştirilmesi olarak belirlenmişti.[171] Vakfın statüsü Halkevlerine çeşitli yolardan gelir getirici çalışmaları yapabilmesi için uygun bir yapıda düzenlenmişti. Genel yönetim kurulu üyelerinin öncülüğünde oluşturulan vakfın yönetimini gene Halkevleri Genel Yönetim Kurulu üyeleri oluşturuyorlardı. Böylece Halkevleri Kültür Vakfı

Halkevlerine parasal destek sağlayacak bir kardeş kuruluş olarak ortaya çıkıyordu.

Kültür Vakfı'nın yanısıra genel merkez çatısı altında iki yeni örgütlenme daha gerçekleştiriliyordu. Halkevleri Atatürk Enstitüsü yeniden düzenleniyor ve yeni bir yönetmelik ile çalışmalarına yepyeni bir kadro ile başlıyor, bunun yanısıra Halkevleri çalışmalarına ışık tutmak üzere genel merkezde bir Halkevleri Folklor Enstitüsü oluşturuluyordu. Folklor Enstitüsü bakanlık yetkilisi Erciş Kurtuluş'un başkanlığında Nejat Tosun, Özcan Tamer, Ahmet Çakır, Güher Karasözen, Necat Tanrıöver, Serbülent Yasun'dan oluşan bir kurulun yönetiminde çalışmalarına başlıyordu. Halkevleri Atatürk Enstitüsü ise yeni seçilen 12 kişilik yönetim kurulu ile çalışmalarına başlıyordu. Prof. Bahri Savcı'nın başkanlığındaki yönetim kuruluna, Bekir Sıtkı Baykal, Anıl Çeçen, Taner Timur, Ceyhun Atuf Kansu, Beşir Göğüş, Mehmet Salihoğlu, Rauf İnan, Fehmi Yavuz, Sami Özerdim, Emin Arat ve Seha Meray ilk olarak seçiliyorlardı. Araştırma ve yayın kolları olarak ikiye ayrılan üyeler araştırma kol başkanlığına Bahri Savcı'yı, yayın kolu başkanlığına da Mehmet Salihoğlu'nu seçiyorlardı. Anıl Çeçen enstitü genel yazmanı olurken, Beşir Göğüs'de genel saymanlığa seçiliyordu. Her geçen gün biraz daha çarpıtılan Atatürkçülüğü bilimsel olarak incelemek ve halk kitlelerine yaymak amacıyla kurulan bu enstitütü, Halkevleri çatısı altında işe parasal olanaksızlıklar içinde başlıyordu. Benzer durum Folklor Enstitüsü içinde sözkonusu idi.[172]

Atatürkçülüğün fazlasıyla gündemde olduğu bir ara dönemde göreve gelen Atatürk Enstitüsü'nün yeni statüsünde amaç olarak Atatürk ve devriminin tarih-

sel oluşum içinde ulusal ve evrensel değerler açısından incelenmesi, bu devrimin yapısını ve sistematik temellerini ortaya çıkartmak, elde edilen araştırma sonuçlarını hızla halka yaymak biçiminde belirlenmişti. Araştırma ve yayın olarak iki kol Enstitü yönetimine bağlı olarak çalışacaktı. Atatürk Enstitüsü'nün yönetsel ve parasal sorunları Halkevleri genel merkezi tarafından karşılanacaktı. Atatürk Enstitüsü yoğun çalışmalardan sonra ilk elde yapılabilecek işlerle ilgili bir program hazırladı. Buna göre, Enstitü yönetimi belirli bir süre içinde temel kavramlar üzerinde belirlemeler yapacak, genel merkezde bilimsel toplantılar düzenleyecek, halk için küçük el kitapları ve broşürler hazırlayacak, bilimsel haftalar ve seminerler düzenleyecek, önemli olaylar ve gelişmeler Atatürkçü açıdan yorumlanacak, bir halk gazetesi ile kitlelere Atatürk ilkeleri doğrultusunda seslenilecek kurtuluş savaşı anıları derlenecek, şubelerde Atatürk ile ilgili konferans ve seminerler düzenlenecek bu amaçla enstitü üyeleri yurdun çeşitli bölgelerine gidecek, tüm Atatürkçü kişilerle ilişkiler kurulacak, onur üyeleri ve bildirici üyeler olarak Atatürkçü kişiler Enstitü çatısı altında toplanacaklar, Atatürk ve Türk devrimi ile ilgili bir temel kitap hazırlanacak, Atatürk Bibliyografyası çalışmaları başlatılacak, Atatürk ve devrim kitaplığı kurulacak, Türkiye'nin yeni koşullarında ortaya çıkan sorunları hakkında Atatürkçü açıdan yayınlar yapılacak, Büyük Söylev bilimsel olarak incelenecek, Atatürk Devrimi diğer büyük devrimlerle karşılaştırılarak ulusal kurtuluş savaşları açısından evrensel değeri ortaya konacak, Atatürk'ün yayınlanmamış söylev ve demeçlerinin yayına hazırlanması, Türk devriminin dünya ulusları açısından evrensel değerlerinin ortaya konulması gibi çalışmalar belirli bir program

çerçevesinde gerçekleştirilecekti. Öncelik kısa dönemde bitirilebilecek işlere verilirken, uzun dönemde sonuçlanacak çalışmalar içinde ön hazırlıklar tamamlanıyordu. Hepsi kendi alanlarında tanınmış bilim ve kültür adamı olan Atatürk Enstitüsü üyeleri özveri içinde yoğun çalışmalarla böylesine programları geliştiriyorlar ve enstitünün diğer işlerini yürütüyorlardı. Parasal olanaksızlıklara karşın Atatürk Enstitüsü Halkevlerinin en yoğun çalışan birimlerinden birisi olmuştu.

Halkevleri Atatürk Enstitüsü çalışmalarını yürütürken ülkenin önde gelen Atatürkçü kişilerini de onur üyesi ve bildirici üye olarak kendi çatısı altında topluyordu. İsmet İnönü, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yaşar Nabi, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Afet İnan, Uluğ İğdemir, Ömer Asım Aksoy, Nadir Nadi, Enver Ziya Karal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Fahrettin Altay, Suat Sinanoğlu, A. Dilaçar, Hikmet Bayur gibi tanınmış otoriteler onur üyesi seçiliyorlardı. Atatürkçü kişilikleri ve çalışmaları ile ülkede tanınmış olan şu isimler de bildirici üyeler arasına alınıyordu: Sadi Irmak, Tahsin Saraç, Cahit Külebi, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İskender Özturanlı, Hilmi Yavuz, Hamza Eroğlu, İsmail Karahmet, Azra Erhat, Vedat Günyol, Nermin Abadan, Cavit Orhan Tütengil, Bahriye Üçok, Hikmet Dizdaroğlu, Emin Özdemir, Melahat Özgü, Bedia Akarsu, Macit Gökberk, Sabri Kolçak, Bülent Daver, İlhan Arsel, Sadi Borak, Cemalettin Ünlü, Melih Cevdet, Mehmet Kemal, Sunullah Arısoy, Oktay Akbal, Şinasi Özdenoğlu, Tarık Zafer Tunaya, Rükzan Günaysu, Ali Dündar, Suna Kili, Yekta Güngör Özden, İlhan Selçuk, Ahmet Erdoğdu, Muammer Aksoy, Sabahattin Selek, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Coşkun Üçok, Mustafa Baydar, Nazif Karaçam, Ertuğrul Zekai Ökte, Utkan Kocaktürk, Kemal Arı-

burun, Necmettin Sahir Sılan, İbrahim Olgun, Tevfik Gerçeker, Lütfi Doğan, Necdet Çolakoğlu, Adnan Binyazar, Ali Püsküllüoğlu, Sami Karaören, Ferit Celal Güven, Abdi İpekçi, Ali Gevgilili, Oktay Kurtböke, Sadun Tanju, Mehmet Barlas, Mehmet Bahçeçi, Şakir Ülkütaşır, Hikmet Sami Türk, Fikret Otyam, İlhami Soysal, Mustafa Ekmekçi, Sait Arif Terzioğlu, Enver Naci Gökşen, Orhan Şaik Gökyay gibi kişiler de bildirici üye olarak seçiliyorlardı. Onur üyesi olarak seçilemeyen ama Atatürkçü çalışmaları ile öne çıkmış olan bu kişiler ile Atatürk Enstitüsü sürekli olarak yazışarak ortak bir çalışma içinde olmağa dikkat ediyordu.[173]

Atatürk Enstitüsü'nün çalışmaları Atatürk tartışmalarını yaygınlaştırınca, genel merkez 31.7.1971 tarihinde bir genelge yayınlayarak hem örgüte hem de kamuoyunu oluşturan tanınmış kişilere bazı sorular yöneltiliyordu. Genel başkan Kadri Kaplan imzasıyla gönderilen bu yazıda, Atatürkçülüğün felsefi temeli ve düşünsel yapısı, Atatürk'ün ulusculuğu ve evrensel yönü, çağdaşlaşma ve batılılaşma arasındaki fark, halk devleti ve halk yönetimi, Kemalist devrimde iktidar anlayışı, Kemalizmin sınıfsallık anlayışı, kemalist devrimin yöneleceği düzen, Atatürk'ün tam bağımsızlık anlayışı, kemalist devrim ve sosyalist devrim karşılaştırılması, Kemalist düzende din ve laiklik, ulusal kurtuluş savaşlarına Kemalist hareketin önderliği Kemalist hareketin devletçilik anlayışı ve uygulaması, burjuva demokratik devrim açısından Kemalist hareket, Kemalist düzende işçinin ve burjuvanın yeri, Atatürk devriminin kurumsallaştırma yolları konusundaki düşünceleri istenmekte ve bu konular doğrultusunda yeni tartışmaların başlatılmasının Türkiye'nin geleceğinde Kemalist felsefeyi etkin kılmasını sağlayacağı be-

lirtilmekte idi. Bu genelgeden de anlaşılacağı üzere, o dönemde ara siyasal koşulların da zorlamasıyla Halkevleri Atatürkçülük konusunda yoğun bir siyasal arayışa girmiş ve bu nedenle geniş bir ideolojik çalışma ortamına sürüklenmiştir. O dönemdeki Halkevi yayınları ve genel merkezin dergisi olan Halkevleri Dergisi incelendiğinde bu durum açıkca ortaya çıkmaktadır. Atatürk Enstitüsü'nün yeni kadrosu ile başlayan çalışmalar genişletilmek isteniyor ve bildirici üyelerden yukarıdaki konular üzerine çalışmalar yapmaları, araştırmalarını genel merkeze yayınlanmak üzere göndermeleri isteniyordu. Bildirici üyelik hem kendi çalışmalarını bildirmeyi hem de kendi çevrelerinde veya Türk toplumunda üyelerin gördükleri Atatürk ile ilgili bir çalışma, haber veya olayı bildirmeyi öngörüyordu. Atatürk Enstitüsü'nün yeni yönetim kurulunun dinamik çalışması hem genel merkezde hem de Halkevleri çevrelerinde havayı değiştirmişti. Artık bu çevrelerde ve örgütte geniş bir Atatürkçülük tartışması başlatılmıştı.

Halkevleri böylesine bir ortamda 40. yıldönümüne giriyordu. Kutlama törenlerine büyük hazırlıklar yapılıyordu. Necdet Remzi Atak, Cevat Memduh Altar, Kerim Ömer Çağlar, Şevket Süreyya Aydemir, Hamid Zübeyir Koşay, Hıfzı Oğuz Bekata, Mecdi Sadrettin Sayman, Ferhunde Erkin, Vildan Aşir Savaşır, Naci Kıcıman, Muhittin İnözü gibi ilk Halkevi kurucularına genel merkezde düzenlenen bir törenle onur plaketleri veriliyordu. Genel merkezin düzenlediği haftalık kutlama programları çerçevesinde örnek gruplar konser ve gösteri gecelerinde halkın önüne çıkıyorlardı. Cumhurbaşkanlığı adına genel sekreter Cihat Alpan törenlere katılıyor ve Halkevleri çalışmalarını izliyordu. 40. yıldönümü şenliklerinin bütün yurt dü-

zeyinde olumlu yankılar yaratması, halkın Halkevlerine karşı ilgisini daha da artırıyor ve böylece yeni bir sıcak ortam kamuoyu ile yaratılıyordu.

Halkevleri çalışmaları kamuoyunda öne çıktıkça, Atatürk'e ve devrimlere karşı olan çeşitli gerici çevreler de Halkevlerine saldırılarını artırıyorlardı. Özellikle tarikatların sesini duyuran çeşitli dergi ve gazeteler Halkevlerine saldırının da ötesine giderek küfür bile ediyorlardı. Bu haksız saldırıların daha çok din kökenli ve şeriat düzenini savunan yayın organlarında bulunması rastlantı değildi. Atatürk'ün cumhuriyet düzenini arayan bu kesimler, Atatürk'e açıktan saldı-
düzenini arayan bu kesimler Atatürk'e açıktan saldıramayınca onun eserlerine ve devrimlerine karşı en ağır sözleri ve yazıları kullanıyorlardı. İslam dünyasındaki gerici akımları destekleyen uluslararası kuruluşların desteğindeki bu yayın organları artık daha fazla Halkevlerine saldırmaya başlamışlardı.[174] Uluslararası kapitalizm ve emperyalizmin yedeğine petrol şirketleri aracılığı ile takılan bu şeriatçı akımlar Türkiye'deki Atatürkçü yapıdan fazlasıyla rahatsız oluyorlardı. Eline fırsat geçince Halkevlerini kapatan bu kesimler, Halkevlerinin yeniden doğuşuna bir türlü katlanamıyorlardı.. O dönemin önde gelen günlük şeriatçı gazeteleri olan Sabah ve Bugün gazetelerinin önderliğinde diğer haftalık yayın organları, özellikle Yeniden Milli Mücadele dergisi Halkevlerine sürekli olarak saldırıyorlardı.[175]

Gerici ve şeriatçı çevrelerin giderek artan saldırıları Halkevlerini Atatürkçü yolundan geri döndüremiyor, aksine Halkevcilere bir anlamda özendirici bir etki yapıyordu. 12 Mart muhtırası ile girilen ara dönemin şaşkınlığı giderildikten sonra Halkevleri olağan

düzeydeki çalışmalarına devam ediyordu. Ara dönemin Atatürkçü reform hükümeti ile yakın ilişkiler kurulmasına çalışıldı ve böylece devlet yardımının yeniden Halkevleri için gerçekleşmesine çalışıldı. Hükümetin bazı Atatürkçü bakanları söz vermelerine karşın gene de beklenen yardım bir türlü çıkarılamıyordu. 1972'nin Eylül ayı içinde toplanan genel yönetim kurulu had bir noktaya gelmiş olan parasal darboğazın aşılabilmesi için bir an önce devlet yardımının gerçekleştirilmesini karara bağlıyordu.[176] Yeni dönemin olağanüstü koşullarında Halkevlerinin Kemalist bir ruh ve düşünce birliği içinde çalışmalarını sürdürmesi ve bundan ödün verilmemesi de genel yönetim kurulunun aldığı kararlardan birisiydi. Devletin çeşitli bakanlık ve kuruluşları ile daha yakında ilişkiler kurularak devlet yardımının gerekliliği bürokrasinin üst kesimlerine anlatılmaya çalışılıyordu. Bürokratik çevrelerin bir kısmı Halkevlerinin parasal darboğazını anlayışla karşılıyor fakat siyasal nedenlerle fazla da birşey yapamıyorlardı. Ara dönemde parlamentonun kapatılmaması siyasal partilere de söz hakkı veriyor ve tutucu partiler parlamento içinde ağırlıklarını koruyorlardı. Ara dönemin partiler üstü hükümetlerinde bakanların çoğunluğu gene tutucu partiler ve kesimlerden geldiği için, Halkevlerinin maddi darboğazının aşılabilmesi için hükümet gerekli olan adımları atamıyordu. Partiler üstü hükümet Atatürkçü reformları yapmak için yola çıkarken, tutucu parti ve kesimlerin de desteğine güvenerek çelişkiye ve açmaza sürükleniyordu. Ara dönemde başta Atatürkçü olduğunu ileri süren bir hükümet bulunmasına karşı Halkevleri bir Atatürk kuruluşu olarak gereken yardıma sahip olamıyordu.

Halkevleri bu dönemde toplumsal varlığını kanıtlamak üzere genel merkez düzeyinde çeşitli düzenlemelere gidiyordu. Devlet yardımı alabilmek için parlamentoda bir Halkevleri gecesi düzenleniyor ve genel merkezin örnek ekipleri milletvekillerine çeşitli kültür ve sanat gösterileri sunuyorlardı. Türk ulusunu uluslararası platformlarda temsil etme sorumluluğuna da sahip çıkan Halkevleri, dönemde devletin eksiklerini gideriyor ve genel merkezin örnek grupları aracılığı ile çeşitli yabancı festivallerde Türkiye'yi temsil ediyordu. Avrupa ülkelerinin yanısıra Hindistan'da yapılan gösteriler büyük başarı sağlıyor ve bu uzak doğu ülkesinden Halkevleri aracılığı ile Türkiye'ye dostluk havası esiyordu. Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde gösteriler yapan Halkevleri ekipleri bu ülkede Türkiye için son derece yakın bir hava yaratıyorlardı. Hindistan başarısından sonra Türkiye Cumhuriyeti devleti Halkevleri ekiplerini yurtdışı festivallere ülkemizi temsil etmek üzere göndermeye karar veriyordu.

Halkevleri çalışmalarının ve gösterilerinin üst düzeyde olumlu gelişmeler göstermesine karşın devlet yardımı ve parasal kaynak yaratılması konularında gerekli adımlar atılamıyordu. Bir kaç yıl bu konuda yoğun çalışmalar yürüten genel başkan Kadri Kaplan Halkevleri Dergisi'ne yazdığı bir başyazıda "Umut hangi dağın ardında" diye soruyordu. Atatürkçü reform dönemini ve hükümeti Halkevlerinin umutla beklediğini ne var ki artık Atatürkçülerin kan ağladığını ve Kemalist devrimcilerin yüreklerinin yağ bağladığını belirtiyordu. Atatürk cumhuriyetinin 50. yılına girildiği bir dönemde Ataürk devrimlerinin bir çoğu yokedilmiş geri kalanları ise yozlaştırılmıştı. Halkevleri yeniden canlanırken böylesine bir tersine gidişe karşı çıkıyordu. (178) İşbaşına gelen yönetim-

ler Atatürkçü olduklarını söylemelerine karşın gerici çevrelerin topluma yayılma eğilimi gösteren tepkilerinden çekindikleri için Atatürk devrimlerinden ödün vermekten çekinmiyorlardı. Ara dönemde bile tutucu ve gerici çevrelerin etkinlikleri sürdürmeleri, Atatürkçü olduğunu ileri süren yeni hükümetin Halkevleri konusuna olumlu yaklaşımını önlüyordu. Halkevleri hakkında olumsuz yayınlar bu dönemde sağcı basın organlarında daha fazla yer alırken, tutucu çevreler ülkede olumsuz bir hava yaratarak yeni hükümetin Halkevlerine yardım etmesini önlemeye çalışıyorlardı.

Atatürkçü hükümete bağlanan umutların kırıldığı bir dönemde Halkevleri Şubat 1973'de bütün yurtta kuruluşunun 41. yıldönümünü kutluyordu. Genel başkan Kadri Kaplan 18 Şubat 1973 günü yaptığı basın toplantısında devlet ve hükümetin resmi ilgisizliğinden yakınıyordu. Ulusal sınırlar içinde bir Türk halkı yaratılması gibi önemli bir görevin Halkevlerine Atatürk tarafından verildiğini, ortaya çıkan gelişmelerin bu gerçeğin önemini daha da artırdığını, Halkevlerini sinesinde halkın her kesiminden insanı barındırdığını, 200'ü aşkın Halkevinde 200 adet köycülük, 105 adet folklor, 81 adet müzik, 63 adet turizm, 66 adet spor, 102 adet kitaplık, 36 adet dil ve edebiyat, 12 adet plastik sanatlar olmak üzere toplam 665 kolun aktif bir çalışma düzeni içinde bulunduğunu, Halkevleri genel merkezinin çok sınırlı olanaklarla şubelere ve kol çalışmalarına destek sağlamaya çalıştığını Atatürk Enstitüsü'nün altı adet Atatürk ile ilgili kitabı yayına hazırladığını, Halkevleri Kültür Vakfı'nın maddi kaynak yaratmak için seferber olduğunu, devlet ile beraber özel gücün de halk eğitmi için çalışabileceği yeni bir yapılanmanın gerekli bulunduğunu, kalkınma planları ile genel yaygın eğitimin yeniden düzenlenmesi gerektiği-

ni Halkevciliğin geliştirilmesi için yeni projelere gereksinme bulunduğunu açıklıyordu. Genel başkanın basın toplantısı ile başlayan Halkevleri bayramı genel merkezde örnek grupların, örgütte ise şubelerin gösterileri ile tamamlanıyordu. Radyo ve televizyonda düzenlenen özel programlarla da halkın ilgisi Halkevleri üzerine çekiliyordu.

Halkevleri bir yandan maddi darboğazı aşma konusundaki düş kırıklıkları, diğer yandan da yıldönümü şenlikleri ile beraber ikinci kuruluşundan sonraki 5. kurultayına gidiyordu. 14-15 Mayıs 1973 tarihinde Ankara'da Türk-İş toplantı salonunda yapılan 6. kurultaya ilgi fazla oluyordu. İkinci kuruluştan tam on yıl sonra yapılan bu genel kurulda Halkevlerinin içinde bulunduğu durum enine boyuna tartışılıyordu. Kurultaya bir kutlama telgrafı gönderen Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk "Halkevlerimizin Büyük Atatürk'ün devrim ve ilkelerine hizmet ve amaçlarını gerçekleştirmek yolunda yapacağı çalışmalar onun aziz ruhunu şadedecektir. Bu nedenle, Halkevlerimizin başta hükümetlerimiz olmak üzere bütün milli kuruluşlarımız ve vatandaşlarımız tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtir, kurultaya başarılar dilerim diyordu. Türkiye Devleti'nin en üst düzeydeki kişisinin bu Atatürkçü yaklaşımı, Halkevlerinin kurultayına mutlu bir başlangıç şansı getiriyordu. Ankara İl koordinasyon kurulu başkanı Necdet Çolakoğlu'nun kurultay başkanlığına seçilmesinden sonra gündeme geçiliyordu.

Genel yönetim kurulu geniş bir çalışma raporu hazırlayarak kurultaya sunuyordu. Çalışma raporunda özetle şu konular dile getiriliyordu: Halkevleri kurucusu Atatürk'ün yolunda emin adımlarla yürümektedir. İki yıl içinde genel bütçeden yalnızca 75.000 Tl.

gibi çok küçük bir yardım alınabilmiştir. Halkevlerine mal edinme çabaları sürdürülmüş ve bu doğrultuda sekiz girişimde bulunulmuştur. Gümrüklerde kalan taşıtlardan beş adet Halkevlerine alınmıştır. Atatürk Enstitüsü Atatürk ile ilgili olarak dört adet kitabı hazırlamış ve beşer bin adet bastırarak tüm örgüte dağıtmıştır. Halkevleri Kültür Vakfı'nın maddi gücünün artırılması için kamu kuruluşları ile ilişki kurulmuş ve önemli miktarlarda bağış sağlanmıştır. Genel merkezin örnek müzik ve folklor ekipleri Halkevlerini hem yurtiçinde hem de yurtdışında başarıyla temsil etmişler ve bir çok dereceler almışlardır. Genel merkeze bağlı olarak oluşturulan uzmanlık kurulları önemli projeler geliştirmişler ve bunları yönetim kuruluna sunmuşlardır. Halkevleri ve Halkodaları ile ilişkiler daha disiplinli bir düzene kavuşturulmuş ve dönem raporları şubelerin çalışmalarının değerlendirilmesinde ölçü olarak benimsenmiştir. Beşinci kurultaydan sonra 18 Halkevi ve 20 Halkodası açılmış, 46 Halkevi ve odası kapatılmıştır. Kapatılanlar çalışamaz ve genel kurul yapamaz duruma düşmüşler ve bu nedenle de listeye alınmışlardır. Son duruma göre 136 Halkevi ve 57 Halkodası çalışmaktadır ve toplam 193 şube aktif olarak ayaktadır. Genel başkan Kadri Kaplan sürekli olarak örgütü gezdiği için sorunları yakından izlemiş ve yönetim kurulunun da katkısı ile kurultaya geniş bir tüzük değişikliği önerisi sunarak Halkevlerinin yeniden yapılanmasını sağlamıştı. Kurultaya sunulan raporda en önemli konu olarak genel merkez adına başkan Kadri Kaplan'ın hazırlamış olduğu "Türk kültürü, halkın ve gençliğin ulusal ve çağdaş eğitimi ve Halkevleri" adlı rapordur.

Adı geçen rapor, genel eğitim ve halk eğitimi alanlarında önemli yenilikler ve düzen değişikliği getiri-

yordu. Rapor kültür ve uygarlığın tanımı ile başlıyordu. Örgün ve yaygın eğitim karşılaştırılması yapıldıktan sonra halk eğitimi üzerinde duruluyor ve Halk eğitimi merkezleri ile beraber Halkevlerinin çalışmaları üzerinde duruluyordu. Raporun son kısmında ise mesleki eğitim ile ilgili bir bağımsız kurum ile genel yaygın eğitim ve kültür kurumlarının kurulması isteniyordu. Halkevleri ve Halkodaları bu ikinci kuruma bağlı olarak hem devlet temsilcileri hem de gönüllü halkın içinden demokratik yöntemlerle seçecekleri temsilcilerin biraraya geldikleri kuruluşlar olarak çalışmalarını sürdüreceklerdi. GEYEK adı verilen Genel Yaygın Eğitim ve Kültür Kurumu devlet ile halk katılımının birleşeceği en üst düzeyde bir kurum olarak kurulacak ve Halkevleri ile Halkodaları böylesine bir kurumun koruyucu çatısı altında çalışmalarını sürdürecekti. Bir anlamda demokratik ve bürokratik kadroları birada bünyesinde toplayacak olan GEYEK kurumu için genel başkan senatör Kadri Kaplan bir de yasa tasarısı hazırlayarak parlamentoya sunuyordu.[179]

Halkevleri tarihinin kurultaya sunulan en geniş raporu üzerine çeşitli eleştiriler ve konuşmalar yapıldı. Tüzük değişiklikleri benimsenerek Halkevlerinin yeni bir yasal yapıya kavuşması sağlandı. Halkevlerine yardımcı olan devlet yetkililerine ve diğer kişilere plaketler verildi. Daha sonra seçimlere geçildi ve eski genel başkan Kadri Kaplan'ın hazırlamış olduğu liste yönetime seçildi. Kadri Kaplan 27 Mayıs devrimi içinden gelen kadrosu ile Halkevlerinde yeni bir Atatürkçü örgütlenmenin çalışması içine girmişti. Genel merkezde olduğu kadar yurt düzeyinde de tanıdığı Atatürkçü kişilerin örgütün çeşitli kademelerinde yetkili konumlara gelmelerine dikkat ediyor ve onların yardımları

ile ülke düzeyinde yaygın olan bu kuruluşu belirli bir uyum içinde yönetmeye çalışıyordu.

Ara dönemin Atatürkçülük savı ile başa gelen hükümetlerinin başarısız kalması karşısında ülkede yeniden bir Atatürkçülük tartışması başlıyor ve bu tartışma genişledikçe Halkevleri böylesine bir tartışma içinde yerini alma zorunda kalıyordu. Genel yönetim kurulunun istemi üzerine Halkevleri Atatürk Enstitüsü yeni bir çalışmaya giriyor ve genel çizgileri ile Atatürkçülüğün ne olduğu konusunda bir görüş hazırlıyordu. Daha sonra "Atatürkçülük ve Atatürk ilkeleri" adı ile yayınlanan bu metinin altında Fehmi Yavuz, Bekir Sıtkı Baykal, Taner Timur, Bahri Savcı, Ceyhun Atuf Kansu, Anıl Çeçen, Rauf İnan, Beşir Göğüş, Emin Arat, Mehmet Salihoğlu gibi bilim ve düşün adamlarının imzası bulunuyordu. Halkevleri Atatürk Enstitüsü yönetim kurulunun yoğun çalışmalar sonucunda hazırlamış olduğu bu temel metin, çeşitli yayın organları ve yazarlar ile beraber kamuoyunda tartışılmaya başlandı. Amaç Atatürkçülüğün çeşitli yanlara çekilmesini önlemek ve bu konuda bir bilimsel açıklık ortamı yaratarak halkın gerçek Atatürkçü çizgide yürümesine katkıda bulunmak idi.

Halkevleri Atatürk Enstitüsü'ne göre Atatürkçülük şu biçimde özetlenebilirdi: Atatürkçülük Türk toplumunu bağımsızlaştırmak ve çağdaşlaştırmak devrimidir. Akılcılık, kalkınmacılık, çağdaşlaşma, halkçılık, devrimcilik, laiklik, sosyal adaletçilik, ulusculuk, barışçılık, cumhuriyetçilik, demokratlık Atatürkçülüğün temel ilkeleridir. Felsefe alanında Atatürkçülük akılcılığa ve pozitif bilim kavramına dayanır. Toplumsal alanda halkçı ve sosyal adaletçi bir düzen kurulması asıldır. Ekonomik alanda Atatürkçülük emper-

yalizme karşı çıkar ve bağımsızlığı savunur. Siyasal alanda ise tam bağımsız ve demokratik bir Türkiye yaratmak Atatürkçülüğün ana hedefidir. Halk egemenliğinden yana olan Atatürkçülük aynı zamanda çağdaş ve ulusal değerlerin bireşimi olan özgür bir dünya görüşüdür. Üçüncü dünya ülkeleri için bir umut ışığı olan Atatürkçülük bilim dışı tüm yöntemlere ve yönetimlere karşıdır. Yabancı ideolojilere karşı olan Atatürkçülük Türk halkının ulusal dünya görüşüdür.[180]

Halkevleri genel merkezde Atatürkçülüğü saptamağa uğraşırken, örgüt düzeyinde de ülkede yoğun bir Atatürk ilkeleri kavgası yürütüyordu. Atatürk Enstitüsü'nün yayınladığı metin üzerine çeşitli görüşler ileri sürülüyor ve bunlar Halkevleri Dergisi aracılığı ile kamuoyuna ve örgüte yansıtılıyordu. Bu tartışmaları sürdürmek amacıyla dergide bir "Atatürk Forumu" köşesi açılmıştı. Genel merkezin yönlendirmesi doğrultusunda şubelerde de bir kıpırdanma başlamıştı. Bazı bölge toplantılarında Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili konuşmalar ve tartışmalar yapılıyordu. Halkevleri tüzükteki amaç maddesi doğrultusunda Atatürk ilkelerinin yaşama geçirilmesi için yoğun bir çaba gösteriyordu. Düşünsel tartışmalar ile beraber örgütsel etkinlikler de bir uyum içinde yürütülüyordu.

Ara dönemi sona erdiren seçimlerden sonraki aylarda Halkevleri 42. kuruluş yıldönümünü kutluyor ve bu kez işbaşına gelen hükümetten daha bir anlayış ve yakınlık görüyordu. Seçimlerden sonra Atatürk'ün partisi yeni bir anlayışla hükümet olunca Halkevlerine karşı daha anlayışlı bir tutum izlediler. Bu partinin önde gelen milletvekillerinin öncülüğü ile genel bütçeden Halkevleri için önemli bir parasal yardım alındı. Yeni hükümetin programı halkçı yaklaşımlar ve yeni

yapılanma önerileri getiriyordu. Bu yeni öneriler içinde ülkede köyleri dağınıklıktan kurtarmak üzere köykentlerin kurulması öngörülüyordu. Türk demokrasisi halkçılığa dönük yeni bir model yaratmanın eşiğine gelmişti. Anadolu'da kırk bine yakın dağınık alanda yaşayan kırsal kesim insanını kentlerin modern olanaklarından yararlandırmak ve ülke nüfusunun çoğunluğuna daha üst düzeyde yaşama koşulları getirebilmek amacıyla geliştirilen köykentler projesine Halkevleri de olumlu yaklaşıyor ve her köykentte bir Halkevi kurulması önerisiyle ortaya çıkıyordu. [181] Halk kitlelerinin sosyal ve ekonomik yaşam merkezi olarak kurulacak köykentlerde Halkevleri bir halk kuruluşu olarak öncü olacak ve kitleleri yeni model altında çağdaş demokrasiye uygun bir yaşam biçiminde yaşamaya hazırlıyacaktı.

1973 seçimlerinden sonra başa geçen Atatürk'ün partisi, bazı siyasal gelişmeler ve Kıbrıs çıkarması üzerine fazla uzun ömürlü olamadı. Koalisyonun dinci kanadı aşırı isteklerle ortaya çıkınca, Atatürk ilkelerinden ödün vermek istemeyen Atatürk'ün partisi hükümetten çekilme kararı alıyordu. Bunun üzerine, Halkevlerinin kurucularından Ord. Prof. Sadi Irmak başkanlığında partilerüstü bir teknokratlar hükümeti kuruluyor fakat güvenoyu alamıyordu. Ülkede siyasal istikrarsızlık giderek yerleşmeye başlıyor ve tartışma ortamında siyasal kutuplaşma daha da hızlanıyordu. Halkevleri gibi yurdun dört bir köşesine yayılmış geniş bir kitle örgütü bu tür siyasal olumsuzluklardan hemen etkileniyordu. Devletin sahip çıkamaması, parasal darboğaz ve diğer sorunların yanısıra bir de ülkenin hızla içine sürüklendiği siyasal istikrarsızlık eklenince Halkevleri iyice bunalıma doğru sürükleniyordu.

1975'in şubat ayında Halkevleri 43. kuruluş yıldönümünü bir bekleyiş ve tedirginlik içinde kutluyordu. Genel başkan Kadri Kaplan yaptığı konuşmada kuruluş felsefesine bağlı kaldıklarını, en zor koşullarda bile dayanma gücünü göstereceklerini, ülke ve ulus bütünlüğünü parçalamaya yönelik girişimlerin, din ve mezhep sömürücülüğünün, anarşi ve terörün Halkevleri olarak her zaman karşısında olacaklarını kamuoyuna açıklıyordu. Halkevlerinin Atatürkçü düşünce temeli üzerinde devrimci bir atılım gücü ile hareket edeceğini herkese ilan ediyordu. Ülkede belirli merkezlerce giderek şiddetlendirilen terör ve anarşi olayları karşısında Halkevleri toplumsal bütünleşmeyi ve kitlesel dayanışmayı gerçekleştirecek olan sosyal barıştan yana bir tutum içinde ortaya çıkıyordu.[182] Ülke ve ulusu bölme çabası içindeki girişimlere karşı Halkevleri kuruluşunda Atatürk'ün gösterdiği yeni bir toplum ve ulus yaratma doğrultusunda çalışmalarını sürdürecek ve her türlü dinsel, ırksal ayrılığın ötesinde halkı sosyal barış içinde kaynaştırarak çağdaş anlamda yeni bir ulus yaratacaktı.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yakın ilgisi de Halkevleri sorununa devletin sahip çıkabilmesini sağlıyamıyordu. Halkevleri tek başına hem yaşam savaşımı veriyor hem de Atatürk ilkeleri doğrultusunda kültürel ve toplumsal etkinliklerini sürdürmeye uğraşıyordu. Yıldönümü şenlikleri yurt düzeyinde yansımalar yaptıkça Halkevleri daha da etkin bir düzeye erişiyordu. Halkevi kutlama şenlikleri nedeniyle Türk basınında Halkevleri konusu daha geniş olarak yer alıyor ve halkın ilgisi bu ata armağanı kuruluşların üzerine çekiliyordu. İlgi artıkça ülkenin çeşitli köşelerinden yeni şube kurma girişimleri ortaya çıkıyor ve Halkevleri örgütü yurt düzeyinde genişliyordu.

Hızlı gelişen olaylar ve çeşitli sorunlar içinde Halkevleri VII. Kurultayını 5-6 Temmuz 1975 günlerinde Ankara'da yapıyordu. Genel merkezin hazırladığı geniş rapor örgüte önceden dağıtılıyor ve kurultayda tüm sorunlar için delegelerin tartışması isteniyordu. Kurultay raporunda şu konulara yer veriliyordu: Raporun başlangıcında bir uzun dönem değerlendirilmesi yapılıyor ve Halkevlerinin maddi çıkmazının aşılabilmesi için ilgili ve yetkili kuruluşlar ile yapılan çalışmalar anlatılıyordu. Bakanlıklar düzeyinde yürütülen ilişkiler ile Halkevleri ekiplerinin ve çalışmalarının devlet etkinlikleri içinde yer alması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kültürel etkinlikleri içinde Halkevlerine yer verilmesi isteniyordu. Olayların tırmandığı kargaşa ortamın da bile Halkevlerinin Atatürk ilkelerinden ödün vermeyen inançlı tutumunu sürdürdüğü belirtilerek yapılan çalışmalar anlatılıyordu. Halkevleri için gerekli düzenlemelerin yapılması için hazırlanan taslaklar, girişimler ve kurulan ilişkiler anlatılıyor, genel merkezin tüm Halkevleri ve Halkodaları için örnek olabilecek etkinlikleri sayılıyordu.[183] Ayrıca halen 213 şubesi bulunan Halkevlerinin 60 tanesinin genel kurullarını yapamadıkları için kurultaya katılamadıkları, Halkevlerine mal varlığı edinme çabaları, Kültür vakfının çalışmaları ve para sağlayıcı girişimleri genel yönetim kurulu raporu ile kurultaya aktarılıyordu. Delegelerin büyük çoğunluğunun katıldığı kurultay yeni dönemin bütçesinin benimsenmesi ile beraber sona erdi.

Kurultayın tamamlanmasından sonra Halkevleri yeni bir dönemin hazırlıkları içine giriyordu. Örgüt temsilcilerinin kurultayda yaptıkları ateşli konuşmalar örgütün ne derece önemli bir birikime sahip olduğunu ve nasıl bir arayış içine girdiğini göstermiştir.

Genel merkez örgütün bu inançlı ve kararlı tutumu karşısında yeni dönemde daha etkin çalışmalar içine girmek üzere hazırlıklara başlamıştır. Toplumun giderek artan isteklerine yanıt getirmek ve Halkevlerine yeni dönemde düşen görevleri bir an önce belirleyerek uygulamaya getirmek gerekiyordu. İkinci dönem artık ondördüncü yılına giriyordu. Ülkede Halkevci bir kuşak yeniden yetiştirilmişti. Bunlar geleceğin Türkiye'sinin arayışı içinde, Kemalist bir anlayışla çalışmak ve Türk toplumunun sorunlarına yanıt getirmek istiyorlardı. Yeni seçilen yönetim kurulu içinde bu doğrultuda tartışmalar başlıyor artık değişen dönemin gereksinmeleri doğrultusunda bir Halkevcilik uygulamasına gidilmesi konusunda ilke kararına varılıyordu. Bu amaçla genel merkezde örnek gruplar düzeyinde yeniden örgütlenmeye gidiliyordu.

Halkevleri Atatürk Enstitüsü üyeleri yeniden seçiliyor ve eski ekip yeni üyelerle güçlendiriliyordu. Halkevleri Folklor Enstitüsü ise çalışır bir aşamaya gelebilmesi için yeni bir kadro ile çalışmalarına başlatılıyordu. Müzik ve folklor konusundaki çalışmalar yeniden gözden geçiriliyor ve günün koşullarına uygun bir çalışma için yeni yönetmelikler hazırlanıyordu. En büyük değişiklik genel merkezin tiyatro alanında yapılıyor ve yeni bir yönetmelik ile beraber Halkevleri çatısı altında bir "Halk Tiyatrosu hareketi" başlatılıyordu. Ülkenin tanınmış tiyatro adamlarından oluşturulan genel merkez tiyatro kolu başkanı Prof. Özdemir Nutku yönetiminde halk tiyatrosu eylemini hazırlıyordu. Tanınmış tiyatro otoriteleri Nurhan Karadağ, Mustafa Yalçın, Yılmaz Onay, Vecdi Sayar, Levent Ersin ve Halkevleri genel sekreteri Anıl Çeçen'in de katılmasıyla tiyatro konusundaki atılım kısa zamanda formüle ediliyor ve örgüte genelge ile halk tiyatrosu

çalışmaları ulaştırılıyordu. Halkın sorunlarını ele alacak, halkı kendi sorunları üzerinde düşündürecek, kitlelerin siyasal ve sosyal açılardan bilinçlenmesine yardımcı olacak bir tiyatro çalışması halkın katılımı ile gerçekleştirilecek ve halk için tiyatro yapıldığı kadar halkın da kendisi için tiyatro yapabilmesine olanak hazırlanacaktı.(184) Büyük Halkevleri pilot bölgeler olarak seçiliyor ve buralarda oynanacak oyunlar genel merkez tiyatro kolu tarafından seçilerek gönderiliyordu. Özellikle Türk yazarlarının yurt sorunlarını işleyen ve bunları halkın anlayacağı dil ile işlediği oyunlar halk tiyatrosu hareketi için başlangıç eserleri biçiminde seçilerek Halkevlerine veriliyordu. Bir yıl içinde otuza yakın Halkevi bu oyunları hazırlayarak kendi bölgesindeki halka sergiliyordu. Halk tiyotrosu hareketinin en önde gelen özelliği ise Halkevi tiyatrolarının kendi bölgelerindeki köyleri dolaşmaları ve kırsal kesim insanının ayağına da tiyatroyu götürmesiydi. Köy orta oyunları geleneği ile bütünleşen Halkevleri Halk tiyatrosu hareketi, halkın kısa zamanda bilinçlendirilmesi için yola çıkıyor, tüm örgütü halka giden bir tiyatro için seferber ediliyordu. Halkevlerinin halk tiyatrosu hareketi ülkede ve yurtdışında önemli tartışmalar yaratıyordu. Devlet tiyatrolarının yapmaktan çekindiği halk tiyatrosuna Halkevlerinin sahip çıkması kısa zamanda bazı merkezlerin ilgisini çekiyordu. Olayın basına yansıması üzerine Amerika'dan bazı uzmanlar gelerek Halkevleri genel merkezinde yetkililerle görüşüyorlar ve Halk tiyatrosu hareketi üzerine araştırmalar yapıyorlardı. Halkevlerinin kitleler üzerinde kültür ve sanat aracılığı ile yavaş yavaş etkinlik kurması bazı siyasal merkezler tarafından istenmiyordu. Halkevleri amacı doğrultusunda yeni

adımlar attıkça bu Atatürk kuruluşunun başına yeni yeni sorunlar ilgili ve yetkili çevrelerce çıkarılıyordu.

Kitlelerin giderek artan istekleri doğrultusunda Halk tiyatrosu girişimleri yeterli olmayınca bu kez de genel merkez Halkevleri Halk Şenlikleri projesini uygulamaya getiriyordu.[185] Halkevlerinin tek tek etkinlikleri yeterince yansıma yapmayınca bu kez toplu gösteriler ve düzenlemelere gidilmesi düşüncesi belirmeye başladı. Halka yaşama sevinci verebilecek ve kitleleri belirli düzenlemeler çerçevesinde biraraya getirecek şenliklere gereksinme vardı. Halkevleri genel merkezi bu istekleri yerinde değerlendirerek Halk şenlikleri projesini uygulamaya getiriyordu. Bu projeye göre her Halkevi kendi bölgesi için önemi ve anlamı olan bir tarihte bir ulusal şenlik düzenleyecek ve bir yıl içinde hazırladığı tüm etkinliklerini topluca bölge halkına sergileyecekti. Tiyatro gösterileri, konserler, sergiler, müzik geceleri, toplu konferanslar veya seminerler bir hafta boyunca belirli bir program çerçevesinde sergilenecek ve her Halkevi böylece kendi yöresinde önemli bir toplumsal hareketlilik yaratacaktı. Her bölgenin kurtuluş günü, hasat dönemi, ürün elde etiği dönem, tarihsel anlamı olan bir günü veya Atatürk'ün bölgeye gelişinin yıldönümü o bölgenin Halk Şenliğinin başlangıç tarihi olabilirdi. Örgüte gönderilen genelgelerle yönlendirilen bu proje kısa zaman içinde sonuç vermeye başladı ve genellikle büyük Halkevleri kendi yörelerinde Halk şenlikleri düzenlemeye başladılar.

Halk şenlikleri ve Halk tiyatrosu gibi iki önemli proje ile kültürel alanda atılıma kalkan Halkevlerinin kültürel ve toplumsal etkinliği arttıkça Halkevleri gene tutucu ve bazı siyasal uçların hedefi durumuna geli-

yordu. 1976 yılından sonra Halkevleri belirli çevrelerce Türkiye'de siyasal amaçlı olarak çıkartıkları terör ve anarşinin boy hedefi düzeyine çıkıyordu. Yavaş yavaş Anadolu'nun çeşitli köşelerinde Halkevi şubelerine yapılan saldırılar gazetelerde haber olmaya başlamıştı. Tam Halkevlerinin kendi yağı ile kavrulmaya başladığı ve kültürel etkinliklerini bilinçli biçimde geliştirdiği bir dönemde silahlı saldırılar ve çeşitli baskınlar Halkevleri şubelerine yöneliyor ve Halkevciler kendilerini savunmak zorunda bırakılıyorlardı. Atatürk ilkeleri doğrultusunda Türk toplumunun gelişmesi ve çağdaşlaşması için büyük savaşım veren Halkevlerinin giderek işlevine kavuşması ve üzerine düşen sorumluluğu daha büyük çapta yürütmesi ile bazı egemen çevreler rahatsız oluyorlardı. Halkevlerinin üzerine hem toplumsal terör geliyor hem de valiler ve diğer mülki amirlikler aracılığı ile devlet bürokrasisi de baskı kuruyordu. İki yanlış kıskaç arasına giren Halkevlerinin büyük parasal olanaksızlıklara karşın kültürel ve toplumsal işlevlerini yerine getirebilmesi ancak bir avuç inançlı Halkevcinin özverili çalışmaları ile gerçekleşebiliyordu.

Siyasal olayların giderek tırmanması ve Halkevlerinin çeşitli kesimlerin hedefi düzeyine yükselmesiyle beraber genel yönetim kurulunda da önemli görüş ayrılıkları doğuyordu. Örgütün sorunları ve istekleri genel yönetim kuruluna bazı üyeler aracılığı ile yansıyor, bazı şubelerde siyasal görüş ayrılıkları Halkevi çalışmaları açısından sorun oluyor ve bu gibi konular genel yönetim kuruluna geliyordu. Genel başkan Kadri Kaplan ve yakın çalışma arkadaşı Dündar Seyhan Atatürkçülükten ödün vermeyen katı bir tutumla bazı şubelerin üzerine gitmek isterken yönetim kurulunun başka üyeleri daha anlayışlı ve hoşgörülü bir

tutum izlenmesi konularında ısrar ediyorlardı. Bazı şubelerin kapatılması ve bazılarının da yönetimlerinin değiştirilmesi yönetim kurulu içinde önemli bir sorun olunca, genel merkezde olağanüstü toplantılar yapılıyordu. Anlaşmazlıklar büyüyünce bunun üzerine genel başkan Kadri Kaplan ve genel yönetim kurulu başkanı Dündar Seyhan 12.6.1976 tarihinde ortak bir karar ile görevlerinden istifa ediyorlardı. Genel başkan ve yardımcısının istifası üzerine durum değerlendirmesi yapan genel sekreter Şinasi Özdenoğlu da Atatürkçülükten ödün vermeyeceğini açıklayarak kısa bir süre sonra istifa ediyordu. Genel merkez düzeyinde tartışmaların büyümesi ve üç üst düzey yöneticinin istifası üzerine Halkevleri önemli bir darboğaza ve boşluğa sürüklenmişti.

İstifalar üzerine toplanan genel yönetim kurulu, tüzükteki yetkisine dayanarak genel başkanlığa bu kez bir başka Tabii senatörü Ahmet Yıldız'ı seçiyordu. Uzun tartışmalardan sonra seçilen Ahmet Yıldız'ın kamuoyunda bilinen Atatürkçü kişiliği ve örgütçü yaklaşamı Halkevlerinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmesi için gerekli görülmüş ve Ahmet Yıldız böylece Halkevleri genel başkanlığına seçilmişti. Kadri Kaplan'ın daha çok içe dönük ve örgütü disipline etmeğe yönelik çalışmaları bir noktadan sonra yetersiz kalıyor ve Türk toplumunda giderek hızlanan sosyal hareketlilik içinde Halkevlerinin yerini alması çeşitli halk kesimlerince bekleniyordu. Kaplan ve arkadaşları katı tutumları ile böyle bir esneklik gösteremezken, Ahmet Yıldız eski deneyimlerine dayanarak daha aktif ve etkin bir yönetim anlayışını Halkevlerine getiriyor ve Onun sayesinde Halkevleri toplumsal gelişmelerin gerisinde kalmaktan kurtularak toplumun kendisinden beklediği sosyal işleve kavuşuyordu. Yaklaşan

sekizinci kurultayın öncesinde Halkevlerinin üst düzey yönetimi değişiyor ve Halkevleri yeni bir döneme kendisini yenileyerek giriyordu. Türk toplumunda hızlanan siyasal ve toplumsal ivmeler Halkevlerinin üst düzey yönetimini böylece değiştiriyordu.

Sekizinci kurultaya sunulan genel çalışma raporunda Halkevlerinde yönetim değişiklikleri açıklanıyor ve Kadri Kaplan ile beraber gelen Atatürkçü yönetim düşüncesinden en küçük bir sapma olmadığı vurgulanıyordu.[186] Raporda genel merkez etkinlikleri arasında demokratik kitle örgütleriyle oluşturulan dayanışma, artan baskılara karşı düzenlenen mitingler, çeşitli dernek ve sendikalarla başlatılan ortak çalışmalar büyük illerde oluşturulan il koordinasyon kurulları, yurt düzeyinde Halkevlerine karşı yürütülen planlı saldırılara karşı genel merkezde bir hukuk bürosunun kuruluşu, Anıl Çeçen'in genel sekreterliği döneminde Halk Şenlikleri ile Halk Tiyatrosu projelerinin uygulamaya aktarıldığı, genel merkez yayın organının "Halkoyu" adı altında daha düzenli ve dolu bir içerikle çıkarıldığı, genel merkez bürosunun çalışma düzeninin yenilendiği, genel merkez genelgeleri ve yönetmeliklerinin yeniden düzenlenerek takım biçiminde şubelere gönderildiği, genel merkez yöneticilerinin programlı biçimde örgütü dolaşarak şubelerin durumlarını yakından inceledikleri anlatılmıştır.

Kurultaya giderken Halkevlerinin toplam 529 şubesi vardı. Geçen kurultaydan bu yana 303 yeni şube açılıyor ve örgütlenmede %110'luk bir artış hızı toplumsal dinamiklerin baskısıyla gündeme geliyordu. Milliyetçi cephe hükümetlerinin halk üzerinde giderek artan baskıları ve sağ terör örgütlerinin halk kitlelerine yönelik eylemleri çeşitli halk ke-

simlerini Halkevleri çatısı altına itiyor ve halk örgütlenme gereksinmesini Halkevleri aracılığı ile karşılamaya çalışıyordu. Halkevlerinin demokratik kitle örgütleri içinde yerini alması ve ülkede giderek artan siyasal baskılara karşı demokrasiyi savunan bir platform oluşturması ezilen halk kitlelerinin bu Ata armağanı kuruluşlara olan ilgisini ve güvenini artırıyordu. Türkiye içeriden ve dışarıdan karıştırılarak bir ara döneme doğru hızla sürüklenirken, ezilen kitleler örgütlü biçimde bu oyunlara karşı çıkmak zorunda kalıyorlardı. Batı sisteminin Türkiye'yi yedeğine alacak ve Atatürk'ün yolundan çıkararak kendi dümen suyuna sokacak olan siyasal planları çerçevesinde Türkiye'de çok yönlü bir siyasal oyun sahneye konurken, Halkevleri kendisine düşen Atatürkçü sorumluluk çerçevesinde halka karşı geliştirilen oyunlara ve baskılara karşı çıkıyordu. Tırmandırılan olaylar nedeniyle Halkevlerinin işlevi yavaş yavaş kültürel çalışmalardan toplumsal etkinliklere ve düzenlemelere doğru kayma gösteriyordu. Silahlı saldırıların Halkevlerine karşı giderek arttığı, Halkevlerinin kapısına kilit vurulmak istendiği bir ortamda Halkevleri kültürel ve sanatsal çalışmaların ötesinde bir varolma kavgası veriyordu. Halkın büyük çoğunluğu ile bütünleşmiş bir kitle örgütü olarak Halkevlerinin kendi köşesinde beklemesi düşünülemezdi. Siyasal olaylar devlet kuruluşları dahil tüm örgütleri etkilerken Halkevlerini de benzer derecede etki alanına alıyordu.

Ahmet Yıldız'ın genel başkanlığa gelmesinden sonra Halkevleri örgütü yeniden gözden geçirilmiş ve çalışmayan şubeler belirlenerek kapatılmıştır. Yönetimleri aksayan bazı şubelere yeni yönetim kurulları atanmış ve şube sayısının az olduğu Doğu ile

Güneydoğu Bölgelerinde örgütlenme olanakları araştırılmıştır. Bölge temsilcilikleri daha aktif bir çalışma düzenine kavuşturulmuş ve bunların yanısıra bazı büyük illerde koordinasyon kurulları devreye sokulmuştur. Genel merkez yöneticilerinin örgütü sürekli gezmesi ile beraber düzenlenen bölge toplantıları şubelerin birlikte hareket etme olanağını yaratmıştır. Halkevleri örgütünün giderek yaygınlık kazanması ve ortak eylemlere girişmesi ile Türkiye'nin en etkili kuruluşları arasında Halkevleri önlerde yerini almıştır.

İlk olarak 22 Ağustos 1975 tarihinde Şereflikoçhisar Halkevi kaymakamlıkça yasalara aykırı biçimde kapatılmıştır. Daha sonra da sıra ile Etlik Halkevi Sivas, Fatsa ve Yenidoğan Halkevleri 1975 yılı içinde silahlı saldırılara uğramışlardır. 1976 yılında ise bu saldırıların sayısı artmış ve gene sırasıyla Etlik, Ordu, Rize, Karaman, Alaçam, Akşehir, Fatih, Ünye, Yenidoğan, Zeytinburnu, Gönen, Gülnar, Güngören, Üsküdar, Sarıyer, Beykoz, Gaziosmanpaşa, Şafakköy, Mamak, Şefaatli Halkevleri silahlı sağ teröristlerin saldırılarına uğramışlardır. Bazı bölgelerde ise dinci gruplar Halkevlerini yasak bölge ilan etmişler, Halkevine gidenleri cezalandırma yöntemleri uygulamışlardır. 1977 yılında ise saldırılar artarak sürmüş ve Saimekadın, Kırşehir, Fatsa, Rize, Ordu, Giresun, Dikmen, İncirli, Mamak, Yenimahalle, Topraklık, Gazimahallesi, Ayrancı Halkevleri mülki amirlikler tarafından gerekçe gösterilmeden kapatılmışlardı. 1977 yılında Pazar, Üsküdar, Samsun, Gölbeyli, Polatlı, Fethiye, Akdere, Yenidoğan Halkevlerine patlayıcı maddeler atılmıştır. 1977 yılının en önemli olayı ise Halkevleri genel merkezinin dinamitlenmesidir. Bu olayda meclisin yanındaki genel merkez binası dinamitle saldırıya uğramış ve büyük bir zarar meydana gelmiştir. Halkev-

lerine saldırıların yanısıra Halkevcilere de silahlı saldırılar yapılmış ve Fatsa ile Esat Halkevi başkanları öldürülmüşlerdir. Ankara ve İstanbul'daki bazı Halkevlerine yapılan silahlı saldırılarda ise bazı Halkevciler de yaralanmıştır. Türkiye'nin belirli merkezler tarafından bir iç karışıklık ortamına sürüklenmesiyle beraber Halkevleri de gereğince kültürel çalışmalar yapamaz olmuşlar ve varlıklarını koruma savaşı ile kendilerini haklı olarak savunma kavgası içine kendilerinin dışında gelişen nedenlerle itilmişlerdir. Halkın geleceğine kasteden böylesine bir tırmanış içinde Halkevleri Türk halkının yanında yerini almış ve ülkemizin ulusal çıkarları doğrultusunda Atatürkçü tutumunu inançla sürdürmüştür.

1977 yılında yapılan sekizinci kurultaydan Halkevleri genel yönetim kurulu yepyeni bir kadro ile çıkıyordu. Ahmet Yıldız'ın genel başkanlığında daha genç ve örgütçü bir kadro Halkevleri genel yönetimine gelince Halkevlerinin toplumsal dinamizmi daha da arttı. Eski Halkevci kadrodan Anıl Çeçen genel yönetim kurulu başkanlığına getiriliyor, Ankara milletvekili Erol Saraçoğlu ise genel sekreter olarak seçiliyordu. Genç ve dinamik kadro yurdun her bölgesine dağılarak şubelere gidiyor ve örgüt ile genel merkez arasında daha yakın bir ilişki düzeni kurulmasını sağlıyorlardı. Yönetime giren bazı milletvekilleri Halkevleri konusunu ve sorunlarını parlamentoda savunuyorlar, genel merkezin diğer üyeleri ise tüzükteki ilkeler doğrultusunda Halkevlerinin etkinliklerini geliştirmenin yollarını arıyorlardı. Ne var ki, genel merkez çalışmalarının geliştirilmesine fırsat bırakılmadan Halkevleri genel merkezi bir kez daha bombalanıyor ve meclisin yanındaki bu tarihi bina artık çalışılmaz bir duruma geliyordu. Bu olay üzerine de meclis baş-

kanlığı Halkevlerinin artık kendisine yeni bir genel merkez binası aramasını bildiriyordu.

Halkevlerinin genç ve dinamik yeni yönetimi bu kez Ankara'nın Ulus semtinde eski ve yıkılmakta olan bir binada çalışmalarına başlıyordu. Genel yönetim kurulu ile merkez yürütme kurulu düzenli olarak bu binada toplantılarını yapıyorlar ve genel merkez yeniden bir düzen içine giriyordu. Genel merkez değişikliği Halkevlerine bir süre zaman yitirttiriyor ve çalışmalar aksıyordu. Ara dönem öncesinde terör ve anarşik olaylar tırmandırılırken, Halkevleri bütün yurtta daha büyük bir hedef olarak seçiliyor ve saldırılar artık her Halkevi şubesi için olağanlaşıyordu. Tek tek olayların ötesinde bütün yurtta Halkevlerine karşı yoğun bir saldırı kampanyası başlatılmıştı. Eskiden bu yana Halkevlerine karşı olan tutucu ve gerici çevreler de anarşik saldırılar ile mülki makamların baskılarının kışkırtıcısı olarak siyasal sahnede yerlerini alıyorlardı. Sekizinci kurultaydan sonra içine sürüklenilen ortamda normal bir Halkevcilik yapmanın hiç bir olanağı kalmamıştı. Genel merkez binası yıkılmıştı. Parasal destekler kesilmişti. Bütün yurtta planlı biçimde sürdürülen eylemlerle Halkevleri haklı bir kendini savunma savaşının içine itilmişti. Genel başkarşın parasal darboğazlar aşılamadığı gibi, silahlı karşın parasal darboğazlar aşılamadığı gibi silahlı saldırılara karşı kendini savunmaktan doğru dürüst kültürel etkinlik yapmaya fırsat kalmıyordu. Türk vatanını bölmek, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni çökertmek isteyen ara dönem meraklısı iç ve dış güçlerin siyasal senaryoları başarılı biçimlerde sahneye aktarılıyor ve Atatürk kuruluşu Halkevleri bir ölüm kalım savaşının içine zorla itiliyordu. Toz ve dumandan gözün gözü görmediği ortamda Halkevleri

şubeleri bilinçli bir provakasyon alanı olarak seçiliyor ve kasden Halkevleri anarşik olayların içine doğru itiliyordu. Ara dönemde Halkevlerini kapatmanın gerekçeleri bilinçli biçimde yaratılıyordu.

Ülke düzeyinde tüm demokratik kitle örgütlerinin anarşi, terör ve baskı olaylarına karşı demokrasiyi savunan güçbirliğinin içine Halkevleri de doğal olarak giriyor, faşizm özlemlerine karşı çağdaş demokrasiden yana tavır alıyordu. Terör olaylarının inanılmaz derecede tırmandırıldığı ara dönem öncesi dönemde Halkevleri artık Atatürk'ün söylediği gibi bütün vatan sathında haklı savunma savaşımı içine giriyordu. Böylesine bir dönemin sonuna doğru 17-18 Kasım 1979 tarihinde Halkevleri Ankara'da 9. Büyük kurultayını topluyordu. Kurultayın açış konuşmasında genel başkan Ahmet Yıldız şunları söylüyordu: "Halkevleri günümüzde bizi ezmek isteyen emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı veren Türk halkının yanındadır. Yaşanılan çağ emperyalizme, kapitalizme ve faşizme karşı tüm dünya halklarının ayaklandığı ve bağımsızlık savaşı verdiği bir çağdır. Dünya halklarının ulusal kurtuluş savaşları günümüzde yükselerek sürmektedir. Türkiye'de ise yeni oluşmaya başlayan işbirlikçi tekelci burjuvazi emperyalizm ile işbirliği yaparak Türk halkının çıkarlarına ters düşen baskı yönetimlerinin ardında koşmaktadır. Bu nedenle devrimci halk kültürü ve Halkevleri üzerinde giderek artan bir baskı yaratılmaktadır. Kitle iliteşim araçları ile burjuvazinin yoz kültürü ve emperyalist kültür Türk halkına zorla empoze edilmek istenmektedir. Kemalist felsefe ile tam bağımsızlıktan yana olan Halkevlerinin başına gelen dünyadaki siyasal gelişmelerden soyutlanamazlar. Halkevlerinin tarihsel gelişiminin irdelenmesi ülkemizdeki siyasal gerçekleri ortaya çıkaracaktır. Cum-

huriyetin ilk yıllarında ulusal nitelikler taşıyan burjuvazi daha sonraları emperyalizm ile işbirliğine yönelince, Türkiye yeniden emperyalist batı sisteminin baskılarına ve siyasal saldırılarına hedef oldu. Halkevleri cumhuriyetin ilk yıllarında emperyalizme karşı savaşan ulusal güçlerin bağımsız ve ulusal kültürlerini geliştirmek üzere Atatürk'ün kurduğu bir örgüttür. Başlangıçta ulusal düzeyde kaynaşmış bir kitle yaratmaya çalışan Halkevleri, batı sisteminin baskıları ile ülkemizde sınıfsal farklılaşma artıkça daha farklı bir işleve doğru halkın çıkarları doğrultusunda sürüklenmiştir. Ulusal burjuvazinin emperyalist sistem ile işbirliğine girerek Türk halkının çıkarları dışında kendi çıkarlarını savunan bir düzene kaymasıyla beraber Türk halkı da yeniden bir ulusal kurtuluş savaşına doğru yönlenmiştir. Burjuvazi emperyalizm ile işbirliği yaparak kendi kültürünü yaratırken, Halkevleri de ulusal bir halk örgütü olarak kendi halkının kültürünü savunacak ve yaratacaktır. Halkevlerinin kültürel savaşımda varolmasının nedeni bağımsızlık, demokrasi ve barıştan yana bir halk örgütü olarak halkın gerçek kültür ve sanatını omuzlamasıdır. Halkevlerinde işlenen devrimci kültür, Halkevlerinin varoluşunun temel nedenidir. Halkla ilişkiler ve köycülük kolu çalışmaları ile Halkevleri emekçi halk kesimlerinin çıkarlarını savunarak etkinliklerini yürütmektedir. Halkevlerindeki kol çalışmaları sosyal ve kültürel varoluşunun temelini oluşturmaktadır. Genel yönetim kurulu ülkemizde yaşanan olayların bilinci ile hareket ederek böylesine bir zor dönemde Halkevciliği başarıyla yürütmüştür. (187)

Dokuzuncu kurultaya sunulan genel yönetim kurulu raporuna göre, iki yıl içinde 172 yeni şube açılmış ve 34 Halkevinde yeni yönetimlere görev verilmiştir.

7 Halkodası kapatılırken 333 yeni Halkodası açılmıştır. Böylece Halkevlerinin sayıları bine yaklaşıyordu. Genel merkezin örnek kol çalışmaları ise bina değişimi nedeniyle eskisi gibi etkin olamamış fakat gene de tüzük doğrultusundaki çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu kollar yeni düzen içerisinde derlenip toparlanma aşamasını atlattıktan sonra yeniden eskisi gibi işlevlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Maddi sıkıntılar nedeniyle yayınına ara verilen Halkevleri Dergisi yerine Halkevleri Gazetesi çıkarılmıştır. Gene raporun son bölümünde yer alan kısımda Halkevlerinin demokratik merkeziyetçilik anlayışı içinde çalışması, çeşitli halk örgütleri ile dayanışma içine girmesi, bölgelerde kooperatifçiliği desteklemesi, halkın demokratik istekleri doğrultusunda kültürel ve sosyal etkinliklerde bulunması, halkın tüm sorunlarına sahip çıkması, her türlü baskıya karşı çıkması ve demokratik doğrultuda hareket edilerek faşizm özlemlerine karşı savaşım yürütülmesi istenmiştir.

Bu kurultayda, örgüt temsilcileri arasında çeşitli konularda tartışmalar çıkmış ve seçimlere ayrı listeler girmiştir. Genel başkan Ahmet Yıldız'ın ağırlığını koyduğu listenin kazandığı seçimler sonucunda son derece dinamik bir kadro Halkevlerinin yönetimine gelmiştir. Bu kadro hızla ilerleyen sokak olayları ve tırmandırılan anarşiye karşı çeşitli önlemler almaya ve her kesimden planlı olarak yürütülen saldırılara karşı Halkevlerinin her alanda savunulmasına çalışmış, ne var ki son derece kısıtlı olanaklarla bu istenileni tam olarak başaramamıştır. Sokak anarşisi her geçen gün daha da yükselirken birçok Halkevinin yanısıra Halkevci de silahların hedefi olmuştur. Bu arada yılların başarılı Halkevcisi Karadeniz bölgesi temsilcisi Temel Aydınoğlu silahlı zorbaların saldırısı sonucunda

yaşamını yitirmiştir. Karadeniz gibi bir bölgede çok etkili bir Halkevcilik uygulamasını yürüten Temel Aydınoğlu'nun hedef olarak seçilmesi de Halkevlerine olan saldırıların ne derece planlı ve hesaplı olarak yürütüldüğünü açıkca gösteriyordu. Artık ok yaydan iyice çıkmış ve bütün yurtta toz duman kalkmıştı. Ara dönemin gelmesi için tüm koşullar yavaş yavaş olgunlaştırılıyordu. Halkın ulusal çıkarlarına ters düşecek ve uluslararası emperyalist sistemin istekleri doğrultusunda gerçekleştirilecek olan değişikliklerin halkın direnmesine karşı demokratik yollardan yapılamayacağı anlaşılınca, tüm bu plânları gerçekleştirmek üzere bir ara dönemi ülkeye aşama aşama getiriliyordu. Halkevleri diğer demokratik örgütler gibi böylesine bir plan ile karşı karşıya kalmıştı.

Ülkede giderek hızlandırılan sokak olayları karşısında Halkevleri varolan gücü ile savunmaya geçmişti. Hem halkevcilerin bilinçli kavgaları ile bu Atatürk kuruluşu gerici ve terörist saldırılara karşı korunuyor ve giderek artan baskılar karşısında halk kitlelerinin yanında yer alınıyordu. Anadolu'nun en uç köşelerinde bile Halkevlerine yeni bir işlev kazandırılmış ve Halkevleri giderek artan baskılar karşısında gerçekten halkın toplandığı ve biraraya geldiği ulusal yuvalar durumuna gelmişti. Halkın yolunu kesen, ekmeğine ve gıda maddelerine el koyan silahlı çetelere karşı Halkevi şubeleri bazı bölgelerde halkın acil gereksinmelerini karşılayabilmek için tüketim kooperatifleri kuruyorlar ve ucuz fiyatlarla temel gıda maddelerini halk için sağlıyorlardı. Halkın sorunlarına kitlelerle bütünleşerek sahip çıkan Halkevlerinin toplum içindeki konumu değiştikçe ve önem kazandıkça, sağ ve tutucu çevreler iyice Halkevlerine karşı saldırılara geçiyordu. Tercüman, Son Havadis ve benzeri gazete

lerde sürekli olarak Halkevleri aleyhinde yazılar çıkarken, diğer haftalık sağ dergiler de sağ terör için Halkevlerini hedef olarak gösteriyorlardı. Ülkede belirli çevreler tarafından planlı biçimde tırmandırılan terör olgusunda Atatürk kuruluşları olan Halkevleri sağcı ve tutucu çevrelerce başlıca hedef olarak seçiliyordu.

Böylesine toz duman içinde Halkevleri acil sorunları ele almak ve ülkenin içinde bulunduğu ortamda yaklaşan bir ara döneme karşı hazırlıklı olmak üzere 2 Ağustos 1980 tarihinde 1. Olağanüstü kurultayını Ankara'da yapıyordu. Bu kurultayda gelişen olaylar tek tek ele alınırken, Halkevlerinin nasıl hareket etmesi konusunda da örgüt temmsilcileri ile tartışılıyordu. Genel merkez raporunda son dönemde yapılan çalışmaları özetleyerek kurultayın bildirisine aktarmış ve kurultayda genel yönetim kurulunun raporunda belirtilen istekler doğrultusunda gereken kararlar alınmıştır. Saldırıya uğrayan şubelere daha fazla sahip çıkılması konusunda örgüt temsilcilerininin dile getirdikleri isteklere genel merkez yöneticileri de katılmışlar ve bundan sonra daha sıkı bir dayanışma içine girilmesi konusunda düşünce birliğine varılmıştır. Çeşitli seminer ve toplantıların ötesinde demokratik kitle örgütlerinin düzenledikleri gösteri ve mitinglere Halkevlerinin de katılarak halkın demokrasi ve bağımsızlık savaşımında Atatürk'ün gösterdiği hedefler doğrultusunda yer alınması konusunda da delegeler genel merkezin çalışmalarını desteklediklerini belirtmişlerdir. Ne var ki, Halkevlerinin yürütmek istediği bir çok kültür ve sanat çalışmalarına sıkıyönetim komutanlıklarının izin vermemesi çalışmaların Halkevlerinin işlevi doğrultusunda gelişmesine engel olmuştur. Yurt düzeyinde varolan 910 halkevinin dörtte birinin sıkı-

yönetim komutanlıklarınca kapatılmaları Halkevleri örgütünün gerektiği gibi çalışamamasına neden oluyordu.

Halkevleri olağanüstü kurultayından bir ay sonra 12 Eylül hareketi gerçekleşiyor ve ülkede demokrasiye son veriliyordu. Ara dönemin ilk yaptığı iş, Halkevleri genel başkanı Ahmet Yıldız'ı tutuklamak ve Halkevleri örgütünü yurt düzeyinde kapatmak oluyordu. Diğer bütün dernekler ve meslek kuruluşları ve benzeri demokratik kitle kuruluşları ile beraber parlamento da feshediliyor ve ülkede tam bir askeri rejim kuruluyordu. Demokratik kitle örgütlerinin üst yöneticileri içeri alınırken bir yandan da askeri savcılar tarafından Halkevleri ve diğer örgütler hakkında iddianameler hazırlanıyordu. Askeri savcılığın hazırladığı iddianamede, Ahmet Yıldız'ın genel başkanlığa seçilmesinden sonra derneğin amacıyla bağdaşmayan bazı girişimleri olduğu, Ahmet Yıldız'ın kurultay konuşmasında Halkevciliği solculuk olarak tanımladığı ve solculuğun en iyi ile doğruyu bulma çabası olduğunu söylediği, genel merkezin şubelere gönderdiği örgütlerarası güçbirliği programının içeriğinin Atatürk'ün kurduğu Halkevleri ile bağdaşmadığı NATO, AET, CİN gibi kuruluşlara karşı çıkmanın Halkevlerini ilgilendirmediği, demokratik platforma katılmanın Halkevciliğe ters düştüğü, Töbder'in düzenlediği demokratik eğitim kurultayına Halkevlerinin de katıldığı, Halkevlerinin bazı şubelerinin yasadışı eylemler nedeniyle mülki amirliklerce kapatıldığı, Halkevi şubelerinde yasak yayınların bulunduğu, çeşitli fraksiyonlara üye olan kişilerin Halkevlerinde yönetici oldukları, üye ve delege olmayanların yönetici seçildikleri, bazı Halkevcilerin sol örgütlerle ilişkileri bulunduğu genel baş-

kanın odasında sakıncalı kitapların bulunduğu ve bu nedenle sanık Ahmet Yıldız, Erol Saraçoğlu ve Ferhat Aslantaş'ın Türk Ceza Kanunu ile Sıkıyönetim Kanunu çerçevesinde cezalandırılmaları istenmiştir.[188] Dava açılmadan önce yapılan geniş soruşturmalarda Halkevlerinin tüm eski ve yeni yöneticilerinin ifadeleri alınmış ve bazı yöneticiler hakkında davanın başlangıcında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiştir.

Genel başkan Ahmet Yıldız suçlamalara karşı yaptığı savunmada şunları ileri sürmüştür: Bazı toplantılara Halkevleri genel başkanı sıfatı ile kişisel olarak katıldığını ama Halkevlerini temsilen katılmadığını bu nedenle o toplantılardaki sözlerinin Halkevlerini bağlamıyacağını, demokratik platformun diğer kitle örgütlerince antifaşist ve antiemperyalist doğrultuda başlatıldığını, Atatürk'ün aynı çizgiyi savunması nedeniyle Halkevlerinin böylesine bir demokratik platformu desteklediğini kendisinin genel başkanlığa seçilmesinin Halkevleri tüzüğüne uygun bulunduğunu, yönetime çeşitli fraksiyonlara üye kişilerin seçilmediğini ve bu konuda herhangi bir bilgisi bulunmadığını, dünyanın bütün ülkelerinde antifaşist ve antiemperyalist çizgide solun en iyi ve en doğruyu aradığını, demokrasi ve yasalar çerçevesinde hükümet ile de yakın ilişkiler kurulmasına dikkat edildiğini, Halkevlerinin hiç bir sol kuruluş veya fraksiyon ile ilişkisi bulunmadığını, Halkevlerinin dar anlamda siyasal olaylara ve politikaya girmediğini, politikayı geniş anlamda ele alarak tüzüğündeki konular çerçevesinde belirli tutumlar geliştirdiğini, genel merkezin siyasal gelişmelere karşı elinden geldiğince önlemler aldığını bu davanın temelinde Atatürkçülük davası olduğunu ve ileride böyle anılacağını, Halk-

evlerine karşı izlenen olumsuz tutumun temelde bir vandalizm olduğunu, Halkevlerinin Atatürk'ün söylediği gibi halkı yetiştirmek üzere çalışmalar yaptığını ve bunun tüzükteki amaç maddesine uygun olduğunu, Halkevlerinin Atatürkçülüğün çağdaş yorumunu gene O'nun antifaşist ve antiemperyalist doğrultusunda tam bağımsızlık ve demokrasiye dayanan bir doğrultuda yaptığını, eğer böyle davranmak suç ise başta Atatürk ve çağımızın önde gelen bilim adamlarının suçlu sayılmaları gerektiğini, antiemperyalist ve antifaşist çizgide her türlü sömürüye karşı çıkan ve halkın çıkarlarını akılcı, bilimci doğrultuda savunanların ancak Atatürkçü olabileceklerini, sol ve sağ ayırımının çağımızda değiştiğini ve dinlerin bile solcusu olabildiğini, Halkevlerinin hiç bir dış siyasal örgüt tarafından yönlendirilmediğini, örgütlerarası güç birliği programının örgüte yayılmasının kesinlikle bir suç olmadığını, Erol Saraçoğlu ve Ferhat Arslantaş'ın genel yönetim kurulunda demokratik işbirliği için görevlendirildiklerini, demokratik bir kuruluş olarak Halkevlerinin diğer demokratik kuruluşlar ve çevrelerle işbirliğine gitmesinin doğal karşılanması gerektiğini, olanaksızlıklar nedeniyle genel merkezin şubelerle yeterince ilgilenemediğini, yasadışı örgütlerin Halkevlerini etkilemesinin mümkün olmadığını, Halkevlerinin yasal bir kuruluş olduğunu ve tümüyle yasalara uygun biçimde çalıştığını, yasak yayınları kimlerin ne amaçla getirdiklerinin belli olmadığını bunların provokasyon da olabileceğini, binlerce Halkevi üyesini tek tek denetlemenin olanaksızlığını, Halkevlerinin amaçları dışına çıkmak suçlamasının tümüyle dayanaksız olduğunu, böyle bir durumun kesinlikle bulunmadığını ve bununla ilgili yeterli delil gösterilemediğini, dernekler için politika yasağının siyasal anlamda olduğu-

nu derneklerin tüzükleri doğrultusunda toplumsal ve kültürel sorunlarla uğraşmalarının demokrasinin gereği olduğunu, Halkevleri derneğinin kapatılma isteminin hiç bir hukuksal dayanağının bulunmadığını, insanlığa yön gösteren evrensel hukuk kuralları doğrultusunda Halkevlerinin bu haksız davadan beraat etmesi gerektiğini ve Ankara'da yargıçlar bulunduğuna inandığını belirterek savunmasını tamamlamıştır.(189)

Halkevleri davasında başta Erol Saraçoğlu ve Ferhat Arslantaş olmak üzere diğer sanıklar da benzer doğrultuda savunma ile davada tutarlı bir tutum içinde olmuşlardır. Tüm sanıklar Halkevlerinin Atatürk ilkeleri ve tüzüğün amaç maddesi doğrultusunda yasalara uygun çalıştığını hiç bir yasa dışı eyleme girişmediğini, son yıllarda artan silahlı saldırılar karşısında Halkevlerinin ve Halkevcilerin sürekli olarak kendilerini savunmak zorunda kaldıklarını, Halkevlerinin hiç bir yasadışı örgüt ile işbirliği içinde bulunmadığını, Anayasa ve yasalar çerçevesinde diğer demokratik kitle örgütleri ile demokrasiyi savunmak üzere demokratik platforma katıldıklarını mahkeme önünde söylemişlerdir. Duruşmalar sırasında yapılan suçlamaların haksızlığı iyice ortaya çıkmış ve hiç bir esaslı delil veya belge mahkemelere sunulamadığı için Halkevlerinin suçlanması kesinlik kazanamamıştır.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2. numaralı Askeri Mahkemesinde görülen Halkevleri davası sonucunda mahkeme 11.4.1984 tarihinde tüm sanıkların beraatine karar vermiştir. Mahkeme kararında tüm sanıkların üzerlerine atılan suçlamalardan cezalandırılabilmeleri için kesin ve inandırıcı deliller olmadığına, Halkevleri Derneği'nin kapatılması için kesin ve

inandırıcı bir delil bulunmadığına ve bu konudaki istemin reddine, Halkevlerine ait olup da Askeri savcılık emanetinde bulunan malzeme ve eşyanın Halkevleri Derneğine iadesine bilerek davanın beraat ile sonuçlanmasına karar vermiştir.[190] Askeri Yargıtay da Esas 1984/480, Karar 1984-445 numaralı kararı ile mahkemenin vermiş olduğu beraat kararını 17.10.1984 tarihinde onaylamıştır.[191]

Askeri mahkeme ve yargıtayın kararlarından sonra, Halkevleri yönetim kurulu Ankara Sulh Yargıçlığına başvurarak Halkevlerinin yeniden açılması için karar verilmesini talep ediyordu. Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi 23.6.1987 tarihinde 1098 karar numarası ile verdiği kararında şu hükme varıyordu: Halkevleri Derneği'nin çalışmalarının mahkeme kararı ile serbest bırakılması nedeniyle kayyım idaresine son verilmesine, Halkevleri kayyımının yaptığı çalışmaların kabulüne ve onaylanmasına kayyımının görevinin sona ermesine, Halkevleri yöneticilerinin tüm menkul ve gayrimenkul eşyalarının teslim alabilmeleri için kendilerine yetki belgesi verilmesine ve tüm eşyalarının kendilerine teslim edilmesine karar vermiştir. Ankara 3. Sulh Mahkemesinin bu kararı üzerine Halkevleri yeniden açılarak çalışmalarına başlamıştır. Ankara'da yeniden bir genel merkez binası bulunarak Halkevleri çalışmaları yeniden normal düzene getirilmiştir.

C — HALKEVLERİNİN ÜÇÜNCÜ DİRİLİŞİ

Halkevlerinin yargılanması tamamlanıp beraatle sonuçlandıktan sonra Halkevleri tarihinde yeni bir dönem daha başlıyordu. Ankara sulh mahkemesinin kararı ile yeniden açılan Halkevleri, ara dönemde ka-

lınan yerden çalışmalarına başlıyordu. Öncelikle genel merkezin yeniden oluşturulması ve normal çalışma düzenine geçmesi için yoğun çabalar gösteriliyordu. Daha sonra da yeniden dirilişin simgesi olacak 10. Kurultay hazırlıklarına geçiliyordu. Genel merkez yeniden oluşturulurken bir yandan da eski Halkevcilerle yeniden ilişkiler kuruluyor ve Halkevciliğin kaldığı yerden sürmesini sağlayacak olan birikime sahip çıkılıyordu.

Hazırlıkların tamamlanması üzerine 31 Ekim 1988 tarihinde Ankara'da Halkevlerinin 10. Kurultayı üçüncü diriliş havası içinde yapılıyordu. Kurultaya sunulan genel yönetim kurulu raporunda Halkevleri davasının nasıl sonuçlandığı ve verilen beraat kararları açıklanıyor, kayyımın Menekşe sokaktaki Halkevleri basımevini sattığının anlaşıldığı, genel merkez binasının yıkıldığı ve eşyaların eski MHP genel merkezine götürüldüğü, Halkevleri mal varlığının son derece dağınık biçimde bulunduğu, Niyazi Ağırnaslı yerine genel yönetim kurulu başkanlığına Muzaffer İlhan Erdost'un seçildiği, bazı yönetim kurulu üyeleri ve bölge temsilcileri ile ilişki kurulamadığı için yerlerine yedeklerinin getirildiği, valiliklere yazılar yazılarak Halkevlerinin mal varlığı durumunun saptanmasının ve bildirilmesinin istendiği, bazı valiliklerden yanıtlar geldiği bazı illerde ise Halkevinin kapanmış sayılarak malvarlığının hazineye devredildiği, genel sekreterliğin yeniden şubelerin kurulması için seferber olduğu, ilk olarak İstanbul'da 18, Ankara'da ise 6 şubenin oluşturulduğu, ayrıca güney ve kuzey Anadolu'da bazı kentlerde Halkevi açılması için yetkiler verildiği, yeniden eski şube sayısına kavuşmak için çalışmalar yapıldığı, 27 Mayıs Milli Devrim Derneği'nin Halkevlerinin üçüncü dirilişine yardımcı olduğu, açıldıktan sonraki aylarda

bazı kültür ve sanat konularında açık oturum ve konferansların düzenlendiği, bazı tiyatrolarla işbirliği yapılarak gösteriler düzenlendiği, genel merkeze bağlı olarak yeniden örnek grupların oluşturulduğu ve bunların çalışmalara başladığı, Halkevlerinin kuruluş yıldönümünde bir kutlama programı düzenlendiği, fotoğraf ve sinema alanlarında yeni kollar oluşturularak çalışmalara geçildiği, son derece sınırlı olanaklar çerçevesinde Halkevlerinin kültürel işlevlerinin yerine getirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.[192])

10. Kurultayı bir konuşma ile açan genel yönetim kurulu başkanı Muzaffer İlhan Erdost konuşmasında şunları söylüyordu: Halkevlerini Mustafa Kemal uluslaşma sürecini tamamlayabilmek için kurmuştur. Çok çeşitli dinsel ve ırksal özellikler taşıyan bir toplum yapısında her türlü bağnazlığın dışında kalınarak, insanlara hoşgörü ile yaklaşımın sağlanabilmesi ve bu kadar farklı özelliklere sahip bir toplum yapısında halkın biraraya gelerek kaynaşabilmesi için Halkevleri kurulmuştur. Türk toplumuna yeni bir ulusal ve laik kimlik kazandırabilmek için kurulan Halkevleri, temelde ırkçılığa, dinsel gericiliğe ve şovenizme karşıdır. Gerici ve tutucu çevreler Halkevlerinin kapanması için çok uğraştılar ve sonunda bunu yaptılar. Halkevleri Atatürk'ün tam bağımsızlık çizgisinde çalıştığından emperyalizme bağımlı olanlar Halkevlerine her zaman düşman olmuşlardır. 12 Eylül bir ara dönem olarak hiç bir kültür yaratamadı. Kültürü olmayan bir yönetim düşünülemez. İşkencenin ve baskının kültürü olmaz. Halkevleri halkın özlemlerini gerçekleştirmek için yola çıktığından emperyalizme bağlı olan işbirlikçilerin her zaman için hedefi olmuştur. Halkevleri üçüncü dirilişiyle kaldığı yerden savaşımını sürdürecektir". ([193])

Halkevleri genel başkanı Ahmet Yıldız ise kurultayın açılışında şunları söylüyordu: "Halkevlerinin tarihinde iki kez vandalizm sonucu kapatıldığını, halkın kültür yuvaları olan Halkevlerine karşı uygulanan ağır baskıların vandalizmden başka bir sözcük ile belirtilemeyeceğini, görkemli bir geçmişi olan Halkevlerinin temelde bir sosyal değişimin ve gelişmenin örgütü olduğunu, Atatürk'ün boş zamanları en çok Halkevlerinde ve halkın yanında geçirdiğini, Halkevlerini kendi öz örgütü olarak gördüğünü ve geliştirmeye çalıştığını, bu nedenle Kemalizmin gerçek örgütünün Halkevleri olduğunu, geçmiş dönemlerde Halkevlerinin çok büyük kültürel ve toplumsal çalışmalar yaptığını ve Türk ulusunun çağdaşlaşmasına önemli katkılarda bulunduğunu, geçmişin en etkili kuruluşu olan Halkevlerinin günümüzde de değişen işlevlerle çalışması gerektiğini, Halkevlerine bugün eskisinden daha fazla gereksinme bulunduğunu, değişen toplum yapısı içinde sahipsiz kalan halk kitlelerine Halkevlerinin sahip çıkması gerektiğini, Atatürk'ün en büyük antiemperyalist önder olduğunu bu nedenle Halkevlerinin de antiemperyalist ve antifaşist çizginin inançlı izleyicisi olduğunu, Kemalizmin değişen koşullarda çağdaş yorumunu yapmaya çalıştıklarını, Halkevlerinin geniş amaçları nedeniyle toplumun ve halkın bütün sorunları ile ilgilenmek zorunda kaldıklarını, gelişen bilim ve teknolojinin ışığında Halkevlerinin yeni dönem çalışmalarını düzenleyeceğini, her sorunun politik yanı bulunduğunu, bu nedenle Halkevlerinin dar anlamda değil ama geniş anlamda siyasal tutumları olabileceğini, bu açıdan da Halkevlerini hiç kimsenin suçlayamayacağını, Halkevlerinin her zaman için Atatürk'ün ve halkın yanında olduğunu ve yan tutacağını Halkevlerinden yansız olmak gibi bir tutumun beklenemi-

yeceğini, demokratik bir kitle örgütü olarak Halkevlerinin her zaman demokrasiyi ve çağ değişimini savunacağını, toplumsal değişim içinde halk kitlelerinin öz örgütü olacağını, toplumun gönüllü çalışma gücünü Halkevlerinin seferber edeceğini ve toplumsal barış ile sosyal kaynaşma için üzerine düşen görevleri yerine getireceğini, bu nedenle özveri gösterebilecek kişilerin Halkevlerinde çalışmalarını ve görev almalarını isteyerek konuşmasına son veriyordu. [194]

Amaç dışı eylemi olmadığı için beraatine karar verilen ve yeniden açılan Halkevlerinin 10. Kurultayına ara dönemde ezilen, haksızlığa uğrayan bir çok bilim, kültür ve örgüt adamı katılıyor ve konuşmaları ile Halkevlerinin yanında olduklarını belirtiyorlardı. Ana muhalefet partisi genel başkanı Erdal İnönü de bu kurultaya katılarak, Halkevlerinin her zaman yanında olduklarını ve Halkevlerinin bundan sonraki çalışmalarını destekleyeceklerini, cumhuriyet kültürünün temelini Halkevlerinin attığını ve Halkevlerinin çalışmalarına bugün eskisinden daha fazla gereksinme bulunduğunu, Halkevlerinin geçmiş dönemlerde başarısının çok büyük olması nedeniyle başına büyük olaylar geldiğini, Atatürk'ün devriminin son aşaması olan demokrasinin yerleşmesi için çalışmanın Halkevlerinin görevi olduğunu, bir toplum ve kültür kurumu olarak Halkevlerinin demokratik çalışmalarının anlayışla karşılanması gerektiğini, laik eğitime çeşitli saldırıda bulunduğunu, dinsel eğitimin yaygınlık göstermesi karşısında Halkevlerinin Atatürkçü doğrultuda laik eğitime sahip çıkması gerektiğini ve laik kültürün temellerinin atılmasının Halkevlerinin omuzuna düştüğünü, günümüzde bu açılardan Halkevlerine büyük sorumluluklar düştüğünü belirtmiştir. Kurultaya katılan çok sayıda bilim, kültür ve siyasal adamının ko-

nuşmaları ile toplantı beklenenin üzerinde renkli geçmiş ve gündemin maddeleri tamamlanarak gerekli kararlar alınmıştır. Gündemde belirtildiği üzere tüzük değişiklikleri görüşülerek karara bağlanmış ve yeni yöneticilerin seçimine geçilmiştir. Halkevlerini ara dönemden başarıyla çıkaran yönetim kurulu genel başkanı Ahmet Yıldız'ın önderliğinde seçime girerek oy çoğunluğu ile yeniden yönetime gelmişlerdir.

Halkevleri 10. kurultayını da başarıyla tamamlıyarak üçüncü diriliş döneminin en önemli adımını atıyordu. Genel merkezin yeniden daha geniş olanaklı bir düzene kavuşturulması ve giderek artan şube açma isteklerinin karşılanması ile yeniden Halkevlerinin eski etkinliğine kavuşabilmesi ve kendisinden tüzüğündeki amaç maddesi doğrultusunda kültürel ve toplumsal etkinliklere başlaması sözkonusu olabilecektir. Halkevlerinin mal varlığının tümüyle teslim alınabilmesi ve bu mal varlığının değerlendirilmesi ile sağlanacak maddi güç ve kaynak, bu işlerin tamamlanmasında destek sağlayabilecekti.

VI. BÖLÜM
GENEL BAKIŞ

A — GEÇMİŞE BAKIŞ

Türkiye'de Halkevleri gibi bir ulusal kültür kurumunun geçmişi değerlendirilirken öncelikle, halkçılığın evrimini ele almak gerekecektir. Hem kurumun adında hem akımın temelinde var olan "Halk" kavramına yönetimlerin ve dönemlerin bakışı, Halkevleri gibi yaygın bir kültür ve eğitim kuruluşunun da gelişme sürecini belirlemiştir. Halkevleri ülkemizde halka doğru gidişin örgütlenmesi olarak ortaya çıkmış ve halkçılık akımının önde gelen örgütü düzeyinde gelişmiştir. Kemalist devrimin temelinde var olan halkçılık anlayışı, Halkevleri ile kişilik kazanmış ve örgütlü bir raya oturmuştur. Bu nedenle, Halkevlerinin geçmişine ve bugününe bakarken, halkçılık akımının nereden nereye geldiğini öncelikle belirlemekte yarar bulunmaktadır.

Kemalist dönemde ortaya çıkan halkçılık, daha sonra tek parti yıllarında da devlet desteği ile sürdürülmüştür. Başka parti olmadığı için Cumhuriyet Halk Partisi toplumun tüm kesimlerini kapsamaya yönelik bir anlayış ve tutum içinde bulunmuştur. Tüm ulusun katıldığı bir parti anlayışı benimsendikçe başka siyasal partiye gerek kalmayacağı gibi bir sonuç ortaya çıkmış ve bazı kesimlerde geniş destek bulmuştur. Durkheim'in ortaya attığı Ziya Gökalp'in ülkemize getirdiği sosyal dayanışma anlayışı böylece siyasal alanda öne çıkıyordu. Toplumun her kesimini kucaklamaya yönelen halkçılık anlayışı da bir anlamda Halkevlerinde kimlik kazanıyordu. Tek parti döneminde daha çok halka rağmen halk için sloganı benimseniyor ve devrimler bir anlamda halktan gelebilecek tepkilere karşın uygulamaya getiriliyordu. O dönemin devrimciliği halkçılık ile içiçe geçmiş bir görünüm kazanıyor-

du.(196) Yıllar geçtikçe, devrimin öncü kadrosunu oluşturan aydınlar iktidara daha da alışıyorlar ve kendi idealizmlerini devrimcilik ile halkçılığı kaynaştırarak gerçekleştirmeye çaba gösteriyorlardı. Atatürk'ün Konya söylevinde dile getirdiği esnek ve her kesimi eşit gören halkçılık anlayışından bir anlamda uzaklaşılıyor ve halka yönelen devrimlerin bir an önce gerçekleştirilebilmesi için daha kararlı bir tutuma geçiliyordu. Özellikle, ülkenin çeşitli bölgelerinde dine dayalı olarak ortaya çıkan tepki ve ayaklanma hareketleri, devrimin öncü kadrosunu ürkütüyor ve daha kararlı bir uygulamaya doğru onları sürüklüyordu. Halkın bazı dinci çevrelerce karşı devrime yönlendirilmesine izin verilmek istenmiyordu. Kemalist devrimin ana hedefi olan çağdaş uygarlık düzeyine ne pahasına olursa olsun ulaşılmak isteniyordu.

Devrimcilik ve halkçılık anlayışlarının bütünleşmesi bir anlamda halkçılığın kültürel boyutunu belirlemiştir. Tanzimat döneminde veya meşrutiyet yıllarında olduğu gibi bir aktarmacılıktan kaçınılarak, toplumun gerçek kültürünü saptayıp, ulusal ve çağdaş bir kültüre doğru Kemalist devrim yöneltilmek isteniyordu. Dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar nesnel boyutlarda ele alınmaya çalışılıyor ve pragmatist bir yaklaşımla uygulamaya ağırlık verilerek bir an önce devrimin amacına giden yolda ilerlemeler sağlanmak isteniyordu. Dünya ekonomik bunalımı karşısında devletçilik politikası kendiliğinden öne çıkıyor ve halka yönelen devrimlerde devletin desteği ağırlık kazanıyordu. Kemalist devrimin öncü partisi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında toprak reformu başlatarak, köylünün eğitimine yönelen köy enstitüleri kurarak halk kitlelerinin desteğini artırmak istemişti. Ne var ki, yeni yeni oluşmaya başlayan iş çevrelerinin ve ba-

tıcı liberal çevrelerin engellemeleri yüzünden istenen sonuçlar elde edilememişti. Halka karşın halkçılık anlayışı batıcı kesimlerin karşıt tutumları yüzünden istenen sonuçları sağlayamamıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi, halkçı uygulamalarına daha geniş yer bulabilmek için toprak reformuna yönelirken, toprak reformundan ürken büyük toprak sahipleri de Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden yolu açıyorlardı. Türkiye'nin önde gelen büyük toprak ve çiftlik sahipleri Demokrat Parti örgütlenmesi içinde yer alıyorlar, bu hareketi destekliyorlar ve kendilerine bağlı olan köylü kesimleri de kışkırtarak, kendi hareketlerini bir halk hareketi gibi gösterebilme çabası içine giriyorlardı. Demokrat Parti bir muhalefet partisi olarak kurulduğu için ve giderek batı tipi bir yörüngaye sürüklendiğinden, Kemalist devrimin Türkiye'nin koşullarına özgü deneme ve girişimlerinin hepsine karşı çıkıyordu. Cumhuriyet Halk Partisi uzun yıllar iktidarda kaldığı ve devlet ile bir anlamda bütünleştiği için, kitlelerle arasına önemli ayrılıklar girmişti. Yeni kurulan partiler bu noktayı ele alarak halkın desteğini sağlamaya çalışıyorlar ve tek parti yönetimi ile beraber Atatürk devrimlerini ellerinden geldiğince kötülüyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın zor geçen yıllarında, ekonomik sıkıntıdan bunalan kitleler de yeni siyasal örgütlenmeler aracılığı ile Kemalist devrimlere karşıt bir çizgiye doğru yönlendiriliyorlardı. Demokrat Parti bu noktada dinsel hoşgörü ile liberal kapitalizmi bütünleştirme çabası içinde bir parti olarak kişilik kazanıyor ve Atatürk devrimlerine tümüyle karşıt bir politikayı yavaş yavaş uygulamaya getiriyordu. Bu durumda, Halkevlerinin kapatılmasına kadar gidecek olan süreci başlatıyordu.

Yirminci yüzyılın tam ortasında, serbest seçimlerle iktidarın el değiştirmesi Türkiye'de önemli değişiklikler getirmiştir. Yeni iktidarın halkçılık anlayışı daha katılımcı bir çizgiye doğru kendiliğinden kayarken, tek parti döneminin katı halkçılığından uzaklaşılmış ve o dönemi simgeleyen Halkevlerine karşı kapatmaya kadar giden bir karşıt tutum sergilenmiştir. Çok partili demokrasiye geçilmesiyle beraber halkçılık anlayışı ile Halkevleri kurumu birbirinden ayrılmak zorunda kalmış, her partinin kendi ideolojisine göre bir halkçılık anlayışı gündeme gelirken, Halkevleri de artık kendi başının çaresine bakmak zorunda bırakılmıştır. Partiye bağımlı yapısı nedeniyle, Halkevleri hukuksal kimlik ve kişilik kazanamamış ve bunun acı faturasını da kapatılarak ödemiştir. Halkçılığın gerçekleştirme aracı olarak devletçilikten vazgeçilince, halkçı akım bir dağınıklık dönemine girmiş, Halkevleri de sahipsiz bırakılarak, kapatılma noktasına getirilmiştir.

Çok partili rejimde yılların geçmesi ile beraber halkçılık anlayışında da farklılıklar ve çeşitlilikler gündeme gelmiştir. Bu çeşitlenme zaman içinde ideolojiye yeni boyutlar kazandırmış, bu boyutların her biri giderek ayrı bir ideolojik ilke haline gelmiştir. Böylece halkçılık yeni ilkelere göre üst düzeyde genel bir ilke özelliğini kazanmıştır. Yeni siyasal oluşumlarla halkçılıkta beliren esneklik, faşizim benzeri içeriklerden proleterya diktatörlüğüne kadar uzanan geniş bir ideolojik yayılmayı gerçekleştirmiştir. Bu büyük esnekliğe karşın, Türkiye'deki halkçılık ideolojisi üzerindeki tartışmalar daha çok küçük burjuvazinin özlemlerine dönük yorumlar çerçevesinde yoğunluk kazanmıştır.[106] Her siyasal parti veya oluşum kendi halkçılık anlayışını programlarında ve tüzüklerinde değişik açılardan yorumlamışlardır. Türkiye kapitalist gelişme süreci

içine girdikten sonra, özel sektörcü sağ - liberal partiler halkçılıktan giderek uzaklaşmışlar ve liberalizm çerçevesinde özel sektörcülüğü ve bireyciliği savunarak halkçılığa karşı bir tutum içine girmişlerdir. Bunların yaklaşımlarında halkçılık yer almayınca, Halkevleri gibi yaygın kitle örgütlerine de karşı çıkmışlardır. Kapitalizmin mantığı ve sistemi içinde böyle kurumlara ve örgütlenmelere gerek olmadığını açıkca ileri sürmüşlerdir. Batı tipi bir rejim arayışı ile beraber halka yönelik ve halkçı örgütlenmelerden kaçınılmıştır.

Bireycilik ve özel sektörcülük ön plana çıkarken, toplumu bir bütün olarak kucaklamak isteyen halkçılık Türkiye'de yürüyememiştir. Sosyal sınıfları görmezden gelen Türk halkçıları genç cumhuriyetin yönetim kadrosunu oluşturdukları sıralarda, ekonomik bunalımı devlet kapitalizmi ile aşmaya çalışıyorlardı. Ülkede var olan sermaye sahipleri ve toprak sahipleri bu politikaya karşı çıkınca, devrimin bürokratik kanadının halk ile bütünleşmek için ortaya attığı halkçılık programı ve Halkevleri atılımı kısa zamanda asıl amacından saptırıldı. Yönetim ile kitleler arasında kapatılmak istenen boşluk, sermaye sahibi egemen güçlerin engellemeleri ile önlendi. Bu durumda halkçılık Türkiye'de işlemez bir noktaya egemen güçlerce getirildi.[179] Demokrasi adına ortaya çıkanlar, Kemalist devrimin halkçılığını korporatizm olarak suçladılar ve faşizm benzetmeleri yaparak aydınların ve kamuoyunun gözleri önünde halkçılığı küçük düşürdüler. Kendi sermaye egemenliklerine dayalı bir düzen isteyen egemen güçler, halk kitlelerini iktidara ve yönetime ortak almak istemiyorlardı. Bu nedenle sürekli olarak halkçılığı karaladılar ve komünizm benzetmeleri ile faşizim kıyaslamaları ile kitlelerde bir güvensizlik yaratmayı başardılar.

Gerçek halkçılık, devlet örgütünden bağımsız alternatif güç merkezlerinin ve siyasal örgütlerin varlığını ve bu merkezlerin devlet politikasını etkilemesini öngörürken, halkçılığın gerçek yüzü toplumdan saklanmak istendi. Batıcı ve özel sektörcü çevrelerce sürekli olarak faşizm ve kominizm benzetmeleri yapılarak, Kemalist devrimin halkçılık anlayışı toplumun gözünden düşürülerek, kapitalist dünyaya bağımlı alt kapitalist yapının oluşturulmasına giden yol açıldı. Sonraki yıllarda gelişmeler de bu durumu açıkca kanıtlamaktadır. Kapitalist batı sistemi kendine benzer ve bağımlı bir yapıyı Türkiye'ye empoze ederken, Türkiye'de batıya bağımlı olarak yeni palazlanan sermaye çevreleri de böylesine bir kapitalist yapılanmayı benimsemişlerdir. Hür teşebbüs maskesi altında ülkemize, batıya bağımlı alt kapitalist düzen getirilirken, Kemalist devrimden adım adım uzaklaşılmış, halkçılık ise artık iyice rafa kaldırılmıştır. Gerçek halkçılığın, halkın siyasal karar verme süreçlerine doğrudan katılmasını savunmasına ve devletin halk kitlelerinin gelişmesi için kullanılmasını önermesine bakılırsa tümüyle komünizmin ve korporatizmin karşıtı demokratik bir akım olduğu anlaşılır. Ne var ki, batıcılığı iyice hedefleyen özel sektörcü kesimler bu gerçeklerin kamuoyunda görülmesini engellemek için kominizm ve faşizm suçlamalarını artırarak, kuru gürültü çıkarmayı siyasal bir taktik olarak uygulamışlar ve bunda da başarı sağlayarak halkçılığın giderek ortadan kalkmasını sağlamışlardır. Halkevlerinin kapatılması da bu stratejinin önemli bir parçası olarak uygulamaya getirilmiştir. Gerçek halkçılığın egemen sınıfların toplumun diğer kesimleri üzerinde egemenlik kurmasına izin vermeyen içeriğine anlayış gösteremeyen özel sektörcü kesimler bilinçli bir halkçılık düşmanı olmuş-

lardır. Batı tipi kapitalist düzen getirilme çabaları, kapitalist sistem tarafından da geniş ölçüde desteklenince, Kemalist devrimin halkçılık uygulaması ve Halkevleri kurumu güme gitmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin son elli yılda geçirmiş olduğu siyasal evrim tam olarak değerlendirilmeden, Halkevleri olgusu gerçek yerine oturtulamaz.

Geçmişe böylesine genel bir bakış yaptıktan sonra, Halkevlerine özel bir bakış gerçekleştirilebilir. Sorunun genel boyutlarını kavradıktan sonra özel konumu daha net olarak belirlenebilir. Halkçılığın gelişimi ile Halkevlerinin gelmiş olduğu nokta büyük ölçüde benzerlikler ve koşutluklar göstermektedir. Halkçılıktan vazgeçen bir yapıda Halkevleri gibi yaygın bir halk örgütünün gelişmesi beklenemezdi. Halkçılığa karşıt olan sermayeci kesimlerin geliştikçe halkevlerine karşı çıkmalarını ve giderek kapatmalarını da eşyanın doğası çerçevesinde doğal karşılamak gerekir. Halkçılığı savunan devrimci kadronun yeterince örgütlenememesi, Halkevlerini bağımsız bir yapıda geri dönülmez noktalarda kurumlaştıramaması, halk kitleleri ile bu amaçlar doğrultusunda bütünleşme sağlanamaması Halkevlerinin kapatılmasına giden yolu açmıştır. Halkçılığa karşı çıkan sağ çevrelerin Halkevlerini kapatmaları bu nedenle kolay olmuş ve tabandan gelen bir tepki ile karşılaşmamıştır. Halkevi yayınlarından yapılan kesekağıtları tüm Anadolu'da bakkallarda rahatça kullanılmış, Halkevi kitaplıklarından atılan klasikler ve bilimsel kültürel eserler, Anadolu derelelerinde akıntıya sürüklenirken aydınlardan ve halk kesimlerinden doğru dürüst bir örgütlü ses çıkmamıştır. Kapitalizmi özleyen ve isteyen kesimlerin, Halkevlerinin kapatılmasında bilinçli ve başarılı bir rolleri olmuştur.

Aslında, Halkevleri bir başka toplum düzeni özleminin yansıması idi. Kapitalist ve sosyalist dünya arasına sıkışıp kalmış olan Türkiye Cumhuriyeti yeni bir düzen kurmak ve kendi kişiliğini koruyarak var olmak zorunda idi. Bu nedenle, Kemalist devrimin öncü kadrosu ve Atatürk "Biz bize benzeriz" sloganı ile yola çıkmış ve kendimize özgü bir ortalama yol arayışı içine girmiştir. Atatürk ilkelerini oluşturan, devrimcilik, halkçılık, devletçilik, cumhuriyetçilik, laiklik ve ulusalcılık bile bir sentez arayışının ürünüdür. Nitekim bu altı ilkenin ilk üçü olan devrimcilik, halkçılık ve devletçilik sosyalist devrimden, cumhuriyetçilik, laiklik ve ulusalcılık da Fransız burjuva devriminden alınmıştır. Bu ilkeler, Türkiye gerçekleri doğrultusunda bir bütün oluşturacak biçimde ele alınmış ve bunlara ulusa kimliğimize uygun bir içerik kazandırılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin kapitalist ve sosyalist dünya arasında kalan konumu nedeniyle bir üçüncü yol arayışına gitmesi, bağımsız kimliğini koruyabilmek açısından önem taşıyordu. Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Hazarların Hıristiyan ve Müslüman dünyalar arasında eriyip gitmemek için Yahudiliği ulusal kimliklerini koruyabilmek açısından din olarak benimsemeleri gibi, Kemalist yönetimin de, Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsız ve kişilikli yapısını koruyabilmek için böylesine eklektik bir yöntem ile değişik ilkeleri biraraya getirerek ve ulusal bir potada eriterek, üçüncü bir yol denemesine gitme çabasını anlayışla karşılamak gerekir. Doğaldır ki, bu durumu anlayışla değerlendirebilmek için batının koşullanmalarından uzak bir bakışla hareket etmek gerekir. Batı sistemi kendi değerlerini ve karşıt değerlerini kendi mantığına uygun bir yapıda topluma empoze ederken, Kemalizm gibi tam bağımsızlığı amaçlayan ulusal yol arayışlarını

siyasal ve bilimsel açıdan mahkum etmek durumundadır. Bu nedenledir ki, çeşitli suçlamalar gündeme getirilmiş ve Türkiye'de genç ve dinamik bir ulus yaratma çabası içindeki ulusal bağımsızlık hareketi engellenmiştir. Kemalist yönetimden, halkçılık anlayışından uzaklaşılırken de, Halkevleri gibi yaygın kitle örgütlerinin anlamını yitirdiğini kabul etmek gerekir. Egemen sistem farklı bir modelin oluşmasını, kendisine bağımlı tutmak istediği üçüncü dünya uluslarına örnek olmasın diye her yönü ile engellemek istemiştir. Kemalist hareket aslında, emperyalizme karşı verilmiş olan ilk bağımsızlık savaşı olarak tüm üçüncü dünya ülkelerine örnek oluşturmuştur. Ne var ki, bu örneğin sonraki aşamalarda başarılı olarak üçüncü dünya ülkeleri için bağımsız yapılanma ve kurtuluş, gelişme modeli olması kapitalist sistem tarafından istenmemiştir. Kemalist hareket benzer biçimde sosyalist dünya içinde de ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Özellikle, Lenin, kurtuluş hareketi olarak desteklenmesini istemiş ama farklı bir modele giden yapılanma sürecinde Kemalist harekete sosyalist dünya olumlu bakmamıştır. Kendine bağımlı bir siyasal parti ile Türkiye de sosyalist sistem içine sokulmak istenmiştir. Sosyalist ve kapitalist dünyaların baskıları karşısında Kemalist yönetim kendi yolunu bağımsız ve özgür bir çizgide bulmaya çalışırken, İkinci Dünya Savaşı çıkmış ve dünya savaşının koşulları altında, Kemalist Türkiye büyük baskı ve engelemelerle karşı karşıya kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı batı sisteminin kazanması ve demokrasi modası çerçevesinde, Türkiye'deki rejim de üçüncü yol arayışından uzaklaşmıştır. Özelikle sınırdaş olan Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri ile beraber Türkiye'yi de birliğe dahil cumhuriyetler arasına katmak istemesi, ülkemizdeki havayı batıya doğru kaydırmış-

tır. Batıya dönük bu hava içinde de Kemalizmin üçüncü yol arayan halkçı ve devrimci yaklaşımı geriye doğru kaymış ve batı sisteminin mantığı sağcı çevrelerce örgütlenerek ülkemizde geçerli kılınmıştır. Böylesine oluşan bir süreç içerisinde ise, Halkevleri gibi özgün bir denemeden vazgeçilebilmesi kolay olmuş ve toplumda Cumhuriyet Halk Partisi ile aydınlar dışındaki kesimlerden herhangi bir tepki doğmamıştır. Demokrasiye geçiş süreci ve batının etkisinin giderek artmasıyla beraber, batı ülkelerindeki siyasal yapılanma modelleri gündeme gelmeye başlamış, o ülkelere benzeme çabası içinde, Halkevleri gibi örgütlenmelerden vazgeçilebilinmiştir.

Atatürk, Halkevlerinin kuruluş sıralarında ülke çapında beşyüz halkevi ve onbin halkodası kurulmasını hedef olarak göstermişti. Genç bir ulusun ve devletin yeniden örgütlenmesinde devletin halka dönük örgütlenmeleri desteklemesi ve yönlendirmesi gelişmiş batı ülkelerinin tarihinde görülen bir gerçektir. Yaklaşık olarak Türkiye'den bir yüzyıl önce ileri batı ülkelerinde halkın eğitimine ve geliştirilmesine dönük yaygın örgütlenmeler gündeme getirilmiş ve başarıyla uygulama alanına aktarılmıştı. Halkevlerinin kuruluşunda gerek tüm Avrupa ülkelerindeki deneyler gerekse de Rusya'daki örnek yerinde incelenmiş, bunların geçmişi değerlendirilerek dersler çıkarılmış ne var ki, hiç biri kopya edilmemiştir. Diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanılarak tümüyle ülkemizin gerçeklerine uygun düşen bir model Halkevleri modeli ile gerçekleştirilmiştir.[198] Halkevleri modeli ve örgütlenmesi bu nedenle tümüyle ulusal bir girişimdir ve alanında özgün bir yapı taşımaktadır. Özellikle her halkevinde yönetim kuruluna bağlı olarak kollar düzeyinde alt örgütlenmeye gidilmesi, her kolun kendi

yönetimini demokratik olarak oluşturması, Halkevi yönetim kurulunu da kol başkanları ile temsilcilerinin oluşturması gibi özelikler diğer ülkelerde görülmeyen ama ülkemiz gerçekleri açısından getirilen bir uygulama modeliydi. Nitekim bu tür örgütlenmenin kısa zamanda geniş çapta katılım sağlaması Halkevlerine olan ilgiyi artırmış ve Halkevleri ülkemizde demokrasinin bir anlamda halk okulları olmuştur. Halkın siyasal rejime katılımını istemeyen egemen çevreleri Halkevleri konusunda ürküten önemli gelişmelerden birisi de bu konu olmuştur. Kitlelerin uyanmasını ve katılımını istemeyen azınlıktaki egemen güçler bu açıdan da Halkevlerini Köy enstitüleri ile beraber kendi iktidarları açısından tehlike olarak görmüşler ve kapatılmaya giden yolu açmışlardır.

Kemalist devrimin halk okulları olarak açılan Halkevleri, çağdaş bir ulus yaratabilmek için, halk eğitimini amaçlıyordu. Devrim ilkeleri doğrultusunda kitlelerin hazırlanmaları ve yetiştirilmeleri Halkevlerine verilen ulusal bir görevdi.[199] Her siyasal hareket veya iktidar kendi toplum tabanına eğitim yolu ile ulaşmak ister. Bu siyasal oluşumların doğasında var olan bir genel kuraldır. Türkiye'de oluşan Kemalist devrim de halk kitlelerine Halkevleri gibi geniş ve yaygın bir kitle örgütü ile gitmek istemiştir. Halkın gelenekleri ve töresi çağdaş bilimin ve kültürün ışığında yeniden ele alınmakta ve kısa zamanda ortaçağdan çağdaş dünyaya giden yol aralanmaktadır. Halkevleri Türk ulusunun bir anlamda ortaçağ uykusundan uyanışının örgütlenmesi olarak doğmuştur. Devrim ve halk kitleleri arasında Halkevleri aracılığı ile sağlam bir köprü kurulmak istenmiş, ne var ki devrime karşı olan tutucu güçler daha sonraları dış destekle bu köprüyü yıkmışlardır.

Halkevleri Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olmakla beraber, kendi başına bir siyasal kurum olarak ortaya çıkmamışlardır. Atatürk'ün direktifleriyle Halkevlerinin kapısı partiye yazılı olsun veya olmasın tüm yurttaşlara eşit koşullarda açılmıştır. Tüm yurttaşlar Halkevi çatısı altındaki çalışmalara eşit koşullarda katılabiliyorlar ve istedikleri gibi etkinliklerde bulunabiliyorlardı. Böylesine bir yapı Türkiye'de ilk kez oluşturuluyordu. Yüzyıllar süren imparatorluk yıllarında, halk camiden başka gidecek bir yere sahip değildi. Cami imparatorluk yıllarında toplumun merkezi görevini yerine getiriyordu. Mustafa Kemal ise, bir anlamda caminin yerine yeni bir merkez kuruyordu. Halkevleri, genç cumhuriyet devletinde demokrasiye giden yolda toplumun merkezleri olarak ortaya çıkarılıyordu. Camilerde ümmet olarak biraraya gelmeye alışmış halk kitleleri, artık Halkevlerinde ve benzeri uygar toplum merkezlerinde artık ümmet olarak değil ama millet olarak biraraya geleceklerdi. Laiklik cumhuriyetin ve devletin ana ilkesi olunca, kitleleri cami dışında biraraya getirecek yeni merkezlere gereksinme vardı. Halkevleri böylesine bir gereksinmeyi de karşılayacak biçimde örgütleniyordu. Camilerde toplanmaya ve kitleleri din yolu ile etkilemeye alışmış olan dinci çevreler biraz da bu nedenle Halkevlerine karşı çıkıyorlardı. Onlara göre Halkevleri gavur icadı ve din düşmanlarının yatağı idi, bu nedenle Halkevlerinin yıkılması gerekiyordu. Yüzyılların dinsel toplumundan laik bir cumhuriyet yapısına geçmek kolay değildi. Bu geçiş sürecinin bazı sancıları olacaktı. Nitekim bu sancılar günümüzde bile sürüp gitmektedir. [200]

Halkevleri politik kurumlar değildi ama, Kemalist devrimin ilkelerini savunduğu ve kitlelere öğrettiği için yaptığı iş bir anlamda politikti. Halkevleri tek par-

ti dönemi sırasında CHP'ye bağlı olarak çalıştığı için kendi başına bir politikaya sahip değildi. Tek parti döneminde herşey devlet kuran partiye bağlı olduğu için Halkevleri de kendi başına bir politik kurum değildi. Devlet, cumhuriyet ve parti ilkeleri hep aynı olduğu için Halkevlerinin ele aldığı ve işlediği ilkeler de bunlar olmuştur. Halkevleri kültürel bir kuruluştu ama düşünce çekirdeğini Kemalist devrimin ilkeleri oluşturuyordu. Amaçlanan bu ilkeler doğrultusunda kitlelere siyasal eğitim ve terbiye vermekti. Mustafa Kemal "Partimizin Halkevleriyle bütün yurttaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel devrim yaptı" sözü ile İsmet İnönü'nün "Halkevleri, CHP'nin kendi prensiplerinin ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini hergün halkımıza söylemek için başlıbaşına merkezdir". sözlerini bu açıdan değerlendirmek gerekir.[201] Halkevleri kendi başlarına politik kurumlar değildi ama, devrimin önderlerinin de belirttiği üzere, Kemalist devrimin genel politik örgütlenmesinin temel taşları idiler.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğitim ile ilgili görüşleri 1927 yılının genel kongresinde saptanıyordu. Bu kongrede benimsendiği üzere, eğitimin ulusal olması tek amaçtır. Toplumun ulusal ve uygar değerlerini yükseltecek vatandaşlar yetiştirilecek, vatandaşların yetenekleri çeşitli alanlarda geliştirilecektir. İlk öğretim görememiş vatandaşlara gerekli bilgiler halk dershanelerinde verilecek, üretim çalışmaları içindeki kişilerin mesleki bilgileri çeşitli halk kursları ile yükseltilecektir. Güzel sanat kurumlarının gelişmesine çalışılacak, Türk dilinin gelişmesi için yeni önlemler alınacaktır.[202] Parti programına bu görüşlerin girmesi ile başlayan genel arayış, çeşitli ülkelerin deneyimlerinin değerlendirilmesinden sonra Halkevleri modeli sonuç-

lanıyordu. Millet okulları deneyiminden istenen sonuç alınamayınca 1932'de Halkevleri böylesine bir boşluğu doldurmak üzere açılıyordu.

Serbest Fırka denemesinden sonra yurt gezilerine çıkan Atatürk, halkı biraraya toplamak ve gençliği eğitmek üzere yeni bir örgütlenmenin gerekli olduğunu belirtmiştir. En az bin beş yüz kişilik salonlarda halk eğitilecek, sinema ve kitaplık gibi merkezlerde bu kurumda çalışmalar yapacaktır. Serbest Fırka olayının toplumda yarattığı sarsıntı ve hoşnutsuzluğun bir an önce giderilmesi için, yönetim yeni önlemler düşünürken Halkevleri olayı gündeme gelmiştir. Geçmişten gelen tutucu yapıya sahip olan Türkocakları artık devrimin yolunda engel olarak beliriyordu. Türkocaklarının yerine Halkevleri gibi yeni ve devrime uygun bir örgütlenmeye gereksinme vardı. Tutucu çevrelerin toplumu daha çok sarsmalarına izin vermemek ve yeni bir atılım heyecanı yaratabilmek üzere Halkevleri açılışına geçilmiştir.[203]

Halkevlerini Cumhuriyet Halk Partisi örgütlemiş, yönetmiş ve gerekli parasal olanakları sağlamıştır. Partinin gelir kaynakları ve üye ödenekleri Halkevlerinin parasal gereksinmelerini karşılamakta yetersiz kaldığından, çeşitli kalemlerde ve değişik isimler altında devlet bütçesinden de Halkevlerine ciddi yardımlar yapılmıştır. Halkevlerine ilk kapatılma olayına kadar onsekiz yıl içinde elli milyona yakın bir yardım devletçe sağlanmıştır.[204] Bu kadar büyük oranda bir yardım yapılmasına karşın, Halkevleri iktidar partisinin politik kurumu haline dönüştürülmemiş ve eğitim - kültür kurumu olarak korunmaya çalışılmıştır. Eğitim ve kültür çalışmaları devrim ilkeleri doğrultusunda yapılmış ama, katı bir ideolojik propaganda

yapılmamıştır.[205] Parti içinde Halkevlerinde ciddi bir doktrin eğitimi yapılmaması eleştiri konusu yapılmasına karşın, yönetim kesinlikle bu durumdan kaçınmış ve halkın eğitimi ile kültürüne öncelik vermiştir. Halkevlerinde güdüleyici değil ama demokrat bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır.

Mustafa Kemal'in önerdiği üzere, Halkevleri binaları her türlü kültür çalışmalarını çatısı altında yapacak biçimde kuruluyordu. Merkezden hazırlanan tip planlar doğrultusunda her ilde yeni bir Halkevi binası yapılıyordu. Bu binaların hemen hepsinde bir salon, bir sahne, birkaç toplantı odası, bir kitaplık, bazılarında da kapalı spor salonları bulunuyordu. Halkevlerinin geniş yapısına oranla, Halkodaları daha küçük ölçeklerde kuruluyordu. Daha çok köy gereksinmeleri için kurulduğundan Halkodalarında büyük yatırımlara girişilmiyordu. Ankara'da hazırlanan tip projeler sergileniyor ve isteyen bölgeler için genel ilkelere uygun projeler merkezden hazırlanarak gönderiliyordu.

Halkevleri, Türkiye'de yazı değişiminden sonra ülke düzeyinde en önemli kültür merkezleri durumuna gelmişlerdir. Kapatılmalarından önce, elli civarında dergi Halkevi şubelerince yayınlanıyor ve ülke düzeyinde okunuyordu. Ankara Halkevince yayınlanan Ülkü, bu dergiler arasında başı çekiyordu. Küçük taşra kentlerinde ise, Halkevi dergileri o yörelerin başlıca kültür ve yayın organı durumunda idiler. Her dergi kendi yöresinin kültürüne öncelik veriyor, bunlar için derleme ve araştırmalar yayınlayarak, halkın kendi kültürünün bilincine varmasına çalışıyordu. Halkevi dergileri, bir dönemin toplu yayınları olarak cumhuriyet kuşağı yetiştiriyordu. O yıllarda yazı yaşamına

Halkevi dergilerine giren bazı yazarlar sonradan Türkiye'nin önde gelen yazarları arasına giriyorlar ve Halkevleri Türk kültür ve sanat yaşamında bir ekol oluşturuyordu. Amatör yazarların, bilim adamlarının ve araştırmacıların yetişmeleri için Halkevi dergileri önemli bir olanak sağlıyor ve bunlar için okul yerine geçiyordu. Dergilerin yanı sıra bazı büyük Halkevleri kitap yayını işini de ele alıyorlar ve gene ulusal ve bölgesel kültürümüze ağırlık veren bir yayın çalışmasına giriyorlardı. Halkevi yayınları kısa bir süre içinde kitaplıklardaki rafları dolduruyordu. Halkevi yayınları ile neredeyse yepyeni bir kuşak yaratılıyordu. Bu yayınların derli toplu bulunabilmesi için de gene merkezin önerisi ile bir de bibliyografya hazırlanıyordu.[206] Bu bibliyografyanın incelenmesiyle de, Halkevlerinin ne denli geniş ve çeşitli konularda yayın çalışmaları yürüttüğü kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Büyük Halkevlerinin hemen hepsinde kitaplıklar etkin hizmetler veriyorlardı. Okurların ilgilendiği konulardaki yayınlar getirtiliyor ve okura çok yönlü hizmetler veriliyordu. Halkevleri bu yüzyılın ortalarında kapatıldığı zaman, kitaplıklarında bir milyondan fazla yayının bulunduğu belirtilmektedir. Türkiye gibi, imparatorluğun çöküntüsünden çıkmış bir ülkede böylesine yaygın bir kitaplık hizmetinin ne anlama geldiğini çok iyi düşünmek gerekmektedir. Halkevlerine düşman olan kesimler, Halkevi kitaplıklarından ve yayınlarından da rahatsız oluyorlardı. Halkın okumasını, bilinçlenmesini istemedikleri için kitap ve kitaplık onların yok edilmesi için çaba gösterdikleri olgulardı. Nitekim Halkevleri kapatıldıktan sonra, bu düşman kesimler Halkevi binalarına girerek kitaplıkları yağma etmişler, buralardaki kitapları ve dergileri yakmışlar, çöplüğe atmışlar, derelere ve nehirlere götürüp yok-

etmişler, kağıt toptancılarına satarak kesakağıdı yaptırmışlardır. Halkevlerinin kapatılmasında böylesine bir aydınlık düşmanlığı ve cehaletin karanlığından gelen bir vandalizm yer almıştır.

Halkevleri daha çok okul eğitimi görmemiş vatandaşları önplanda tutarak kurulduğu halde, asıl onları kendi çatısı altına çekecek ve onlara tam anlamıyla yararlı olabilecek çalışmaları yapma konusunda bazı çıkmazlarla karşılaşmıştır. Halkevinin üyeleri ve Halkevi çalışmalarına katılanlar eğitim görmemiş vatandaşlar olacağına, bazı yörelerde bunun tersi olmuş ve daha çok eğitim görmüş kişiler ve kesimler Halkevi çalışmalarına katılmışlar ve ilgi göstermişlerdir. Öğrenciler ve öğretmenler şubelerin sürekli tabanını oluşturmuşlar, devlet görevlileri de boş zamanlarında Halkevlerine katkıda bulunmuşlardır. Parti örgütü bu konuda öncü rol oynadığından Halkevlerinde partililer ve parti yandaşları daha da öne çıkmışlar ve yöneticilerin çoğunluğu partili kişiler arasından oluşturulmuştur.

Halkevlerinin, ikinci kuruluşu ise, bağımsız dernek statüsü altında olduğundan hiç bir siyasal parti ile ilişki olmamış ve halkın her kesimine dönük bir tutum izlenmiştir. Ne var ki, aradan geçen on yıllık süre içinde Türkiye'de kapitalizm bir aşama daha geliştiği için burjuvalaşmada da önemli bir yol katedilmiş burjuvazinin öne geçen kesimleri artık Halkevlerine ilgi duymaz olmuşlardır. Burjuvazinin üst kesimleri batı tipi yaşamın özentisi içinde olduklarından zenginliğe dayalı bireysel ve konfora dayanan bir yaşam biçimini benimseme yoluna girmişlerdir. Bu tür yaşam biçimini ellerindeki olanaklarla da toplumun diğer kesimlerine empoze etmeye çalışmışlardır. On yıllık za-

man dilimi içinde burjuvazi kendi içinde üst orta ve alt tabakalara ayrılırken, üst burjuvazi artık ulusal kurtuluş döneminin heyecanından uzaklaşıyor ve gözlerini kapitalist batıya dikiyordu. Böyle bir kesim için artık Halkevlerinin bir anlamı kalmıyordu. Burjuvazinin kendi içindeki bu bölünme sonucunda, ikinci dönemde Halkevlerinde göreve koşanların daha çok orta ve alt burjuva kesimler ile, ara ve orta tabakaların okumuş ve okumaya ilgi duyan kesimleri olduğu görülmektedir. Bunlar, üst burjuvazi gibi bir batı hayranlığı içinde olmadıklarından ve, belirli bir zenginleşme ile değişim geçirmediklerinden, ailelerinden gelen duygu ve düşüncelerle gene ulusal kurtuluş savaşının heyecanını duyuyorlar ve bu heyecanla bu kez de Türk ulusunun kara cehaletten kurtulabilmesi için Halkevlerine koşuyorlardı. Halkevlerinin ikinci kuruluşundan sonraki yapısı sosyolojik köken olarak bu nedenle birinci dönemden ayrılıyordu.

Türkiye'de burjuvalaşma süreci içinde Halkevlerinin önemli bir konumu olmuştur. Kemalist devrim çağdaş bir toplum yapısını hedefleyerek bir anlamda kendi sınıfsızlık görüşü ile çelişkiye sürükleniyordu. Çağdaş batı toplumlarındaki sosyal yapısının sınıflı olması kendiliğinden Türkiye'de yeni bir burjuva sınıfı yaratılması sorunlarını da beraberinde getiriyordu. Nitekim, o dönemde özellikle endüstri alanında öncülük yapacak işadamları yetişmesi ve ortaya çıkması için özendirici önlemler alınmıştır. Devletin almış olduğu ekonomik ve toplumsal kararlarda bu tür bir eğilimin belirginlik kazandığı görülebilmektedir. Çağdaş yapıya yönelme ile beraber ileri ülkelerdeki yaşam biçimi Türkiye'de de gündeme kendiliğinden gelmiş oldu.

Özellikle, kadınlı erkekli sosyal amaçlı toplantıların yapılmasında Halkevleri öncülük görevini üstleniyordu. Cami ve benzeri dinsel yerlerin yalnız erkeğe dönük yapısını bırakabilmek ve kadınlı erkekli çağdaş bir sosyal toplum yaratabilmek için Halkevleri geceler ve günler düzenlemeye ağırlık veriyor. Daha da ileri gidilerek her Halkevi kentlerde kendi balosunu yapıyordu. Atatürk'ün girişimleriyle Ankara Palas'ta yapılan balolar basın aracılığı ile tüm ülkeye yansıtılıyor ve bu örnek doğrultusunda Halkevi şubeleri kendi kentlerinde balolar ve geceler düzenliyorlardı. Balolar, satılan biletler bağış karşılığında yapılıyor ve yörelerin önde gelen eşrafı balo biletleri aracılığı ile Halkevlerine bağışta bulunarak balolara ve gecelere katılıyorlardı. Çağdaş uygarlığın ışığını toplumun en alt kademelerine kadar taşımayı görev olarak üstlenmiş olan Halkevleri bu yönden de topluma önemli katkılar sağlıyorlardı. Bu tür kadınlı erkekli gece ve baloların düzenlenmesi Türkiye'de ilk kez oluyor ve toplumda geniş yansımalara yolaçıyordu. Çağdaş uygarlıktan yana olan kesimler bu tür etkinliklere katılıyorlar, dinsel baskılarla karşı çıkanlar ise Halkevi balolarını ahlaksal bozulma ve soysuzlaşma ile suçluyorlardı. Halkevi balolarının müşterileri daha çok yörelerde para sahibi olan esnaftı. Nitekim, bunların esnaflıktan burjuvalığa geçişinde Halkevlerinin sosyal etkinlikleri önemli rol oynamıştır. Esnaflıktan burjuvalığa Halkevleri gibi bir örgütün katkıları ile geçenler daha sonraki yıllarda Halkevlerini görmezden gelmişler ve kendi oluşumlarına katkıda bulunan bu kuruluşlara karşı çıkmaktan geri kalmamışlardır. Kendilerine rakip olabilecek yeni burjuvalar istemeyerek, geldikleri yerlerde tutuculaşmışlar ve Halkevlerinin toplumda önemli bir dinamizm sağlayan bu yönünü görmezden gelmeyi

kendi çıkarlarına daha uygun bulmuşlardır. Türkiye'de bugünün önde gelen büyük burjuvaları arasında, Atatürk döneminin Halkevi çatısı altında büyüyen aileleri görmek mümkündür.

Ülkemizde yeni oluşmaya başlayan üst sınıfların ilgisi giderek Halkevlerine karşı gerilemesine karşın, Türk toplumunun Cumhuriyet döneminde külkürel atılım yapmasında Halkevlerinin önemli rolü olmuştur. Cumhuriyet gençliğini çatısı altında toplamayı başaran Halkevleri, okumuş kişilerin ve öğretmenlerin katkıları ile yeni bir nesil yetiştirebilmişlerdir. Özellikle Halkevleri dergileri yeni yazarların, sanatçıların ve bilim adamlarının ortaya çıkmaları ve yetişmeleri açısından çok büyük bir olanak sağlamıştır. Cumhuriyet sonrasında öne çıkan yazar, sanatçı ve bilim adamlarına bakıldığı zaman bunların büyük çoğunluğunun Halkevlerinden yetiştiği görülmektedir. Özellikle çağdaş Türk kültüründe, sanat ve yazınında Halkevleri bir ekol olmuştur. Önde gelen tiyatrocular ve müzik adamlarımız bile önce kendi bölgelerindeki Halkevi sahnelerinde ortaya çıkmışlardır. Kendi Halkevlerinin desteği ile eğitim görebilmişler ve Türk kamuoyunda tanınabilmişlerdir. Özellikle Halkevi Tiyatrosu, Cumhuriyet Dönemi tiyatro çalışmaları içinde önemli bir ağırlığa sahip olmuştur.[207]

Cumhuriyet tarihimizde toplu tarih çalışmaları en düzenli biçimde Halkevleri bünyesi içinde gerçekleştirilmiştir.[208] Ankara Halkevi'nin düzenli olarak yayınladığı ÜLKÜ Dergisi, Fuat Köprülü gibi tarih bilimcilerinin yönetiminde Türk tarihinin önemli konularına yer ayırdı. İstanbul Halkevinin yayınladığı YENİ TÜRK Dergisi de tarih konularına bilimsel bir ağırlık verdi. Her Halkevinde kurulan Tarih ve müzecilik kol-

ları kendi bölgelerinin tarihsel geçmişi ile ilgili araştırmalar yaptılar ve derlemeler yaptılar. Bunların hazırlanması sırasında Türk Tarih Kurumu ile sürekli bir işbirliği içinde çalıştılar. Türkler ilk kez yaşadıkları bölgenin tarihsel önemini Halkevlerinin çalışmaları aracılığı ile öğrendiler. Anadolu ve Trakya'nın Osmanlılar öncesi tarihi gene Halkevlerinin girişimleri ile ele alındı. Her Halkevi kendi yöresindeki tarihsel kalıntıların ve zenginliklerin ele alınmasında ve bunların kamuoyuna sergilenmesinde öncü rol aldılar. Resmi ve özel yerlerde bulunan belgelerin değerlendirilmesinde gene Halkevleri ilk girişimleri başlattılar. İsparta Halkevi'nin çıkarmış olduğu ÜN Dergisini Halkevlerinin tarih çalışmalarını anlatırken öncelikle ele almak gerekir. Devletin en yoksul olduğu dönemde böylesine kaliteli bir dergi çıkarmak ve bunu ikiyüze yakın bir sayı sürdürmek her Halkevinin gerçekleştirebileceği bir iş değildi. Bunu İsparta Halkevi örnek bir çalışma ile başarmıştır. Böyle bir kaynak derginin günümüzün gelişmiş koşullarında çıkması bile çok zordur. Konya Halkevi'nin çıkardığı Konya Dergisi, Çorum Halkevi'nin Çorumlu Dergisi, Manisa Halkevi'nin Gediz Dergisi, Bursa Halkevi'nin Uludağ Dergisi, Gaziantep'in Baspınar Dergisi, Kars Halkevi'nin Doğuş Dergisi, Afyon Halkevi'nin Taşpınar Dergisi, Sinop Halkevi'nin Dranaz Dergisi, Denizli Halkevi'nin İnanç Dergisi, İzmir Halkevi'nin Fikirler Dergisi, Diyarbakır Halkevi'nin Karacadağ Dergisi, Trabzon Halkevi'nin İnan Dergisi, Adana Halkevi'nin Görüşler Dergisi, Balıkesir Halkevi'nin Kaynak Dergisi bir tarih bilimcimizin ileri sürdüğü gibi, bilim dünyamızda taş gibi kalacak derecede kaliteli dergilerdir.[209] Dergilerin yanı sıra Halkevlerinin övünülecek yanlarının en başında da yayınladığı bilimsel kitaplar gelmektedir. Tarih ve kültür konularının ele

alınmasına ve bu konularda kitaplar hazırlanmasına birçok Halkevi ağırlık verdi. Belirli konularda araştırmalar yapılması, kitaplar hazırlanması için kurullar oluşturuldu. Tarihsel kitap yayınlanması konusunda Manisa Halkevi öne geçen çalışmalar gerçekleştirdi. Üniversitelerde tarih ve kültür, sanat bölümlerinin yeni yeni kurulduğu sıralarda Halkevleri öncü çalışmaları ile ülkemizde tarih ve kültür alanında ilk bilimsel yayınları gerçekleştiriyorlardı.

Halkevlerinin en çok önem verdiği konuların başında köy ve köycülük geliyordu. Halkevlerine bağlı olarak Halkodaları bu amaçla dört binin üzerinde köyde örgütlenmişti. Köylü ile aydınların kaynaşmalarını sağlamak, hem de köylü ile kentli arasında dayanışma bağlarını sağlamak köycülük kolunun görevi idi. Halkevi çalışmalarına köylülerin katılımını sağlamak için bürolar kuruluyor, kırsal alanlara da çeşitli amaçlar için geziler düzenleniyordu.[210] Halkevi köycülüğündeki amaç, Kemalist devrimin ülkeyi kurtardıktan sonra halkı da ortaçağ karanlığından kurtarmak ülküsünü gerçekleştirebilmekti. Atatürk'ün kültür politikası köylünün uyandırılmasına ve kırsal alanda yaşayanların eğitilmesine yönelikti. Halkevleri bir Kemalist Devrim kuruluşu olarak Atatürk'ün gösterdiği yolda köye ve köylüye yöneliyordu. Daha sonra oluşturulacak olan Köy Enstitüleri de Halkevleri ile beraber Türk köylüsünün aydınlatılmasına ve bilinçlendirilmesine dönük bir eğitim seferberliğini gündeme getiriyordu. Türk halkının uyanmasından çekinen egemen güçler, Halkevleri gibi Köy Enstitülerini de kapatarak, Atatürk sonrası dönemde ülkenin kapitalist bir yapıya yönelmesini hızlandırdılar. Toplumda özel sektörün öncülüğünde, kapitalist bir yapının oluşturulabilmesi için kırsal alandaki köylünün uyanmaması gerekiyordu.

Halkevleri ve Köy Enstitüleri kapatılırken, imparatorluk dönemindekinin on katı fazla cami açılıyor, kuran kurslarının sayısı binleri geçiyordu. Kemalist devrimin köylüyü ülkenin efendisi sayan görüşü zamanla terkediliyordu. Kırsal yapıdan endüstriyel bir toplum aşamasına geçilirken artık köy ve köylü kesim toplumdaki eski konumunu yitiriyordu. Böylesine bir sürecin ortaya çıkmasında, Halkevlerinin köye ve köylüye yönelik çalışmalarının yetersiz kalmasını neden gösterenler olmuştur. Köycülük kolları köye gitmenin yanısıra, kente gelen köylülere de yardımcı olmaya çaba gösteriyorlardı. Özellikle hasta olan köylülerin kent hastahanelerinde bakımında Halkevlerinin köycülük kolları etkin roller üstlendiler. Alım satım işlerinde, köylünün mallarının kent piyasasında değerlendirilmesinde, köylülerin kooperatifler çatısı altında örgütlenmelerinde Halkevleri gene öncü etkinlikler sergiliyorlardı. Halkevlerinin ileri gelen yöneticilerinden ve köycülük çalışmalarının öncülerinden Nusret Kemal Köymen, bir yazısında, köy ve köylü için yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını itiraf etmektedir. Yapılan işlerin yararlı olduğunu ne var ki istenen amaçlardan uzak kaldığını içtenlikle ileri sürmektedir.[211] İyi niyetli aydınların çabalarının köy kalkınması için yeterli olamıyacağını, Türkiye'deki Halkevleri örneği bir anlamda ortaya koymuştur. Devletin planlı bir yaklaşımı olmadıkça köyün ve köylünün, bilimsel anlamda toplum kalkınması içine girebilmesi son derece zordur. Halkevi köycülük kolları köyleri kıran salgın hastalıkların önlenmesinde ağlamaktan başka birşey yapamamışlardır. Köyden kentlere hasta naklini gerçekleştirememişler ama, açtıkları halk dispanserleri ile köyün ve köylünün hastalıklara karşı korunmasını bir ölçüde sağlayabilmişlerdir. Kırsal alanın ağır sorunları, Tür-

kiye'de köy kalkınması için yeni yollar aranmasına neden olmuştur. Nitekim, 1960'larda toplum kalkınması atılımı, Köy İşleri Bakanlığı'nın kurulması gibi yeni adımlar uygulamaya getirilmiştir.

Bütün bunlardan sonra "Halkevleri neydi?" diye bir soruyu yanıtlarken epey uzun düşünmek gerekecektir. Bu kadar çok yönlü bir girişim ve model için tek yönlü bir yanıt vermek gerçeğin belirlenmesi açısından çok yetersiz kalacaktır. Halkevleri, yukarıda anlatılanların yalnızca bir tanesi değil ama hepsiydi. Siyasal, kültürel, toplumsal boyutları olan bir girişim ve model denemesi olarak Halkevleri olgusu tek yanlı olarak değerlendirilemez. Nitekim Halkevi konusunu ele alan bir çok araştırmacı kendi görüşü veya disiplini açısından konuyu ele alarak incelemeye çalışmıştır. Konunun bütüncül açıdan ele alınmasında farklı görüşlerin ve bilimsel disiplinlerin ortaya koyduklarını eş değerde kabul etmek daha bilimsel bir yaklaşım olacaktır. Halkevlerinin ne olduğu belirlenirken, Halkevlerine getirilen eleştiriler de en az diğer bilimsel yaklaşımlar kadar ele alınmalı ve üzerinde durulmalıdır.

B — ELEŞTİRİLER

Halkevleri bir dönemin simgesi ve geniş bir örgüt olduğu için etkileri yaygın olmuş ve dolayısıyla da çeşitli tepkilere yolaçmıştır. Bu tepkiler beraberinde eleştirileri ve suçlamaları da getirmiştir. Eleştiri ve suçlama getirenlerin toplumsal konumları ve ideolojik yapıları karşıt düşüncelerinde belirleyici olduğu için eleştiri ve suçlamaların çoğunluğunu öznel olarak nitelemek yerinde olacaktır. Ne var ki, Halkevleri ile ilgili olarak bazı bilimsel çalışmalarda ele alınan konularda

nesnel disiplin ağırlıklı olduğu zaman, eleştiriler de bazı gerçeklerin dile getirilebildiğini söylemek doğru olacaktır. Halkevlerine yönelik olan eleştirilerde siyasal düşünceler daha fazla etkin olduğu için biz de bu tür eleştirileri belirli bir ayırımla yansıtırken siyasal başlıklar altında ele alabileceğiz.

1 — TOPLUMBİLİMSEL ELEŞTİRİ

Halkevleri bir dönemin yaygın örgütü olarak öncelikle bir sosyolojik olgudur. Bu nedenle, ülkemizde zaman zaman toplumbilim çalışmalarına konu olmuş ve değişik açılardan ele alınarak incelenmiştir. Bir örgütlenme modeli olarak ele alındığı zaman, toplumbilimsel verilerin ışığında Halkevlerinin değişik yönlerinin ortaya konabilmesi Türk toplumunun belirli özelliklerini yansıtacaktır. Ülkemizde yayınlanan bir bilimsel araştırmada Halkevleri olayı, örgütsel amaçların değişimi açısından ele alınarak irdelenmiştir.[212] Bu çalışmasında, örgütsel amaçların çevre koşullarına bağımlı olarak değişimini incelerken yazar, resmi amaçların değil ama uygulamaya dönük amaçlar üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, resmi amaçlar simgesel ve soyut nitelikleri nedeniyle çoğunlukla büyük değişikliklere uğramazlar. Buna karşılık uygulamaya dönük amaçların değişmesi, bir kuruluşun çevre ile ilişkilerinin düzenlenmesinin kaçınılmaz parçasıdır. Uygulamaya dönük amaçlar, ya ek amaçlarla ya da eskilerinin kapsamının genişletilmesi ile değişebilir. Bir kuruluşun eski amaçlarının kapsamını genişletmesi ve ek amaçlar edinmesi, belli bir süre sonra yapısal ve idari farklılaşmaya yolaçabilir, yeni bir örgütün kurulmasına neden olabilir. Varolan örgütler yeni örgütlenmeler yaratabilir. Bazen de, uygulamada belirli bir amaç öncelik kazanabilir

ve diğerleri geri planda kalabilir. Değişen toplum koşuları ağırlık verilen amaçların önceliğini ve sırasını değiştirebilir. Çevre koşuları doğrultusunda bazı kuruluşların da uygulamaya dönük amaçları değişen çevre koşulları çerçevesinde geçerliğini yitirmekte ve zamanla kendiliğinden bir kamu kuruluş haline gelmektedir. Bu tür örgütler için adı var kendi yok denebilir. Bunlar olağan masraflarını bile zor karşılayabilirler.

Yazar, Türkiye açısından Halkevlerini bu kabuklaşan kuruluşlara örnek vermiştir. Halkevleri oldukça uzun geçmişi olan bir örgüt olarak çevre koşullarının etkisiyle Türk toplumu içinde değişik bir konuma sürüklenmiştir. Serbest Fırka denemesi Atatürk devrimlerinin halka mal olmadığını ortaya koyduğundan, bu partinin kapatılmasından üç ay sonra yurt gezisine çıkan Atatürk, devrimlerin halka benimsetilmesi doğrultusunda yeni bir atılıma gereksinme bulunduğuna karar vermiştir. Resmi kuruluşların alacağı önlemlerin yanısıra, gönüllü bir halk örgütlenmesine de gerek bulunduğu, halk için halk içinde ve halk eliyle kurulacak kültür yuvalarının bu tür bir hizmeti yapabileceğine inanılmıştır. Bu karardan sonra ondört büyük ilde Halkevleri açılmıştır. Devlet kuruluşlarının yanısıra halkın ulusal mesaisi toplum kalkınması için seferber edilmek istenmiştir. Bu kuruluşların açılışında, halk kitlelerinin ulusal ideal çerçevesinde örgütlemenin ana hedef olduğu belirtilmiştir. Kapatılmadan sonra ikinci kuruluşta da, ana tüzükte Halkevlerinin amacı benzer doğrultuda belirtilmiştir. Resmi amaçlar iki dönemde de birbirine uygunluk göstermektedir.

Yazara göre, Halkevleri başlangıçta büyük kentlerde etkin olmuştur ama küçük kentlerde istenen ba-

şarıyı sağlayamamıştır. Köycülük kolunun çalışmalarının zayıf kaldığı ve istenen hizmetleri gerçekleştiremediği söylenebilir. On yıllık bir denemeden sonra, tek parti içinde yeni bir akım canlanarak halkeğitimine ağırlık vermiş ve Halkevlerinde yeni bir atılım için harekete geçmiştir. Halkevlerinin tek partiye bağımlı olan yapısı çok partili rejime geçilince büyük tartışmalar çıkarmış ve kapatılmasına neden olmuştur. On yıl sonra Halkevleri benzer amaçlardan yeniden kurulmuştur ama bu kez bağımsız dernek yapısında olduğu için yeterli destekten yoksun kalmıştır. Ne var ki, eskisine oranla Halkevlerinin çalışma alanlarında yeni kuruluşlar ortaya çıktığı için Halkevleri eski konumuna yeniden gelememiş, devletin desteğinden yoksun kaldığı için de yeterince gelişememiştir. Bir zamanlar Halkevlerinin karşıladığı sosyal gereksinmeleri başka kuruluşlar da karşıladığı için resmi amaçlar aynı olmasına karşın uygulamada Halkevleri kendiliğinden bir yapı ve amaç değişikliğine uğramıştır. Çevre koşulları ve toplumsal gereksinmeler örgütleri etkilediğinden, örgütler ya canlanmakta ya da kabuklaşmaktadır. Buna göre, Halkevleri de değişen toplum yapısında eski önemli konumunu yitirmiş ve alanında kabuk bir kuruluş haline gelerek toplumsal dinamiğin gerisinde kalmıştır.

Bu toplumbilimsel eleştiride bazı haklı yanlar bulunmasına karşın tümüyle gerçekliği yansıtmamaktadır. Yalnızca toplumbilimsel açıdan konuya bakmak gerçekliğin nesnel boyutlarda anlaşılabilmesi için yeterli olamamaktadır. Halkevlerinin gerilemesinde ve kapatılmasında önemli politik tutumlar ve kararlar vardır. Bunları görmezden gelerek yalnızca değişen koşularda Halkevlerini değerlendirmek eksik bir değerlendirme olmanın ötesine gidememektedir. Çok

partili döneme geçildikten sonra ortaya çıkan iktidar değişimi ile beraber Halkevlerinin kapatılması da ilk olarak ele alınan konu olmuştur. Toplumsal tabanı kendi elinde tutmak isteyen yeni iktidar partisi eski parti döneminin bu yaygın örgütünü kapatarak tabandaki etkinliğini kırmayı uygun görmüştür. Bu noktada, öncelikle bir siyasal karar ve uygulama vardır. Her siyasal kararın da toplumsal yansımaları olacaktır. Halkevlerini kapatıp o zamanın parasıyla iki yüz milyonu geçen mal varlığını elinden alırsanız o zaman bu örgütü yeniden kursanız ve hiç bir parasal yardım yapmasanız eskisi kadar etkin kılamazsınız. Toplumbilimci yazar, bu açıyı görmedikçe eleştirisinde tek yanlı ve eksik bir değerlendirme ile kalmaktadır. Yeni iktidar partisi ve daha sonraki uzantıları, Halkevlerini kapatmakla kalmamış ve onun yerine yeni örgütlenmeleri gündeme getirmiştir. Toplumsal boşluğun doğması Türkocakları'nın yeniden kurulması ile sağlanmış ve batı tipi bir politika ile Halkevlerinin uğraş alanlarında özel kuruluşların örgütlenmesi seçenek olarak desteklenmiştir. Daha sonraki yıllarda devlet örgütü de benzer alanlarda genişletilince, Halkevleri ikinci kez kurulduğunda kendi uğraş alanının doldurulduğunu, yeni örgütlerin çok güçlü olarak ortaya çıktıklarını ve parasal desteğe sahip olduklarını görmüştür. Devlet desteğinden ve yeterli kaynaktan yoksun olarak ikinci kez kurulan Halkevlerinin yeniden ilk dönemdeki gibi etkin olabilmesini beklemek düşten de öte bir fantezi olmaktadır. Yazar bilimsel olduğunu ileri sürdüğü bir tezinde siyasal ve örgütsel diğer ögeleri görememiştir.

Ayrıca, Türk toplumundaki sınıfsal oluşumları da bu arada göz önünde tutmak gerekir. Türk burjuvazisi oluşum sürecinde çok yararlandığı Halkevlerine, olu-

şum sürecini tamamladıktan sonra sırt çevirmiş ve kendi örgütlerini batı tipi toplum modeline benzer biçimde kurmuştur. Halkevleri adındaki halk sözcüğü artık sınıfsal gelişimini tamamlayan burjuvaziyi sıkmış ve yeni toplumsal konumunu halkın diğer katmanları ile paylaşmak istemediği için, Halkevleri tipi bir örgütlenmeye karşı çıkmıştır. Halkevlerini ikinci kez Türk burjuvazisi değil, ama Atatürk döneminin Türk aydınları ve ulusal küçük burjuvazi ile ulusal bürokrasi gerçekleştirmiştir. Bu durumda, Halkevlerinin sınıfsal konumu da değiştiğinden, benzer amaçları ve işlevi Halkevlerinden ikinci dönemde de beklemek bilimsel açıdan da yanlış olacaktır. Toplumbilimsel analizlerde sınıfsal gerçekler görülmezse, burada yazarın düştüğü hataya çok çabuk düşülebilmektedir. Eskiden Halkevi balolarında görünmeyi toplumsal statü açısından önemli bir öge sayan Türk burpuvazisi gelişim sürecinde yeni bir aşamaya geçince batı tipi bir yaşam biçimi ve örgütlenmenin ardında koşmuş ve yeni koşullarda değil Halkevlerine gitmek, Halkevleri türü bir örgütlenmeye her zaman karşı olmuştur. Halkevleri ile ilgili olarak toplumbilimsel eleştiri getirirken değişen toplum yapısını ve siyasal yaklaşımları bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.

Toplumbilim açısından, Halkevleri çalışmalarının ilk dönemde de yeterince etkili olmadığı, özellikle köycülük çalışmalarının gösterişten öteye gitmediği ileri sürülmüştür. Bu görüşleri ileri sürenler de bilimsel bir değerlendirme olmadığı gibi hiç bir dayanak veya temellendirme de ortaya konmamıştır. Bu durumda, bu tür görüşleri ciddiye almak bilimsel açıdan yanlış olacaktır.

2 — SOL ELEŞTİRİLER

Türk solu da Halkevleri olgusuna sıcak bakmamıştır. Atatürk'ün biz bize benzeriz mantığı içinde gündeme getirdiği Halkevleri denemesini bir türlü kabul etmek istemeyen sol görüşler her fırsatta Halkevlerini küçük düşürmek için çaba göstermişlerdir. Türkiye'de proleterya diktatörlüğüne dayanan bir rejim kurmak isteyen veya sınırsal bir iktidar yapısı oluşturmak isteyen sol ve sosyalist görüşler bir türlü Halkevleri modelini kabul edememişlerdir. Halkevleri atılımı o dönemde ileri bir uygulama olduğu için açıktan karşı çıkmamışlar ama ellerine fırsat geçtiğinde aşırı sağ eleştirilere benzer suçlamaları kullanmaktan da çekinmemişlerdir. Bilinçaltlarında Mustafa Kemal'e olan kızgınlıklarını taşıyanlar, ellerine fırsat geçtiğinde onun tüm ileri uygulamalarını olduğu kadar Halkevlerini de çekiştirmekten uzak durmamışlardır.

Sol kanatın Halkevleri için ileri sürdüğü önde gelen eleştiri, bunların faşizm benzeri bir örgütlenme modelinin ürünü olduğudur. Partiye bağlı olarak kurulan faşist ideoloji örgütlerinden Halkevlerinin hiçbir farkı yoktur. Mustafa Kemal, halkı tepeden inme bir yöntemle kendi ilkeleri doğrultusunda koşullandırmak için bu örgütleri kurdurmuştur. Bunların hiç bir demokratik yapısı yoktur. Faşist model getirilmek istendiği için halktan uzak kalınmıştır. Halkevleri faşist yapısı nedeniyle geri bir uygulamadır ve ülkemizde demokratik gelişimi engellemiştir. Tek partinin Halkevleri aracılığı ile kitleleri disiplin altına almak istediği, hoşgörüsüz bürokrat tutumunun devlet kuruluşları gibi Halkevlerinde de öne çıktığı ve bu durumun da kitleleri Halkevlerinden uzaklaştırdığı açıkca ileri sürülmüştür. İlk dönemlerde halka belirli doğruların

yukardan empoze edildiği, bu nedenle de demokratik olamayan bir yapıda yönetildikleri de bazı çalışmalarda dile getirilmiştir. Onlara göre, Halkevlerinin başarısızlığının temeli tek yönlü kalmasındadır. Halkevlerinin çağdaş dünyaya açılışı gene sol kanat yazarlara göre yüzeysel bir batıcılığın ötesine gidememiştir. Tek parti döneminde Halkevlerinde egemen olan güdüleyici tutum halkı sürekli olarak liberal ve yerinden yönetimci akımlara doğru sürüklemiştir.(213)

Sol kanat eleştirilerde bazan Halkevlerine açıkça haksızlık yapıldığı da olmaktadır. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, Halkevlerini kapatan partinin önde gelen milletvekillerinden birisinin oğlunun kendi çıkardığı dergideki tutumu ele alınabilir. Eski Demokrat partililer ve onların uzantıları sağ çizgide yer almalarına karşın, onların dönemine son veren ihtilalin Atatürkçülüğü nedeniyle sol kanatın Anti-Atatürk çizgisini de zaman zaman benimseyebilmişlerdir. Bu eski Demokrat partili milletvekilinin oğlu, sol adına çıkardığı dergisinde sürekli olarak "Resimli Gayriresmi Tarih" köşesinde Atatürk ve dönemini küçük düşüren yayınlarda bulunmaktadır. Bazı kitapların kimi satırlarını tek yanlı olarak yayımlamanın ne derece bilimsel olduğu kuşkulu olmasına karşın, o kitapların bütünü ortaya konulmadan bazı satırlar tek yanlı olarak alt alta getirilmekte ve o dönemi küçük düşüren bir yayın etkinliği tıpkı dinci dergilerde olduğu gibi yapılmaktadır. Bu yayın etkinliği sırasında Halkevleri ile ilgili başlık derginin kapağında "Halkevleri ve muhbirliği teşvik" olarak verilmiştir. Derginin kapağına bakanlarda sanki Halkevleri bir muhbir örgütü imiş gibi etki bırakacak olan bu sayı incelendiğinde, ilgili sayfalarda Halkevleri ile beraber Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhbirlik konusun-

da kendi örgütüne gönderdiği bir genelge de beraberce sunulmuştur. Bu tutum bile, sol adına yapılan eleştirilerde bazan Halkevlerini kapatan Demokrat Parti tutumunun etkin olabildiğini gösterebilmekte ve Halkevlerine getirilen eleştirilerin ne denli tek yanlı ve zorlama olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de kitle iletişim araçlarında ister sol olsun veya isterse sağ, tüm yayınlarda batı etkisi arttıkça ulusal değerlerimizin nesnel değerlendirilmesinden hızla uzaklaşılmaktadır. Halkevlerini bir muhbir örgütü gibi kamuoyuna sunan bu tutum üzerinde önemle durulması gereken bir yaklaşımdır. Halkevleri üzerine getirilen sol eleştirilerin ciddiyeti açısından da bu yaklaşım önemli bir örnek oluşturmaktadır. Sol kanat, sosyalist bir düzen getirilmediği için Atatürk döneminde yapılan her şeye olduğu gibi Halkevlerine de karşı bir tutumu bilinçli olarak sürdürmüştür.

Sol kanattan gelen eleştiriler, daha çok doktriner yapıda ve olumsuz bir koşullanma içinde olduğundan bunların gerçekleri yansıttığı ileri sürülemez. Yeterli toplumbilimsel verilere sahip olmadan ve o dönem ile ilgili kaynak taraması yapmadan, belirli şablonlar içinde Halkevleri konusunun ele alınması, bu çevrelerden gelen eleştirileri biraz havada bırakmıştır. Beş binin üzerindeki şube yapısı ile, tüm ülkenin her köşesinde örgütlenen ve uzun bir süre ülke çapında rüzgar estiren bir örgütü işlevsiz ve yetersiz göstermek ancak ardniyetle olasıdır. Halkevi kalıtından daha sonraki yıllarda Türk bilim ve kültür yaşamının ne kadar geniş ölçüde yararlandığı gözlenirse, sol kanatın Kemalizme ve onun Halkevi modeline neden kızgın olduğu anlaşılmaktadır. Halkevlerinde hem bilim alanında hem de kültür alanında bir nesil ve ekol yetişmiştir. Halkevleri bir anlamda halk üniversitesi olmuş, halk temsilcile-

rinin de yetişmeleri için önemli bir olanak yaratmıştır. Böylesine olumlu sonuçları görmeden, Halkevleri deneyimini demokratik değildi, veya faşist örgütlenmelerdi diye eleştirmek ne yazıktır ki ciddi bir tutum olmamaktadır. İşin garip yanı, sol kanat Halkevlerini faşist kuruluşlar olarak suçlarken, sağ kanat ta Halkevlerinin Köy Enstitüleri ile beraber komünist yuvası olduğunu ileri sürmüştür. Bu gerekçe ile Halkevlerinin kapatıldığını sağ yayınlar da sağın önde gelen temsilcileri açık açık yazmışlardır. Sağın komünistlikle suçladığı Halkevlerine solun faşist damgasını vurması, Halkevlerinin iki suçlamanın da dışında kaldığını ve Kemalist çizgide topluma hizmet verdiğini açıkca kanıtlamaktadır.

3 — SAĞ ELEŞTİRİLER

Sol kanattan olduğu kadar sağ kanattan da Halkevlerine önemli eleştiriler gelmiştir. Sağ akımlar Kemalist modele karşı oldukları için Atatürk devrimini ve onun örgütlerini sürekli olarak kötüleyen bir tutum içinde olmuşlardır. Sağ kanattan gelen eleştirileri de kendi içinde üçe ayırmak gerekmektedir. Sağın liberal, ırkçı ve dinci kanatları kendi açılarından ayrı ayrı eleştiriler getirmişler ve Halkevleri ile ilgili olarak bir çok görüş ileri sürmüşlerdir.

Sağın liberal kanadı, Halkevlerini kapatan Demokrat Parti'nin görüşleri doğrultusunda Halkevleri olgusunu ele almış ve benzer eleştirileri gündeme getirmiştir. Liberal görüşe göre, Halkevleri bir Atatürk kuruluşu değil ama Cumhuriyet Halk Partisi'nin yan kuruluşu idi. Açıktan Atatürk'e karşı çıkmaktan kaçınan liberal sağ eleştirilerini sürekli olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne yöneltmiştir. Bu durum Halkevleri ko-

nusunda da görülmektedir. Liberal görüşe göre, devletin malları Halkevleri aracılığı ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin emrine verilmiştir, bu nedenle çok partili dönemde Halkevlerinin kapatılması ve malvarlığına elkonulması gerekmiştir. Halk Partisi o dönemlerde devlet içinde devlet olduğu için devletin tüm olanakları Halkevleri için seferber edilmiştir. Tek partinin ideolojik yuvası halinde örgütlenen Halkevlerinde sol akımlar beslenmiştir. Bu nedenle de Halkevleri komünist yuvası olmuştur. Halk aç ve sefil durumda iken, devlet hazinesinden milyonlarca lira Halkevlerine aktarılmıştır. Halkevleri bir kültür kuruluşu olmanın ötesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir yan kuruluşu olarak çalışmıştır. Böylesine bürrokratik ve yozlaşmış bir örgütün çok partili dönemde yaşayabilmesi düşünülemezdi. O nedenle Demokrat Parti bunları kapatmıştır. Halkevleri Nazizim ile Komünizm arasında kalan bir kuruluştu o nedenle demokrasi ile bağdaşmıyordu. Halkevleri çatısı altında toplanan gençler böyle akımlar yüzünden şanssız olmuşlardır.[215]

Liberal görüş daha çok batı dünyasının ve sisteminin etkisiyle hareket ettiği için, kapitalist sistemin mantığı ile hareket ediyor ve kurulmak istenen kapitalist sistemde Halkevlerine yer olmadığını açıkca dile getiriyordu. Halkevleri benzeri kuruluşların Komünist ve Faşist rejimlerde olduğunu, bunların demokrasi ile bağdaşmadığını her fırsatta dile getiriyorlardı. Liberal görüşe göre, her düşünce kendi doğrultusunda örgütlenmeli ama böyle devlete veya partilere bağlı yaygın kitle kuruluşları oluşturulmamalıydı. Bu tür örgütlenmeler kitleleri belirli ilkeler doğrultusunda koşullandıracağı için demokratik gelişimi önleyebilirdi. Demokrat Parti ve uzantıları aslında, kendileri Halkevleri gibi bir örgüte sahip olsalardı ve bunları

etkin biçimde kullanma olanağına sahip bulunsalardı, böyle düşünmeyeceklerdi. Rakip partinin böyle bir şansa sahip olması onların Halkevlerine karşı önkoşullu davranmalarına giden yolu açmıştır. Türkiye'de yükselen burjuvazinin Halkevlerine karşı değişen tutumu da liberal görüşü ve politikaları yakından etkilemiştir. Burjuvazinin öne çıkan kesimleri artık Atatürk ve Tek Parti dönemi sona erdiği için bir daha Halkevleri uygulamasına dönülmesini ve halk kitleleri ile kendilerinin aynı örgüt çatısı altında yer almalarını uygun görmemiş ve bu görüşlerini de kendi politikacıları aracılığı ile siyaset sahnesinde dile getirmişlerdir. Halkevleri gibi sosyal çalışmalarla, kültürel etkinlikleri biraraya getiren ve toplumu kaynaştırmayı amaçlayan bir örgütlenme yükselen burjuvazi için cazip gelmemiş ve burjuvazinin tek başına iktidar arayışı içinde, orta tabakalar ve diğer halk katmanları ile bir ortaklık ve beraberlik istemediğini zaman içinde ortaya çıkarmıştır.

Sağ kanattan Halkevlerine olan eleştirilerin ikinci bölümü ırkçı ve Turancı kanattan gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kurulan, Türk Ocakları'nı kendi öz örgütü olarak gören bu kesim Türk Ocakları'nın kapatılarak yerine Halkevleri gibi bir örgütün kurulmasını bir türlü kabul edememiş ve her fırsatta yeniden Türk Ocaklarını canlandırmanın arayışı içinde olmuştur. Nitekim, daha sonra ellerine geçen her fırsatta Türk Ocaklarını öncelikle kurmuşlar ve Türk Yurdu Dergisini yeniden çıkarmışlardır. Onlar, ulusalcılığı kendilerine temel aldıkları için, ulusal ve etnik ayırımlar dışında bir halkçılığı bir türlü ideolojik olarak benimseyememişler, halkçılığın Sovyetler Birliği'nde ki gibi komünizme gideceğini her zaman ileri sürmüşlerdir. Adında 'Halk" sözcüğü bulunan bir kuru-

ma karşı bu nedenle uzak durmuşlar ve kendi anlayışlarına göre Türkçülüğü esas alan bir ulusalcılık doğrultusunda Türk Ocakları'nın daha yararlı olduğunu, ulusal kültürün ancak böyle bir örgütlenme ile verilebileceğini savunmuşlardır.[216] Ulusalcılığın etnik kökenli olarak ele alınmasını Atatürk benimsemediği için Kemalist yaklaşımı bir türlü benimseyememişlerdir. Mustafa Kemal'in "ne mutlu Türküm diyene" tümcesini görmezden gelerek, Türk deyince etnik köken aramışlardır. Atatürk Misakı Milli sınırları içinde kendisini Türk sayan herkesi Türk olarak benimsiyor ve Halkevleri çatısı altında kendisini Türk sayanları toplamağa çalışıyordu. Türk Ocakçılar ise, Mustafa Kemal'in bu çağdaş ve ileri halkçılık anlayışını bir türlü içlerine sindiremiyorlar, katı ve etnik temele dayanan bir ulusalcılığı esas alarak Türk Ocaklarını da bu akımın merkezi olarak görüyorlardı.

Sağ kanattan gelen eleştirilerin üçüncü bölümü de dinci kesimden kaynaklanıyordu. Mustafa Kemal'in Halkevlerini caminin yerine toplumun birleşme ve kaynaşma merkezi olarak getirmek istemesini bu kesimin benimsemesi düşünülemezdi. Dinci dergilerde laiklik ile beraber Kemalist dönem eleştirilirken, Halkevleri konusu başta gelmektedir.[217] Türk toplumunun geleneksel islam toplumundan çağdaş ve laik bir yapıya doğru değiştirilmesini benimsemek istemeyenler, laikliğe olduğu kadar Atatürk döneminin tüm kurum ve kuruluşlarına açıkca karşı çıkabilmektedirler.[218] CHP döneminde komünizmin birleşik cephe hareketi içinde Halkevlerinin komünist merkezi olduğunu açıkca ileri sürerek, Halkevlerine en ağır eleştirileri getirmişlerdir. Kemalist dönemin çağdaşlaşma okullarını yozlaşmanın ve soysuzluğun merkezleri olarak ilan etmekten çekinmeyen dinci çevreler, bu eleş-

tirilerinin dozajını her geçen gün daha da artırmışlardır. Günümüzde de bu tür eleştirileri hemen her gün bir gazete veya dergide görülebilmektedir.

Halkevlerine dönük eleştirilerin bir kısmını anlayışla karşılayabilmek düşünülebilir. Ne var ki, küfür düzeyinde saldırıları anlayabilmek ise olanaksızdır. Her siyasal hareketin kendi açısından diğer akımlara bakış getirmesi, eleştiriler geliştirmesi siyasetin doğasında vardır, ama ortaçağ alışkanlıkları ile ağız dolusu küfürler ve çok ağır ithamların altında bazı ard düşünceler olabilir. Halkevlerine yönelen eleştirilerden dozajın çok ağır noktalara çıkmasını başka türlü açıklamak zordur. Özellikle Atatürk dönemi ele alındığında, sağdan veya soldan eleştiriler getirilirken bu döneme kara çalma da "Halkevleri" başta gelen malzeme olarak kullanılmaktadır. Marksist düzen arayan ile şeriat ardında koşanlar aynı noktalarda birleştiklerini görebiliyoruz. İki akım da Atatürk dönemi ile beraber Halkevlerini yerin dibine batırmakta, bir dönemin simgesi durumuna gelmiş olan bu kurumları halkın gözünden düşürebilmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bu tür eleştirilerin yanısıra, Turancı ve liberal kesimlerin de zaman zaman ağırlaşan eleştirilerini çeşitli yayınlarda görebiliyoruz.

Bir dönemi simgeleyen kuruluşlar olarak Halkevlerinin bu kadar çok yönlü eleştirilere hedef olmasını bir anlamda doğal karşılamak gerekir. Halkevlerinin çok yaygın kuruluşlar olması, ülkenin dört bir yanında şubeleri bulunması nedeniyle halkın önemli bir çoğunluğu Halkevleri ile karşıkarşıya kalmıştır. Devrimlerin halka benimsetilmesi ile ilgili atılımın yapıldığı tek parti döneminde, bir anlamda toplumsal ve kültürel tüm ça-

lışmalar Halkevlerinin çatısı altında birleştirilmişti. Bir çok dernek çalışması Halkevlerine kaydırılmıştı. Bu kadar geniş kapsamlı bir çalışma olarak gündeme gelen Halkevleri girişiminin, aynı biçimde geniş ve değişik eleştirilerle karşılaşması doğaldır. Ne var ki, yapılan eleştirilerdeki haklılık payını anlayabilmek için Halkevleri olgusunu toplumsal, kültürel ve siyasal boyutlar da çok iyi bilmek gerekir. Halkevleri deneyimi gerçek boyutları ile bilinmeden yöneltilen eleştiriler, genellikle havada kalmakta ve haklılık payı kazanamamaktadır. Halkevlerinin çok olumlu yanları olmasına karşın o dönemin koşularında olanakların yetersizliği nedeniyle eksik kalan yanları da olabilir. İstenen amaçlar ve yönelinen hedefler doğrultusunda Halkevleri istenen düzeyde etkinlik sağlayamamış olabilir. Bu gibi durumları abartmak yerine gerçek boyutları ile ortaya koymak, geçmişteki bu önemli deneyimden kalıcı dersler çıkarılması açısından da yararlı olacaktır. Geçmişin dersleri ile, günümüzde daha işlevsel bir Halkevcilik yapılabilmesi gerçekleşme yoluna girecektir.

C — BUGÜNE VE GELECEĞE BAKIŞ

Halkevleri günümüzde yaşayan tek Atatürk kuruluşudur. Atatürk zamanından Türk toplumuna kalan Cumhuriyet Halk Partisi, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu son ara dönemde kapatılmıştır. Türkiye'yi Atatürk çizgisinden uzaklaştırmak isteyen iç ve dış çevrelerin baskıları ile Atatürk'ten bize kalan kalıta el konmuş, Atatürk'ün örgütleri kapatılmıştır. Bu ara dönemden Halkevleri'nin sıyrılabilmesi ise çok zor olmuştur. Bağımsız ve kamu yararına bir dernek statüsünde yeniden açılan Halkevleri'de diğer Atatürk kurumları gibi kapatılmak istenmiş bu amaçla hak-

kında önemli bir dava açılmış ve Halkevleri bu davadan beraat ederek son ara dönemden kurtulan tek Atatürk kurumu olmuştur. Halkevleri günümüzde üçüncü diriliş dönemini yaşamaktadır. İlkinde kesin olarak kapatılan, ikincisinde de kapatılmak istenen Halkevleri bugün geçmişin önemli birikimine dayanarak yeniden ayaktadır.

Geçmişin koşullarındaki Halkevleri ile bugünün Halkevleri arasında önemli bir fark olduğu, bugünün Halkevlerinin geçmişin Halkevleri olmadığı çeşitli yerlerde, karşıt kesimlerden gelen eleştiriler biçiminde yükselmektedir. Bu tür eleştiriler karşısında, eski ve yeni Halkevlerinin tüzüklerine bakmak gerekmektedir. İki tüzük te birbirinin aynıdır. Halkevlerinin ikinci kuruluş döneminde ana tüzük hazırlanırken eski Halkevlerinin statüsü, tüzük ve yönetmelikleri geniş bir araştırma ile değerlendirilmiş ve günümüzün tüzüğü bu çalışmadan sonra kaleme alınmıştır. Halkevlerinin günümüzdeki tüzüğü, benzer dernekler için önemli bir örnektir. Halka hizmet götürmek isteyen, yaygın eğitime ve kültüre ağırlık veren, Atatürk devrimleri doğrultusunda çalışmalarda bulunmak isteyen kuruluşlar için Halkevlerinin yeni tüzüğü yol gösterici olmaktadır.

Bugünün Halkevlerine bakarken günümüz Türkiye'sini genel olarak değerlendirmek gerekir. Toplumsal muhalefete izin verilmeyen, muhalefetin iktidara yöneldiği dönemlerde ara dönemlerin devreye girdiği bir siyasal yapı ile yaklaşık yarım yüzyıllık bir süre içinde Türkiye'de kapitalist sistem belirli bir noktaya ulaştırılmıştır. Böylesine bir gelişme süreci içinde sistemin yeni örgütleri kurulmuş ve eskiden Halkevlerinin yürüttüğü hizmetler ile ilgili bir çok resmi veya

özel örgütlenme gerçekleştirilmiştir. Gelişen toplum yapısı içinde, toplumun örgütlenme düzeyi yükseldikçe, Halkevlerinin toplum içindeki konumu değişmiş ve sınırlı bir düzeye kendiliğinden indirgenmiştir. İkinci kuruluşundan bu yana neredeyse çeyrek yüzyıllık bir süre geçmiş olmasına karşın Halkevleri yeni toplum yapısı içindeki yerini tam olarak belirleyememiştir. Bu amaçla zaman zaman Danışma kurulları kurulmuş, bilimsel toplantılar yapılmış, çeşitli raporlar hazırlanmıştır. Ne var ki, son dönemlerin ağır koşullarında ve hızla değişen siyasal evrelerde, Halkevleri için uzun soluklu bir plan veya programı uygulamaya koymak için fırsat doğmamıştır. Aslına bakılırsa, koşullar sürekli olarak Halkevlerinin karşıtı bir çizgide değiştiği için Halkevleri öncelikle bir varolma savaşı vermiştir. Bombalı saldırıları, yasal sınırlamalar izlemiş, hükümet baskıları ile Halkevcilere yapılan silahlı saldırılar birbirini kovalamıştır. 1960'lar, 1970'ler hep böyle geçmiş, 1980'lerde ise mahkeme önünde Halkevleri ve Halkevciler siyasal amaçlı bir yapay dava ile yıllar süren bir yargılama içine itilmişlerdir. Halkevlerine karşıt olan liberal sağ hükümetler Atatürk kuruluşlarının çalışmasına olanak tanımamayı belirli bir politika haline getirmişlerdir. Böylesine ağır koşullarda bir ölüm kalım kavgası veren Atatürk armağanı Halkevlerinden beklenen yararların alınabilmesi son dönemlerde iyice olanakdışı bir noktaya gelmiştir.

Bugün Türkiye'de son ara dönemin yıkıntılarından kurtulmanın, antidemokratik yasal düzenlemelerden sıyrılarak demokrasiye kavuşabilmenin ve çağdaş uygarlık trenini yakalayabilmenin kavgası verilmektedir. Bu toplumsal kavgalar, aslında Halkevlerinin ilk kuruluş temelinde var olan düşüncelerdir. Halkevleri 1932 yılında Atatürk tarafından Kemalist devrimler

dönemini başlatmak ve bunları halk kitlelerine yayarak çağdaş uygarlık hedefine Türk toplumunu ulaştırmak amacıyla kurulmuştur. Bugün de aynı gerekçe, toplum ve dünya koşullarının değişmesine karşın gene de geçerli bulunmaktadır. Gerici ve tutucu güçlerin her türlü saldırısına, kapitalist dünyanın tüm baskılarına karşın Türk halkının bağımsızlık ve çağdaşlaşma kavgası sürmektedir. Kendi yazgısına sahip olacak Türk halkının böylesine bir savaşım süreci içinde Halkevleri'nin önemi yeniden değer kazanmakta ve toplumsal alanda öne geçmektedir. Türk toplumu ekonomik olarak bazı gelişmeler yaşamasına karşın, sosyal ve kültürel alanda gene eski dönemin geriliklerine sahip bulunmaktadır. Halkevleri, halkı yetiştirmek ve halka Kemalist devrimin ilkeleri doğrultusunda eğitim ve terbiye vermek üzere kurulan toplum merkezleriydi.[219] Türk toplumunun günümüzde de eskiden kalma toplumsal ve kültürel geriliği sürdüğüne göre, Halkevlerinin üçüncü diriliş döneminde de eski işlevi sürmektedir. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşana kadar, halk kitlelerini eğitmek, bilinçlendirmek ve kültürel toplumsal çalışmalarla kalkınmasını gerçekleştirmek Halkevlerinin önde gelen birinci görevidir. Bu görev günümüzde daha da önem kazanarak sürmektedir.

Siyasal baskılar ve saldırılar, Halkevlerinin içinde bulunduğumuz dönemde en çok uğraştığı konular olmasına karşın esas sorun maddi olanakların bulunmayışıdır. Devlet desteğinden yoksun kalan Halkevleri, devlet hükümet engellemeleri ile uğraşırken son derece kısıtlı koşullarda çalışmaktadır. Bırakınız eski malvarlığının devralınmasını, Halkevlerinin ikinci dönem çeşitli bağış ve desteklerle sahip olduğu yeni malvarlığı bile elinden alınmıştır. Son dönemlerdeki malvarlığı bile milyarları geçen Halkevleri, beraat etmesine

karşın yasalar çerçevesinde sahip bulunduğu bu milyarlık malvarlığını kullanamamaktadır. Bağışlanan arsa ve evlere el konulduğu için Halkevlerinin bunları geri alması engellenmektedir. Eski Halkevi binaları harap bir biçimde Anadolu'nun çeşitli köşelerinde boş durmaktadır. Bunların büyük ve sağlam olanlarına devlet el koymuştur. Birer tarihi eser niteliğinde olan önemli Halkevi binaları boş durmaktadır. Basın zaman zaman bu konulara el atmakta ve "Halkevinden Helakevine" gibi başlıklarla bu üzücü durumu dile getirmektedir.[220] Gerçekten de Halkevleri yaşadığı olaylar sonucunda Halkevinden helakevine dönüşmüştür. Günümüzde doğru dürüst bir genel merkez binası bile kuramıyacak derecede güç koşullar içine sürüklenen Halkevlerinin yeniden işlevsel ve etkin bir duruma gelebilmesi için çeşitli halk kesimlerinin bu kuruluşlara sahip çıkması ve destek vermesi gerekmektedir. Demokratik platformda sağlanacak yeni bir işbirliği düzeni kısa zamanda Halkevlerinin daha iyi koşullarda örgütlenmesini ve daha etkin çalışmalar yapabilmesini sağlayacaktır.

Bugünün Türkiye'sinde Halkevleri'nin konumu belirlenirken ve geleceğin toplum yapısında üstlenmesi gereken işlevler üzerinde durulurken Halkevlerine demokrasi, eğitim ve kültür açılarından bakmak gerekmektedir. Yapısı gereği bir demokratik kitle örgütü olan Halkevlerinin, çok yönlü tüzüğü de ona böylesine geniş bir etkinlik alanı getirmekte ve üçlü bir çalışmayı gerektirmektedir. Günümüz Türkiye'sinde, yoğun bir demokrasi savaşımı verilmektedir. Yeniden ara rejimlere düşülmemesi ve kapitalizmin üst aşamalarda aradığı faşizm benzeri rejimlere sürüklenilmemesi için demokrasi savaşımına tüm halk kesimleri ve demokratik kitle örgütleri sahip

çıkmak zorundadır. Halkevleri de, Atatürkçü bir demokratik kitle örgütü olarak Türkiye'deki demokrasi savaşımında üzerine düşen görevleri öncelikle yerine getirmek zorundadır.[221] Halkın demokrasi savaşımı demokratik kitle örgütleri aracılığı ile örgütlü düzeyde yürütülürse başarılı olabilir. Aksi takdirde, dağınık kitle eylemlerinin provokasyonlara açık yapılarında, karşıt kesimlerin siyasal kışkırtmaları değişik durumların ve sonuçların ortaya çıkmasını sağlamakta ve siyasal rejime müdahale olanağı yaratarak demokrasi savaşımının gerilemesine giden yolu açmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı dönemler bu dersleri günışığına çıkarmıştır. Demokrasi, her türlü düşüncenin ve örgütlenmenin özgür olabildiği rejimin adıdır. Türkiye henüz bu aşamaya daha gelememiştir. Toplumun kapitalist gelişme süreci içinde ezilen, dışlanan orta ve alt kesimlerinin Halkevleri gibi demokratik kitle örgütlerinde biraraya gelmeleri onların demokrasi savaşımında daha etkin olmalarını sağlayacaktır. Atatürk devrimlerine olan saldırılar, tam bağımsızlığımızın giderek ortadan kalkması gibi gelişmeler karşısında Halkevleri yaygın bir demokratik kitle örgütü olarak tüzüğündeki amaç maddesi doğrultusunda hem Atatürk devrimlerine sahip çıkacak hem de, Atatürk ilkeleri doğrultusunda eğitim ve kültür çalışmaları yaparak halk kitlelerini bilinçlendirerek örgütleyecektir. Türkiye'de demokrasinin savunulmasında Halkevleri'inn bir halk okulu gibi çalışarak, demokrasiye halk tabanının sahip çıkmasını sağlaması günümüz koşulları açısından zorunlu görülmektedir. Üçüncü diriliş döneminde Halkevleri'nin yeniden doğuşu, böylesine bir halk açılımı ile gerçekleşebilir.

Günümüzün dinamik kesimi olan gençliğe Halkevlerinin yeni bir açılımı gündeme getirilmeli ve yeni

nesiller Halkevi çatısı altında toplanabilmelidir. Kitle iletişim araçlarının yoğun etkileri ile özenti bir kültüre doğru sürüklenen Türk gençliğinin silkinmesinde, ulusal değerlerimize çağdaş boyutlarda sahip çıkabilmesinde, Halkevleri üzerine düşen görevleri yapabilmelidir. Ara dönemin yoğun bir depolitizasyonu ile, ülke ve yurt sorunlarından uzaklaştırılan gençliğin yeniden gerçeklerimiz üzerinde düşünebilmesi ve kafa yorabilmesi için Halkevlerinin yeni tür etkinlik programları devreye sokulabilmelidir. Ülkemizde zor koşularda yetişen eğitim ve bilim adamları ile sağlanacak olan dayanışma ve işbirliği, Halkevi çalışmalarının düşünsel düzeyini kısa zamanda yükseltebilecek ve gençliğe seslenebilen bir görünüm gerçekleştirilebilecektir. Düzenli yayınlarla, dergi ve kitaplarla kamuoyuna Halkevlerinin seslenebilmesi, genç kuşakların yönlendirilmesinde beklenen yararı sağlayabilecektir. Ülke düzeyinde Halkevi şubelerinde öğretmenlere görev verilmesi, gençlere dönük eğitim çalışmalarında yararlı olacaktır.

Halkevlerinin ikinci önemli görevi eğitim alanında ortaya çıkmaktadır. Yıllardır ülkemizde savsaklanan bir konu olan yaygın eğitimi ve yetişkinler eğitimini ciddi bir düzeyde ele almalıdır. Bunca yılın deneyiminden sonra Halkevlerinin gündeme getireceği bir halk eğitimi seferberliğinin programını oluşturmak gerekmektedir [222] Halkevlerinin halk eğitiminde, giderek demokrasi kültürünün ve bağımsızlık bilincinin yaygınlaşmasında çok önemli roller oynayacağı açıktır. Türk toplumunu geriye doğru götürmek üzere etkinlik sağlamağa çalışan Türk-İslam sentezi gibi akımlara karşı, çağdaş ve ilerici güçlerin Halkevlerine sahip çıkmaları, Atatürk ilkeleri ve çağdaşlık sentezi doğrultusunda Türk toplumuna önemli yararlar sağlaya-

caktır. Türkiye'de son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle eğitim sisteminin güdümlü bir düzeye getirildiği, özel eğitime dönük bir yapılanma sağlandığı depolitizasyonun eğitim alanında da etkin kılındığı anımsanırsa, Türkiye'nin gerçekleri ve sorunlarına dönük ulusal ve çağdaş bir eğitim seferberliği için Halkevleri öncü bir rol oynayabilir ve Türk toplumu için bir alternatif eğitim programını gündeme getirebilir. Gelişmiş ülkelerdeki gönüllü kuruluşların eğitim ve boş zaman çalışmalarını yönlendirmeleri gözönüne alınırsa, Halkevleri de tıpkı bu ülkelerdeki gibi planlı bir boş zamanları değerlendirme örgütü düzeyine gelebilir ve yaygın kitle eğitimini böylesine yeni bir yapılanma içinde gerçekleştirebilir.[223] Ayrıca, çağdaş eğitim bilimde okulsuz toplum görüşü giderek ağırlık kazanmaktadır. Eğitimin daha işlevsel olmasını savunan önemli bazı bilim adamları da eğitimin okulda yapılmasına karşı çıkmaktalar ve yaşam içinde eğitim görüşünü savunmaktadırlar. Onların görüşüne göre, insanlar, çeşitli kurumlarda çalışarak ve etkinlik için de iken eğitilebilirler. Bu yönden yapılacak eğitim çalışmalarının daha etkin olacağı belirtilmektedir. Eğitim alanında böylesine gelişmeler olurken ve çağdaş eğitim yaşam içinde eğitime doğru yönelirken okul bir noktada devre dışı kalmakta ve çeşitli kurumlar eğitim açısından öne çıkmaktadırlar.[224] Halkevleri de, bu yeni ve çağdaş bilimsel gelişmeleri yerinde izleyerek kendisi için yepyeni bir eğitim programı ile Türk toplumunun önüne çıkabilir ve kendisinden beklenen görevleri işlevsel olarak yerine getirebilir.

Halkevleri'nin günümüzde ve geleceğe dönük olarak üçüncü işlevi kültürel alanda ortaya çıkmaktadır. Yoğun bir batı sisteminin kültür baskısı altına giren ülkemizde, gelişmiş kitle iletişim araçları ile empoze

edilen kültüre karşı ulusal kültürümüzü yitirme tehlikesi, başgöstermiştir. Çağdaşlık diyerek kültür emperyalizmini savunanlar, batının yoz değerlerini özenti ile uygulamağa kalkanlar, ülkemizde giderek bir kültürel kimlik sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadırlar. Böylesine kritik bir döneme girildiği sırada, ulusal kültür değerlerimize çağdaş ve bilimsel düzeyde sahip çıkacak etkin bir kuruma gereksinme vardır. İşte bu kurum Halkevleri olabilir. Kendi yapısı içinde oluşturacağı kollar ve kurullarla, toplumumuzun kültürel değerlerinin toplanmasında, bunların bilimsel olarak derlenmesinde ve kamuoyuna yansıtılmasında Halkevleri ulusal bir kültür kurumu olarak görev yapmak durumundadır. Halkevleri çatısı altında yeni bir kültür seferberliği başlatılabilir, turistik amaçlı yoz festivallere karşı, yurt düzeyinde halk şenlikleri uygulamasına geçilerek ulusal kültür üretimine ağırlık veren organizasyonlar başarılabilir. Halk tiyatrosu atılımı yeniden başlatılarak, köylere alternatif kültür değerleri gezginci tiyatro ekipleri ile götürülebilir ve böylece kitlelerin televizyon esaretine karşı yeni bir seçenek kültür sunulabilir. Sistemin güdümleyici girişimlerine karşın alternatif bir kültür politikası geniş tartışmalarla oluşturulabilir ve belirli bir program çerçevesinde yurt düzeyinde şubeler aracılığı ile uygulamaya getirilebilir. Bölgelerde okuma odaları ve kitaplıklar kurulabilir ve bilim adamlarının sanatçıların katılacağı toplantılarla gençlerle, okul yazar kesimden yeniden okuma alışkanlığı yaratmağa dönük girişimlerde bulunabilir. Yazar ve sanatçı örgütleriyle işbirliği yapılarak özel günler düzenlenebilir ve bu günlerde çeşitli kültürel etkinlikler her bölgede halka sunulabilir. Kitle iletişim araçları ile halkın uyutulmasına karşı çıkılabilir ve çağdaş, ulusal bir halk kültü-

rünün yeniden üretimi için geniş çapta girişimler başlatılabilir. Ülkemizin geleceği için çok önem taşıyan alternatif kültür politikasında Halkevleri'nin öne geçmesi ve bir platform oluşturması ülkemiz açısından son derece yararlı olacaktır.

Bilimsel açıdan, Halkevlerine genel bir bakış yaptığımız zaman bunların Atatürk döneminde devletin ideolojik aygıtları olarak kurulduğu söylenebilir.[225] Geleneksel islam toplumundan çağdaş bir cumhuriyete yönelirken, halk kitlelerinin yeniden yapılanması gerekiyordu. Uygulamaya konulan devrimlerin kitlelere anlatılması, devrimin ideolojisinin yaygınlık kazanması gerekiyordu. Kuruluş döneminde Halkevleri bir süre devletin ideolojik aygıtları olarak görev yapmışlardır. Çok partili döneme geçildikten sonra Halkevlerinin bu işlevi kalmamıştır. Değişik siyasal görüşler partiler düzeyinde örgütlenince devletin yansızlığa kayması ve devletin de böylesine ideolojik aygıtlar kulanmaması gerekmiştir. Ne var ki, ulusal birliğimizin simgesi olan Atatürkcülüğün örgütleri olan Halkevlerinin demokratik düzen de bağımsız yaşaması yararlı olabilirdi. Nitekim, daha sonra bu düşünce ile Halkevleri yeniden kurulmuştur. Devletimizin temelinde var olan Atatürk ilkelerini tüzüğünde amaç maddesi olarak taşıdığı için Atatürk ve Atatürkçülük karşıtı kesimlerce yokedilmek istenmiştir. Çok partili demokratik yapıda artık Halkevlerinin, bir demokratik kitle örgütü olarak yeri vardır. Ülkemizin toplumsal kalkınmasında Atatürk ilkeleri doğrultusunda önemli görevleri vardır. Bu işlevini geçmişte elinden geldiğince göstermeğe çalışan Halkevleri, gelecekte de böylesine bir sorumlulukla işlevsel olabilecektir. Ülke düzeyinde çağdaş bir yapılanma sağlamak, ulusal kültürü geliştirerek toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmek Halkevlerinin yeni görevidir.

KAYNAKÇA

1 — Türk Dil Kurumu - Türkçe Sözlük, 8 basım, 1983 Ankara, s. 496

2 — **Akay, İhsan** - Halkçılık, Varlık Dergisi, sayı. 648, İstanbul

3 — **Çeçen, Anıl** - Halk ve halkçılık üzerine, Adım Dergisi, 29, Ocak 1971, Ankara

4 — **Ökte, Ertuğrul Zekai** - Halkçılık, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 53

5 — **Abadan, Nermin** - Halkçılık, Cumhuriyet Gazetesi, 11.8.1969 v.d.

6 — **Abadan, Nermin** - Adı geçen yazı

7 — **Ülken, Hilmi Ziya** - Sosyoloji Sözlüğü, s. 128

8 — **Populism** - İnternational Encyclopedia of Social Sciences, cilt 13, s. 296

9 — **Berkes, Niyazi** - Türk düşününde batı sorunu, Ankara 1973, Bilgi yayını s. 231 v.d.

10 — **Mardin, Şerif** - İdeoloji, Ankara 1976, s. 82-83

11 — **Berkes, Niyazi** - Batıcılık, ulusculuk ve toplumsal devrimler, Yön Yayınları, Ankara 1965

12 — **Gökalp, Ziya** - Halkçılık, Yeni Mecmua, sayı 32, 14 Şubat 1918, s. 102-104

13 — **Toprak, Zafer** - II. Meşrutiyette Solidarist düşünce; Halkçılık, Toplum ve Bilim, sayı I, Bahar 1977, s. 102 v.d.

14 — **Tekinalp** - Tesanütçülük, Yeni Mecmua, Sayı 30, 31, 1918, s. 62

15 — Birinci Doğu Halkları Kurultayı - Baku, 1920, Koral yayınları, Ankara 1975

16 — **Kansu, Ceyhun Atuf** - Halk devletinin çelişkileri, Sosyal Demokrat Eylem sayı 15, 1972, Ankara

17 — **Tunaya, Tarık Zafer** - TBMM hükümetinin kuruluş karakteri, İÜHFM, Cilt 23, sayı 3-4

18 — **Mustafa Kemal** - Söylev, TDK yayını, Ankara 1971

19 — **Selek, Sabahattin** - Anadolu İhtilali, Burçak yayınları, İstanbul 1968 4. Baskı, s. 487-492

20 — **Kongar, Emre** - Atatürk ve Devrim kuramları, İş Bankası yayını, Ankara 1981, s. 402
21 — **Tanyol, Cahit** - Atatürk ve Halkçılık, T. İş Bankası yayını, Ankara 1981 s. 66
22 — **Çeçen, Anıl** - Atatürk ve Halkçılık, Tahsin Bekir Balta Armağanı, SBF yayını, Ankara 1976, s. 1-40
23 — **Kansu, Ceyhun Atuf** - Atatürkçü olmak, Varlık yayını, İstanbul 1971 s. 168-169
24 — **Kansu, Ceyhun Atuf** - Ortaçağ yıkıcısı Atatürk - Adım Dergisi, sayı 43-44 Mart-Nisan 1972, s. 10-13
24 — **İnan, Rauf** - Orta Avrupa'da gelişmenin, demokrasinin temeli eğitim İş Bankası yayını, Ankara 1970, s. 290 v.d.
26 — **Tütengil, Cavit Orhan** - Az gelişmenin sosyolojisi, İst. İkt. Fakültesi yayını, 1970, s. 22 v.d.
27 — **Türk, Hikmet Sami** - Niçin halk eğitimi, Ankara Eğitim Fakültesi Dergisi sayı 1-4, Ankara 1968, s. 95 v.d.
28 — Türkocakları - Forum, sayı 26, 15 Nisan 1955, s. 5
29 — Türkocakları Binasının açılış konuşması, Türk Yurdu Dergisi, sayı 36, 1930
30 — **Aydemir, Ş. Süreyya** - Türkocağından Halkevine, Halkevleri Dergisi, sayı 76, Şubat 1973
31 — **Bahçeci, Ahmet** - Türkocakları ve doktrinler, Forum Dergisi, sayı 165 ve 166, Mart 1961, s. 16-17
32 — Eski Türkocağı üyesi ve sonradan Halkevleri yöneticisi Yalçın Orkun'un, 1987 yılında Halkevlerini anma toplantısında yaptığı anı konuşmasından
33 — **Çavdar, Tevfik** - Halkevleri, Cumhuriyet Tarihi Ansiklopedisi, sayı 28, sayfa 879, İletişim Yayınları İstanbul
34 — **Karpat, Kemal** - The People's Houses in Turkey, The Middle East Journal Winter-Spring 1963, s. 55
35 — **Savaşır, Vildan Aşir** - Halkevlerine Doğru, Halkoyu Dergisi, sayı 9 Şubat 1977, s. 20-28
36 — **Şavaşır, Vildan Aşir** - Adı geçen yazı
37 — **Erdem, Tarhan** - **Erez, Selçuk** - Kuruluş yıldönümünde Halkevleri, İstanbul 1963
38 — Hakimiyet-i Milliye - 20 Şubat 1932
39 — Recep Beyin Halkevlerini açış nutku - Hakimiyet-i Milliye 20 Şubat 1932
40 — Halkevlerinin Doğuşu, Halkevleri Genel Merkez yayını, Ankara 1971

41 — CHP Halkevleri Öğreneği - Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 4
42 — **Nasuhi, Cevdet** - Halkevinin çatısı altında - Ülkü, Nisan 1933, s. 194-197
43 — **Güven, Ferit Celal** - Ferit Celal Güven ve Halkevleri, Hıfzı Topuz ile görüşme, Halkevleri Dergisi, Ocak 1970, sayfa 27-31
44 — **Kansu, Ceyhun Atuf** - Ankara Halkevi, Halkevleri Dergisi, s. 112, Şubat 1976, s. 5-8
45 — Başbakan İsmet İnönü'nün Halkevlerinin 1. kuruluş yıldönümü konuşması, Halkevleri Dergisi, sayı 87, Ocak 1974, s. 37-39
46 — Necip Ali Beyin nutku - Hakimiyet-i Milliye, 25 Şubat 1933
47 — Halkevlerinin 1933 senesi faaliyet raporları hülasaları, Ülkü'nün küçük kitapları, no: 3, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1934 Ankara
48 — **İsmet Paşa** - Yeni Halkevlerini açma nutku, Ülkü Mart 1934, s. 1-4
49 — Halkevlerinin 1934 senesi faaliyet raporları hülasası, Ulus Basımevi Ankara 1935
50 — Hakimiyet-i Milliye - 26 Ekim 1934
51 — Hakimiyet-i Milliye - 12 Kasım 1934
52 — Hakimiyet-i Milliye - 26 Kasım 1934
54 — Hakimiyeti Milliye - 20 Şubat 1935
53 — Hakimiyet-i Milliye - 29 Kasım 1934, 8 Aralık 1934
55 — **Küçüka, Necip Ali** - Halkevleri yıldönümü nutku, Ülkü, Mart 1935, s. 5-9
56 — Hakimiyet-i Milliye - 2 Ocak 1935
57 — Hakimiyet-i Milliye - 4 Şubat 1935
58 — Hakimiyet-i Milliye - 23 Mart 1935
59 — Hakimiyet-i Milliye 6 Nisan 1935
60 — Hakimiyet-i Milliye - 9-10 Nisan 1935
61 — Hakimiyet-i Milliye - 13-14 Mayıs 1935
62 — Hakimiyet-i Milliye - 26 Eylül 1935
63 — Hakimiyet-i Milliye - 4 ve 28 Ekim 1935
64 — Halkevlerinin 1935 yılı faaliyet raporları hülasası, Ulus Basımevi 1936
65 — **Nayır, Yaşar Nabi** - Halkevleri, Hakimiyet-i Milliye, 22 Şubat 1935 ve 24 Mayıs 1935

66 — **Çağlar, Behçet Kemal** - 1935 Halkevleri, Ankara 1936, Ulus Basımevi
67 — **Çağlar, Behçet Kemal** - 1935 Halkevleri, s. 60, Ankara 1936
68 — Recep Peker'in yeni Halkevlerini açma nutku, Ülkü Mart 1936, s. 3-5
69 — Nafi Atuf Kansu'nun Halkevleri açma nutku, Ülkü, Mart 1936, s. 6-7
70 — Hakimiyet-i Milliye - 20 Ocak 1936
71 — Hakimiyet-i Milliye - 10-14 Şubat 1936
72 — Halkevleri Haberleri - Ülkü, Haziran 1936, s. 305
73 — Halkevleri Haberleri - Ülkü Ağustos 1936
74 — Ankara Halkevi - Bir yıl içinde 300 bin kişi toplandı, Ankara 1936
75 — **Çağlar, Behçet Kemal** - Halkevlerinde bariz çalışmalar ve beliren değerler, Ülkü, Eylül 1937, s. 87-89
76 — Ülkü - İkinci teşrin 1937, s. 281
77 — **Kaya, Şükrü** - Halkevlerinin açılış konferansı, Ülkü, Mart 1938, s. 1-9
78 — Halkevleri Haberleri - Ülkü, sayı 1, Şubat 1938, s. 76-77
79 — Halkevleri Haberleri, Ülkü, sayı 62, Nisan 1938, s. 271
80 — CHP genel sekreterliğinin örgüt genelgesi, cilt 12, Ulus basımevi 1938
81 — Halkevleri Haberleri - Ülkü, sayı 66, Ağustos 1938, s. 557
82 — CHP 1939 da Halkevleri - Ankara 1939, s. 23-26
83 — Ayın Haberleri - Ülkü, sayı 73, Mart 1939, s. 79 v.d.
84 — Milli Şeften Halkevlerine direktifler, Ülkü, Sayı 75, Mayıs 1939, s. 195-196
85 — Halkevleri postası - Okuma odaları, Ülkü 76, Haziran 1939, s. 365 v.d.
86 — İsparta Halkevi projesi - Ülkü, sayı 78, Ağustos 1939, s. 556-560
87 — **Ünal, Kemal** - Halkodaları, Ülkü, 79, Eylül 1939, s. 13-15
88 — Halkevleri Postası - Halkodaları Talimatı, Ülkü Eylül 1939, s. 78-80
89 — Halkevlerinin Sekizinci yıldönümü - Ülkü, sayı 85, Mart 1940, s. 1-5
91 — Halkevleri Haberleri - Ülkü Dergileri, sayı 80-85, 1939
90 — Halkevleri postası - Ülkü sayı 87, Mayıs 1940, s. 272-274
CHP, Halkevleri ve Halkodalarının 1940 çalışmaları, Ankara 1941

92 — CHP - Halkevleri ve Halkodaları, 1940, Ulus Basımevi, Ankara
93 — CHP - Halkevleri 1940 Ulusal Basımevi, s. 19 Ankara 1941
94 — CHP - Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara 1940
95 — **Ünal, Kemal** - Halkevlerinin idaresinde ve çalışmalarında bazı yeni esaslar, Ülkü 89, Temmuz 1940
96 — CHP Halkevleri çalışma talimatnamesi, Ankara 1940, s. 5-9
97 — CHP - Halkevleri 1940, s. 9, Ankara 1941
98 — CHP - Teşkilatı kurulmamış vilayetlerdeki Halkevleri ve Odaları Teftiş Talimatnamesi
99 — CHP Halkevleri - Halkodaları, 1932-1942 Ulus Basımevi
100 — Halkevleri - Halkodaları çalışmaları - Ülkü Şubat 1941, s. 554
101 — Halkevleri ve Halkodaları çalışmaları, Ülkü, Mart 1941, s. 70 v.d.
102 — **Tecer, Ahmet Kutsi** - Halkevleri yıldönümünde, Cilt 1, Mart 1942, sayı 11
103 — CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932 - 1942, Ankara 1942
104 — Halkevleri ve Halkodalarının 10. yıldönümü, ÜLKÜ, sayı 11, 1 Mart 1942, s. 13
105 — **Üren, Eşref** - Ankara Halkevi 7. resim sergisi, ÜLKÜ, sayı 17, 1 Haziran 1942, s. 23
106 — CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, Ankara 1944, s. 3
107 — CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, Ankara 1944, s. 6
108 — Halkevleri yıldönümünde başvekilin nutku - ÜLKÜ, sayı 35, 1 Mart 1942 s. 11-15
109 — **Ertem, Sadri** - Onbir yaşında, VAKİT, 21 Şubat 1944
110 — **Rado, Şevket** - Halkevleri, AKAŞAM 21 Şubat 1943
111 — **Koşay, Hamit Zübeyr** - Halkevleri ulusal giyim sergisi, ÜLKÜ, sayı 36-16, Mart 1943 s. 9 v.d.
112 — **Okay, Hamdi** - Halkevlerinin onikinci yıldönümü, ÜLKÜ, sayı 59, 1 Mart 1944, s. 12-18
113 — **Banguoğlu, Tahsin** - Halkevleri, ULUS, 20 Şubat 1944
114 — **Saraçoğlu, Şükrü** - Halkevlerinin 13. yıldönümünde başbakanın söylevi, ÜLKÜ, sayı 83, Mart 1945, s. 12-14
115 — **Güven, Ferit Celal** - Halkevleri, ÜLKÜ sayı 83, 1 Mart 1945, s. 15-16
116 — Halkevlerinde - ÜLKÜ, sayı 104, 1 Nisan 1946, s. 16
117 — Halekvlerimizde - ÜLKÜ, sayı 122, 16 Ekim 1946, s. 19

118 — **Öngay, Mehmet Necati** - Halkevlerimiz, Halkodalarımız - ÜLKÜ, sayı 123, I Kasım 1946, s. 21
119 — Halkevlerinin yıldönümünde - ÜLKÜ, sayı 3, Mart 1947, s. 1-3
120 — Halkevlerinde Halkodalarında - ÜLKÜ sayı 5, Nisan 1947, s. 43-46
121 — Halkevleri ve Halkodalarında - ÜLKÜ, sayı 7, Temmuz 1947, s. 44-46
122 — Halkevleri, Halkodalarında - ÜLKÜ, Eylül 1947, sayı 9, s. 44-46
123 — Yedinci büyük kurultayda Halkevleri ve Halkodaları, ÜLKÜ, sayı 12, Aralık 1947, s. 17-21
124 — Halkevlerinde Halkodalarında - ÜLKÜ, sayı 14, Şubat 1948, s. 45-46
125 — Halkevlerinde Halkodalarında - ÜLKÜ, sayı 20, 2 Ağustos 1948, s. 45
126 — Halkevleri ve Halkodalarında - ÜLKÜ, sayı 24, Aralık 1948, s. 44-45
127 — Halkevleri ve Halkodalarında - ÜLKÜ, Temmuz 1949, sayı 31, s. 44-46
128 — Halkevlerinde ve Halkodalarında - ÜLKÜ, sayı 33, cilt 3, Eylül 1949, s. 44
129 — **Ünlü, Cemmalettin** - Halkevleri ne zaman kapandı, Halkevleri Dergisi, sayı 88, Şubat 1974, s. 9-12, Ankara
130 — **Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet** - Halkevlerine ilişkin eski bir anı, Halkevleri Dergisi, sayı 76, s. 19-20, Şubat 1973
131 — **Aydemir, Şevket Süreyya** - Türkocağından Halkevine, Halkevleri Dergisi, sayı 76, Şubat 1973, s. 4-8
132 — Bütçe konuşmaları dolayısıyla Büyük Millet Meclisinde Halkevleri hakkında konuşmalar - ÜLKÜ, cilt 3, sayı 27, Mart 1949 s. 2-7
133 — **Cem, İsmail** - Türkiye'de geri kalmışlığın tarihi, Cem yayınları İstanbul, 1970, s. 282 v.d.
134 — **Öymen, Hıfzırahman Raşit** - Halkevlerinin kuruluşu ve kaderi, Halkevleri Dergisi, sayı 52, Şubat 1971, s. 1-2
135 — **Ölçen, Ali Nejat** - Halkevlerinin yokedilişi, Ankara 1983, s. 26-27
136 — TBMM Tutanak Dergisi 109 Birleşim, Ağustos 1951, s. 582
137 — Zafer Gazetesi - 23 Ağustos 1951
138 — ULUS Gazetesi - 28.8.1988

139 — Weiker, Walter- 1960 Türk İhtilali, Cem yayınları, çev. M. Ergin, İst. 1967, s. 1-35
140 — **Kansu, Ceyhun Atuf** - Yeniden Halkevleri, Halkevleri Dergisi, sayı 100 Şubat 1975, s. 2-3
141 — Türk Devrim Derneği tüzüğü - Ankara Başbakanlık Basımevi, 1960(s. 3-4
142 — **Tuğsavul, Orhan** - Halkevlerinin ikinci kuruluşu, Bakırköy Halkevi yayını no: Refah Basımevi, İstanbul 1965, s. 8-9
143 — Halkevlerinin ikinci kuruluş tutanağı - Halkoyu Dergisi, sayı 3, Şubat 1977, s. 29-31, Ankara
144 — Halkevleri Derneği Tüzüğü - Ankara 1963, s. 3-4
145 — **Kunter, Halim Baki** - Kuruluşlarının 32. yıldönümünde Halkevleri, Ankara, 1964, Halkevleri genel merkezi yayını, s. 22 v.d.
146 — Kurultaya sunulan Halkevleri genel yönetim kurulu çalışma raporu, 24 Nisan 1965
147 — Kurultaya sunulan Halkevleri genel yönetim kurulu raporu - 24 Nisan 1965, s. 13
148 — Halkevleri Dergisi - Sayı 1, Halkevleri genel merkezi organı, 29 Ekim 1966
149 — Başbakan Süleyman Demirel'in Toplum kalkınması seminerine mesajı, Halkevleri Dergisi, sayı 3, Ocak 1967
150 — Toplum Kalkınması hamlemizde Halkevleri semineri - 10-11 Aaralık 1966 Halkevleri genel merkezi yayını, Ankara
151 — Halkevleri Danışma kurulu raporu - 6 Mayıs 1967, Ankara s. 5 v.d.
152 — Halkevleri ve DPT - Halkevleri Dergisi, sayı 4 Şubat 1967, s. 27
153 — Halkevleri Dergisi - sayı 5, Şubat 1967
154 — III Halkevleri Kurultayı - s. 6-13, Halkevleri yayını, Mayıs 1967
155 — Halkevleri genel merkezi inceleme gezisi, Halkevleri Dergisi, sayı 9 Temmuz 1967 s. 32
156 — Atatürk Enstitüsü açılış programı - Halkevleri Dergisi, sayı 16-17, Ocak - Şubat 1968, s. 10-13
157 — Halkevleri Atatürk Enstitüsü açılışı - Halkevleri Dergisi sayı 22, Ağustos 1968, s. 16-26
158 — Bir açıklama - Halkevleri Dergisi, sayı 32, Haziran 1969, s. 1-2

159 — Bildiri - Halkevleri Dergisi, sayı 33, Temmuz 1969, s. 29

160 — Genel merkez haberleri - Halkevleri Dergisi, sayı 35, Eylül 1969, s. 28-30

161 — Gaziantep Uyanış ve Haber gazetelerinin 10.8.1969 tarihli sayıları

162 — Öğretmen boykotu bildirisi - Halkevleri Dergisi, s. 39, Ocak 1970, s. 17

163 — Halkevleri 38. yıldönümünü kutladı - Halkevleri Dergisi, s. 41, Mart 1970 s. 16

164 — Halkevleri dil, tarih ve edebiyat uzmanlar kurulu raporu - Halkevleri Dergisi, sayı 41, s. 23-25, Mart 1970

165 — 76 Halkevi ve Halkodası kapanma zorunda kalındı, Halkevleri Dergisi sayı 45 - Temmuz 1970, s. 29

166 — Halkevleri haberleri - Halkevleri Dergisi, sayı 52, Şubat 1971, s. 30-32

167 — **Kaplan, Kadri** - Kemalist devrimciler ve güçbirliği, Halkevleri Dergisi, Mayıs 1971, sayı 55, s . 1-5

168 — Kemalist devrim üzerine, Atatürkçü düşünce üzerine - Halkevleri ve Kemalist Devrimciler Birliği yayınları, yazarlar, Kadri Kaplan, Anıl Çeçen, Suphi Karaman, Ceyhun A. Kansu

169 — Halkevleri V. Kurultay çalışma raporu - Ankara 1971

170 — **Moğulkoç, Ziya** - V. Kurultay izlenimleri, Halkevleri Dergisi, sayı 58, Ağustos 1971, s. 4-9

171 — Halkevleri vakfı ana sözleşmesi - Halkevleri Dergisi sayı 63, Ocak 1972, s. 16-18

172 — Halkevleri haberleri - Halkevleri Dergisi sayı 63, Şubat 1972, s. 20-24

173 — Anıl Çeçen'in özel arşiv belgelerinden

174 — **Çeçen, Anıl** - Neden Halkevlerine saldırıyorlar? - Halkevleri Dergisi, sayı 66, Nisan 1972, s. 7-9

175 — Yeniden Milli Mücadele - Sayı 109, 1972 Şubat

176 — **Salihoğlu, Mehmet** - Halkevleri yeni çalışma dönemine girdi - Halkevleri Dergisi, sayı 71, Eylül 1972, s. 2 v.d.

177 — Hindistan'da büyük başarı - Halkevleri Dergisi sayı 75, Ocak 1973, s. 22-24

178 — **Çeçen, Anıl** - Yokedilemeyen Halkevcilik - Halkevleri dergisi, sayi 76 Şubat 1973, s. 3-4

179 — Halkevleri 6. kurultayına sunulan çalışma raporu - Ankara 1973, Halkevleri yayını

180 — Atatürkçülük ve Atatürk ilkeleri - Halkevleri Atatürk Enstitüsü yayını, Ankara 1973
181 — **Çeçen, Anıl** - Halkevleri ve köykentler - Halkevleri Dergisi sayı 91, Mayıs 1974, s. 2-4
182 — **Özdenoğlu, Şinasi** - Halkevleri ve sosyal barış, Halkevleri dergisi sayı 100, Şubat 1975, s. 4-5
183 — Halkevleri 7. kurultayına sunulan çalışma raporu, Ankara 1975
184 — Halkevlerinde halk tiyatrosu hareketi - Halkevleri Dergisi 11 Ocak 1976 s. 37-38
185 — Halkevleri Halk şenlikleri yönetmeliği - Halkoyu Dergisi sayı 118 Mayıs 1976
186 — VIII. Kurultaya sunulan Halkevleri genel yönetim kurulu ropuru - Ankara 1977, s. 12-13
187 — Halkevleri 9. Olağan kurultayı raporu - Ankara 1979
188 — Halkevleri davası iddianamesi
189 — Halkevleri davası savunması
190 — Halkevleri davası kararı
191 — Halkevleri davası yargıtay kararı
192 — Halkevleri 10. Kurultayı çalışma raporu
193 — Muzaffer İlhan Erdost'un 10. kurultayı açış konuşması
194 — Genel başkan Ahmet Yıldız'ın 10. kurultay konuşması
195 — **Peker, Recep** - İnkilap Notları, Ülkü Yayınları, Ankara 1936
196 — **Tekeli, İlhan - Şaylan, Gencay** - Türkiye'de Halkçılık ideolojisinin evrimi, Toplum ve Bilim, sayı 6-7, 1978, s. 190
197 — **Ergil, Doğu** - Türkiye'de halkçılık neden yürümedi? Milliyet, 16.5.1975
198 — **İğdemir, Uluğ** - Halkevleri ve Halkodaları, Aylık Ansiklopedi, Mart, 1945
199 — **Kansu, Ceyhun Atuf** - Kemalizmin halk okulları, Halkevleri Dergisi, sayı 64, Şubat 1972, s. 3-6
200 — **Çeçen, Anıl** - Neden Halkevlerine saldırıyorlar?, Barış Gazetesi, 15.4.1972
201 — Ülkü Dergisi - V/28 (1935) s. 244, XIII/73 (1939)s. 1-4
202 — CHP Programı - Ankara 22 Teşrin evvel, 1927
203 — Cumhuriyet, 2 Kanunu evvel 1931
204 — **Karpat, Kemal** - Halkevleri, Middle East Journal, Cilt XVII, No : 1-2 1963

205 — **Wilson, Howard** - Başgöz, İlhan - TC'de Eğitim ve Atatürk, Dost yayınları Ankara 1968, s. 195
206 — **Taner, Hasan** - Halkevleri Bibliyografyası, Ankara 1944
207 — **Karadağ, Nurhan** - Halkevi Tiyatrosu - DTCF'ne sunulan doçentlik tezi Ankara, 1982
208 — **Şakiroğlu, Mahmut** - Memleketimizde toplu tarih çalışmaları, Tarih ve Toplum, Ocak 1987, sayı 38, s. 9-14
209 — **Şakiroğlu, Mahmut** - A.g.y.
210 — **Ergün, Mustafa** - Atatürk devri Türk eğitimi, DTCF yayını Ankara 1982 s. 164
211 — **Nusret, Kemal** - Köylü Hanı, ÜLKÜ, 1936, sayı 40, 29
212 — **Öncü, Ayşe** - Örgüt Sosyolojisi - Türk Sosyal Bilimler Derneği yayını, Ankara 1976, s. 43-53
213 — **Çavdar, Tevfik** - Bir yaygın eğitim deneyi Halkevleri, Türkiye'de yaygın eğitim semineri, Eskişehir İTİA yayını 1975, s. 199-217
- Halkevleri açık oturumu, ÖĞRETMEN DÜNYASI Dergisi sayı 75, Mart 1986 s. 34-35
214 — Murat Belge'nin yönetimindeki BİRİKİM Dergisinin Şubat 1990 tarihli 10. sayısında "Halkevleri ve muhbirliği teşvik" bölümü
215 — **Önder, Necmettin** - Halkevleri Gerçeği, Son Havadis, 20.4.1979, Not: aynı doğrultuda Ahmet Kabaklı ve Tekin Erer'in çeşitli yazıları vardır.
216 — Türk Yurdu Dergisinin çeşitli sayılarındaki konu ile ilgili yazılar
217 — Dünden bugüne Halkevleri - Babıalide Sabah Gazetesi, 10-13 Mart 1972
218 — Yeniden Milli Mücadele Dergisi, Sayı 109, Şubat 1972, İstanbul
219 — **Baltacıoğlu, İsmayil Hakkı** - Halkın Evi, CHP Halkevleri Bürosu Kılavuz kitaplar no : 29, Ankara 1950, Ulus Basımevi
220 — Halkevinden helakevine - Erkekçe Dergisi, Şubat 1989, s. 38 v.d.
221 — **Çeçen, Anıl** - Demokratik kitle örgütü olarak Halkevleri, HALKOYU DERGİSİ sayı : Ankara 1975, s. 5-9
222 — **Tanilli, Server** - Nasıl bir eğitim istiyoruz? Amaç yayınları, İstanbul 1988, s. 172 v.d.
223 — **Tezcan, Mahmut** - Boş zamanlar sosyolojisi, Ankara 1977,

s. 187-197
224 — **İllich, İvan** - Okulsuz Toplum, Çev. B. Üstün, B.T. Yayınları, Ankara 1985
225 — **Althuser, L.** - İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları, Çev. Yusuf Alp, Birikim Yayınları, İst. 1978

EKLER

1 — "AÇILIRKEN" şiiri - Behçet Kemal Çağlar.

2 — HAKEVLERİ MARŞI - Behçet Kemal Çağlar.

3 — "HALKEVLERİ" şiiri - Server Ziya.

4 — Halkevlerine memur ve öğretmenlerin gitmelerinin, üye olmalarının özendirilmesi ile ilgili 6.8.1932 tarihli hükümet kararnamesi,

5 — Atatürk'ün ardından Halkevlerinde törenler yapılması ile ilgili 16.10.1938 tarihli hükümet kararnamesi

6 — 1938 tarihindeki Halkevleri şube sayısı

7 — Örnek Halkevi projesi - Düzce Halkevi

8 — Halkevleri örgüt haritası - 1973

9 — Halkevleri tüzüğündeki amaç maddesi

10 — Halkevleri Atatürk Enstitüsüne 1973'de hazırlanan "Atatürkçülük" broşürü

AÇILIRKEN

Her elde var Kalem, Bir Pergel, Balyoz sapı:
On Dört Milyon emekle yapılıyor bu yapı.
Ne gösteriş, ne taklit, ne özeniş inkılâp
Neler yapmadın ey Türk; Bu büyük işi de yap.
Türk insanlık uğruna akın eden, kan eden
Türkün medeniyeti, insanı insan eden.
Türkün güneşleriyle dünya ufka ağardı,
Türk olmasa tarihe yazılacak ne vardı?
Ey dünya yine bizden ders alacaksın yarın...
Sesini duyuyoruz derinden ataların:
(Bugün sizden hoşnuduz ey Gazi nesilleri
(Medeniyet safında en yüksek en ileri.
(Bu çetin parolayı tekrarladıkça sizler,
(Geçmiş asırlar gibi saygı ve sevgi gizler
(Gelecek asırlar da büyük Türk milletine
(Türk olana mukadder aynı vazife yine
(İnsaniyet örneği, Medeniyet rehberi,
(Yolunuz açık olsun ey Gazi nesilleri....)
Bu sözü tutmıyanı türk genci yolsuz sayar:
Kanımıza güvenin bekleyin ey atalar
Ey dünya Türkün ölmez ruhunu öğren tanı,
Baştan başa yapılıp bu yeni Türk vatanı
İmrenecektir bize yeryüzünde dört bucak
Türk ili gibi olmak darbı mesel olacak
Türkün yalnız casaret değil asıl hocası
Medeniyet aşkıyle bir: Türkün Türk olması
Nemiz eksik eskiden, damarda var aynı kan,
Kafada aynı şuur gönülde aynı iman
İçteki ve dıştaki zincirleri kırmışız
O günde şom ağızlar nemiz varki diyordu...
Yokluk içinde nasıl yaptık imandan ordu
En mücehhez muntazam orduyu halk eden biz.

Bugün de başka şeyler yaratmayı biliriz :
Arkadaş geri durma uzaktan çatma kaşı,
İymandan azmire işte bir mehenk taşı :
Var mısın çık meydana, kendini burada göster,
Türk gencinin hızını bütün bir yurda göster.
Bunu yurt zaten bilir; Öğrensin bütün cihan,
Dünyanın en kudretli kanıdır sendeki kan,
Biz varız, Türk genci var, Diri Türk gençliği var.
Bugün emanet diye kalbimize konanlar,
Bulacaklar buldular en sarsılmaz temeli,
Birleşince bu yerde eli Türk emeli.
Bin bir gecenin bu anda bir ağızdan sesi bu :
Bugün doğan güneşin olmıyacak gurubu...
Hedefi gösterecek, Yayımızı gerecek,
Bizlere bulut feyzi, Şimşek hızı verecek
Halkevleri bugünden Büyük yola girecek :
Ne geride kalacak ne yolda duracağız;
O bizi yürütecek, Biz Onu saracağız..
Gayeye varacağız, Gayeye varacağız...

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR
19 ŞUBAT 1932
(HAKİMİYETİ MİLLİYE)

EK — 2

BİR HALKEVİ MARŞI

I

Türk ne demek anlasın dünya bizi görsün de
Dövülmüş kılıçlarız Halkevinin örsünde
Biz çiçeğiz yaprağız, halktadır ağacımız
Halk hizmeti en büyük, en temiz amacımız

II

Öz yurdu dokuz koldan fetheden erleriz biz
Hak diyen aşıkların vecdiyle halk deriz biz
Halk bize harsta önder ilimde önderiz biz
Halk içinde halk için halkla beraberiz biz.

Söz : Behçet Kemal Çağlar

Müzik :

Hulûsi Suphi Karsel

BİR HALKEVİ MARŞI

HALKEVLERİ

Köpüklü başlariyle koşuyor dalgalar..
Esen hava ne temiz, ne tılısımlı, ne serin.
Yurdun dört bir yanında canlı bir kaynaşma var,
Başucunda toplanmış, gençlik, büyük eserin.

⁂

Dağınık incileri bir ipliğe dizen el,
Işıkların kaynağı bir ufka uzanıyor.
Hür dağlardan kopmuştur alınlara çarpan yel,
Yaratmanın hurması gönüllerde yanıyor.

⁂

Taze kan dağıtacak kalplere halkevleri,
Hız.. yılmamak.. inanış.. kuvvet.. hepsi içinde.
Yer yer meş'alelerin atından alevleri
Parlıyor iç ülkenin her parça kerpiçinde.

⁂

Bir gün, yolcu.. genç yolcu, hâkimi olacaksın
Toprağın, tabiatin, gökün binbir katının.
Güzel, yine her şeyi orda bulacaksın,
Koş, yüreğin çarparak, altına bu çatının.

SERVER ZİYA
Ankara, Şubat 1933, Ülkü Dergisi

EK — 4

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için Başvekâlet Müdevvenat Müdürlüğüne müracaat olunur	6 AĞUSTOS 1932 CUMARTESİ	SAYI: 2167

KARARNAMELER

Kararname N: 13173

Halkevlerine devam siyasi fırkaya intisap etmiş olmağı [illegible] etmediğinden memurinin devam ve intisabında [illegible] olunmadığına ve bu müessesat içtimaî kültür müessesesi olduğundan memur ve muallimlerin devamlarının teşvik [illegible] İcra Vekilleri Heyetinin 19/7/1932 tarihli içtimaında [illegible] verilmiştir.

19/7/1932

REİSİCÜMHUR
GAZİ M. KEMAL

Millî Müdafaa Vekili — Dahiliye Vekili
ZEKÂİ

Hariciye Vekili — Maliye Vekili — Maarif Vekili — Nafia Vekili
Dr. T. RÜŞTÜ — *M. ABDÜLHALIK* — *ESAT* — *HİLMİ*

İktisat Vekili Vekili — Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili
MUSTAFA ŞEREF — *Dr. REFİK*

Gümrük ve İnhisarlar Vekili — Ziraat Vekili
ALİ RANA Z. — *MUHLİS*

Kararname N: 13212

Türk parası kıymetini korumak üzere İktisat Vekâletince [illegible] olunan merbut 6 numaralı kararnamenin mer'iyete vaz'ı Vekâleti müşarünileyhanın 23/7/1932 tarih ve 4087/172 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine 24/7/1932 tarihli içtimaında tasvip [illegible]

24/7/1932

REİSİCÜMHUR
GAZİ M. KEMAL

Başvekil — Adliye Vekili — Millî Müdafaa Vekili
İSMET — *ZEKÂİ*

Hariciye Vekili — Maliye Vekili — Maarif Vekili
Dr. T. RÜŞTÜ — *M. ABDÜLHALIK* — *ESAT*

İktisat Vekili — Sıhhat ve İçtimaî M. V.
MUSTAFA ŞEREF — *Dr. [illegible]*

Gümrük ve İnhisarlar Vekili — Ziraat V.
ALİ RANA Z. — *MUHLİS*

Türk parası kıymetini ko[illegible]
6 numaralı Kararname

Madde 1 — Döviz mürakabesi [illegible] memleketlerden yapılan ithalâtın dövizleri [illegible] ketler ile ülkesi dahiline türkiyeden [illegible] menetmiş olan memleketlerden türkiyeye [illegible] verilmez. Bu memleketler mallarını türkiyeye [illegible] yenlerden malların türk parasile [illegible] tevdi edilmiş olduğuna dair vesaik [illegible] gümrüklerce memleket dahiline ithal edil[illegible] bankasına yatırılmış olan paralar ancak [illegible] edilmek üzere türk mahsulü mubayaası [illegible]

Madde 2 — Ülkesi dahiline giren [illegible] bir nisbette döviz veren memleketler [illegible] nisbette döviz ita olunup mütebaki [illegible] mucibince muamele olunur.

Madde 3 — Bu Kararname neşri tarihinden [illegible]

Madde 4 — Bu Kararnamenin İcrasına [illegible] murdur.

EK — 5

T.C.
Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336 - 1920

İdare ve yazı işleri için Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğüne müracaat olunur	16 TEŞRİNİSANİ 1938 ÇARŞAMBA	SAYI : 4064

KARARNAME

Kararname No: 2/9919

«Atatürk'ün ölümü münasebetile umumî teessürün resmi sahada tezahürü için aşağıdaki esaslara göre hareket edilmesi muvafık görülmüştür.

1 — Ankarada cenaze merasimi yapılacak olan 21 ikinciteşrin 1938 tarihinde bütün memlekette resmî veya nim resmî mahiyeti haiz olan dairelerle mekteplerin kapanması temin edilecek, hususî müessesatın, vilâyetler tarafından kapatmaları için ricada bulunulacak,

2 — Cenaze merasiminin ferdası gününe kadar bayraklar yarı olarak çekilecek, eğlence yerlerinin, (tiyatro, sinema, bar ve saire gibi) açık kalmamasına yine aynı şekilde tevessül olunacaktır.

3 — Atatürk'ün vefatı tarihi olan 10 ikinciteşrinden itibaren bir ay zarfında Hükûmet memurları süvare ve akşam yemeklerine icabet etmiyecekler ve kendileri de vermiyeceklerdir.

4 — Tesbit edilecek program mucibince Vilâyet ve kaza merkezlerinde cenaze merasiminin yapıldığı günü Atatürk'ün hatırasına ihtiram merasimi yapılarak ve Halkevlerinde Büyük Önderin hayatı hakkında söylevler tertib edilecektir.

15/11/1938

REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

Başvekil *C. BAYAR*	Adliye Vekili *H. UKAN*	Millî Müdafaa Vekili *K. ÖZALP*	Dahiliye Vekili *Dr. R. SAYDAM*
Hariciye Vekili *Ş. SARAÇOĞLU*	Maliye Vekili *F. AĞRALI*	Maarif Vekili *S. ARIKAN*	Nafıa Vekili *A. ÇETİNKAYA*
İktısad Vekili *Ş. KESEBİR*		Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili *Dr. H. ALATAŞ*	
Gümrük ve İnhisarlar Vekili *R. TARHAN*		Ziraat Vekili *F. KURDOĞLU*	

TAMİMLER

Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinden :

ÖZÜ :

No. 8217 - 2363

Sahipsiz eşya satış şartları hakkında.

2970 sayılı 19/1/1938 tarihli genel yazıya ektir:

115/1 — 1936 örnek sayılı (Satış Komisyonuna mahsus günlük mesaisine) arkasında yazılı hususî şartlar aşağıda gösterilen şekilde değiştirilmiştir.

Bu şartlar dairesinde sahipsiz eşya satışlarının yapılmasını bil-

Hususî şartlar

1 — 1539 sayılı kanun mucibince arttırma usulile satışa çıkarılan işbu eşyanın arttırmasına gireceklerden komisyon % 7,5 hesabile pey akçesi alır. (Muhammen bedel 50 bin liraya geçtiği takdirde 2490 sayılı kanunun 16 ncı maddesine itibar olunur.)

2 — Alıcı malın nümunesini icab ederse hepsini bulunduğu yerde görmekte serbest olduğundan ihaleden sonra hiç bir bahane ile fesih iddiası dinlenemez.

3 — Takarrür eden arttırma bedeli lâyık hadde görülmezse arttırmanın uzatılmasına komisyon salâhiyetlidir.

HALKEVLERİ LİSTESİ - 1938

Yeni açılan 42 Halkevi ile birlikte sayısı 209 u bulan Halkevlerimizin alfabetik bir listesini aşağıda dercediyoruz. Kenarlarında × işareti olanlar 1938 yılında açılan Halkevleridir:

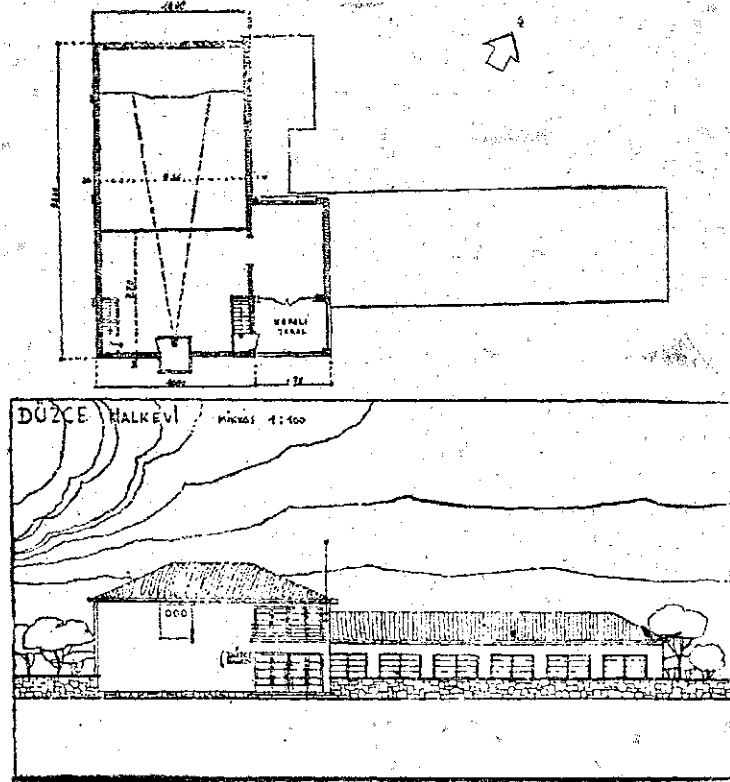
1 — Acıpayam
2 — Adıyaman ×
3 — Adana
4 — Adapazarı
5 — Afyon
6 — Ağrı
7 — Ahlat ×
8 — Akçakoca
9 — Akhisar (Manisa)
10 — Aksaray (Niğde)
11 — Akşehir
12 — Alanya
13 — Alaşehir
14 — Amasya
15 — Ankara
16 — Antalya
17 — Arapgir ×
17 — Arapgir
18 — Ardahan
19 — Artvin
20 — Aşkale ×
21 — Ayancık
22 — Aydın
23 — Ayvalık
24 — Babaeski
25 — Bafra
26 — Bakırköy (İst)
27 — Balıkesir
28 — Balya ×
29 — Bandırma
30 — Bartın
31 — Bayburt
32 — Bayındır
33 — Bergama
34 — Beşiktaş (İst)
35 — Beyoğlu (İst)
36 — Biga ×
37 — Bilecik
38 — Birecik
39 — Bitlis
40 — Bodrum
41 — Bolu
42 — Bolvadin
43 — Bor
44 — Bozöyük ×
45 — Boyabat
46 — Burhaniye
47 — Bulanık
48 — Buldan ×
49 — Burdur
50 — Bursa
51 — Ceyhan
52 — Cizre
53 — Çapakçur
54 — Çanakkale
55 — Çankırı
56 — Çarşamba (Sam)
57 — Çeşme ×
58 — Çine ×
59 — Çorlu
60 — Çorum
61 — Çölemerik
62 — Denizli
63 — Demirci ×
64 — Develi
65 — Devrek
66 — Dikili ×
67 — Dinar
68 — Divriği ×
59 — Diyarbakır
70 — Düzce
71 — Edirne
72 — Edremit
73 — Elâzığ
74 — Elbistan
75 — Eleşkirt ×
76 — Elmalı ×
77 — Eminönü (İst)
78 — Emirdağ
79 — Erciş
80 — Erbaa
81 — Ereğli (K. D.)
82 — Ereğli (Konya)
83 — Erganimadeni
84 — Erzincan
85 — Erzurum
86 — Eskişehir
87 — Eyyup (İst)
88 — Fatih (İst)
89 — Fatsa
90 — Fethiye
91 — Gaziantep
92 — Gebze
93 — Gediz ×
94 — Gelibolu
95 — Gemlik ×
96 — Gerede
97 — Gerze
98 — Giresun
99 — Gönen

100 — Göynük
101 — Gümüşhane
102 — Harput
103 — Hozat
104 — İnebolu
105 — İnegöl
106 — İskilip
107 — İzmir
108 — İzmit
109 — Iğdır
110 — Isparta
111 — Kadıköy (İst.)
112 — Kağızman
113 — Kandıra
114 — Karaman
115 — Karamürsel ×
116 — Kars
117 — Karşıyaka (İzmir)
118 — Kastamonu
119 — Kayseri
120 — Kemâliye ×
121 — Keskin ×
122 — Keşan
123 — Kiğı ×
124 — Kilis
125 — Kırkağaç
126 — Kırklareli
127 — Kırşehir
128 — Konya
129 — Kütahya
130 — Kula
131 — Lüleburgaz
132 — M. Kemalpaşa
133 — Malatya
134 — Manisa
135 — Maraş
116 — Mardin
137 — Menemen ×
138 — Mersin
139 — Merzifon
140 — Milâs
141 — Mudanya
142 — Mudurnu
143 — Muğla
144 — Muş
145 — Nazilli (aşağı)
146 — Nazilli (yukarı)
147 — Nevşehir
148 — Niğde
149 — Niksar
150 — Nusaybin ×
151 — Oltu
152 — Ordu
153 — Osmaniye (D.B.)
154 — Ödemiş ×
155 — Pasinler
156 — Perşembe (Ordu)
157 — Pertek
158 — Rize
159 — Safranbolu
160 — Salihli
161 — Samsun
162 — Sandıklı
163 — Sarayköy
164 — Sarıkamış
165 — Savur ×
166 — Seferihisar ×
167 — Siirt
168 — Silifke
169 — Silvan
170 — Simav
171 — Sinop
172 — Sivas
173 — Siverek
174 — Sivrihisar ×
175 — Sındırgı ×
176 — Söke
177 — Sungurlu ×
178 — Ş. Karahisar
179 — Şarkikaraağaç
180 — Şehremini (İst.)
181 — Şişli İst.)
182 — Tarsus
183 — Taşköprü
184 — Tavas
185 — Tefenni
186 — Tekirdağ
187 — Tire
188 — Tirebolu
189 — Tokat
190 — Tosya
191 — Trabzon
192 — Turgutlu
193 — Turhal (Tokat)
194 — Ünye
195 — Ürgüp
196 — Üsküdar (İst.)
197 — Ulukışla ×
198 — Urfa
199 — Urla
200 — Uşak
210 — Uzunköprü
202 — Van
203 — Varto
240 — Vezirköprü ×
205 — Vize
206 — Yalvaç
207 — Yozgat
208 — Zile
290 — Zonguldak

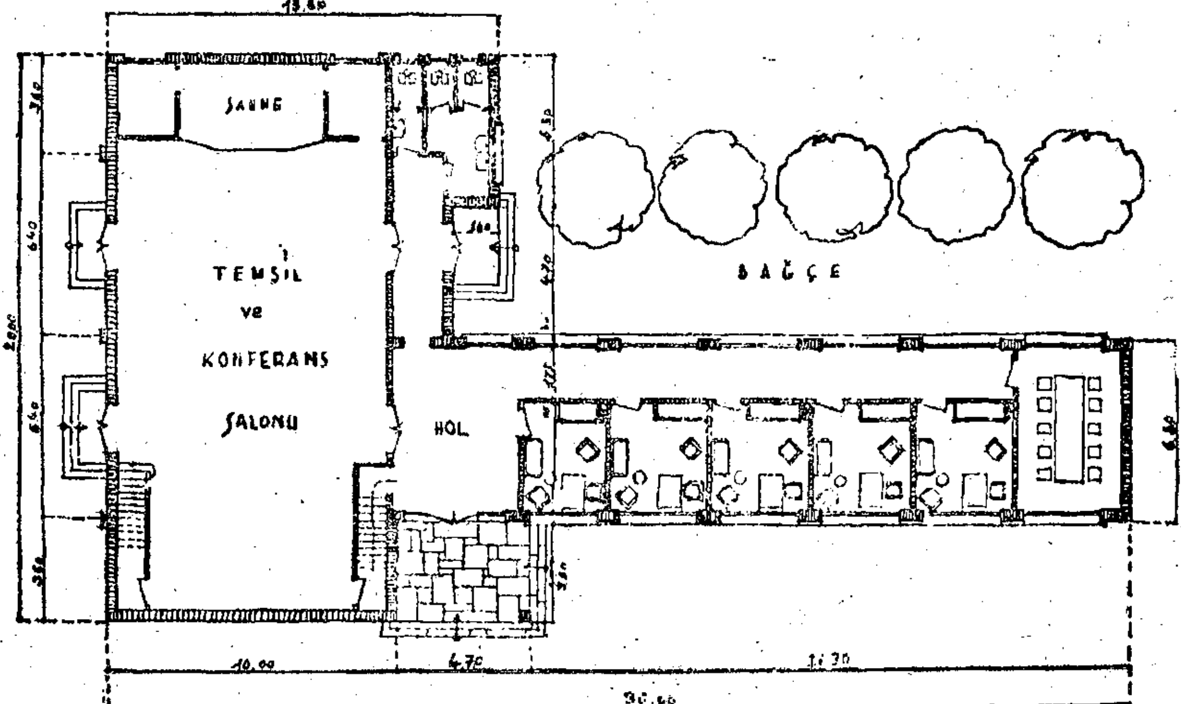
ÖRNEK - HALKEVİ PROJESİ - DÜZCE HALKEVİ

Düzce'deki parkın bir tarafına yerleşdirilmek üzere düşünülen bu projenin bâriz vasfı refahlık ve binanın içinde bulunanlara olduğu kadar dışarıdan bakanlara da iç açıcı bir te'sir vermesidir. Dikkatli gözler, binanın dışından bakmakla içini de anlayabilmekde zorluk çekmezler.

Plânın tavziâtı, binaya iki kısım halinde ve ayrı ayrı zamanlarda inşa olunabilmek imkânını veriyor. Bu kısımlardan birincisi, Halkevi idâre büroları diğeri de üçyüz kişiyi alabilecek büyüklükde olan toplantı salonu ile lüzumlu teferrüatından ibaret bulunuyor.

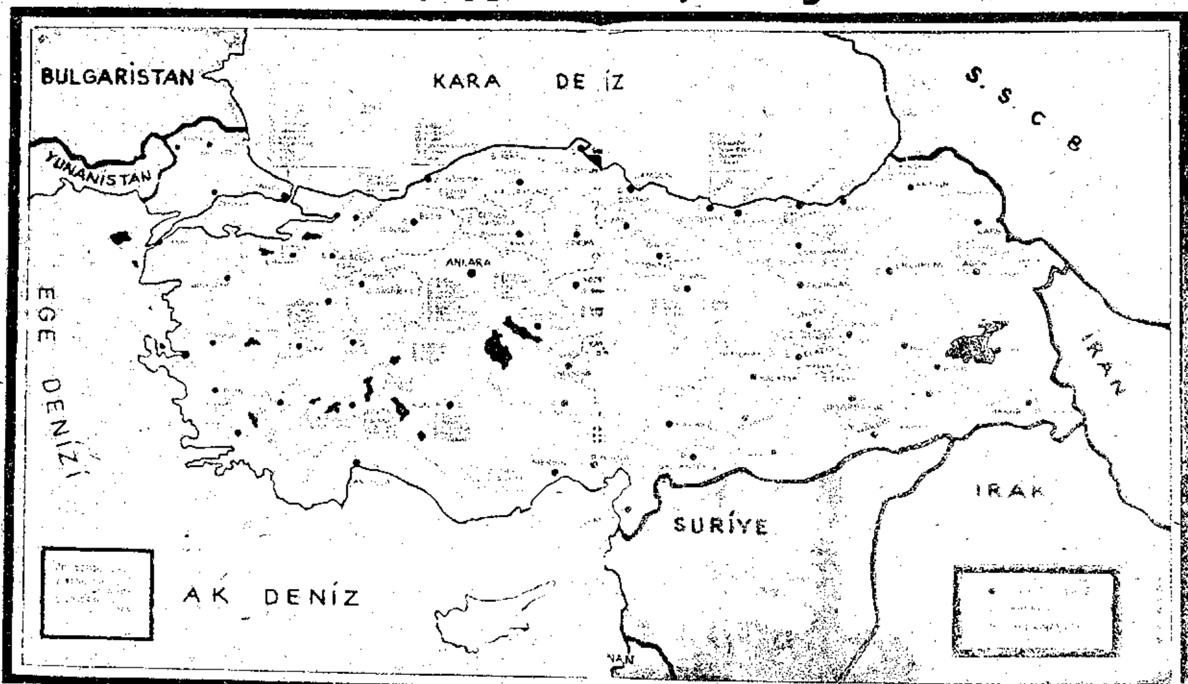

DÜZCE HALKEVİ

EK — 8

Türkiye'nin En Yaygın ve Güçlü Örgütü HALKEVLERİ

1973

C. HALKEVLERİNİN AMACI :

3. MADDE — Halkevleri Atatürk'çü düşüncenin ışığında olarak ve Atatürk'çülük ülküsüne bağlı kalarak, halkın eğitimine, Türk kültürüne ve san'atına hizmet eder. Bu konudaki çalışmalarını; Atatürk'çü düşüncenin ve Kemalist devrim anlayışının düşünsel ve ideolojik temeli olan "ulusallık" açısından yorumlayarak, tam bağımsızlık, ulusal egemenlik ve çağdaşlaşma olarak nitelendiren Atatürk'çü ülküsel amaçlara hizmet etmek düşüncesine göre plânlar, programlaştırır ve uygular.

Halkevleri, Türk ulusal devriminin "Türk ihtilâl ve inkılâbının" bir tepki olarak içinde doğduğu din devleti düşüncesine, saltanat yönetimi istemine, sosyal ve sınıfsal ayrıcalığa, ekonomik sömürüye ve ümmet kültürü anlayışına karşı çıkarak, Atatürk devrimini (Atatürk'ün bütün reform ve atılımlarını) kesin bir dille savunur. Anayasamızda, ULUSAL, DEMOKRATİK, LÂİK ve SOSYAL HUKUK DEVLETİ olarak belirtilen, Cumhuriyetin niteliklerini, halka anlatmaya ve benimsetmeye çalışır.

Halkevleri bu ana düşünceler yönünde olarak;

a. Halk ile aydınları kaynaştırarak yaratıcı bir kültür hareketini uyandırıp geliştirir.

b. Asıl görev olarak Genel Yaygın Eğitim (Genel Halk Eğitimi) alanında çalışıp, olanakları ölçüsünde meslekî ve teknik yaygın eğitime (Meslekî ve Teknik Halk Eğitimi) yardımcı olur.

c. Türk yurdunun ve Türk tarihinin derinliklerindeki uygarlık değerlerini gün ışığına çıkaracak çalışmalar yapar. Bu çalışmalarla, tarihsel ve çağdaş

san'at ve kültür değerlerini işleyip ortak bir halk kültürünün ve san'atının yaratılmasına yardımcı olur. Bu değerlerin toplum içindeki (Halktan halka) akışında tarihsel devrimcilik görevini yapar.

d. Türk ulusunun yaratacağı yeni uygarlığın sağlam temelinin; halkın iktidarına, düşünce özgürlüğüne, hoşgörüye ve insan sevgisine dayalı bir ulusal demokrasi olduğuna inanarak, halkın bu yöndeki anayasal eğitimine yardımcı olur.

Halkevlerinin her üyesi ATATÜRKÇÜLÜK ÜLKÜSÜNÜN temel düşünce ve ilkelerini belirleyen yukarıdaki esaslara tam bağlılık içerisinde Atatürk'ün kurduğu Halkevlerinin ruh ve heyecanıyla, bu ülkü ve ilkelerin savaşçılığını yapmayı, hem bir hak olarak, hem de kaçınılmaz bir görev olarak benimser.

ATATÜRKÇÜLÜK ve ATATÜRK İLKELERİ

Hazırlayan
HALKEVLERİ ATATÜRK ENSTİTÜSÜ

(Cumhuriyetimizin 50. yılı dolayısiyle yayımlanmıştır.)

Kısaca «ATATÜRKÇÜLÜK» olarak dile getirilen Atatürk Devrimi ve bu devrimin uygulama yöntemleri, araçları niteliğindeki Atatürk ilkeleri, amaç ve kavram karışıklığından ve tutarsız yorumlardan kurtarılmalı, en azından temel çizgileri ve hedefleri, ortak bir görüşle saptanmalıdır.

Cumhuriyetimizin 50. yılını kutlamaya hazırlandığımız şu sıralarda, bu ulusal ihtiyaç açıkça ortadadır. HALKEVLERİ ATATÜRK ENSTİTÜSÜ, ilk ciddî adımı atmakla, bu yöndeki görevini yaptığı inancındadır.

Bilim çevrelerinin de çaba harcayarak, yetkili resmî makamların yardımları ve düzenleyiciliği ile, kısa sürede ortak, bir görüşün ortaya çıkarılacağına; bundan ulusal bir politika öğretici olarak yararlanılacağına inanıyoruz.

Ne mutlu bu kutsal ve ulusal çabayı harcayanlara ve harcayacaklara...

Kadri KAPLAN
Halkevleri Genel Başkanı

HALKEVLERİ ATATÜRK ENSTİTÜSÜNÜN ATATÜRKÇÜLÜK VE ATATÜRK ILKELERİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞÜ

(Cumhuriyetin 50. yılı dolayısiyle)

Halkevleri Atatürk Enstitüsü, Atatürk'ün en büyük yapıtı saydığı demokratik lâik Cumhuriyetimizin kuruluşunun 50. yıl dönümünü ulusça kutlamaya hazırlanırken, Atatürkçülük ve Atatürk ilkeleri konusunda bilerek, bilmeyerek yaratılan kavram saptırmalarına ve karışıklığına elinden geldiğince ışık tutmak ve engel olmak üzere, Atatürk'ün sözlerine, düşüncelerine özellikle bağlı kalarak yaptığı uzun çalışmalar ve tartışmalardan sonra vardığı sonuçları, saptamaları, Türk aydınlarının tartışmasına ve kamuoyuna sunmaktan kıvanç duyar.

ATATÜRKÇÜLÜK VE ATATÜRK İLKELERİ

I — GENEL BAKIŞ :

Atatürkçülük, Türkiye gerçeklerinden doğmuş bir akımdır. Öyle ki, Atatürk ilkelerinin tümü, herşeyden önce bu ülke halkının sorunlarına gerçekçi çözümler getirebilmek amacıyla konulmuştur. Bütünüyle Mustafa Kemal'in kafasında biçimlenen Türk Devrimi daha sonraki yıllarda yine onun önderliğinde ulusal kurtuluş savaşını yürüten asker, sivil ileri görüş ve düşünceli aydınlar ve yurt sever halk önderlerinin çabaları ile gelişmiştir. Atatürk ilkelerinin tümü bir anda değil, yıllar geçtikce karşılaşılan sorunlara uygun bir biçimde ortaya konulmuştur.

Atatürkçülük, temelde bir devrimdir. Bu devrim, Türk tarihinin, Türk toplumuna getirdiği birikimler içinde, Türk toplumunu çağdaş bir değişime uğrattığı

için bir devrimdir. Devrimin getirdiği temel değişme, Halife - Sultanlık sistemini ve onun zorunlu olarak taşıdığı kişisel eğemenliği kaldırmada, onun yerine lâikliğe, ulusal egemenlik, ilkelerine dayanan cumhuriyet yönetimini getirmede açık ve kesindir. Bunu yaparken Atatürkçülük kesindir ama, yine de katı bir öğretiye dayanmamaktadır. Çağdaş uygarlık değerlerine yöneliktir; Kökten değişmeyi istemekte bilimci ve gerçekcidir. Bu değişimi devrimci atılımlarla gerçekleştirirken tam bağımsızlık ilkesinden yola çıkan Atatürkçülük, Türkiye gerçeklerinden doğan ulusal bir anlayışla, çağdaş uygarlık düzeyinin de üstüne çıkmayı amaç bilmiştir.

Atatürkçülüğün temel öğeleri olarak bilim düşüncesi, akılcılık, sosyal ve ekonomik kalkınma ve çağdaşlaşma, siyasal bağımsızlaşma ve demokratlaşma yönünde özgürlükcülük, lâiklik, halkçılık, devletçilik, sosyal adaletçilik, ulusculuk, barışçılık, cumhuriyetcilik, devrimcilik ilkeleri kabul edilebilir. Çok yönlü düşünceye ve demokratik bir toplumsal yapıya dayalı bir değişim, bir atılım, bir ilerleme yaratmak Atatürkçülüğün başlıca ereğidir. Atatürkçülüğün temel ilkeleri. Türk Devrimi ile eş anlama gelmektedir.

Atatürk ilkeleri zamanla Türk Devriminin ilkeleri, Atatürkçülük de yeni Türk Devletinin temel siyasal felsefesi olmuştur.

II — FELSEFE ALANINDA ATATÜRKÇÜLÜK:

Felsefe alanında Atatürkçülük akılcılığa, müspet bilim kavramına dayanır. Bu, bütün bilimleri kapsayan ve geniş anlamıyle sözkonusu olan bir kavramdır. Buna göre dünyayı, olayları ve her şeyi kavramak için müspet bilime gidilmelidir. Bilimsel düşünüş, öz-

gürlüğü ve lâikliği getirir. Fizik ötesi ve bilim dışı kavramlar, Atatürkçü düşüncenin dışındadır. Lâiklik ise, insanı, hem kendi başına, hem toplum ile ve dolayısiyle toplumun siyasal örgütlenmesi olan devleti ile metafiziğin dışında, bilimin içinde özgür düşünceye ulaştırmaktır. Atatürkçülük, kişi ve toplum yaşamının siyasal olarak düzenlenmesinde, devletin eylem ve işlemlerinde, bilimin ve aklın kaynak alınmasıdır. Atatürkçülüğün özündeki temel, akıl ve bilim olunca, Atatürkçü felsefe, rasyonalizm ve pozitivizm akımlarının ulusal öze dayandırılan bir bireşimi (sentezi) olarak kabul edilebilir. Atatürkçülük felsefe alanında kalıpçılığa karşıdır; yeniliğe ve gelişmeye açık, geriye gidişe kapalı bir dünya görüşüdür.

III — TOPLUMSAL ALANDA ATATÜRKÇÜLÜK :

Toplumsal alanda Atatürkçülük, Türk insanını toplumu ile tarihin olumlu ayıklama sürecinden geçirme, elde kalanlarla yeni değerler ve kurumlar içinde, her yönden çağdaşlaşmaya yöneltme ve uygarlık düzeyini sürekli olarak geliştirme düşüncesidir. Toplumsal yönden Atatürkçülük, çağın gerçek olgusu niteliğinde olan halkçılık ilkesini öngörür. Toplumca yükselmede yöntem olarak devletçiliği ve sosyal adaletçiliği benimser. Geleneksel Osmanlı kültürünün sarsıldığını ve işe yaramadığını ortaya koyar; Türk ulusunu yetersizlikten kurtarmaya çalışır. Toplumsal alanda yurd birliği, kültür birliği, ülkü birliğine dayanan bir ulusçuluğa yönelerek ulusal bütünleşmeyi öngören Atatürkçü düşünce, tarihin zorunlu sonucu olarak doğmuş ve sosyal ilke olarak canlılığını ve dinamiğini, devrimcilikte, dayanağını ve doğrultusunu halkçılıkta, yöntemini ve içeriğini de sosyal adaletçi bir devletçilikte bulmuştur.

Atatürkçülüğe göre, saltanat yönetimi geleneksel uygarlıktan çağdaş uygarlığa dönüşümünü yapamadı. Osmanlılar ümmetçi ve geleneksel doğu uygarlığı ile bağlarını sürdürerek batıcılığa yöneldikleri için, kültür ikileşmesi içine düşmüşlerdir. Bu ikilik içinde yerleştirilmeye çalışılan batılı kurumlar ya yozlaşmışlar ya da bürokratik baskılar altında yetersiz kalmışlardır. Bütün bunlar Türk ulusunu orta çağ karanlığından çıkarmaya yetmemiştir. İşte Atatürkçülük aynı zamanda bir kültür devrimi de olarak, Türk ulusunu orta çağ karanlığından kurtarıp, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaya, bu ikileşmeden silkinerek yönelmiştir; Eskiye bağlı yozlaşmış kurumları teker teker kaldırmış, yerine halkın desteğini de alarak 20. yüzyılın yeni kurumlarını getirmiştir.

Atatürkçülük eğitim konusunda ise her şeyden önce halka önem vermiştir. Bu amaçla da, örneğin Millet Mekteplerini, Halkevlerini açmıştır. Köy Enstitüleri gibi özü halkçı olan eğitim kurumlarının temelini de o atmıştır. Halk eğitimi amacıyla geniş bir okuma yazma seferberliğine girişmiştir. Harf ve dil devrimi ile bütünlenen bu girişimlerle, hep halk kitlelerine, çağdaş dünyanın aydınlık düşüncesi getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğretim birliği benimsenerek eğitim ve öğretimde ayrıcalığa son verilmiştir. Atatürk, hukuk eğitimi alanında da ileriye dönük devrimci bir anlayış getirerek, yepyeni bir hukukçu kuşağı yetiştirmiştir. Atatürkçülük halk kitlelerinin desteğini alabilme yolunun öncelikle eğitimden geçtiğine inanmıştır.

IV — EKONOMİ ALANINDA ATATÜRKÇÜLÜK :

Tam bağımsızlığa yönelen Atatürkçülük, siyasal bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla temellendirmeye ve bütünlemeye çalışır. Bu amaçla emperyalizme ke-

sin bir karşı çıkış niteliği taşır. Emperyalizmin Türkiye'yi sömürgeleştirmesini önlemek için kapitülasyonların ve bağımsızlığı sınırlayan tüm anlaşmaların ortadan kaldırılmasının anlamı budur. Atatürk, çağdaş bir toplum yaratmak için ekonomik ve sosyal gelişmeleri gerçekçi bir görüşle değerlendirmiştir. Böylece, doktrinci, katı bir sistem kurmak yerine gerçekçi bir uygulamaya öncelik tanımış, çeşitli ekonomik, deneylerden sonra devletiçiliği ilke olarak benimsemiştir. Ekonomik alanda Atatürkçülük, genel anlamıyla devletçiliğin öncelik taşıdığı bir karma ekonomi uygulamasına ağırlık verir. Salt kapitalist sistemle olduğu gibi salt sosyalist sistemle de kalkınma olanağı görmez. Kalkınma ve çağdaşlaşmada, marksist modeli de Türk Devriminin ulusal niteliğine aykırı bulur. Bunun içindir ki, çıkar yol olarak, dengeci ve sosyal adaletçi bir devletçilik öngörülmüştür.

Atatürkçülük özünde salt sosyalizme karşı olduğu gibi, feodalizm ve kapitalizm'e karşı da bir eleştiriyi taşıdığından, her türlü emperyalizmi reddeder. İdeolojik bağımsızlık ilkesinin ekonomik alana yansıması, Türkiye gerçeklerine uygun bir karma ekonomi uygulaması biçiminde olmuştur. Ne var ki, bu karma ekonomide gelişmekte olan ülke koşulları nedeniyle, temel sanayi ve ticaret dallarında devletçiliğe öncelik tanınmıştır. Atatürkçülüğün ekonomi modeli plânlı ve ulusal bir karma ekonomidir. Atatürkçülük halkçı bir öz taşıdığından toplum tabanının çağdaşlaşmasına, refahına büyük önem vermiştir. Devletçilik ise, bu ereğe varmada araç olarak benimsenmiştir.

V — SİYASAL ALANDA ATATÜRKÇÜLÜK :

Atatürkçülüğün siyasal yönü yine halkçı bir tutuma dayanır. Osmanlı feodalizmine, batı ülkelerinin

emperyalizmine karşı girişilen ulusal kurtuluş savaşı, hep halkın desteği ile yürütülmüştür. Halkın kurduğu «Müdafaa-i Hukukî cemiyetleri birleştirilerek, halk üst düzeyde bir örgüte bağlanmış ve bu örgüt aracılığıyla seçilen temsilcilerden ilk meclis oluşturulmuştur. Bu örgüt daha sonraki yıllarda bir partiye dönüştürülerek, siyasal örgütlenme, kitlelerin ulusal bütünleşmesi doğrusunda geliştirilmiştir. Sınıfsal gelişmeler sonucunda sonraki yıllarda bu partiden çeşitli kopmalar olmuş ve her sınıf ya da küme, kendi siyasal örgütünü kurma yoluna gitmiştir.

İç politikada Atatürkçülük sınıf gerçeğine değil, ulusçuluk anlayışı içinde halk gerçeğine dayanır. Halk deyince de çalışarak, emeğiyle geçinen kitlelerin tümünü anlayan ve emeği toplum düzeninin temel değerlerinden biri sayan Atatürkçülük, toplumsal ayrıcalıkları ve uçurumları reddeder. Başka bir deyişle iç politikada Atatürkçülük, toplumun, halkın çıkarlarına ve haklarına öncelik tanıyan bir uygulamaya dönüktür.

Lâiklik ilkesi temel kabul edilerek din ile politika kesinlikle ayrılmış, böylece dinsel inançların çeşitli yönlerden sömürülmesi yasaklanmıştır. Atatürkçü devlet anlayışı lâik politikaya her bakımdan öncelik ve ağırlık tanır. Dış politikada da ulusların bağımsız olarak ve kendi kişiliklerini koruyarak barış içinde yaşamalarını amaç bilir.

ÖZET OLARAK :

1. Atatürkçülük her türlü gericiliğe, bağnazlığa, yobazlığa, doğmacılığa ve boş inançlarla doğa dışı düşüncelere kesinlikle karşıdır; çünkü akılcıdır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun

yol göstericiliğini benimsemiştir. Lâiklik ilkesi gereği de dinsel inançlara saygılıdır.

2. Atatürkçülük, baskı, korku ve bütün totaliter yönetimlere kesinlikle karşıdır; çünkü özgürlükçüdür, insanın doğuştan hak ve özgürlükleri olduğuna ve bunlara saygı gösterilmesi gerektiğine inanır.

3. Atatürkçülük insana değer vermeyen, onu sömüren her düşünce ve tutuma karşıdır; çünkü insancıdır, insanlık değerlerine saygı gösterilmesini ister. Herkesin insan onuruna yaraşır biçimde yaşayabilmesi başlıca amaçlarındandır. Bu yönü ile de evrenseldir.

4. Atatürkçülük bilim dışı her yönteme ve uygulamaya kesinlikle karşıdır; çünkü bilimci ve gerçekcidir. Bundan dolayı da dinle dünya işlerini birbirinden ayırmıştır.

5. Atatürkçülük ırkçılığa ve saldırganlığa kesin olarak karşıdır; çünkü uluscudur, barışçıdır. Yurtda barış dünyada barış ilkesini savunur.

6. Atatürkçülük kendini Türk bilen, Türk'üm diyen herkesi Türk sayar.

7. Atatürkçülük, erkek ve kadın ayırımı yapan her düşünceye karşıdır; çünkü toplumun içinde kadının çok önemli bir yeri olduğuna inanır, kadınla erkek arasında hak eşitliğini ilke sayar.

8. Atatürkçülük, kültürde ve dilde yabancılaşmaya kesinlikle karşıdır; çünkü ulusal kültürün ve dilde bağımsızlığın siyasal bağımsızlığın da koşullarından olduğuna inanır.

9. Atatürkçülük, her türlü iç ve dış sömürüye karşı olduğundan, emperyalizme ve feodalizme de kar-

şıdır. Atatürkçü ulusculuk, ulusal değerlerin, varlıkların sömürülmesini kesinlikle reddeder.

10. Atatürkçülük halkın katılmadığı her türlü yönetime ve girişime karşıdır; çünkü gerçek anlamıyla halk egemenliğinden ve halk yönetiminden yanadır.

11. Atatürkçülük, üretim ilişkilerine dayanan sınıfların varlığını yadsımamakla birlikte, bu sınıfların çatışmasını kesinlikle reddeder; çünkü iş ve meslek gurupları arasında iç barışı sağlayıcı nitelikte organik bir dayanışma ve bütünleşmeyi amaç bilir.

12. Atatürkçülük, yeni Türk devletinin temelini oluşturan çağdaş ve ulusal değerlerin bireşimi bir dünya görüşüdür. Bu özelliğiyle aynı zamanda Türk yurdunun, Türk tarihinin, Türk halkının bütünlüğüne ve gerçeklerine dayanan ulusal bir görüştür; ileriye, yeniliğe açık devrimci bir yoldur; halkımızı orta çağdan modern çağa yönelten ilerici bir akımdır.

13. Atatürkçülük, kapitalist ve sosyalist bloklar dışındaki geri kalmış dünya ulusları için de bir meşale olmuştur. Çünkü, sömürülen ve ezilen ulusların uyanması ve kalkınması yolunda başlatılan ve başarıya ulaştırılan ilk ulusal kurtuluş devrimidir. Bu açıdan da yine evrenseldir. Tüm ezilen uluslar için yeni bir kurtuluş yolu olmuştur.

14. Atatürkçülüğün ilkeleşen başlıca hedefleri: ulusal tam bağımsızlık, çağdaşlaşma, ulusal egemenliktir. Yeni kurulan devletin dışa karşı tam bağımsız olması, içte de ulusal egemenliğe dayanan bir yöntemi öngörmesi ve toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin bile üstüne çıkarmak istemesi, Atatürkçülüğün aynı zamanda temel ulusal ülküsüdür. Bu ülküsel hedeflere ulaşabilmek için de halkçılık, devletçilik, devrimcilik,

cumhuriyetçilik, milliyetçilik, lâiklik ilkeleri yöntem olarak, araç olarak benimsenmiştir. Hepsinin özünde de akılcı bir felsefe yatmaktadır.

Atatürk ilkeleri bu amaçlara ulaşma yolunda bir bütündür; tek tek ele alınıp yorumlanamaz ve uygulanamaz. Atatürk devrimi ve Atatürkçülük belirli siyasal yönlerden değil, Türkiye ve dünya gerçekleri açısından bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Yeniliğe, ileriye dönük olan bu ulusal devrimci dünya görüşü, inanıyoruz ki gün geçtikce yeni çağdaş yorumlarla tarih içindeki gerçek yerini daha sağlam bir biçimde alacaktır.

Başkan

Y. Müh. Mehmet SALİHOĞLU

Üye **Emin ARAT**	Üye **Dr. Ceyhun Atıf KANSU**
Üye **Prof. Bekir Sıtkı BAYKAL**	Üye **Sami N. ÖZERDİM**
Üye **Asist. Anıl ÇEÇEN**	Üye **Prof. Bahri SAVCI**
Üye **Beşir GÖĞÜŞ**	Üye **Doç. Dr. Taner TİMUR**
Üye **M. Rauf İNAN**	Üye **Prof. Fehmi YAVUZ**

GÜNDOĞAN YAYINLARI

Felsefe dizisi

1 — İlkçağ Felsefesi Tarihi W. GUTRIE
2 — Sokrates ve İnsan Sevgisi L. VERSİNY
3 — Platon'un Bilgi Kuramı F. M. CORNFORD
4 — Menon PLATON
5 — Phaiden PLATON
6 — Platon Felsefesi Üzerine Araştırmalar c. 1 İdealar Kuramı Der. Ahmet CEVİZCİ
7 — Felsefeye Giriş (Temel Kavramlar ve Kuramları) K. ADJUKİEWİCZ
8 — Materyalizm Tarih ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi c. 1 Friedrich Albert LANGE
9 — Çağlar Boyu Kölelik Dr. Hasan MALAY
10 — Metafizik C. 1 Aristotales

Sosyoloji/siyaset dizisi

1 — Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi Muharrem VAROL
2 — Toplum İdeoloji Gençlik Ali Mithat İNAN
3 — Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim Türker ALKAN
4 — Yakınçağ Siyasal Düşünceler Tarihi George SABİNE

Edebiyat dizisi

1 — Edebiyat Yazıları I Gürsel AYTAÇ
2 — Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler Gursel AYTAÇ
3 — Günde (Anı) Max FRİSCH
4 — Güneşte Gölgenin Yokoluşu (Roman) Barbara FRİSCHMUTH
5 — Toprak Kovgunları (Roman) Kemal ATEŞ

Bilim dizisi

1 — Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir. Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI

Matematik dizisi

1 — Meşhur Matematikciler F. Bensen STONAKER

İletişim dizisi

1 — Televizyonu Anlamak. Dr. Erol MUTLU